

P.T.

1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

7-9

ANUL XXXI—1981

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
P. S. VISARION, Episcopul Aradului.
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
Preot DAN EMILIAN NICOLAU, ecleziarh la catedrala Episcopiei Aradului.

Redactor responsabil : Preot IOAN NEGRUȚIU.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

MITROPOLIA BANATULUI

Anul XXXI nr. 7—9

iulie—septembrie 1981

CUPRINSUL

*** „Mai am și alte oi” — — — — — 447

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

*** Rasismul, o gravă erezie morală a veacului nostru. — — — — — 455

STUDII

Pr. prof. dr. M. BASARAB: Scriptură și liturghie. — — — — — 462

Prof. dr. GH. CIOBANU: Limbile de cult la români în lumina manuscriselor muzicale. — — — — — 485

Prof. dr. GH. ȘORA: Preotul Nicolae Horga-Popovici, reprezentant al iluminismului și apărător al tradițiilor strămoșești. — — — — — 500

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Arhim. SERAFIM MAN: De la „necredința” lui Toma, la credința noastră — — — — — 520

Pr. prof. SORIN COSMA: Ajutorarea reciprocă. — — — — — 522

Pr. IOAN BUNEA: Iubirea în slujba vieții. — — — — — 526

Pr. VASILE MUNTEAN: Cateheză după Sfinta Taină a Cununiei. — — — — — 530

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Pr. C. TEOFIL: Cuvîntul despre preoție al Sf. Efrem Sirul. — — — — — 533

Prot. dr. M. BĂNESCU: Funcționalitatea „dezlegării” în Sfinta Taină a Pocăinței — — — — — 537

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Dr. AUREL COSMA: Petru Cermena (1807—1882). — — — — — 545

ION POGANA: Valeriu Braniște (1869—1928). — — — — — 554

Prof. VASILE VARADEAN: Tata Oancea (1881—1973). — — — — — 557

URME DIN TRECUT

DAMASCHIN MIOC: O descriere a Băilor Herculane făcută de Nicolae Stoica de Hajeg. — — — — — 561

ANIVERSĂRI

*** Timpul de aur al patriei noastre. — — — — — 568

TREPTÉ ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Congresul agricultorilor. Termocentrala pentru recuperarea şisturilor bituminoase. Prima instalaţie românească de fabricare a ţevilor inox. Autopenetrometrul de 15 tone. Vaccin original în tratamentul reumatismului. Fermonii-insecticidele-ideale 572

CRONICA BISERICESCĂ

Alegerea noului patriarh al Ierusalimului. Consultări între Biserica Ortodoxă Română şi Patriarhia Ecumenică. Intrunirea sinodului Arhiepiscopiei ortodoxe greceşti din America. Practica Sf. Taine a Spovedaniei. Ortodoxia şi locul credincioaselor în Biserică. Contra unor privilegii nejustificate. Delegaţia bisericească chineză la Hong-Kong. Patronul spiritual al ecologiei. Muzeul Patriarhiei Sirie. 576

NOTE ŞI COMENTARII

Contribuţia ortodocşilor români la dezvoltarea teologiei actuale. Patericul românesc. 582

VIAŢA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timişoarei şi Caransebeşului

Prăznuirea Învierii Domnului. Biserică nou pictată. Vizită arhierescă. Colaborarea clerului cu credincioşii mireni. Hirotoniri. Răsplata vredniciei. Preocupări omiletice. Ecumenismul nostru local. Întâlnire anuală cu părinţii elevilor seminarisţi. Tradiţionalul concert de Paşti la Seminarul teologic din Caransebeş. Comemorări. Colecta pentru Fondul Central Misionar. Trecuţi la cele veşnice. — 585

Episcopia Aradului şi Hunedoarei

Slujiri arhieresti. Aniversarea zilei de naştere a Ierarhului. Adunarea generală a Casei de Ajutor reciproc. Noi slujitori ai Bisericii. Conferinţe preoţeşti. Consfătuiri de lucru cu protopopii. Decese. — — — — — 593

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Teoctist, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei: *Pe treptele slujirii creştine* (prot. dr. Marcu Bănescu); dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei: *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor* (M. Bănescu); Leonide Ouspensky: *La théologie de l'icône dans l'Eglise Orthodoxe* (Radu Mărculescu). Haus-Georg Beck: *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich* (Eugen Arădeanu). — — 601

POŞTA REDACŢIEI

Ecouri de peste hotare. Despre maslul de obşte. Cine a fost Ahaşveros?. Bibliografia unui colaborator. Din nou avizaţi la erată. — — — — — 619

MITROPOLIA BANATULUI

Tome XXXI, Nr. 7—9

juillet—septembre 1981

SOMMAIRE

*** „J'ai encore d'autres brebis" — — — — — 447

L'ÉGLISE ET LES PROBLÈMES CONTEMPORAINS

*** Le racisme, une grave hérésie morale de notre siècle. — — — — — 455

ÉTUDES

Prêtre Prof. Dr. M. BASARAB: Saintes Ecritures et liturgie. — — — — — 462

Prof. Dr. GH. CIOBAN: Les langues liturgiques aux Roumains à la lumière des manuscrits musicaux. — — — — — 485

Prof. Dr. GH. ȘORA: Le prêtre NICOLAE HORGA-POPOVICI, représentant de l'illumination et défenseur des traditions des ancêtres. — — — — — 500

SERMONS ET CATÈCHÈSES

Archimandrite SERAFIM MAN: De „l'infidélité" de l'Apôtre Thomas à notre foi. 520

Prêtre Prof. S. COSMA: L'assistance mutuelle. — — — — — 522

Prêtre IOAN BUNEA: L'amour au service de la vie. — — — — — 526

Prêtre VASILE MUNTEAN: Catéchèse sur le sacrement du mariage. — — — — — 530

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

St. EPHREM LE SYRIEN: Sur le sacerdoce (traduction). — — — — — 533

Archiprêtre Dr. M. BĂNESCU: Le rôle de l'„absolution" dans le sacrement de la pénitence. — — — — — 537

FIGURES D'ANCÊTRES

Dr. AUREL COSMA: Petru Cermena (1807—1882). — — — — — 545

ION PAGANA: Valeriu Braniște (1869—1928). — — — — — 554

Prof. VASILE VĂRĂDEAN: „Papa" Oancea (1881—1973). — — — — — 557

VESTIGES DU PASSÉ

DAMASCHIN MIOC: Une description de Băile Herculane faite par Nicolae Stoica de Hăteeg. — — — — — 561

ANNIVERSAIRES

*** L'âge d'or de notre patrie. — — — — — 568

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Le Congrès des agriculteurs. Centrale thermique pour la récupération des schistes bitumineux. La première installation roumaine pour la fabrication des tuyaux inoxydables. Autopénétrétre de 15 tonnes. Vaccin original dans le traitement du rhumatisme. Les fernes-insecticides idéaux. — — — — — 572

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE.

Election du nouveau Patriarche de Jérusalem. Consultations entre l'Eglise Orthodoxe Roumaine et la Patriarcat de Constantinople. Réunion du synode de l'Archevêché grec-orthodoxe d'Amérique. Pratique du sacrement de la pénitence. L'Orthodoxie et la place des femmes dans l'Eglise. A propos de quelques privilèges injustifiés. Délégation ecclésiastique chinoise à Hong-Kong. Le patron spirituel de l'écologie. Le musée du Patriarcat serbe. — — — — — 576

NOTES ET COMMENTAIRES

Contribution des orthodoxes roumains au développement de la Théologie actuelle. Le Patêrikon roumain. — — — — — 582

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

La célébrations des Paques. Eglise peinte récemment. Visite canonique. Collaboration du clergé avec les laïques. Ordinations de prêtres. Récompense pour une longue activité au service de l'Eglise. Préoccupations omiletiques. Notre oecuménisme local. Réunion annuelle avec les parents des séminaristes. Concert de Pâques au Seminaire théologique de Caransebeș. Commémorations. La collecte pour le Fond Central Missionaire. Décèses. — — — — — 585

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

Célébrations épiscopales. Anniversaire de la naissance du Mgr. Visarion, l'Evêque d'Arad. Assemblée générale de C. A. R. (Caisse d'Aide Réciproque). Ordinations de prêtres. Réunions de prêtres. Séance de travail avec les doyens. Décèses. — — — — — 593

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Mgr. Teoctist, Métropolit de Moldavie : *Sur les degrés de la diakonie chrétienne* (Archiprêtre Dr. M. Bănescu); Mgr. Dr. Vasile Coman, l'Evêque d'Oradia : *Etant au service de Dieu on est au service des hommes* (M. Bănescu); Leonide Ouspensky : *La Théologie de l'icône dans l'Eglise Orthodoxe* (Radu Mărculescu); Hans-Georg Beck : *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich* (Eugen Arădeanu). — — — — — 601

COURRIER DE LA RÉDACTION

Echos de l'étranger. Sur le sacrement de l'onction. Qui a été Ahasveros? Bibliographie d'un collaborateur. De nouveau avisé à l'errata. — — — — — 619

„MAI AM ȘI ALTE OI...”

Sub genericul „dor de frați”, care se voiește grăitor prin însăși formularea sa, „Îndrumătorul bisericesc” al Mitropoliei Banatului și-a propus să prezinte an de an aspecte ale vieții confrăților noștri risipiți pe meridianele lumii, atât pentru a afirma apartenența lor la marea comuniune românească de pretutindeni, cât și pentru a le consemna prezența în conștiința celor de „acasă”, dorul unora de alții. Materialele publicate pînă acum se referă cu precădere la ortodocșii de același neam cu noi aflați în legătură cu Patriarhia Română, lucru ce decurge din însăși sursa informațiilor avute la dispoziție, cum și din apartenența jurisdicțională a autorilor. N-am uitat însă o clipă de restul românilor care, ortodocși fiind, țin de alte conduceri bisericești, de cei care români fiind la origine, aparțin altor confesiuni și denominațiuni.

Din totdeauna, dar mai ales astăzi, se constată existența unor variate opțiuni din partea credincioșilor fiecărei etnii. Românii au făcut parte în vechime dintr-o singură și aceeași Biserică. Dar cum Biserica primară însăși s-a divizat, la fel s-au divizat și apartinătorii ei. N-ar fi trebuit să fie așa, dar fenomenul s-a produs în ciuda năzuinței permanente de recompunere a unității, devenită aspirație mereu reînnoită.

Înregistrînd faptul în sine, nu fără regretul de a constitui o realitate și în viața românilor, ne grăbim să trecem peste teoretizări la-ndemîna oricui și menționăm doar realitățile proprii Bisericii Ortodoxe Române ai cărei credincioși, ajungînd să trăiască pe alte meleaguri, n-au găsit constant căile cele mai potrivite de păstrare a legăturilor canonice firești cu aceasta, nu o dată răzlețindu-se de ea. Cauzele sînt multiple și foarte variate, cele mai adesea însă exterioare Bisericii. Așa s-a întîmplat prima dată în America, ulterior în Europa și într-o mică măsură în Australia, continent unde prezența românească e de dată recentă.

Și în Biserica din țară s-au produs sciziuni, una din ele, spre pildă, avînd la origine cunoscuta problemă a calendarului. Dacă aici ele au rămas limitate și posibil de soluționat, în perspectivă mai grave se prezintă celelalte. Chiar dacă se înscriu într-un context căruia nu i-au scăpat majoritatea Bisericilor Ortodoxe, pentru noi ortodocșii români reprezintă o rană mai mult decît dureroasă.

Cităm America și încercăm să rămînem pentru moment la această zonă geografică. Din chiar primele decenii ale stabilirii comfraților noștri aici, au apărut alături de necesitatea instituționalizării vieții bisericești prin crearea episcopiei inițiată în 1918 și hotărîtă în 1929, destule alte tendințe care au amărît pînă și pe cel dintîi ierarh, vrednicul de pomenire Policarp Morușca. El a avut de-a face cu preoți fără statut canonic, cu slujitori ai altarului medisciplinați, certăreți și vanitoși, cu parohii înclinare spre răzmeriță și gata de „independență” (vezi articolul ce l-a publicat sub titlul „Românii din America” în : „Omagiu Î. P. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului. La 20 ani de arhipăstorire, Sibiu, 1940, pp. 608—610). Rînduiala pe care a instaurat-o s-a dovedit firavă, cparhioții ridicîndu-se contra lui și cerîndu-i plecarea”. Războiul cu multiplele sale urmări, distanța mare de țară, nu mai puțin circumstanțele ivite pe parcurs au adîncit fricțiunile și au creat premisele sciziei. Au apărut între timp și motivările, din ele neliipsind cele mai aspre acuze aduse Bisericii mame. Cît au atîrnat fficecare în cumpănă e prea devreme să încercăm a o spune, deși oricum eroarea confundării Bisericii cu oamenii care sînt trecători s-ar fi cuvenit evitată.

Fapt cert este că în prezent ortodocșii români de pe continentul american depind unii de Patriarhia Română, alții de două jjurisdicții cu poziție canonică neclară, în fine alții care nu țin de nimeni considerîndu-se „independenți”. Atare situație caracterizează și pe ortodocșii de alte neamuri ceea ce, desigur, nu ne mîngîie. Ne punem însă întrebarea : de ce să nu fim una ? Evident, și acesstei întrebări i-ar putea succede altele, dar esențialul care rămîne, peste orice considerații, este lipsa de sens a fracționării în sine.

În plus, așa cum s-a repetat mereu în ultima vreme, Biserrica ortodocșilor români trebuie să fie, indiferent de împrejurările trecătoare, mereu una și aceeași. „Cu toate că Episcopia misionară

ortodoxă română în America, cea de la anul 1929, își are în prezent parohiile despărțite sub două jurisdicții bisericești diferite, constituie Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin, ... conștiința unității bisericești a tuturor românilor ortodocși din America și Canada a rămas mereu vie..." (Popas aniversar, în Calendarul „Credința” pe anul 1979, pp. 5—6). Această convingere nu ezită s-o împățăsească, spre cinstea lor, chiar și aceia care jurisdicțional se află pe altă poziție. Ea se bazează pe rațiuni teologice, dar și pe necesități practice. Faptele vin să confirme asemenea stare de lucruri. Atunci când, bunăoară, parohii din afara jurisdicției Patriarhiei Române au rămas fără preot, privirile s-au îndreptat spre „țară” ca spre ultimul refugiu. Cazul este semnificativ și merită să insistăm asupra lui.

La 17 august 1978 o scrisoare deschisă adresată preoților din America aflați în afara jurisdicției Patriarhiei Române, le vestea că multe parohii au rămas vacante și că altele vor rămâne libere fără aici o perspectivă de a se completa. Pentru ieșirea din impas se preconizau câteva „alternative” :

1. prima avea în vedere utilizarea de preoți pensionari dar, se observa imediat că, „în prezent nu există nici un preot (scil. în retragere) care să fie dispus și calificat să asigure serviciul religios într-o parohie”, iar „la seminar avem un singur candidat la proție” ;

2. a doua „constituie închiderea bisericilor”, evident nedorită și necesar a fi exclusă ;

3. a treia „prezintă la rîndul ei trei variante” ;

a) utilizarea de preoți de alt neam, ceea ce experimentîndu-se i-a dat roade, întrucît „preoții fără un minimum de cunoștințe de limba română și uneori fără nici un fel de simpatie pentru formația noastră etnică, întîmpină dificultăți la încercarea de a se acomoda la sistemul nostru și la gîndirea enoriașilor noștri” ;

b) „transferarea” de preoți „din țară, formați din punct de vedere canonic” ;

c) folosirea preoților existenți care să fie transferați dintr-o parohie în alta, „variantă” lipsită de eficiență ca una ce ar duce la completarea unei parohii, dar la descompletarea celei părăsitate.

Scisoarea a fost trimisă Patriarhiei Române care a răspuns pozitiv cu conștiința „mamei” ce nu-și întoarce fața de la nici

unul din fii ei, chiar dacă aceștia n-o recunosc formal, cum și plecînd de la ideea apartenenței tuturor la aceeași „lege românească”. Rezultatul nu s-a lăsat așteptat și cel puțin cîteva parohii au fost întregite, Arhiepiscopia noastră din Detroit însăși a manifestat bunăvoință asemănătoare acordînd cuvenita „carte canonică” pentru punerea în slujba unor credincioși care „jurisdicțional” nu-i aparțin. Practica a arătat deci că singura „alternativă”, obiectiv valabilă, rămîne sprijinul venit din țara de baștină.

Exemplele s-ar putea înmulți, ele demonstrînd atît beneficiile care decurg din legătura cu Biserica mamă, am zice necesitatea acestor legături, cît și artificialitatea, lipsa de justificare obiectivă, a sciziunilor și înstrăinării.

Înșiși ortodocșii români din America dealtfel, cînd nu sînt supuși la influențe sau presiuni din afară, se consideră — ceea ce de fapt sînt — membrii unicei Biserici Ortodoxe Române, lucru pe care îl manifestă fie atunci cînd vin în țară și slujesc la același altar cu frații lor de acasă, fie atunci cînd primesc în vizită pe cei sosiți din patrie și de care simt că nu-i desparte nimic. Chiar în-tîistătătorul Bisericii recurge la repetate gesturi de această natură, un moment de culme reprezentîndu-l atitudinea adoptată pe întreg parcursul călătoriei efectuată în primăvara lui 1979 în S. U. A. și Canada ocazionată de împlinirea a 50 de ani de la hotărîrea creării Episcopiei ortodoxe române din America, episcopie concepută de temeluitoarii ei „sub jurisdicția Sfîntului Sinod al României Mari”, iar pe episcop, „membru de drept al Sfîntului Sinod al României”. Adresîndu-se tuturor ortodocșilor români de pe continentul american, Prea Fericitul Patriarh Iustin spunea în 29 aprilie la serviciul religios oficiat în biserica „Sfînta Treime” din Detroit — Michigan :

„... Lăsînd la o parte tot ceea ce a putut despărți pe românii ortodocși din Statele Unite și din Canada de-a lungul vremilor, din pricini diferite care trebuiau de mult uitate pentru totdeauna, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române... facem un apel stăruitor, călduros și părintesc, chemînd pe toți românii ortodocși de pe continentul american, să-și dea frățește mîinile întocmai ca în ziua aceea binecuvîntată de 28 aprilie 1929 cînd, prin glasul unanim al clerului și credincioșilor s-a hotărît întemeierea unei episcopii ortodoxe române sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române. Îndeosebi pe cei ce v-ați rupt de sub părinteasca oblădui-

re și v-ați așezat sub străina de néamul nostru jurisdicție, vă chemăm astăzi, iubiți frați, să vă întoarceți la casa părintească a sufletelor dumneavoastră binecredincioase, la Biserica mamă, care vă așteaptă de atîta amar de timp, cu brațele larg deschise. Reînoiți în inimile dumneavoastră și puneți în aplicare hotărârile pe care înaintașii noștri le scriau cu emoție și adîncă evlavie în hrîso-vul de închinare și supunere al românilor ortodocși din Statele Unite, către sfînta Mitropolie de la București... Aceasta este zestrea cea mare pe care generația de acum o jumătate de veac a lăsat-o generației de astăzi, unitatea Episcopiei ortodoxe române de aici și legătura ei canonică cu Biserica mamă !

„În puterea celor ce s-au rupt de Episcopia misionară, întemeiată la Congresul din anul 1929, stă refacerea unității și reluarea legăturilor cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Către aceștia deci, în chip cu totul deosebit, îmi îndrept eu astăzi apelul meu de părinte și-i chem să reia legăturile cu cei ce au rămas credincioși legămîntului făcut acum 50 de ani, adică cu Episcopia ortodoxă română misionară. Totodată cu îi chem să ia legătura lor canonică cu Biserica română care-i așteaptă cu brațele larg deschise pentru a-i primi la sînul ei. Fie ca Bunul Dumnezeu să călăuzească pașii noștri ai tuturor pe calea păcii între noi și a dragostei frățești. Fie ca unitatea bisericească ortodoxă română în Statele Unite ale Americii și Canada să se înfăptuiască în întregime, cît mai curînd. Fie ca legătura canonică a tuturor românilor americani și canadieni cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să se restabilească deplin în cea mai scurtă vreme. Fie ca dragostea să stăpînească iarăși peste toți cei de o credință și de un neam, de o credință ortodoxă și de un neam românesc. Dumnezeu să binecuvînteze orice efort îndreptat spre atingerea acestui scop înalt...” (rev. Credința, Detroit, an. XXIX, nr. 5—6, mai—iunie 1979, pp. 1—2).

Timpul scurs de la această chemare patetică arată că răspunsul fiilor este o chestiune dependentă de numeroase determinări, unele în funcție la rîndul lor de circumstanțe din cele mai complexe, cum complexă este în general însăși viața oamenilor. Dincolo de aceasta rămîne însă „dorul de frați”, de-o parte și de alta, sîngele care nu se face apă și nădejdea că pînă la urmă dragostea va birui toate greutățile.

Uncle din neajunsurile Ortodoxiei românești de peste Ocean se întâlnesc și la confrății noștri risipiți în Europa. Exceptînd cîteva comunități, majoritatea sînt aici relativ noi, grupate în Arhiepiscopia pentru Europa centrală și occidentală cu sediul la Paris. Toate au preoți și organizarea statornică, credincioși buni și organe parohiale conștiente de responsabilitatea lor. Deși numeroase, în Franța, R. F. Germania, Belgia, Olanda, Danemarca, Suedia, Finlanda, Anglia, Australia, Elveția, Italia, Spania..., ele nu cuprind pe toți ortodocșii români, unii rămînînd în afara oricărei comunități constituite, alții depinzînd de parohii atașate la jurisdicții din afara Patriarhiei Române și chiar a rînduiei canonice.

Iregularităților din America determinate de mediul înconjurător, li se adaugă în continentul nostru transpunerea pe plan bisericesc a celor mai contradictorii tendințe și variate pasiuni, aduse de acasă ori însușite pe parcurs și amplificate de împrejurări trecătoare. Caracterul foarte compozit al comunităților românești, condiționările subiective ale statornicirii românilor în țările europene cu urmări asupra comportamentului și opțiunilor lor bisericești, necunoașterea rînduieiilor tradiționale, nesocotirea acestora sau pur și simplu tocirea simțului ordinii canonice au dus nu în puține cazuri la întreruperea temporară a legăturilor cu Biserica mamă, la căutarea de formule în afara ei.

Peste toate s-a suprapus dezolanta confuzie ce macină întreaga diasporă ortodoxă și care, pînă la clarificările ce se așteaptă din partea proiectatului dar mereu amînatului Sfînt și Mare Sinod, influențează negativ fiecare diasporă națională în parte. Această confuzie derutează și Bisericile neortodoxe alături de care conviețuiesc comunitățile ortodoxe, conducerile și organizațiile lor, gata altcum să acorde asistență și ospitalitate de pe poziție de confesiuni majoritare, își apropie de-a valma pe ortodocșii aflați în rînduială ca și pe cei necanonici, satisfăcuți că cel puțin ei reușesc să se ridice deasupra sciziunilor noastre. Este întristător spectacolul pe care îl dăm astfel Occidentului atît de sincer-dispus să-și însușească valorile duhovnicești, teologice și liturgice ale Răsăritului ortodox.

În atare situație, fără a deprecia pe nimeni și mai ales fără a ne semeți, dar conștienți de ponderea Bisericii Ortodoxe Române și de aportul pe care este în stare să-l aducă Ortodoxia românească în momentul ecumenic de față — aport așteptat din partea ce-

lor ce ne cunosc posibilitățile — apreciem sosit momentul depășirii neprincipialelor deosebiri ce ating unitatea tuturor ortodocșilor români din diasporă.

Tocmai de aceea, întrunit la 16 decembrie 1980, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române lansa un apel adresat tuturor credincioșilor ortodocși români de peste hotare în care printre altele se spune :

„... Cu toții sîntem moștenitori ai tezaurului etnic și de credință lăsat nouă de înaintași ; împreună ne străduim să îmbogățim prezența românească în cultură, artă și știință. Laolaltă păstrăm și cultivăm comoara minunatelor noastre tradiții. La focul nestins al vetrei noastre străbune, în care și-au făcut sălaș statornic văpaia dragostei de Dumnezeu și de țară, să ne încălzim și unii și alții, cu toții alcătuiind o comunitate spirituală, comunitatea noastră românească și ortodoxă.

„Conștiința noastră de frați întru credința ortodoxă și de fii ai aceluiași neam ne atrage pe unul către altul și dă viață comuniunii noastre, menținînd vii legăturile dintre noi.

„A fost dat, din diferite pricini, ca nu toți românii să-și ducă viața pe pămîntul țării lor. Știm însă că și cei de departe poartă cu ei în suflet glasul glicii străbune și cerul românesc, care îi cheamă staornic să cinstească, cu fapta și cuvîntul, numele de român și legea strămoșească. Fiecare dintre românii ortodocși stabiliți în diferite țări a dus cu sine pe meleaguri îndepărtate tezaurul credinței noastre străbune și comoara obiceiurilor și datinilor românești, păstrîndu-le și trăindu-le cu sfințenie...

„Sentimentul unității naționale și viețuirea în comuniune de credință cu cei de acasă i-au determinat pe românii de peste hotare să se strîngă în jurul vetrelor bisericesti pe care și le-au zidit acolo și să ceară Bisericii — mame din țară să le trimită lor preoți, încredințatori duhovnicești. Parohiile, cu lăcașurile lor de cult, au devenit astfel simbolul unității românilor, în orice parte a lumii s-ar afa. Iar noi cei de acasă le răspundem întotdeauna cu adevărată dragoste părintească, făcînd tot ce stă în puterile noastre pentru ca unitatea aceasta să se păstreze și neîncetat să se întărească...

„Purtînd în inimi simțirea frățească, să facem din dragostea dintre noi legea vieții noastre în lume. Unul pe altul în cinste să-l

ținem ; unul altuia în ajutor să-i stăm, în comuniune desăvârșită cu toții să viețuim ! . . . ” (Romanian Orthodox Church News, an. X, nr. 4, octombrie—decembrie 1980, pp. 12—14).

Comuniunea de credință și dragoste ortodox-românească înglobează pe toți confrății aflați în afara hotarelor patriei, celor deja pomeniți putându-le adăuga pe cei aparținători parohiilor din Australia și Noua Zeelandă, pe credincioșii vicariatelor cu sediul la Vîrșeț—Iugoslavia și Gyula—Ungaria, pe cei grupați în jurul parohiei din Sofia—Bulgaria, comunitatea monastică din Muntele Atos, așezămîntul de la Ierusalim și pe ceilalți ortodocși de origine română aflați în alte țări și continente. Tuturor Biserica mamă le poartă aceeași iubire și pe toți îi dorește adăpostiți la sînul ei cald. Chiar atunci cînd unii se răzlețesc asemenea unor „oi” care iese din „staul”, spre a folosi o comparație a Evangheliei, Biserica — întocmai „bunului păstor” — nu-i consideră decît ca pe „celelalte oi” pe care e gata să le caute și să le primească în „staul” (Ioan 10, 1—14 și Luca 15, 4). Lucrul acesta îl face indiferent de rezultate, pentru că nu există „păstor” care să nu-și pună sufletul pentru „oile” sale.

La ora actuală pot exista ortodocși români care să se țină departe de Biserica lor. Va veni însă vremea, sîntem siguri, cînd dragostea va topi potrivniciile și adversitățile, ajutîndu-ne să ne regăsim, ceea ce și sîntem, frați buni de-o mamă, de un neam și de o lege.

RASISMUL, O GRAVĂ EREZIE MORALĂ A VEACULUI NOSTRU

Dintre multele rele care confruntă lumea, rasismul este unul din cele mai respingătoare. Dincolo de teoretizarea lui în veacul al XIX-lea ca practică are un trecut apreciabil, ceea ce — evident — nu-i conferă nici o justificare, nici drept la existență.

Inegalitatea dintre oameni, diferențele de culoare a pielii, a părului și a ochilor, forma capului, a pleoapei superioare, a nasului, a buzelor, a feții etc. au dus la împărțirea lor în rase, „varietăți formate istoric ale aceleași specii biologice: homo sapiens”. Pornind de aici s-a ajuns la teoria — și acum începe eroarea — că unele rase sînt superioare altora, că primele au dreptul să le supună și exploateze pe celelalte, chiar să le distrugă. Această teorie a inegalității funciare a raselor a creat rasismul, nu însă ca urmare a unei cercetări științifice valabile — deoarece știința arată că în ciuda deosebirilor, împărțirea în rase nu le face pe unele superioare și pe altele inferioare, toate fiind în esență egale — ci pentru a motiva tendințele de asuprire, cotropire și stăpînire.

Este bine cunoscută tragedia pe care a trăit-o omenirea în timpul celui de-al doilea război mondial declanșat de nazismul rasist. Antisemitismul pus sub semnul superiorității rasei ariene, a creat victime și distrugeri care nu vor dispărea niciodată din conștiința omenirii. Din păcate rasismul a fost cunoscut și înaintea nazismului, ba mai mult el continuă sub ochii lumii civilizate de astăzi prin discriminarea aplicată oamenilor de culoare, la ei acasă ori în țările unde trăiesc și ai căror cetățeni sînt. Rasismul a produs și produce multă suferință. El este dușmanul progresului social, al păcii și înțelegerii între popoare.

Din punct de vedere religios, „rasismul este un păcat contra lui Dumnezeu și contra semenilor. El este potrivnic dreptății și dragostei de Dumnezeu care S-a revelat în Iisus Hristos. El distruge demnitatea umană a rasistului și pe cea a victimei sale. Cînd creștinii sînt aceia care îl practică, rasismul constituie o negare a credinței profesate și anulează credibilitatea Bisericii, a mărturiei ce vrea s-o dea despre Iisus Hristos. De aceea condamnăm rasismul sub toate formele sale...”. Astfel se exprima Consiliul Ecumenic al Bisericilor

intr-un document adoptat de a V-a Adunare generală ținută la Nairobi — Kenia în noiembrie — decembrie 1975 (vezi volumul „Briser les barrières”, Geneva, 1976, p. 229).

Definit ca „erezie morală”, rasismul este respins de toate religiile, iar în cadrul creștinismului de toate Bisericele, deși — spre regretul unanim — există comunități creștine și unii membri ai lor care îi caută justificare și care îl practică, urmare înfeudării la concepții retrograde, la teze colonialiste și neocolonialiste.

Pentru că am amintit de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, vom arăta că în obiectivele și „programele” pe care le urmărește, lupta contra rasismului ocupă un loc din cele mai importante, deoarece rasismul constituie nu numai păcat împotriva semenului și negare a lui Dumnezeu, ci totodată o mare piedică în calea unității creștinilor și a Bisericii. Printre numeroasele denunțări ale rasismului cităm pe aceea prilejuită de Colocviul mondial organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor pe tema „Bisericele în fața rasismului în anii optzeci” (Noordwijkerhout, Olanda, 16—21 iunie 1980). Fără a intra în detalii, vom reda „declarația” adoptată la încheierea colocviului, de natură să indice atît poziția Bisericilor membre ale Consiliului ecumenic, cît și angajamentul lor în combaterea rasismului sub orice formă s-ar prezenta el.

„Toate ființele umane, spune declarația de la Noordwijkerhout, au fost create după chipul lui Dumnezeu, iar Hristos a murit pentru fiecare dintre noi. Rasismul care constă în aceea de a judeca pe cineva după rasa din care purcede, este o violare a valorilor propovăduite de Hristos și un refuz al jertfei Sale. El constituie un păcat indiferent la ce nivel se manifestă, individual sau colectiv. El trebuie combătut deschis de toți care se declară ai lui Hristos și de către Biserică, vehicul și instrument privilegiate ale voinței lui Hristos în lume.

„Faptul că Bisericele au recunoscut atît de tirziu această datorie care le revine, e pricină de regret și pocăință. Ele au dobîndit conștiința necesității luptei contra rasismului nu în urma apelurilor la solidaritate lansate de victimele rasismului, ci doar puse în fața rezistenței lor pline de curaj. Precum o demonstrează lista din ce în ce mai lungă a celor care și-au dat viața pentru această cauză, lupta va continua, cu ori fără Biserici. În lupta dusă pentru a relua de la uzurpatori libertatea pe care Dumnezeu a dat-o tuturor, Bisericele nu pot azi decît să se ralieze celor care luptă acolo de unde ele au absentat.

„Totuși prin intermediul activităților Programului de luptă contra rasismului (P. L. R.) elaborat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Bisericele arată că recunosc, chiar și într-o mică măsură, responsabilitatea lor. Programul constituie ceea ce Sf. Pavel ar fi numit o „arvună”, adică un început care garantează plata întregii sume datorate. De aceea era potrivit din partea Consiliului Ecumenic

al Bisericilor să invite Bisericile membre să se consulte la toate nivelurile spre a decide asupra celei mai bune modalități de luptă contra rasismului în anii 80...

„Era just, continuă declarația, să acordăm deosebită importanță ascultării răbdătoare a însăși victimelor opresiunii rasiste care au relatat propriile lor experiențe. Astfel am ascultat negri din Africa de Sud, din Namibia și în S. U. A., un paria din India, un aborigen din Australia, un „maori” din Noua Zeelandă, un „tamil” din Sri-Lanka, un „dene” din Canada, un autohton american, un palestinian, persoane din Guadelupa, Filipine, Haiti, Țările de Jos și alții. Mărturiile lor ne-au actualizat soarta tragică a milioane de inși aparținând castelor și grupurilor etnice sau rasiale supus opri-mării.

„Am ascultat de asemenea alte persoane bine informate, anga-jate și ele în lupta contra rasismului. Ele au definit problemele particulare pe care toate grupurile, inclusiv Bisericile, trebuie să le abordeze dacă vreau să li se ia în serios poziția anti-rasistă.

„Astfel am constatat, între altele, cum acțiunile întreprinse au îngăduit victimelor rasismului din diferite regiuni ale lumii să-și în-tărească solidaritatea în luptă. De asemenea am reținut natura pro-fetică a sprijinului material acordat mișcărilor de eliberare din Zimbabwe, Namibia și Africa de Sud și am apreciat ca necesară extinderea lui.

„Dar ne-a apărut clară, printre altele, și contradicția dintre a-cest rol profetic și rasismul care persistă în oarecari instituții bise-ricești. Prea adesea, organizarea vieții Bisericilor nu face decât să reflecte mediul social în care se află, iar membrii grupurilor opri-mate, adică victimele rasismului, sînt excluși din posturile de răs-pundere și de la procesul decizional al Bisericilor.

„S-a evocat de mai multe ori necesitatea unei neînduplecate mărturii a Bisericilor contra apartheidului. În Africa de Sud înșii nu sînt doar dezumanizați pentru că Dumnezeu le-a dat o piele nea-gră sau de culoare, ci în plus opresorii albi blasfemiază proclamînd că procedează astfel spre a salva civilizația creștină. Bisericile nu pot mărturisi contra apartheidului limitîndu-se să-și exprime aver-siunea față de acest sistem...

„Tema bazei economice a rasismului a ieșit mereu în evidență. Sistemul economic care domină în lume are drept obiectiv să slu-jească interesele particulare, lăcomia și structurile lumii „albe” (scil. colonialiste și neocolonialiste). El este întemeiat pe exploatarea resurselor umane și naturale ale popoarelor „lumii a treia”, pe care le reduc la stadiul de elemente impersonale. Ceea ce se numește „mîna de lucru emigrată”, este una din manifestările tipice ale ace-sui fenomen. Respectiva mîna de lucru, lipsită de orice sprijin, răs-punde exact imperativelor economice ale unui sistem de exploatare care distruge sufletul.

„Chestiunea „drepturilor funciare” se găsește în centrul luptei popoarelor victime ale opresiunii rasiale și culturale pentru supraviețuire și eliberare. În numeroase țări sînt violate tratatele, se procedează la exproprieri: populațiile sînt alungate de pe pămînturile strămoșești spre a permite amenajarea de instalații turistice, construirea de baze militare, exploatarea de mine etc... Or, aceste acte de violență venind din partea oficialităților, victimele se găsesc cele mai adesea fără drept de recurs.

„În mod frecvent aceste practici și alte acțiuni de genocid se motivează cu rațiuni legate de dezvoltare și în general cu mai binele public, cu interesul națiunii... Astfel minoritățile etnice și grupurile victime ale opresiunii rasiale care încearcă să ceară a-brogarea legilor și practicilor nejuste, se văd adesea supuse unor măsuri ca surghiunul, restricțiile de circulație, detenția arbitrară, legile privind permisul de trecere, interdicția de întrunire, etc...

„Concepția strategică și conflictele între marile puteri se caracterizează printr-un militarism crescînd, sisteme polițienești din ce în ce mai perfecționate și o supraveghere electronică tot mai extinsă. Doctrina descurajării alimentează cursa înarmărilor și a dus puterile la fabricarea de arme nucleare care amenință întreaga viață a planetei. Armele convenționale și bazele militare sînt tot mai frecvent utilizate pentru aservirea propriilor popoare și dominarea țărilor vecine.

„Bisericile au luat în considerare rezultatele analizelor întreprinse de Consiliul ecumenic cu privire la nocivitatea rasismului și a multiplelor lor implicații. Încă o dată ele sînt îndemnate să aprecieze urgența adoptării de atitudini clare și de susținere a Programului întocmit în acest sens...”

Înterupem aici declarația colocviului ecumenist „Bisericile în fața rasismului în anii optzeci” pentru a preciza de încheiere că în ce o privește, Biserica Ortodoxă respinge din principiu rasismul, condamnă pe cei care îl practică și se alătură eforturilor lumii contemporane de a-l eradica pentru totdeauna. Motivele pentru care Ortodoxia este potrivnică rasismului se întemeiază pe considerații doctrinar-dogmatice și morale (cf. pr. prof. D. I. Belu, Ortodoxia și discriminările etnico-rasiale, în rev. Ortodoxia, an. XV. nr. 1, ianuarie-martie 1963, pp. 47—49).

După concepția ortodoxă toate rasele sînt voite în mod egal de Dumnezeu. Chemînd la ființă toate rasele, din una și aceeași pereche inițială Dumnezeu a voit să exprime prin aceasta că nici o rasă, nici un popor și nici o națiune nu are motiv să se laude cu o altă origine decît a celorlalte rase, popoare, națiuni. Identitatea originii implică elemente care mențin pe toți descendenții oricît de diferențiați, în limitele unei egalități generale.

Rasiștii, se știe, promovează ideea poligenismului, anume pen-

tru a susține inegalitatea raselor. Dar o asemenea idee nu e întemeiată nici din punct de vedere științific și nici din punct de vedere teologic.

După învățătura ortodoxă toți oamenii sînt creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Diversificarea trunchiului original, în rase, popoare și națiuni, nu atinge cu nimic acest substrat comun al oamenilor, substrat care constă din chipul dumnezeiesc așezat la temelie ființei tuturor.

Din punct de vedere ortodox toți oamenii indiferent de rasa s-au popoarele cărora aparțin, sînt deopotrivă vrednici de respect și deopotrivă de înzestrați cu capacitatea de a se ridica de a progresa.

Proveniența din una și aceeași pereche originală, aduce după sine participarea tuturor raselor la păcatul original și în același timp, dreptul tuturor de a participa în mod legal la mîntuire.

Iisus Hristos s-a întrupat, a pățimit și a înviat pentru toate rasele deopotrivă. Pe Sfinții Săi Apostoli și pe urmașii acestora i-a trimis să propovăduiască Evanghelia mîntuirii la toate rasele și popoarele din toate locurile și din toate timpurile. Toate rasele și toate popoarele îndreptățite în mod egal să intre în împărăția lui Dumnezeu.

Dacă s-ar și întreprinde o ierarhizare a raselor și popoarelor, aceasta nu s-ar putea face după criterii rasiale sau etnice, ci după măsura în care ele se străduiesc să realizeze în viață dreptatea în numele fraternității și iubirii creștine.

Biserica Ortodoxă nu poate admite teza că membrii unei rase s-ar deosebi prin natură de membrii celorlalte rase. Cînd a apărut erezia gnosticismului care propovăduia învățătura că numai unii — pnevmatici — participă la o viață superioară, iar alții — ilicii — sînt destinați să rămînă pentru totdeauna pe treapta cea mai de jos a existenței, Biserica s-a ridicat cu hotărîre și a respins fără șovăire asemenea erezie.

Condamnînd erezia gnosticismului, Biserica a condamnat implicit și rasismul care de asemenea susține inegalitatea structurală dintre oamenii aparținînd diferitelor rase.

Rasismul promovează egoismul. El cultivă și mobilizează un bine limitat la membrii unei rase sau ai unui popor identificat cu rasa, desconsiderînd și chiar lezînd binele celorlalte rase sau popoare. Ortodoxia însă legitimează eforturile unei rase sau popor pentru binele propriu, numai întrucît respectă și contribuie în oarecare chip la binele întregii omeniri. Nici o parte nu are dreptul să uite că nu reprezintă decît o parte din întreg și că binele propriu nu trebuie pus niciodată mai presus de binele întregului.

Binele egoist, fie individual, etnic sau rasial încetează de a mai fi bine.

Sfîntul Pavel spune (Romani 12, 5—6; I Corinteni 12, 12) că toți credincioșii sînt în Hristos, unul și același trup. După cum într-un

trup sînt mai multe membre avînd fiecare de îndeplinit o lucrare proprie, dar, în același timp, subordonată întregului, tot așa se poate spune că trupul omenirii este alcătuit din mai multe rase și popoare desfășurînd fiecare activitatea sa proprie, dar subordonată întregului. Fiecare rasă e ca un mădular al neamului omenesc, fiecare rasă are de îndeplinit menirea ei, dar cu obligația de a și-o îndeplini în așa chip, ca să nu lezeze, ci să slujească întregului, omenirii întregi. După cum în trup, un mădular se îmbolnăvește, primejduind și viața celorlalte, cînd nu funcționează în armonie cu ele, așa este și cu rasele. Cînd una caută să se manifeste în dezacord cu celelalte, va ajunge ea însăși în dezechilibru tulburînd și împiedicînd în același timp, normala desfășurare a vieții celorlalte rase.

Binele unui mădular e condiționat de încadrarea lui în rosturile întregului organism; binele unei rase este condiționat de încadrarea ei în rosturile întregii omeniri.

Rasismul nu ține seama de aceasta. El hipetrofizăză însușirile și meritele unei singure rase, desconsiderînd pe celelalte și producînd, din pricina aceasta, nesiguranță, neînțelegeri tulburări primejdioase.

În morala ortodoxă, la capitolul păcate strigătoare la cer, sînt înșirate între altele: uciderea, oprimarea celor slabi, oprimarea plății lucrătorilor. Toate aceste păcate sînt practicate cu cinism de către rasiști. Biserica Ortodoxă este împotriva oricărui păcat. Cu atît mai mult este împotriva păcatelor strigătoare la cer, al uciderii, al oprîmării, al exploatării.

Biserica Ortodoxă nu poate admite și nu poate sprijini nici un fel de cotropire sau exploatare a vreunui popor sub nici un motiv, inclusiv acela al apartenenței la o rasă inferioară.

Nu există rase inferioare și rase superioare. Din punct de vedere ortodox există rase dezvoltate și rase mai puțin dezvoltate, dar capabile și ele de dezvoltarea maximă. În asemenea împrejurare datorită raselor și popoarelor dezvoltate este să intervină în ajutorul popoarelor mai slab dezvoltate, să le creeze condiții prielnice și să le pună la îndemînă mijloacele pe care să le aprecieze ca mai potrivite cu situația dată și cu demnitatea popoarelor respective.

Așadar, Ortodoxia întemeindu-se pe principiul iubirii dezinteresate, respinge teoriile și practicile rasiste, promovînd în același timp egalitatea înaintea lui Dumnezeu a tuturor raselor și popoarelor, precum și obligația respectului, ajutorării și colaborării frățești.

Biserica Ortodoxă e bucuroasă să constate că vederile ei, în legătură cu problema rasei și rasismului, nu sînt în contradicție cu cele ale științei despre rase, ci, dimpotrivă, se mișcă pe o linie paralelă. Puncte ca: originea raselor dintr-o singură pereche inițială, diversificarea pe rase și popoare realizată prin înrîurirea mediului și a eredității, unitatea structurală biologică și sufletească a raselor și popoarelor arată limpede că cele două poziții sînt cit se poate de apropiate.

Bucuria Bisericii Ortodoxe este și mai mare când constată că astăzi, de pe pozițiile științei raselor, se duce în lume, metodic și perseverent, o luptă aprigă împotriva rasismului.

Rasismul produce încă multă suferință în lume. Mai există, se știe, încă multe milioane de oameni ținuți cu forța într-un regim de robie nemiloasă exploatare, sub pretextul absurd că insuficiența lor înzestrare nativă nu i-ar îndreptăți să aspire la libertate și la binefacerea culturii și civilizației superioare.

Dar cei ținuți în robie nu vor să mai suporte această situație. Ca niște vulcani izbucnesc, când într-o parte când în alta a lumii, revolte împotriva asupritorilor. Represiunile, oricât de sângeroase, nu vor mai putea înăbuși multă vreme voința popoarelor, de a fi libere.

Stind pe temeiul doctrinei și eticii evanghelice, Biserica Ortodoxă socotește de datoria ei să fie prezentă alături de toți cei ce luptă pentru înlăturarea deplină a robiei și a discriminărilor rasiale, din viața omenirii.

SCRIPTURĂ ȘI LITURGHIE

de: pr. prof. dr. MIRCEA BASARAB

PROBLEMELE DE ERMINEUTICĂ BIBLICĂ

În ultimii ani, cercetarea și problemele de ermeneutică și ermeneutică biblică în special sînt la ordinea zilei. O atenție deosebită se acordă interpretării textului biblic, interpretarea îmbrăcînd formele moderne ale cercetării și ale curentelor filozofice, cu tot ceea ce ele aduc, pozitiv sau negativ. Preocupările ermeneutice nu sînt absente nici în Biserica Ortodoxă ci, dimpotrivă, constituie un subiect actual. Fără să respingă întru totul ermeneutica biblică occidentală și metodele moderne de cercetare, ermeneuții ortodocși pun accent mult mai mare pe rolul Tradiției în interpretarea Scripturii, prin intermediul căreia interpretul ajunge atît la sensul profund al textului sacru, cît și la importanța și mesajul transmis de acesta. Prin intermediul Tradiției apostolice și al continuității interpretării în cadrul Bisericii ca trup tainic al lui Hristos și comunitate mărturisitoare a Revelației, Ortodoxia a evitat criza care a cuprins ermeneutica biblică din Apus și care „coincide cu însăși criza gîndirii occidentale”¹.

Tradiția care a păstrat neștirbită interpretarea Scripturii în viața Bisericii, este cea prin intermediul căreia se transmite neschimbată și nefalsificată interpretarea Bibliei în comunitatea care alcătuiește trupul tainic al Domnului și care trăiește adevărul expus în Biblie, actualizîndu-l ca pe ceva propriu, ființial. Comunitatea credincioșilor de astăzi este continuarea celei căreia i s-a revelat Domnul și care alcătuiește împreună cu El o unitate firească. Interpretarea Scripturii aparține Bisericii ca trup tainic al Domnului, tot așa după cum Scriptura aparține Bisericii ca viață a ei. Comunitatea credincioșilor trăiește Scriptura, iar interpretarea ei este un aspect firesc al vieții lor harice.

¹ C. Geffré, *La crise de l'herméneutique et ses conséquences pour la Théologie*, în *Revue des sciences religieuses*, Strasbourg nr. 3—4/1978, p. 270. Despre o criză a ermeneuticii vorbesc și P. Stuhlmacher, *N. Testament und Hermeneutik. Versuch einer Bestandsaufnahme*, în *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 68/1971, pp. 121—161; W. Pannenberg, *Die Krise des Schriftsprinzips*, în: *Grundfragen systematischer Theologie. Ges. Aufsätze 1967*, p. 11—21; E. Grässer, *Wort Gottes in der Krise ?*, Gütersloch 1969.

Adevărul revelat în Scriptură nu este produsul gândirii sau al experienței noastre, el este de altă natură și datorită acestui fapt nu ne putem permite o interpretare a lui numai cu mijloacele obișnuite de cercetare și interpretare. Pentru creștini, Scriptura este de origine divină și în interpretarea ei trebuie să se țină cont de acest fapt, căci Hristos și adevărul Lui nu se lasă prins și explicat întru totul numai prin mijloacele și metodele de interpretare cu care analizăm, de obicei, un eveniment sau un text oarecare.

În cele ce urmează vom încerca să arătăm în ee măsură sf. liturghie — ca parte a Tradiției — ca act în care Hristos e în comuniune cu cei ce alcătuiesc trupul Său, ne ajută să înțelegem și să interpretăm Scriptura. Ocupându-ne în special de liturghie nu excludem nici celelalte slujbe bisericești, sfintele taine și cultul în general, prin intermediul cărora se propovăduiește și interpretează Scriptura, ci am ales liturghia ca partea cea mai reprezentativă a cultului creștin, ca doxologia pe care o aduce făptura Creatorului și Mîntuitorului ei.

1. Liturghia ca actualizare a vieții lui Hristos.

O privire oricît de superficială asupra liturghiei ne face să mărturisim că ea este o prezentare a întrupării, a diferitelor momente din activitatea publică, a patimei, a învierii și a înălțării Mîntuitorului. Pe scurt, ea este o rețrăire a principalelor momente din viața pămîntească a lui Hristos, care culminează în Euharistie, taina care-L actualizează pe Iisus biruitorul și-L unește cu mărturisitorii Lui adunați în comunitate liturgică.

Liturghia este pentru credinciosul ortodox forma prin care Hristos rămîne mereu în mijlocul celor ce mărturisesc învierea Lui. Prin intermediul ei, viața și activitatea Mîntuitorului, prinsă în paginile Revelației Vechiului și Noului Testament este actualizată, liturghia reprezentînd o continuare harică a evenimentelor Scripturii. În nici un alt act al Bisericii, în nici o altă formă de manifestare a ei nu este actualizat Hristos și învățătura Sa în măsura în care acest lucru se face în liturghie și sfintele taine. Ea reprezintă intervenția mîntuitoare a lui Dumnezeu prin Iisus Hristos în lume și este un document despre felul cum a fost primită și trăită această intervenție de către comunitatea creștină. În liturghia cuvîntului, Biserica mărturisește credința în Hristos, pentru ca în liturghia euharistică, membrii ei să-L primească pe Hristos. În liturghia cuvîntului se transmite Scriptura așa cum a fost ea înțeleasă și trăită în istorie de trupul tainic al Domnului și se interpretează făcîndu-se actuală pentru noi. În liturghia euharistică, credincioșii trăiesc momentul Rusaliilor, al invocării Duhului Sfînt, cel ce conduce Biserica la tot adevărul și se unesc în mod tainic cu Hristos euharisticul. Privită din acest punct de vedere, liturghia este o continuare a momentului Rusaliilor, ea are un caracter anamnetic și epicletic, fiind o proclamare a învierii lui Hristos, credincioșii devenind martorii învierii Lui (F. Ap. 2, 32) în condițiile mereu noi ale vieții. Liturghia este deci o continuă confruntare între Revelație, credință și

formele noi de prezentare ale ei. Ea este o permanentă confruntare între un trecut care rămâne mereu actual și un prezent care interpretează actualizând trecutul și care vizează viitorul ce se gustă prin anticipare. În fond, putem afirma că în liturghie dispăre timpul, rămânând doar un continuu prezent, în care trecutul și viitorul sînt trăite concomitent de credincioși prin unirea cu Hristos euharisticul. Comunitatea liturgică re trăiește prin puterea Duhului Sfînt, în har, evenimentul biblic, care se prelungește în mod firesc în liturghie.

2. Proclămarea Scripturii prin liturghie.

Ținînd cont de practica din totdeauna a Bisericii, între Scriptură și liturghie există o strînsă legătură, cele două neputînd fi tratate ca entități independente². În fond, Scriptura a apărut ca o colecție de cărți autorizate și autentificate mai întîi prin uz liturgic, pentru ca apoi să primească în mod festiv autoritate din partea Bisericii³. Într-adevăr, de la început Scriptura a jucat un rol preponderent în cultul primilor creștini. Liturghia primelor secole avea pe lîngă frîngerea pîinii lecturi din Vechiul și din Noul Testament, rugăciuni, cîntări de psalmi și imne de inspirație biblică. Caracterul Kerigmatic, alături de cel sfințitor nu este negat de nimeni, liturghia cuvîntului și lecturile biblice în special avînd rolul de a ne pregăti pentru primirea lui Hristos și în același timp de a ne sfinți. Nicolae Cabasila, în „Explicarea dumnezeieștii liturghii” subliniază faptul că lecturile biblice „ne” pregătesc și ne curăță în mod prealabil înaintea mării sfințiri prin tainele divine” dar, adaugă același mare comentator al liturghiei, „nimic nu ne împiedică ca ele să poată avea ambele semnificații și deci aceleași elemente; deodată sfințesc pe credincioși și reprezintă opera mîntuitoare”⁴.

Lecturile biblice, atît cele din Vechiul, cît și cele din Noul Testament erau numeroase la început⁵, iar numărul și volumul lor depindea de factori care au variat de la epocă la epocă sau dintr-un loc în altul⁶. Prin intermediul lor, cuvîntul lui Dumnezeu era citit în mod solemn în cadrul cultului. Astăzi încă, în cursul unui an liturgic, Noul Testament, cu excepția Apocalipsei și a Epistolei către Filimon este citit în întregime. Aici putem adăuga citirea Psaltirii și a paremiilor, care familiarizează pe credincioși cu întreaga Psaltire și cu anumite părți din cărțile Vechiului Testament. Obiceiul lecturilor biblice este vechi, însăși cărțile Noului Testament făcînd mențiune de acest lucru (F. Ap. 2, 42). Ele constituie misiunea profetică a Bisericii, care nu în-

² *Témoignage et spiritualité liturgique* (Etchmiadzin, septembrie 1975), în *contacts*, nr. 92/1975, p. 427.

³ Georges Florovsky, *Bible, Church, Tradition, An Eastern Orthodox View*, t. I, 1972, p. 18.

⁴ Nicolae Cabasila, MPG 150, 416 și 404, trad. franceză „*Sources chrétiennes*” nr. 4 bis, Paris 1967, p. 157.

⁵ Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia I-a*, 67, MPG 6, 430—431.

⁶ *Constituțiile Apostolice* 8, 11, MPG 1, 1090.

cetează să transmită, după cuvîntul Mîntuitorului, vestea cea bună pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei 24, 14).

Scriptura nu este propovăduită însă numai prin intermediul lecturilor biblice, ci și prin citate sau aluzii din sau la evenimente din textele sfinte. Rugăciunile din cadrul cultului în general, imnurile și cîntările liturgice sînt un adevărat mozaic de idei, citate, expresii, cuvinte și aluzii la textul Scripturii. De asemenea, acțele și simbolurile liturgice se referă direct la Scriptură și evenimente din viața Mîntuitorului, încît putem afirma că liturghia ortodoxă are un profund caracter biblic⁷, scopul ei fiind alături de cel de sfințire a credincioșilor și acela de propovăduire a cuvîntului lui Dumnezeu⁸.

Dar nu numai lecturile biblice, care sînt nelipsite de la orice serviciu divin, citatele și referirile la textul Scripturii proclamă și propovăduiesc cuvîntul lui Dumnezeu, ci acest lucru se face și prin intermediul oricărui act liturgic, care în ultimă instanță se sprijină și își găsește justificarea directă sau indirectă în Scriptură sau Tradiție. Participarea la sf. liturghie plasează pe credincios în plină activitate misionară a Bisericii, care propovăduiește și explică interpretînd cuvîntul lui Dumnezeu, făcîndu-l actual și înțeles pentru lumea contemporană. În cadrul liturghiei, credinciosul se înîlnește cu cuvîntul Scripturii, pe care-l ascultă în ambianță liturgică, în care cunoașterea intelectuală este completată de cunoașterea și înțelegerea harică, spirituală.

Aici, în această ambianță s-a propovăduit și interpretat Scriptura, liturghia și cultul fiind pentru mulți, secole de-a rîndul, unica formă de contact cu textul Scripturii. Prin intermediul lecturilor biblice și al omiliilor s-a suplinit lipsa unei culturi necesare, care să dea acces credinciosului simplu la textul Scripturii. În cadru liturgic, el a primit cunoașterea necesară și interpretarea adecvată a cuvîntului lui Dumnezeu. Liturghia, desfășurată sub semnul Euharistiei și al unirii cu Hristos, era dominată în prima ei parte de cunoașterea lui Hristos prin intermediul Revelației consemnată în Scriptură. Rugăciunea, citirea Scripturii și interpretarea ei constituiau pregătirea intelectuală și spirituală a celui ce urma să se împărtășească cu Hristos și prin aceasta să pecetluiască starea sa de mădular al trupului tainic al Domnului. Liturghia prin ambianța și caracterul ei misionar și profetic a fost multă vreme și a rămas pentru mulți membrii ai Bisericii singura formă de contact cu textul Scripturii. Cuvîntul lui Dumnezeu a fost deci proclamat în comunitatea liturgică, a fost interpretat, însușit și trăit de aceasta, devenind normativ și dătător de viață.

⁷ A se vedea caracterul biblic al liturghiei ortodoxe în studiul nostru: *Biblia în Liturghia și viața spirituală ortodoxă*, în *Mitropolia Banatului* nr. 1—3/1979, pp. 31—42.

⁸ *Martyria/Mission, The Witness of the Orthodox Church Today*, ed. Ion Bria, Geneva 1980, p. 9.

II. INTERPRETAREA SCRIPTURII ÎN ȘI PRIN LITURGHIE.

Gîndindu-ne la conținutul liturghiei ortodoxe și la scopul ei putem afirma că ea reprezintă interpretarea unui eveniment sau a unui șir de momente din viața Mîntuitorului. Ea reflectă felul în care comunitatea liturgică trăiește crucea și învierea Domnului. Lecturile biblice sînt interpretate de credincioși și trăite în cadrul liturghiei ca o expresie a trupului tainic al Domnului față de cuvîntul vieții. Citirea Scripturii în comunitatea liturgică, în cadrul Tradiției și în prezența Duhului Sfînt descoperă sensul profund și actualizează cuvîntul lui Dumnezeu pentru consemnarea căruia în scris a vegheat Duhul și pentru păstrarea căruia s-a îngrijit Biserica.

Liturghia ortodoxă oferă interpretării Scripturii un cadru deosebit de solemn, ea însăși fiind o actualizare a evenimentului biblic și locul cel mai potrivit pentru propovăduirea și interpretarea cuvîntului lui Dumnezeu.

1. Liturghia ca interpretare și actualizare a Scripturii.

Liturghia reprezintă modul cum evenimentul biblic a fost interpretat și trăit de comunitatea liturgică. Spre deosebire de ermineutica modernă, în liturghie accentul nu cade pe textul sacru și transmiterea lui, ci pe evenimentul și mesajul ce-l transmite și care e aprofundat, actualizat și trăit în comunitatea liturgică. În cadrul liturghiei, timpul dintre momentul inițial al evenimentului biblic și cel al comunității liturgice mărturisitoare este redus la maximum prin trăirea liturgică a evenimentului respectiv. În Hristos, comunitatea liturgică contemporană este o continuare a celei căreia Iisus i-a adresat cuvîntul Său dătător de viață și prin intermediul Duhului Sfînt ea descoperă sensul Scripturii, care a însuflețit credincioșii de-a lungul istoriei. Odată descoperit acest sens, el este interpretat la nivelul actual al vieții și devine normativ pentru comunitatea liturgică contemporană. În liturghie nu ne mulțumim doar cu descoperirea sensului evenimentului biblic, lucru la care putem ajunge în parte și prin cunoașterea intelectuală, ci evenimentul este trăit ca ceva propriu comunității, descoperirea sensului reprezentînd o nouă orientare spirituală a acestei comunități, care trăiește noul aspect ca pe o manifestare a vieții în Duhul Sfînt. Scriptura ruptă de viața liturgică și spirituală a Bisericii nu reprezintă cuvîntul viu, ci doar un text de studiu pentru o cunoaștere intelectuală, lucru care e departe de a satisface scopul pentru care ea a fost consemnată în scris, păstrată și transmisă de către Biserică. Liturghia rămîne în sine o consemnare a interpretării evenimentului biblic, așa cum a fost el trăit de comunitatea liturgică. Ea reprezintă o actualizare spirituală a Scripturii, fără de care Scriptura ar înceta să fie cuvîntul viu, s-ar usca, s-ar desfigura⁹.

⁹ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București 1978, p. 62.

Farmecul liturghiei constă în faptul că aici credincioșii au acces direct la textul Scripturii, care e deja interpretat și actualizat. Nespecialiștii ascultă Scriptura și trăiesc evenimentul biblic fără să aibe totdeauna nevoie de un exeget specializat în problemele biblice. Viața harică a comunității liturgice ajută la înțelegerea Scripturii și la trăirea evenimentului biblic la nivelul exigențelor timpului și descoperă sensul adânc al textului prin intermediul Tradiției și al continuității ce o reprezintă cu comunitatea căreia i-a fost adresată Scriptura. Modul acesta de contemplare și interpretare a Scripturii completează cercetarea intelectuală, rațională, întregind lipsurile pe care aceasta le manifestă în domeniul ermeneuticii biblice. Același Duh Sfânt care a inspirat Scriptura este prezent în cadrul liturghiei ca să întărească și să completeze eforturile umane pentru descoperirea adevărului ascuns în Scriptură și să transforme darurile aduse în trupul și sîngele Domnului. Prin intermediul liturghiei, evenimentul biblic este deja interpretat și actualizat sub egida Duhului, care este prezent în cadrul ei și conduce viața spirituală a credincioșilor spre noi manifestări de viață. Același Duh însuflețește viața harică a comunității liturgice și împreună cu Tradiția, care veghează la o corectă aplicare a sensului Scripturii contribuie, ținînd cont de condițiile noi ale societății și de mijloacele culturale de exprimare, pe care le îmbracă viața comunității, la mereu noi forme de manifestare și trăire a adevărului biblic. Liturghia, prin darurile ce le posedă, creează noi interpretări și descoperă noi sensuri ale adevărului biblic care, în ambianța Tradiției și a vieții spirituale în care se prezintă, oferă fiecărui participant posibilitatea unor experiențe harice și un răspuns la frământările personale. În liturghie se actualizează trecutul din Scriptură și se trăiește ca prezent, după cum se anticipă viitorul, gustîndu-se cele din urmă făgăduite de Dumnezeu ca momente ale prezentului. În perspectivă euharistică, evenimentele biblice trecute ca și cele eshatologice devin prezente, ele nu sînt doar comemorări ale unor evenimente, ci trăiri reale. În liturghia Crăciunului, a Bobotezei sau a Paștilor, Hristos se naște, se botează și învie în chip tainic în inimile credincioșilor. Sf. Ioan Hrisostom își îndeamnă credincioșii să vină de Crăciun „să vadă pe Domnul culcat în iesle și înfășurat în scutece, realitate mișcătoare și minunată”¹⁰, iar Metodiu de Olimp se întreabă: „Cum ar putea Biserica să nască credincioșii prin baia nașterii celei de a doua, dacă El nu cobora din nou din cer, dacă nu reînnoia moartea Sa, dacă nu se unea cu Biserica și nu-i dădea acesteia puterea de a naște pe cei credincioși prin baia sfîntă?”¹¹.

2. Omilia ca interpretare a Scripturii

Prima parte a liturghiei sau liturghia cuvîntului are în centrul ei lecturile biblice, momente solemne de proclamare a cuvîntului lui

¹⁰ Sf. Ioan Hrisostom, *De incomprehensibili Dei natura I*, MPG 48, 703.

¹¹ Metodiu de Olimp, *Symposion II*, 8 MPG 73 la pr. Aurel Grigoraș, *Dogmă și cult*, București, 1977, p. 395.

Dumnezeu care, în ambianța liturgică nu este o simplă lectură oarecare, ci actualizarea prin puterea Duhului Sfânt a unui eveniment re-trăit sacramental. Această trăire sacramentală a Scripturii dă forță¹² cuvintelor ei și descoperă celor ce participă la ea sensul adevărat al cuvintelor Domnului. Citind Scriptura în cadrul liturgic, avem în fața ochilor pe Domnul însuși, El însuși ne vorbește și noi intrăm într-un fel de comuniune cu El, trăind în mod real evenimentul biblic. Prin intermediul liturghiei, Scriptura rămâne mereu actuală și se adresează lumii contemporane, Dumnezeu agrăind în mod neîntrerupt pe credincioșii adunați să celebreze Cina Domnului, Euharistia. Evanghelia lui Hristos rămâne prezentă și actuală în Biserică și liturghie, tot așa cum Hristos rămâne pururea cu noi în Euharistie.

Teologia ortodoxă, urmînd concepția Părinților Bisericii, consideră că citirea liturgică a Scripturii contribuie la purificarea credincioșilor, pe care-i apropie în mod tainic de Hristos, pregătind unirea lor cu Hristos euharisticul. Nicolae Cabasila consideră că: „Citirile din Sfînta Scriptură, care ne învață atît bunătatea cît și iubirea de oameni a lui Dumnezeu, cît și dreptatea și judecata Lui, sădesc și aprind în sufletele noastre nu numai iubirea, ci și teama de El, făcîndu-ne astfel mai zeloși întru păzirea poruncilor Sale. Iar toate la un loc îmbunătățesc sufletul și apropiere de Dumnezeu atît pe preot cît și pe credincioși, făcînd și pe unul și pe ceilalți destoinici pentru primirea și păstrarea cinstitelor daruri...”¹³. Sfîntul Maxim Mărturisitorul afirma în Capetele teologice că: „Cuvîntul lui Dumnezeu este întocmai ca un lapte rațional curat, iar pentru cei slabi ca o legumă, care mîngăie puterea sufletului ce pătîmeste; în fine, pentru cei ce au exercitat simțurile sufletului în ce privește deosebirea binelui de rău, El se da pe Sine ca hrană compactă”¹⁴.

În Biserică, Scriptura se citește cu umilință, în rugăciune, cău-tînd sensul cuvintelor Domnului, care constituie adevărata hrană spirituală a creștinilor și prin care ajungem la cunoașterea lui Dumnezeu¹⁵. Dar, liturghia nu oferă doar o lectură a Scripturilor și o interpretare liturgică a evenimentului biblic ci, îndeosebi prin omilie¹⁶ se oferă o interpretare teologică a Scripturii, care urmărește descoperirea sensului plener al textului sacru. Omilia a reprezentat în epoca de aur a Bisericii forma ideală de interpretare, în care se întîlnea experiența și trăirea sacramentală a evenimentului biblic cu interpretarea teologică și cunoștințele umane necesare inter-

¹² S. Boulgakov, *L'Orthodoxie*, Lausanne 1980, p. 30.

¹³ Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii liturghii*, MPG 150, 369 trad. citată, p. 59.

¹⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice*, MPG 90, 1123.

¹⁵ Sf. Epifanie de Salamina, *Ancoratus*, MPG 43, 66.

¹⁶ Model de omilie găsim la Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Vasile cel Mare, Origen, Fer. Augustin etc.

pretării unui text. Lipsit de orgoliu¹⁷, în rugăciune¹⁸, cu frică de Dumnezeu și cu evlavie¹⁹ cuvenită celor sfinte, predicatorul tilcuiește cuvîntul Scripturii. Scriptura nu este pentru el un text oarecare, ci „scrisorile pe care Dumnezeu le-a trimis oamenilor”²⁰, „cuvîntările Duhului”²¹. Predicatorul este conștient că textul Scripturii n-a fost alcătuit doar după principiile generale ale artei scrisului, ci acestea au fost umplute și ridicate la maximum de eficiență de harul inspirației, care a primat în arta compunerii textului. Aghiografii, spunea Sf. Ambrozio „n-au scris potrivit principilor artei, ci potrivit harului, căci ei au scris ceea ce le-a poruncit Duhul”²². Din această cauză, predicatorul în omilie nu tălmăcește cuvîntul Scripturii doar după regulile generale de interpretare a unui text oarecare. El uzează de acestea, conștient fiind că ele îl ajută în stabilirea sensului Scripturii²³, dar lor predicatorul creștin le adaugă credința²⁴, „rugăciunea, care este cheia Scripturilor sfinte”²⁵, evlavie și trăirea sacramentală a evenimentului biblic, pentru că textul Scripturii este fixat sub influența harului și interpretarea lui trebuie să țină neapărat cont de acest lucru.

În interpretarea Scripturilor, exegetul se conduce după cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Cunoștința (știința) semeștește, iar iubirea zidește” (1 Corinteni 8, 1) convins fiind că în, și prin iubire, exegetul ajunge la cunoașterea profundă a sensului cuvîntului lui Dumnezeu²⁶. În iubirea de Dumnezeu și de aproapele noi ajungem să cunoaștem „gîndul lui Hristos” (1 Corinteni 2, 16) și să devenim lăcaș și păzitori ai cuvîntului lui Dumnezeu (Ioan 14, 23).

Omilia din cadrul liturghiei este interpretarea textului citit în liturgia cuvîntului și prin intermediul ei conținutul lecturii biblice este interpretat și actualizat, fiind exprimat într-un limbaj accesibil comunității căreia îi este adresată. Prin intermediul liturghiei, predicatorul-exeget subliniază legătura dintre cuvîntul lui Dumnezeu și

¹⁷ Sf. Irineu, *Adv. Haereses*, V, 20, 2, MPG 7, 1178.

¹⁸ Origen, *Epistola către Sf. Grigorie*, MPG 11, 92.

¹⁹ Fer. Augustin, *De doctrina christiana* 2, 9, MPL 34, 39.

²⁰ Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia II-a la Geneză*, MPG 53, 28.

²¹ Fer. Ieronim, *Epistola 106*, MPL 23, 837.

²² Sf. Ambrozio, *Epistola a VIII-a*, MPL 16, 912.

²³ Timpul, autorul, împrejurările, cauzele pentru care s-au scris cărțile Scripturii trebuie studiate. Sf. Atanasie cel Mare, *Oratio I, Contra arianos* 54, MPG 26, 123 și 126; Sf. Ioan Hrisostom MPG 56, 158. Limbile originale, traduceri, variantele de text ca și destinații scrierilor ne conduc la aflarea sensului Scripturii, iar exegetul trebuie să facă uz de el. (Fer. Augustin, *De Doctrina christiana* 2, 16—19, MPL 34, 42—44) Sf. Vasile cel Mare face dovada unui bun cunoscător de filozofie, logică, științele naturii pe care le aplică în omiliile sale pentru a ajunge la o înțelegere corectă a textului Scripturii. *Hexameron* 6, 11 în *Sources chret.* 26 bis, Paris 1968, p. 383—385, *Omilia la Ps. 33*, la *Ps. 7, 9*, trad. rom. pp. 166—167, 54—55; *Către tineri* MPG 31, 566—567, 570.

²⁴ Origen, *Epistola către Sf. Grigorie*, MPG 11, 92.

²⁵ Sf. Efreim Sirul, *Sentences*, 1949, p. 27.

²⁶ Fer. Augustin, *De Doctrina...* 2, 10, MPL 34, 39.

Taina Euharistiei, dintre taina Scripturii și misterul pascal²⁷. În fond exegeza patristică are un pronunțat caracter hristocentric manifestat de preferință în omilie; omilia liturgică constituind partea cea mai mare și mai expresivă a literaturii exegetice²⁸, ea fiind forma preferată de Sfinții Părinți pentru a actualiza și explica Scriptura. Desigur, Părinții Bisericii au explicat Scriptura și în afara cadrului liturgic, dar omilia liturgică a rămas pentru ei o preferință, liturgia fiind locul cel mai potrivit de explicare și în plus de trăire a textului biblic, care capătă prin aceasta putere de eveniment. Datorită ambiantei sacramentale, a trăirii harice a evenimentului biblic, exegeza realizată prin intermediul omiliei liturgice beneficiază de un câmp de acțiune mai mare și de o suplețe considerabilă față de exegeza teoretică²⁹, ea este mult mai directă, mai simplă și de un efect practic. În fond, în omilie, viața comunității este confruntată cu Scriptura, cuvântul lui Dumnezeu devenind normă și etalon de comportare. În omilie, exegetul nu se mărginește doar la comunicarea unor cunoștințe intelectuale, ci el se angajează în domeniul practic al vieții.

3. Finalitatea omiliei exegetice

Interpretarea Scripturii este necesară pentru că textul, datorită timpului interpus între noi și evenimentele descrise, și-a „pierdut” claritatea sau mai bine spus noi am pierdut familiarizarea și legătura cu textul biblic. Interpretarea Scripturii oferă refamiliarizarea cu elementele necesare unei corecte înțelegeri a Revelației. Liturgia, după cum am arătat, ne ajută să pătrundem în profunzimea textului Scripturii și a actelor săvârșite de Iisus, ea constituind un excelent cadru omiliei exegetice. Interpretarea Scripturii, atît prin liturghie cît și în omilie, nu se rezumă însă la aflarea sensului textului biblic, nu se mulțumește doar cu satisfacția intelectuală a descoperirii sensului în sine, ci prin actualizarea evenimentului biblic interpretat urmărește consolidarea în credință a comunității liturgice ca trup tainic al lui Hristos. Interpretarea Scripturii în și prin liturghie urmărește ridicarea la noi forme de trăire spirituală, pentru că Scriptura și Tradiția sînt formele de viață ale Bisericii.

În teologia occidentală se vorbește despre un eșec al exegezei istorico-critice pentru că ea este incapabilă „de a interpreta Scriptura astfel încît trecutul să devină viu și să illumineze prezentul nostru”³⁰. Teologia ortodoxă a manifestat de la început anumite rezerve față de entuziasmul cu care a fost primită această metodă în teologia apusea-

²⁷ F. Dreyfus, *L'actualisation de l'Ecriture, I. Du texte à la vie*, în *Revue biblique*, nr. 1 ianuarie 1979, p. 24.

²⁸ Idem, *Ibidem*, p. 23.

²⁹ P. Grelot, *L'exégèse biblique au carrefour*, în *Nouvelle Revue Théologique*, 1976, p. 511.

³⁰ W. Wink, *The Bible in Human Transformation. Toward a New Paradigm*

nă. Ortodoxia a rămas fidelă Tradiției și a interpretat Scriptura cu ajutorul acesteia, care alcătuiește contextul ei firesc. Liturghia ca parte a Tradiției este dovada cea mai grăitoare a interpretării și actualizării Scripturii, căci în cadrul ei Scriptura este confruntată cu viața comunității euharistice, devenind normativă pentru membrii acesteia.

Chiar la o analiză superficială a omiliei exegetice, practică de teologia patristică, ne dăm seama că aceasta a avut drept scop zidirea spirituală și nu s-a făcut pentru un cerc restrâns de specialiști. Pericolul izolării Scripturii și a explicării ei a fost evitat și de comentariile moderne practicate în teologia ortodoxă, care n-au scăpat din vedere faptul că Scriptura a fost adresată Bisericii și membrilor ei ca mădule ale trupului tainic al lui Hristos și în consecință, interpretarea Scripturii trebuie să se adreseze pentru edificarea în credință și viața morală a acestora.

În timp ce ermeneutica modernă năzuiește spre Iisus al istoriei și-și bazează criteriile ei ermeneutice doar pe istorie, teologia și exegeza patristică căuta identitatea exegetului cu a aghiografului³¹, exegetul fiind în mod deosebit interesat de a surprinde intenția autorului, chiar și atunci când aceasta era ascunsă³². „Istoria nu ne împiedică să ne cufundăm în ea, spune Diodor din Tars, ci, din contră, ea este baza și fundamentul unui sens mai profund”³³, iar descoperirea acestui sens dă o nouă orientare vieții spirituale a comunității liturgice, care trăiește evenimentul biblic și pe care ea îl interpretează dogmatic „spre zidirea Bisericii” (I Corinteni 14, 12).

4. Interpretarea Scripturii în lumina experienței euharistice

Euharistia este momentul principal al liturghiei, centrul ei spre care converg toate celelalte acte și simboluri liturgice. Liturghia cuvântului și lecturile biblice ne pregătesc pentru unirea cu Hristos euharisticul și împreună cu explicarea acestor lecturi constituie hrana spirituală a creștinilor³⁴. Fără să nege istoria și transmiterea adevărului prin mijloacele culturale ale epocii, Părinții Bisericii au interpretat istoria în lumina euharistică și în această experiență ea primește noi dimensiuni, totul transformându-se în comuniune și viață³⁵. Ermeneutica contemporană ortodoxă nu poate interpreta Scriptura decât în legătură cu Euharistia și cu experiența euharistică a comunității,

for *Biblical Study*, Philadelphia, 1973, p. 2, la F. Dreyfus, *Exègèse en Sorbonne, exègèse en Eglise*, in *Revue biblique* nr. 3/1975, p. 324.

³¹ Savas Agourides, *Die Gemeinschaft der Glaubenden als Ort lebendiger Tradition. Moderne Hermeneutik im Sicht der Väterexegese*, in *Una Sancta*, nr. 2/1977, pp. 161–162.

³² Idem, *Ibidem*; G. Galitis, *Offenbarung, Inspiration und Schriftauslegung nach orthodoxen Verständnis*, *Una Sancta*, nr. 2/1980, p. 127.

³³ Savas Agourides, *art. cit.*, p. 163.

³⁴ Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia la Geneză 29*, MPG 53, 262.

³⁵ J. Zizioulas, *Verité et communion dans la perspective de la pensée grecque*, in *Irénikon*, t. L, nr. 4/1977, p. 502.

pentru că aici ea a fost citită și interpretată de la început. Euharistia are un caracter anamnetic și epicletic (de invocare) prin intermediul cărora evenimentul biblic primește o interpretare spirituală, harismatică. Ne găsim într-o atmosferă de Rusalii și într-un astfel de cadru se citește și se interpretează Revelația, căutându-se sensul ei prin rugăciune și ajutorul Duhului Sfânt. În teologia ortodoxă, interpretarea Scripturii nu-i doar o problemă de cercetare intelectuală, ci și o lucrare de investigare harică ce stă sub înfrumusețirea Duhului Sfânt, a aceleiași Duh ce a inspirat pe aghioграфи, conducându-i la fixarea adevărului în scris.

Prin experiența euharistică repetată, prin împărtășirea deasă, exegetul primește odată cu Hristos euharisticul și „gîndul lui Hristos” (I Corinteni 2, 16) și prin aceasta o putere deosebită în explicarea cuvîntului lui Dumnezeu și discernerea sensului profund al acestuia. Pentru predicatorul familiarizat cu „gîndul lui Hristos” și experiența euharistică, descoperirea sensului spiritual al Scripturii este incomparabil mai ușor de făcut decît pentru cel ce se apropie de textul sacru doar pe căi intelectuale, raționale. Experiența euharistică pune într-o lumină proprie cuvîntul Scripturii, iar caracterul ei epicletic contribuie la apropierea exegetului de gîndul aghioграфului, de caracterul haric în care s-a scris Scriptura. Pe această cale, predicatorul-exeget trece dincolo de sensul literal, la care se oprește exegeza rațională, el stabilește prin intermediul Euharistiei o punte între el și aghioграф, căutînd să explice duhul ce se ascunde în spatele literei. Predicatorul este slujitorul duhului care face viu și nu al literei care ucide (2 Corinteni 3, 6) și prin aceasta el se deosebește de cei ce slujesc literei și „nu au Duhul care explică, care deschide litera, desvelindu-i sensul”³⁶.

În cadrul liturghiei euharistice, Hristos se consumă, după cum se exprimă Fer. Ieronim, în două forme: „Noi mîncăm și bem trupul și sîngele Său în dumnezeiasca euharistie, dar și în lectura Scripturilor”³⁷. Din acest motiv, Scriptura trebuie să fie privită prin prisma lui Hristos euharisticul. Dacă pentru trupul și sîngele Mîntuitorului, spunea Origen³⁸, manifestăm o grijă deosebită ca nu cumva vreo fărîmătură să cadă pe jos și s-o pierdem, atunci aceeași grijă datorăm și față de cuvintele lui Hristos din Scriptură, pentru că păcatul este același în cazul pierderii.

Prin rugăciune, comuniunea cu Hristos și o perseverență preocupare de Scriptură ajungem ca Domnul însuși să coboare în inimile noastre, să ne lumineze spiritul și să ne lămurească înțelegerea, încît cele ascunse ale Revelației Sale să devină inteligibile pentru noi³⁹. Prin intermediul Euharistiei, al unirii cu Hristos, predicatorul exeget

³⁶ Sf. Epifanie de Salamina, *Ancoratus*, MPG 43, 58.

³⁷ Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1965, p. 188.

³⁸ Origen, *Omilia 13, 3 la Exod*, MPG 12, 391.

³⁹ Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia 35, 1, la Geneză*, MPG 53, 321—322.

păzește cuvîntul lui Hristos (Ioan 14, 24), se familiarizează cu el și are acces direct la sensul ascuns al acestuia. Prin intermediul unei intense trăiri euharistice, preotul ajunge într-adevăr să descopere taina Scripturii, împlinind cuvîntul Fericitului Ieronim: „Cuvîntul preotului trebuie să descopere aroma Scripturii”⁴⁰.

Proclamarea și interpretarea Scripturii în liturghie este forma prin care se anunță ceea ce Dumnezeu a făcut prin Iisus Hristos și ceea ce Dumnezeu continuă să facă în timpul serviciului divin prin Duhul Sfînt. Citirea solemnă și interpretarea Scripturii aparțin liturghiei euharistice, iar predica și Euharistia reprezintă elementele principale ale liturghiei, ambele anunțînd și întrupînd împărăția lui Dumnezeu care începe în această lume⁴¹. Prin prisma euharistică și prin experiența sacramentală, noi trăim cu anticipare în liturghie evenimente eshatologice ale Scripturii, liturghia oferind din acest punct de vedere o experiență unică.

5. Interpretarea Scripturii, dar dumnezeiesc

De la început, în cercurile creștine a circulat convingerea că înțelegerea Scripturii este un dar dumnezeiesc, iar această convingere își are temeiul în însăși Sfînta Scriptură. Sf. Evanghelist Luca prezintă pe Iisus ca interpret al Scripturii, învățînd pe cei doi ucenici în drum spre Emaus și deschizînd acestora „mîntea ca să priceapă Scripturile” (Luca 24, 45), după ce mai înainte stimulase interesul lor pentru tilcuirea acelorăși Scripturi (Luca 24, 32). De același dar al înțelegerii sau al deschiderii minții pentru priceperea Evangheliei s-a împărtășit Lidia, neguțătoarea de purpură din cetatea Tiatiarel (F. Ap. 16, 14).

Sf. Apostol Petru este foarte clar în privința interpretării Scripturii, avertizînd pe cel ce dorește să se angajeze într-o astfel de lucrare „că nici o proorocie a Scripturii nu se tilcuiește după socotința fiecăruia” (2 Petru 1, 20). Motivul atenționării sale este simplu: „Pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit, purtați fiind de Duhul Sfînt” (2 Petru 1, 21). Interpretării subiective, Apostolul îi opune interpretarea făcută sub inspirația Duhului Sfînt⁴², pentru că cine altul poate cunoaște mai bine sensul ascuns al Scripturii decît Duhul, care a vegheat la transpunerea lui în scris?

Sf. Apostol Pavel este convins că Scriptura nu se poate interpreta decît prin intermediul Duhului lui Dumnezeu, iar înțelegerea cuvîntelor Duhului este o particularitate a celor duhovnicești (1 Corinteni 2, 11—14). Această convingere este subliniată de cei ce s-au ocupat de Sf. Apostol Pavel ca ermineut al Scripturii, recunoscîndu-se că Apos-

⁴⁰ Fer, Ieronim, *Scrisoare către Nepotian* 52, 8.

⁴¹ Nikos A. Nissiotis, *Die Theologie der Ostkirche in ökumenischem Dialog*, Stuttgart 1968 p. 116.

⁴² F. Dreyfus, *L'actualisation de l'Écriture, II, L'action de l'Esprit*, *Revue biblique*, nr. 2 April 1979, pp. 162—163.

tolul socotea absolut necesar darul Duhului Sfint pentru o interpretare corectă a Scripturilor în Biserică⁴³.

Aceeași convingere se manifestă și în epoca postapostolică și patristică, mărturisirile în acest sens fiind extrem de numeroase. Sf. Iustin Martirul și Filozoful considera că: „Dacă cineva n-a primit un mare har din partea lui Dumnezeu și încearcă să înțeleagă ceea ce profeții au spus și au făcut, aceasta nu-i folosește la nimic de a părea că reproduce cuvintele sau evenimentele pe care nu le poate înțelege”⁴⁴. Pentru acest lucru este nevoie de rugăciune⁴⁵, de iluminarea lui Dumnezeu și de „înțelepciunea Duhului”⁴⁶ pentru că nimeni n-ar putea asculta și tălmăci un profet „dacă Duhul însuși, care a proorocit prin el nu i-ar fi acordat înțelegerea cuvintelor sale”⁴⁷. Sf. Ioan Hrisostom afirma că: „Pentru a înțelege Scriptura dumnezeiască nu e nevoie de înțelepciunea umană, ci de acțiunea Duhului Sfint”⁴⁸. Aceeași convingere a fost manifestată și în teologia patristică apuseană. Fericitul Ieronim mărturisea că „noi avem totdeauna nevoie, când explicăm Scriptura, de venirea Duhului Sfint”⁴⁹, iar pentru Fericitul Augustin „nu există nici o dificultate în textele al căror sens este obscur, când ne vine în ajutor Duhul Sfint”⁵⁰. A invoca ajutorul și iluminarea sau deschiderea ochilor din partea lui Dumnezeu, e un lucru necesar exegetului⁵¹. „Dumnezeu cel atotputernic este cel care pentru mântuirea noastră a creat cuvintele sfintelor Testamente și El este, de asemenea, cel care ne deschide înțelegerea”⁵² susținea Sf. Grigorie cel Mare.

Această concepție, care nu exclude efortul și competența științifică a exegetului, dorește doar să sublinieze faptul că Scripturile ca și cuvinte ale Duhului rămân neînțelese complet și literă moartă, dacă

⁴³ Idem, *Ibidem*, p. 164 și nota 12. O. Michel, *Paulus und seine Bibel*, Gütersloach 1929, p. 178. „Epistola a doua către corinteni învață că o exegeză corectă a Scripturii numai prin intermediul Duhului este de câștigat”; E. F. Ellis, *Paul's Use of the Old Testament*, Edinbourg-London, 1957, p. 27: „În Epistola a I-a și a II-a către corinteni, Pavel învață în mod expres că o corectă înțelegere a Scripturii este imposibilă fără Duhul Sfint”.

⁴⁴ Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu Iudeul Trifon* 92, MPG 6, 695.

⁴⁵ Origen, *Scrisoare către Sf. Grigorie*, MPG 11, 92 „Rugăciunea stăruitoare este absolut necesară pentru înțelegerea dumnezeieștilor Scripturi”.

⁴⁶ Origen, *Comentar la Sf. Matei*, MPG 13, 1259.

⁴⁷ Sf. Grigorie Taumaturgul, *In Origenem oratio panegyrica*, MPG 10, 1094—1095.

⁴⁸ Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia 21 la Geneză*, MPG 53, 175 Afirmația Sf. Ioan nu ne permite însă concluzia că el ar neglija sau subestima cercetarea și eforturile proprii în domeniul explicării Scripturii. Din contră, Sf. Ioan susține că interpretul Scripturii trebuie să cunoască bine împrejurările în care s-au scris cărțile sfinte. MPG 56, 158.

⁴⁹ Fer. Ieronim, *Comentar la Micheia 1, 10*, Corpus Christianorum, 76, 430.

⁵⁰ *Cuvîntarea 152, 1* MPL 38, 820.

⁵¹ Fer. Augustin, *De Doctrina... Prologul 3—4*, MPL 34, 17. Exegetul e condus pe calea adevărului de către Duhul Sfint, *Confesiuni, 12*, MPL 32, 844.

⁵² Sf. Grigorie cel Mare, *In Ezech. I, Omilia 7*, Chr. SL 142, 94.

nu sînt interpretate cu ajutorul aceluiași Duh Sfînt, pentru că acesta dă o înțelegere mai exactă și mai profundă a cuvintelor lui Iisus decît ar primi-o acestea doar prin intermediul mijloacelor pur omenești de cercetare⁵³. Duhul Sfînt rămîne activ în viața Bisericii pînă la sfîrșitul veacurilor. El este prezent în sf. liturghie și de ajutorul Lui avem nevoie pentru înțelegerea Scripturii, pentru că „nimeni n-a cunoscut cele ale lui Dumnezeu, decît Duhul lui Dumnezeu” (1 Corinteni 2, 11). Exegețul adevărat și profund al Scripturii nu poate rămînea în afara iluminării Duhului Sfînt. Faptul este mărturisit și astăzi⁵⁴, pentru că Scriptura este o lucrare teandrică, iar descoperirea sensului ei plenar numai prin mijloace obișnuite este imposibil. Invocarea deschiderii ochilor noștri este evidentă pentru preotul predicator, care se roagă înainte de citirea Evangheliei: „Strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni Stăpîne, lumina cea curată a cunoașterii dumnezeirii Tale și deschide ochii gîndului nostru spre înțelegerea evanghelicelor Tale propovăduiri”. Congresul de teologie ermineutică ortodoxă, în comunicatul său final considera că „adevărata exegeză a Scripturilor este înainte de toate *un fruct al iluminării Duhului Sfînt*, pe care-l primește exegețul în calitate de membru al Bisericii”⁵⁵.

Primirea harismei înțelegerii Scripturilor sau deschiderea minții pentru înțelegerea cuvintelor Domnului depinde de starea de curățenie spirituală a cititorului sau a predicatorului-exeget, de starea lui de îndumnezeire, fără de care el nu se poate apropia de gîndul aghiografului. Numai cine unește cercetarea Scripturilor cu îndumnezeirea sau se află pe această cale poate „să coboare în adîncul explicării Scripturii”⁵⁶. „Cunoștința întocmai a cuvintelor Duhului, afirma Sf. Maxim Mărturisitorul, se descoperă numai celor vrednici de Duhul, adică numai acelor care printr-o îndelungată cultivare a virtuților, curățîndu-și inima de funinginea patimilor, primesc cunoștința cuvintelor dumnezeiești...”⁵⁷.

6. Rolul comunității liturgice în interpretarea Scripturii

Comunitatea liturgică alcătuiește trupul tainic al Domnului în rugăciune, care împlinește testamentul lui Iisus de a se întruni și de a celebra liturghia euharistică (Luca 22, 19; 1 Corinteni 11, 25). Ea este locul unde se realizează unirea lui Hristos cu credincioșii și de asemenea, forma concretă pe care o primește cuvîntul lui Dumnezeu în lume, felul cum acesta devine parte componentă a vieții. Comunitatea

⁵³ S. Dreyfus, *art. cit.*, p. 170.

⁵⁴ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *o. c.*, pp. 54—56, 58; S. Boulgakov, *o. c.*, 27; P. Evdokimov, *o. c.*, p. 193; G. Galitis, *art. cit.*, p. 127.

⁵⁵ Comunicatul primului congres de teologie ermineutică ortodoxă în Episcopis, nr. 55/1972, p. 11.

⁵⁶ G. Galitis, *art. cit.*, p. 127.

⁵⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie* 65, MPG 90, 738.

liturgică a luat naștere în urma propovăduirii Evangheliei și s-a adunat în jurul celebrării Euharistiei (F. Ap. 2, 41—42). Această comunitate crește din punct de vedere spiritual prin adîncirea în meditație a cuvîntului Scripturii și prin comuniunea ce se stabilește între ea și Domnul prin intermediul Euharistiei (F. Ap. 2, 46—47). Frîngerea pîinii și cuvîntul lui Dumnezeu sînt elementele principale din care se hrănesc spiritual credincioșii (F. Ap. 20, 7).

Comunitatea liturgică adunată în rugăciune să frîgă pîinea și să bea paharul Domnului, ascultă Scriptura și interpretarea ei. Or, ascultarea cu evlavie a cuvîntelor lui Iisus atrage, după mărturisirea Scripturii, lucrarea Duhului Sfînt (F. Ap. 10, 44) și prin această lucrare, cuvintele devin actuale, prin această lucrare Hristos ni se adresează nouă și tuturor generațiilor în aceeași măsură în care s-a adresat contemporanilor Săi, în scurta Sa activitate pămîntească. Citirea și explicarea Scripturii în comunitatea liturgică oferă garanția prezenței lui Iisus și a Duhului Sfînt (Matei 18, 20; F. Ap. 10, 44) și îmbogățirea credinței fiecărui membru al ei, îmbogățire care „se face în comuniunea cu alții, în comunitatea Bisericii”⁵⁸.

Scriptura și comunitatea liturgică se condiționează reciproc, pentru că fără Scriptură credința acestora ar sărăci, iar fără comunitatea liturgică, Scriptura n-ar fi actualizată. În comunitatea liturgică este prezent Hristos și este prezentă, de asemenea, lucrarea Duhului Sfînt de actualizare a cuvîntelor Scripturii, care constă în transmiterea de noi și noi sensuri ale textului sacru, care îmbracă formele proprii culturii timpului și profunzimii spirituale a comunității euharistice⁵⁹.

Experiența duhovnicească a comunității liturgice, puterea de meditație a cuvîntelor Scripturii și profunzimea ei spirituală sînt lucruri care influențează interpretarea și înțelegerea Revelației, sînt elemente de care predicatorul trebuie să țină cont în explicarea sensului cuvîntului lui Dumnezeu. De asemenea într-o bună măsură experiența duhovnicească a predicatorului este sub influența experienței spirituale a comunității. În fond cele două se conjugă și influențează puterea de pătrundere a sensului Scripturilor. Origen, cel atît de versat în explicarea Scripturilor, se adresa ascultătorilor făcînd apel la ajutorul lor în rugăciune pentru a putea găsi sensul ascuns al pasajelor dificile din Cartea cărților. „Ajutați-mă deci în rugăciunile voastre și participați la efortul meu, pentru ca în locurile așa de greu de înțeles și atît de tainice, Domnul să binevoiască să ne arate lumina adevărului Său, pentru ca noi să putem să vă descoperim cît sînt de adevărate, utile și dumnezeiești aceste cuvinte, dar potrivit cu fragilitatea omenască toate sînt acoperite de simboluri și învelite în taine”⁶⁰.

⁵⁸ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, o. c., p. 57.

⁵⁹ Idem, o. c., p. 57.

⁶⁰ Origen, *Omilia* 20, 4 la Cartea lui Isus Navi, MPG 12, 925, trad. franceză, Paris, 1960.

Trupul tainic al Domnului posedă o harismă specială, prin care el discerne falsul de autentic, adevărul de minciună și o remarcabilă autoritate de a impune adevărul ca pe un stîlp și temelie (1 Timotei 3, 15 ce caracterizează activitatea lui. Dar, de asemenea, credincioșii au dat dovadă de un deosebit de fin simț în primirea unor noi forme de exprimare a sensului Scripturii ca manifestări mereu actuale ale cuvîntului lui Dumnezeu în viața spirituală a comunității liturgice, locul prin excelență al actualizării Scripturii ca și cuvînt dătător de viață. În funcție de puterea de receptivitate a comunității se explică și se interpretează Scriptura, care hrănește în diferite forme viața spirituală a comunității. Liturghia rămîne ca o formă de manifestare a credinței, ca o mărturie exprimată într-un limbaj ce caracterizează experiența unei credințe vii, comune și prin care acesta a verificat totul, reținînd ceea ce este bun (1 Tesaloniceni 5, 21). De-a lungul istoriei, exemplele de vigilență în materie de credință și de vitalitate în trăirea și exprimarea acesteia sînt numeroase.

III. TRADIȚIA ȘI INTERPRETAREA SCRIPTURII.

În concepția ortodoxă, Scriptura și Tradiția sînt cele două forme sub care se prezintă Revelația lui Dumnezeu. Ele constituie viața Bisericii, pentru că din adîncirea neîncetată în Duhul a conținutului Scripturii și al Tradiției se hrănesc duhovnicește credincioșii și se manifestă în viața lor spirituală sub noi forme de trăire a cuvîntului Domnului. Scriptura este partea din Tradiția apostolică ce s-a fixat în scris sub inspirația Duhului Sfînt. Ea ne prezintă, cu alte cuvinte, doar o parte din ceea ce s-a revelat făpturii în scopul mîntuirii sale (Ioan 20, 30—31 ; 21, 25), cealaltă parte păstrîndu-se în Tradiția apostolică (1 Corinteni 11, 2 ; 15, 3 ; 2 Tesaloniceni 2, 15 ; 1 Timotei 6, 20 ; 2 Timotei 2, 13—14). Apariția Scripturii n-a eliminat Tradiția din viața Bisericii, ci cele două au coexistat completîndu-se (2 Tesaloniceni 2, 15), împreună formînd Revelația din care s-a hrănit trupul tainic al Domnului. Tradiția apostolică constituie contextul în care a luat naștere Scriptura și aceasta din urmă se explică prin intermediul primei.

Revelația lui Dumnezeu s-a oprit prin moartea ultimului Apostol, dar sub îndrumarea Duhului Sfînt se continuă, pînă la sfîrșitul veacurilor, procesul de explicare, de interpretare al acesteia. Sf. Apostol Pavel încredințează „dreptarul cuvîntelor sănătoase... credința și... iubirea ce este în Hristos Iisus (2 Timotei 1, 13) urmașului său Timotei, ca acesta la rîndul lui să le păstreze (1 Timotei 4, 16 ; 16, 6, 20) și să le transmită apoi „la oameni credincioși, care vor fi destoinici să învețe pe alții" (2 Timotei 2, 2). Avem aici menționate aspectele Tradiției: transmiterea, interpretarea și continuitatea⁶¹, pentru noi o deosebită importanță prezentînd interpretarea.

⁶¹ Despre cele trei aspecte la prof. Ion Bria în *Orthodoxie, hier-demain* Paris, 1979, pp. 206—208 ; Ion Bria, *Scriptură și Tradiție. Considerații generale*, în *Studii Teologice*, nr. 5—6/1970.

Liturghia este partea Tradiției în care s-au concretizat formele de viață ale trupului tainic al Domnului. Ea reprezintă un rezumat al Scripturii, al evenimentelor principale ale vieții Mântuitorului în interpretarea credincioșilor. Ea este locul cel mai potrivit pentru actualizarea Scripturii, locul în care trecutul se trăiește ca prezent și evenimentul eshatologic se gustă prin anticipare. Liturghia, prin caracterul ei epicletic, de invocare a Duhului Sfânt, actualizează momentele Scripturii și constituie partea Tradiției în care dinamismul acesteia apare mai pregnant.

Părinții Bisericii s-au străduit să explice Scriptura în lumina Tradiției apostolice și în același timp să actualizeze cuvântul Scripturii, încadrându-l în cultura epocii lor⁶². Desigur, interpretarea cuvântului s-a făcut sub influența culturii, dar mesajul biblic a influențat, la rândul său, cultura timpului, care i-a servit drept mijloc de prezentare. Această confruntare, între interpretarea mereu actuală a Scripturii și cultura timpului, este admirabil oglindită în liturghie, constituind dinamismul ei ce o ține permanent ancorată în problemele prezentului. Prin intermediul liturghiei, Scriptura s-a interpretat totdeauna în contextul Tradiției, liturghia oferind noi și noi interpretări ale cuvântului lui Dumnezeu în confruntare continuă cu limbajul și formele lui de exprimare.

Scriptura însăși mărturisește că ea are lucruri greu de înțeles, pe care cei neștiutori le răstălmăcesc (2 Petru 3, 16; 2 Corinteni 4, 3), dar noi trebuie să nu uităm cuvintele proorocilor și nici porunca Domnului dată prin Apostoli (2 Petru 3, 2) de a păstra cu sfințenie „dreptarul cuvintelor sănătoase” (2 Timotei 1, 13), de la care nu ne putem abate sub nici un motiv fără ca să nu cădem în rătăcire (1 Timotei 6, 3—4). Numai prin intermediul Tradiției apostolice putem primi explicația corectă a locurilor dificile de înțeles din Scriptură, pentru că Tradiția apostolică completează Scriptura și conține întreaga învățătură a Bisericii apostolice, în care este cuprinsă vocea Bisericii universale, condusă de Duhul Sfânt. Tradiția aduce lumină în locurile neclare și deschide ochii spirituali ai exegetului pentru înțelegerea în Duhul a cuvintelor Scripturii. Tradiția apostolică ne ferește de greșeală și tot ceea ce stă sub stăpânirea întunericului va ieși la lumină prin întoarcerea la izvorul original⁶³ pe care-l dețin Bisericele întemeiate de Apostoli⁶⁴. Sf. Epifanie de Salamina ne face atenție asupra folosirii Scripturii și a Tradiției afirmând că „Sfinții Apostoli ne-au transmis unele prin Scriptură, iar altele prin Tradiție”⁶⁵, iar Sf. Irineu⁶⁶ susținea clar că nu poate fi aflat adevărul din Scriptură de către cei ce nu cunosc Tradiția. Pentru Clement Alexandri-

⁶² Prof. Ion Briă, *L'Orthodoxie* ... p. 207.

⁶³ Sf. Ciprian, *Epistola* 74, 10.

⁶⁴ Tertulian, *De prescriptione haereticorum* 21, MPL 2, 33.

⁶⁵ Sf. Epifanie de Salamina, *Panarium* II, 61, 6 MPG 41, 1047.

⁶⁶ Sf. Irineu, *Adversus Haereses* 3, 2 MPG 7, 846.

nul⁶⁷, Scriptura nu poate fi tălmăcită contra Tradiției Bisericii fără să nu se piardă principiul adevărului. Fără un conducător care ne-a precedat, spunea Fer. Ieronim⁶⁸, nu putem pătrunde în înțelesul Scripturilor. Datorită greșelilor de interpretare, Vincențiu de Lerin era de părere că „interpretarea scrierilor profetice și apostolice să fie făcută după regula sensului bisericesc universal”⁶⁸. Același sfânt susținea că „bărbați sfinți și învățați ne-au transmis că ei au explicat Scripturile dumnezeiești după Tradiția Bisericii universale și după regula credinței universale”⁷⁰.

Această poziție a teologiei patristice a rămas valabilă până astăzi în teologia ortodoxă, care consideră Scriptura și Tradiția ca Revelația lui Dumnezeu adresată credincioșilor în scopul mântuirii. Tradiția apostolică este contextul în care a apărut Scriptura și din această cauză ea este absolut necesară pentru explicarea locurilor dificile din Scriptură. Tradiției apostolice i s-a adăugat Tradiția bisericească cu explicațiile și interpretările patristice ale Scripturii, cu hotărârile sinoadelor ecumenice și cu trăirea sacramentală a evenimentelor biblice, toate contribuind la înțelegerea cuvântului lui Dumnezeu. Din acest motiv, Tradiția bisericească este trăirea Scripturii de credincioșii angajați pe calea mântuirii, studiul acestei Tradiții devenind absolut necesar pentru o interpretare corectă și completă a Scripturii, pentru că „Tradiția Bisericii constituie criteriul definitiv și sigur al exegezei Sfintelor Scripturi”⁷¹. Orice nouă interpretare, actualizare și trăire a Scripturii se referă la Tradiție de care noul, oricât de creativ ar fi, trebuie să rămână fidel.

IV. BISERICA ȘI INTERPRETAREA SCRIPTURII

Ortodoxia mărturisește legătura dintre Biserică și Scriptură, pentru că în concepția ei, Scriptura este cartea Bisericii; ei i-a fost adresată și ea a recunoscut în cuvintele acesteia Revelația pe care a primit-o ca atare, a păstrat-o, a explicat-o și a transmis-o generațiilor următoare. Scriptura este în același timp viața Bisericii, așa cum au trăit-o primele comunități, așa cum acestea au înțeles cuvântul Domnului, l-au adâncit în rugăciune ca trup tainic al lui Hristos. Dar, nu numai primele comunități, ci până la sfârșitul veacurilor, Biserica se va hrăni din Scriptură, care este normativă pentru viața ei spirituală și continuă să se hrănească din aceasta prin interpretările mereu noi, pe care prin ajutorul Duhului Sfânt, ea le găsește în cuvântul Domnului.

Scriptura și Tradiția aparțin Bisericii. Ei i-a fost încredințată Revelația, Biserica rămânând pentru aceasta păstrătoarea și interpreta

⁶⁷ Clement Alexandrinul, *Stromata* 1, 7 MPG 8, 734—735.

⁶⁸ Fer. Ieronim, *Epistola* 53 ad Paulin, MPL 22.

⁶⁹ Vincențiu de Lerin, *Commonitorium primum* MPL 50, 640.

⁷⁰ Idem, o. c., MPL 50, 674.

⁷¹ Comunicatul primului congres de teologie ermineutică. p. 11.

autorizată a cuvîntului lui Dumnezeu cuprins în Scriptură și Tradiția apostolică, cuvînt pe care Biserica-l trăiește și-l adîncește în Tradiția bisericească. Duhul care a grăit prin prooroci și a asistat pe aghiografi la fixarea în scris a unei părți din Tradiția apostolică, devenită astfel Scriptură inspirată, a fost încredințat, după înălțarea lui Iisus la cer, Bisericii ca să o conducă la tot adevărul (Ioan 16, 13). Duhul adevărului (Ioan 14, 17) va rămîne în Biserică pînă la sfîrșitul veacului și o va călăuzi, o va învăța și-i va aduce mereu aminte de toate cite le-a lăsat Iisus Hristos Domnul (Ioan 14, 26).

În Biserică și prin intermediul Duhului Sfînt, cuvintele lui Iisus rămîn mereu vii și actuale, ele s-au întipărit în memoria Bisericii și sînt mereu explicate pentru fiecare generație ce se încadrează în trupul tainic al Domnului. În Biserică, Duhul Sfînt este deosebit de activ și tot aici se găsește și „gîndul lui Hristos” de care exegetul are absolută nevoie pentru interpretarea Scripturilor. În afara Bisericii și a iluminării Duhului, explicarea cuvîntului lui Dumnezeu pierde din profunzime și din sens, pentru că după afirmația Sf. Irineu „exegetul care nu urmează Biserica nu poate primi Duhul lui Dumnezeu”⁷², iar exegeza la care ajunge o astfel de încercare este incompletă și departe de ceea ce ar trebui să fie⁷³.

Biserica reprezintă în concepția patristică o continuare a tainei lui Dumnezeu revelată în Scriptură. Între Biserică și Scriptură există o continuitate spirituală, pentru că istoria mîntuirii începută în Vechiul Testament și desăvîrșită prin întruparea Fiului lui Dumnezeu se actualizează și se realizează în Biserică. În Biserică se actualizează Revelația. „Interpretarea spirituală a Revelației nu este altceva decît continuarea interpretării spirituale a evenimentului istoric străvechi de către primii martori, adică prin textele Noului Testament, o continuare pe un alt plan istoric”⁷⁴. Continuarea Revelației în Biserică se face prin explicarea și interpretarea acesteia în cadrul comunității liturgice. Pe plan spiritual, Biserica trăiește evenimentul biblic rămîne interpreta lui cea mai autorizată. Sf. Irineu a explicat ca nimeni altul rolul Bisericii în păstrarea și explicarea cuvîntului lui Dumnezeu, afirmînd că: „Adevărata gnoză (iluminare) este doctrina Apostolilor și vechea învățătură a Bisericii pentru întreaga lume. Trupul lui Hristos se recunoaște după succesiunea episcopilor, cărora Apostolii le-au predat întreaga Biserică. Aici, Scripturile sînt păstrate în transmitere fidelă: nimic nu este adăugat, nimic nu este sustras. Aici ele sînt proclamate (citite) nefalsificat și sînt explicate legitim, cu băgare de seamă, fără pericol și cu frică de Dumnezeu”⁷⁵.

Faptul că Biserica este considerată interpreta prin excelență a Scripturii și faptul că interpretarea se face în Biserică în lumina Tra-

⁷² Sf. Irineu, *Adv. Haer.* 3, 24, MPG 7, 966.

⁷³ G. Galitis, *art. cit.*, p. 128.

⁷⁴ Savas Agourides, *art. cit.*, p. 163.

⁷⁵ Sf. Irineu, *Adv. Haer.* 4, 33, 7—8, MPG 7, 1076—1077.

diției, nu anulează libertatea de cercetare și nu supune Scriptura — cuvântul revelat al lui Dumnezeu — Bisericii. O astfel de ierarhizare este străină Ortodoxiei pentru că ea consideră că același Duh Sfânt care a inspirat Scriptura, conduce Biserica la interpretarea cuvintelor Scripturii. Biserica are o înfișetate în timp și de funcție asupra Scripturii, ca una care a existat înaintea Scripturii și ca una care a ales din mulțimea scrierilor ce circulau în Biserica primelor veacuri pe cele autentice, formînd canonul cărților sfinte. Pe acestea ea le-a citit și le-a explicat în conformitate cu Tradiția, transmițîndu-le generațiilor următoare ce formează trupul tainic al Domnului. Este deci normal ca Biserica, cea care păstrează Scriptura și interpretarea ce a primit-o ea de-a lungul timpului, să fie interpreta autentică a Revelației. Scriptura este privită în ortodoxie ca și carte a Bisericii, ca lucrare a Duhului în Biserică, prin urmare și interpretarea corectă a ei se face în, și de către Biserică, sub influența Duhului Sfânt. Interpretarea Scripturii cu ajutorul Tradiției constituie, în fond, un aspect al lucrării Duhului Sfânt în Biserică. Duhul Sfânt este cel care ne aduce mereu aminte de cuvintele Domnului, dar și Cel care ne va învăța adevărata interpretare a acestora (Ioan 14, 26). Din aceeași cauză, interpretul ortodox tălmăcește Scriptura ca membru al Bisericii și e conștient că interpretarea ei corectă depinde de seriozitatea și profunzimea angajamentului său la viața spirituală a trupului tainic al Domnului.

Practicînd o astfel de concepție în privința interpretării Scripturii s-ar părea că exegeza ortodoxă este foarte conservatoare și cu multe rezerve față de ermineutica modernă. Este adevărat că exegeza ortodoxă s-a situat pe un alt punct de vedere și a privit critic, respingînd anumite curente și școli de interpretare, care au creat multă vîlvă și au fost sau sînt la modă în Apus. Ea n-a uitat nici un moment că Scriptura este o lucrare teandrică și nicidecum un text oarecare, pe care-l putem analiza conform regulilor obișnuite ale unui text. Pentru Părinții Bisericii, accentul în exegeză cădea pe descoperirea intenției autorului sfînt, pe tendința găsirii unei identități spirituale între aghiograf și interpret, pe importanța dogmatică a textului, pe interpretarea lui spirituală, teologică ce trebuia să ducă la Iisus — calea, adevărul și viața (Ioan 14, 6). Pe această linie de continuitate cu Părinții a rămas Biserica Ortodoxă, în timp ce interpretarea critică a pus accentul pe text și istoria ca atare. Fără a nega importanța textului și a istoriei, Ortodoxia a văzut în textul transmis nu o autoritate în sine, ci pe aceasta el a primit-o prin inspirația Duhului Sfînt și prin recunoașterea lui ca autentic din partea Bisericii. Istoria și cercetarea ei, a împrejurărilor în care au luat naștere cărțile Scripturii au o mare importanță pentru exegetul ortodox, dar pentru acesta istoria a primit o nouă interpretare, ea e privită prin prisma Revelației într-o nouă lumină, iar o cercetare a

istoriei izolată de Revelație nu este posibilă⁷⁶. Din această cauză, Ortodoxia privește cu interes cercetarea ermineutică modernă, aplică rezultatele pozitive ale acesteia, dar manifestă rezervă și uneori îngrijorare pentru rezultate care n-au nimic comun cu cercetarea teologică și cu teologia în sine. Ortodoxia a respins „demitologizarea” propusă de R. Bultmann și de adepții acestuia ca pe o „anulare a Revelației” și a propus în schimb, o interpretare spirituală a mijloacelor ei de exprimare⁷⁷.

Metoda analizei structurale prin obiectivarea textului biblic refuză să accepte că acesta ar putea avea un sens original, ascuns. Structuralismul respinge ermineutica ca descoperire a sensului și pune accent pe semnele unui text, care sînt organizate în sisteme a căror autonomie exclude continuitatea unui sens. El studiază limbajul ca un sistem de semne și nu ca o expresie a unei gândiri. Credinciosul ca subiect al limbajului dispăre în favoarea unei regiuni în care structurile nu trimit la o semnificație globală a fapturii și a lumii⁷⁸. Adepții acestei metode consideră că de la text nu se poate ajunge la ceea ce a dorit să spună autorul, în fond, lucrul acesta nici nu este important, ci cititorul sau interpretul se interesează de ecoul pe care textul îl are pentru el, mesajul autorului, destinatarii fiind relativizați în înțelegerea structurală a Bibliei⁷⁹.

Gramatologia reprezintă o nouă tendință în ermineutica modernă care, după critica structuralismului ce ar face anumite concesii metafizicii, declară o luptă lipsită de compromis ermineuticii tradiționale și metafizicii. Esența acestei mișcări s-ar reduce la lupta dintre scris și cuvîntul rostit⁸⁰.

Față de criza ce a cuprins ermineutica modernă și cea biblică în special, Ortodoxia a luat atitudine, pe de o parte respingînd inovațiile ce distrug principiile ermineuticii și merg pînă la anularea Revelației⁸¹, iar pe de altă parte încercînd o reevaluare a principiilor și metodelor exegetice practicate de teologia patristică⁸², pe

⁷⁶ Savas Agourides, *art. cit.*, p. 160—161.

⁷⁷ Pr. prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte, cuvinte și imagini*, în *Ortodoxia*, nr. 3/ 1968, pp. 348—349.

⁷⁸ C. Geffr , *La crise de l'herméneutique* ... pp. 272—273.

⁷⁹ Idem, *o. c.*, p. 275.

⁸⁰ Idem, *o. c.*, p. 278.

⁸¹ Pr. prof. D. Stăniloae, *art. cit.*; pr. prof. Gr. Marcu, *Cuv ntul lui Dumnezeu în viața Bisericii după Noul Testament*,  n *Studii Teologice* 1—2/1971, pp. 49—73.

⁸² Comunicatul primului congres de teologie... *Episkepsis* 55/1972; Prof. Dr. Iustin Moisescu, *Sf nta Scriptură și interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom*, 1942; pr. prof. Vl. Prelipcean, *Adaptarea divină la condițiile firii omenești în lucrarea inspirației divine după învățătura Sf. Ioan Hrisostom*, *St. Teologice* 7—8/1959, pp. 403—416. protos dr. V. Vasilache, *Biblia  n Ortodoxie*, 1939; diacon dr. H. Rovent , *Interpretarea Scripturii după Origen*, Rm. Vilcea, 1929; diacon prcf. N. I. Nicolaescu, *Biserica ortodoxă, păstrătoarea celor mai bune tradiții și metode de exegeză biblică*, în *Studii Teologice* 3—4/1952; pr. prof. Const. Cornișescu, *Sf ntii Trei Ierarhi, interpreți ai Sf ntei Scripturi*,  n *St. Teologice* 1—2/1975; Mircea Basarab, *Sf nta Scriptură și interpretarea ei în opera Sf ntului Vasile cel Mare*,  n *Mitropolia*

care le privește în lumina noilor tendințe ermineutice. O adâncire a acestor principii și metode conduce la primirea critică a rezultatelor ermineutice moderne, la o considerare a acestora prin prisma unei interpretări care să nu fie străină de principiile unei ermineutici cu adevărat biblice, ce are în vedere faptul că textul biblic este un text inspirat. Pentru ermineutica biblică ortodoxă rămâne clar faptul continuității sensului, al unei afinități dintre autor și interpret. Continuitatea este asigurată în Biserică prin lucrarea Duhului Sfânt și tot prin el se realizează și gradul de afinitate dintre autor și interpret, care caută și explică sensul spiritual al mesajului transmis.

Ortodoxia face și acceptă o cercetare modernă a sensului Scripturii, dar cu condiția ca cercetarea să pornească de pe principiile credinței și nu eliminând sau făcând abstracție de aceasta, pentru că atunci cercetarea s-ar ridica contra doctrinei creștine însăși. Exegeza ortodoxă manifestă în studiu prudență, evitând angajările pripite pe calea unor metode neverificate din punct de vedere creștin. Ea evită de a introduce noul înainte de a judeca cu băgare de seamă efectele, care ar putea fi dăunătoare. Biserica Ortodoxă s-a apărat de metodele raționalist-critice de exegeză a Scripturii, dar a rămas departe și de decretul exegetice cunoscute în Biserica Romano-Catolică. Ea a întreprins o interpretare a Scripturii bazată pe Tradiție, urmărind prin exegeză consolidarea spirituală a trupului tainic al Domnului.

*
* *
*

Prin rindurile de mai sus am încercat să schițăm aportul sf. liturghii în propovăduirea și interpretarea Scripturii. Liturghia, parte integrantă a vieții spirituale, interpretează și actualizează cuvântul lui Dumnezeu. Comunicarea și interpretarea este directă și ajunge la o trăire personală a evenimentului biblic. Angajarea directă, oferită de liturghie, evită izolarea Scripturii și înțelegerea ei doar de către un cerc restrâns de specialiști. Între Scriptură și ascultător nu se interpune exegetul-savant ca intermediar, care elaborează o exegeză aridă ce se adresează doar specialiștilor, ci accesul este direct, cuvântul lui Dumnezeu devenind o formă de manifestare a vieții spirituale a comunității liturgice. Ermineutica practică în și prin liturghie nu se oprește la text și regulile lui de interpretare, ci e ancorată într-un domeniu practic, de viață. Îndrăznim să spunem că viața, siutația istorică nouă, determină interpretarea noilor condiții de viață, act la care iau parte direct membrii trupului tainic al Domnului.

Banatului, 4—6/1979; Savas Agourides, *art. cit.*; G. Galitis, *art. cit.*; G. Galitis, „Apo-phatismus als Prinzip der Schriftauslegung bei den griechischen Kirchenvätern, in *Evangelische Theologie* nr. 1/1980, pp. 25—40; E. Oikonomos, *Bibel und Bibelwissenschaft in der orthodoxen Kirche*, Stuttgart 1976.

În cadrul liturghiei, experiența euharistică pune într-o lumină nouă cuvîntul lui Dumnezeu și interpretarea lui. Înțelegerea acestuia prin prisma unirii cu Hristos primește o mare profunzime spirituală. Pentru succesul acestei interpretări pledează și faptul prezenței Sfîntului Duh în timpul liturghiei, prin invocarea ce se face în cadrul ei. Duhul Sfînt și Tradiția oferă trupului tainic al Domnului marea posibilitate de a analiza, de a cerceta totul cu răbdare și competență, dar și faptul de a reține ceea ce consideră că este într-adevăr bun, creator de noi forme de viață spirituală. Liturgia împlinește astfel una din funcțiile Bisericii: pe aceea de propovăduitoare și de interpretă a cuvîntului lui Dumnezeu.

LIMBILE DE CULT LA ROMANI ÎN LUMINA MANUSCRISELOR MUZICALE

de : prof. dr. GHEORGHE CIOBANU

Limba română își face apariția în cărțile de cult, din cite se știe până acum, în al treilea pătrar al secolului al XVI-lea¹. Prima liturghie semnalată documentar ca oficiată în întregime în românește datează, totuși, doar din anul 1710².

Pe de altă parte, creștinismul s-a răspândit la populația daco-romană în secolele IV și V³. Pentru perioada dintre creștinare și apariția primelor cărți de cult în limba română, lungă de peste un mileniu, istoricii, istoricii literari și filologii noștri susțin, după cum vom arăta în cele ce urmează, că s-au folosit — în ordinea pătrunderii lor la creștinii din fosta Dacie — limbile *latină, slavonă și greacă*.

Cercetarea unei categorii de documente, ignorate total până de curând, — avem în vedere manuscrisele muzicale — duc însă la alte concluzii. Înainte însă de a ne referi concret la ceea ce ne dezvăluie acestea, socotim că este bine, pentru mai buna și mai clara înțelegere a lucrurilor, să urmărim pe firul istoriei următoarele probleme :

a) care au fost limbile în care s-a oficiat la început cultul creștin ;

b) dacă adoptarea, ulterior, a altor limbi de cult s-a făcut sau nu cu îndepărtarea totală a celor folosite anterior.

1. Creștinismul a apărut, după cum se știe, în sinul lumii ebraice. Limba, ritual și desfășurarea diferitelor slujbe religioase, ca și cărțile de cult au fost, la început, cele ebraice, în primul rînd sinagogale. În această privință, L. Duchesne afirmă că liturghia creștină „provine, în mare măsură, din liturghia ebraică și nu este decît continua-

¹ Avem în vedere *Evangheliarul românesc*, tipărit de Coresi, la Brașov, în 1560, și *Psaltirea românească*, tipărită de același, tot la Brașov, în anul 1570.

² Nifon (Mitropolitul), *Tipic bisericesc*, București, 1851, p. VIII.

³ *Istoria României*, II, București, 1962, p. 179 ; P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 198 ; A. Oțetea, *Istoria poporului român*, București, 1970, pp. 97—98 ; Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București, 1975, pp. 142—144.

rea acesteia"⁴. Inițial, slujbele erau simple, reducându-se în general la citiri din cărțile Vechiului Testament, la cântarea psalmilor și a unor imnuri. Această simplitate se va menține până prin secolul al IV-lea⁵.

Pătrunderea creștinismului, la scurt timp după apariție, printre „neamuri” pe de o parte, și reacția venită din partea evreilor pe de alta, au dus la înlocuirea limbii ebraice cu cea elină, destul de răspândită pe acea vreme în lumea Orientului Mijlociu. Înlocuirea privea atât limba de cult cât și pe cea de propovăduire. Acest lucru a fost posibil în ceea ce privește cultul, fără să se renunțe la ceva din ceea ce se preluase de la sinagogă, pentru că Vechiul Testament fusese tradus integral în grecește încă pe vremea lui Ptolemeu II Filadelful, rege al Egiptului (285—246 a. Hr.). Avem în vedere cunoscuta versiune a Bibliei Septuaginta. Dovada adoptării acestei limbi, la scurt timp după apariția creștinismului, ne-o oferă faptul că toate cărțile Noului Testament au fost scrise de la început în grecește, cu excepția Evangheliei după Matei care a fost scrisă direct în ebraică și numai apoi tradusă⁶. Așa fiind, se înțelege că elina va fi, încă din primul secol, atât limbă de cult cât și de propovăduire în întreg Imperiul roman. Pentru aceea pledează constatarea unor specialiști că limba greacă a fost folosită, pe acele vremuri la Roma, ca și în restul Italiei, în Gallia etc. La Roma, se afirmă, „o sumă din inscripțiile catacombilor... sînt alcătuite în grecește preponderența ei încetînd abia din secolul al IV-lea”⁷.

Se știe că limba oficială a întregului Imperiu roman a fost latina pînă în vremea lui Heraclius (610—641) care a înlocuit-o, pentru Imperiul roman de răsărit, cu limba greacă. Știm ce rol a jucat această limbă pînă și la Roma, fiind utilizată nu numai în inscripții, ci și în cult. Trebuie să admitem, desigur, că anumite cărți biblice vor fi traduse și în latină pînă în secolul al IV-lea, dar nu se dispune de nici o mărturie clară. Ceea ce se știe însă sigur este că Biblia, în întregul ei, a fost tradusă în limba latină către anul 380 de către Fer, Ieronim (cca 347—420) la cererea papei Damasus I (366—384). Este vorba de Vulgata, cunoscuta versiune latină a Bibliei. După efectuarea acestei traduceri, oficierea cultului în latină va căpăta tot mai mare pondere, se va răspîndi curînd, fără să îndepărteze însă total limba greacă.

Pînă prin secolul al VI-lea, oficiile liturgice bizantin și roman rămîn încă strîns legate de cultul sinagogal. Ca dovezi avem pe de o parte că missa latină se organizează de-abia sub papa Grigore I (590

⁴ Louis Duchesne, *Origines du cult chrétien*, Paris, 1925, p. 47.

⁵ Amedée Gastoué, *Les origines du chant romain*, Paris, 1907, p. 8; Armand Machabey, *Histoire et évolution des formules musicales du I-er au XV-a siècle de l'ère chrétienne*, Paris, 1928, p. 59.

⁶ *Novum Testamentum Latinae*, Secundum editionem sancti Hieronimi, Londini, 1920, p. XV.

⁷ Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 9.

—604), iar pe de altă parte că fondul liturgic roman rămîne biblic pînă astăzi: din 631 cîntări liturgice aflate în repertoriul roman, 606 sînt biblice ca text, iar dintre acestea 439 provin din psalmi⁸. În același secol al VI-lea, liturghiile orientale, inclusiv cea bizantină, încep să capete aspecte diferențiatore tot mai accentuate față de cea romană, prin absorbirea treptată a tot mai numeroase imnuri care-și făcuseră apariția încă în secolul precedent. Datorită pe de o parte conservatorismului Bisericii romane, iar pe de altă parte pătrunderii, în toate serviciile religioase, a noilor creații poetice, de prin anul 600 se poate vorbi de un serviciu liturgic „oriental” și de altul „roman”.

Se impune să mai reținem că în secolul al V-lea încep neînțelegerile dintre Bizanț și Roma. Acestea vor crește treptat în intensitate pînă ce se va ajunge la „schisma” din 1054. Dar cu toate trăsăturile diferențiatore clare care se stabilesc între serviciile liturgice bizantin și roman și cu tot antagonismul dintre Bizanț și Roma, latini au continuat să folosească limba greacă în cultul lor. Astfel, prin hotărîrea conciliului de la Agaune (522), Biserica romană introduce, în serviciile de dimineață și de seară, invocația *Kyrie eleison*⁹. Această cîntare se menține pînă astăzi, tot în limba greacă, în missa catolică.

O altă cîntare în limba greacă, prezentă pînă astăzi în „Ad missam praesantificatorum”, din Vinerea Patimilor, este *Aghios o Theos*¹⁰.

Dar nu numai atît, manuscrisele latine vechi conțin numeroase cîntări grecești, scrise, cu caractere latine, unele pe timpul și la cererea lui Carol cel Mare (838—888), iar altele folosite în bisericile din Ravenna, Benevento, Roma, St. Denis etc.¹¹. De pildă:

— Ms. latin 2291, de la Biblioteca Națională din Paris — *Sacramentar al catedralei din Paris*, datat din sec. al X-lea — conține (f. 16 r) *Doxa en hypsistis Theo*, scris cu caractere latine; iar în f. 16 v. cuprinde *Credo*, tot în grecește, scris ca și cel precedent¹².

— Ms. 9385 (s. IX) de la aceeași bibliotecă — *Evangeliarul de la St. Denis* — cuprinde atît *Apostolul* cit și *Evangelhia* în ambele limbi, greacă și latină¹³.

⁸ A. Machabey, o. c., p. 5.

⁹ F. Cabrol H. Leclercq, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, II, Paris, 1910, p. 1301.

¹⁰ *Officium Majores Hebdomadae et Octavae Paschae*, Paris, 1925, p. 538.

¹¹ I. D. Petrescu, *Ce este muzica gregoriană*, în „Predania”, București, 1 (1937), nr. 8—9, p. 4—5. Să se mai vadă: dr. Karl Weinmann, *La musique d'Eglise*, Paris, f. a. p. 27; Egon Wellesz, *Eastern elements in western chant*, *Studies in the early history of ecclesiastical music*. Printed at the University Press, Oxford, for the Byzantine Institute, Boston, U.S.A., 1947, p. 141, Idem, *A History of byzantine music and hymnography*, Oxford, 1962, pp. 20—22; Idem, *Monumenta musicae byzantinae*, în *La musique sacrée*, au III-e Congrès International de Musique Sacrée, Paris, 1937 p. 140. 1937, p. 140.

¹² I. D. Petrescu, o. c., pp. 4—5.

¹³ Idem, o. c., pp. 4—5.

— Codex 10673, fond. lat., de la Biblioteca Vaticanului — un *Gradual* beneventin din sec. al XI-lea — conține o serie de cîntări din Vinerea și Simbăta Patimilor luate de-a dreptul din ritul bizantin, scrise cu caractere latine și cu notația beneventiană¹⁴.

— În numeroase *Antifonare* din secolele XI și XII, se întîlnesc cîntările: *Doxa en hypsistis...*, *Aghios, Aghios...*, *O Amnos tu Theu* în grecește scrise cu caractere latine¹⁵.

— Louis Brou dă o listă cu 45 de cîntări bilingve, aflate în diferite manuscrise¹⁶.

— J. Handchin menționează cîntările: a) *Ote to Stauro* — *O quando in Cruce*; b) *Polla ta eti*, a cărui melodie a fost împrumutată de cel de al XIV-lea *Kyrie eleison* din ediția vaticană; c) *Veterem hominum cum sequentibus*¹⁷.

— Michel Huglo menționează și el următoarele cîntări bizantine transliterate în latină: *Doxa en hypsistis Theo, Pisteuo eis ena, Aghios, A Amnos și Doxa Patri*¹⁸.

În fine, menționăm că liturghia gallicană folosește și astăzi texte grecești alături de cele în limba latină. Despre aceasta se afirmă că „este o liturghie orientală introdusă în Occident către mijlocul secolului al IV-lea”¹⁹.

Nu este lipsit de interes — socotim noi — să mai menționăm că și la Bizanț se cînta latinește, cel puțin exclamația: „Hristos Theous voster koumserbet imperioum bestroum per moulto annos et bonos” (în original cu caractere grecești)²⁰.

Avem în toate acestea dovada clară că păstrarea limbii sacre, în care s-a primit creștinismul în multe părți din Occident, a fost mai puternică decît resentimentele. Transmiterea unor texte și melodii „orientale” în ritul roman a permis să se vorbească de existența unui cîntec „vieux romain”²¹, rămas în ritul occidental din perioada carolingiană, dar unele și din cea anterioară.

2. Cea de a treia limbă de cult importantă, folosită mai ales de popoarele de origine slavă, dar în trecut și de altele, printre care se numără și românii, a fost slavona, adoptată mai întîi de bulgari. A-

¹⁴ Idem, o. c., p. 5, E. Wellesz, *Eastern elements...* pp. 17—18, 21, 24.

¹⁵ I. D. Petrescu, o. c., p. 5.

¹⁶ Louis Brou, *Les chants en langue greque dans les liturgies latines*, în „*Sacris Erudit*”, I (1948), pp. 165—180; IV (1952), pp. 226—238. Să se vadă, de asemenea, E. Wellesz, *Eastern elements...* o. c., passim.

¹⁷ J. Handchin, *Sur quelques tropaires grecs traduits en latin*, în „*Annales musicologiques*”, nr. 2 (1954); E. Wellesz, o. c., pp. 72—75.

¹⁸ Michel Huglo, *Relations musicales entre Byzance et Occident*, în „*Proceedings of the 13-th International Congress of Byzantine Studies*”, Oxford, 1966, pp. 267—280.

¹⁹ L. Duchesne, o. c., p. 93.

²⁰ Aclamația a fost prezentată de I. D. Petrescu în Programul celei de a II-a audii, ținută pe ziua de 14 iunie 1939 în biserica Sf. Visarion din București.

²¹ E. Wellesz, *A. history...*, p. 20.

ceștia primiseră creștinismul în anii 864—865. Înainte de aceasta însă, Bizanțul trimisese, în anul 863, pe frații Chiril și Metodie să propage creștinismul în Moravia. Propagarea s-a făcut în slavonă, limba de baștină a populației din această parte a Europei centrale. Bizanțul permisese, ca și altădată²², folosirea unei alte limbi decât cele sacre pe aceea vreme. Slavona a fost transplantată din Moravia în Bulgaria de urmașii celor doi apostoli ai popoarelor slave, Chiril și Metodie, în anul 885. În anul 889 slavona a fost introdusă în Biserica bulgară, iar în 893 a fost decretată ca limbă oficială în stat și Biserică. Specialiștii bulgari cred și susțin²³ că la scurt timp după această decretare, a luat ființă o cultură bulgară și, odată cu aceasta, o muzică de cult proprie, independente de cele bizantine.

În privința muzicii, lucrurile nu au stat chiar așa, după cum ne dovedesc manuscrisele muzicale. Numărul acestora, cu text slavon, păstrate în bibliotecile bulgare este, într-adevăr, infim: doar două, ambele cu notație ecfonetică²⁴, alte câteva — socotite de origine bulgară — aflându-se în biblioteci din U.R.S.S., Italia (Bologna) și Iugoslavia (Bitolia)²⁵.

Dar dacă lipsesc, din bibliotecile bulgare, manuscrisele muzicale prevăzute cu neume, se păstrează în aceleași biblioteci numeroase manuscrise cu text grecesc, având doar însemnările tipiconale în slavonă²⁶, așa cum întâlnim și în numeroase asemenea documente păstrate în bibliotecile românești. Lipsa manuscriselor vechi slavone în bibliotecile bulgare se explică, afirmă specialiștii bulgari, prin distrugerea acestora pe timpul stăpînirii bizantine dintre anii 1018—1186, apoi sub cea otomană întîmplată în anii 1393 și 1396. Cu prilejul refugiilor, se mai susține, călugării bulgari au dus, în Rusia și în Țările Române, nu numai manuscrise ci și „tradiția școlii literare și muzicale de la Tîrnovo”, și „în primul rînd vechiul cînt bisericesc bulgar”²⁷.

Fiind fermi convinși de existența acestui cîntec, n-au mai căutat să-și explice proveniența a numeroase manuscrise cu text grecesc, ci au pornit în căutarea vechiului „cînt bisericesc bulgar”, pe urmele refugiaților. Au dat de un „cîntec bulgăresc” în manuscrisele rușesti din secolele XVII și XVIII, toate cu notație liniară, iar în Mol-

²² Să se vadă, J. B. Rebours, *Traité de psaltique. Théorie et pratique du chant dans l'Eglise grecque*. Paris-Leipzig, 1901, p. 244; P. J. Pargoire, *L'Eglise byzantine de 529 à 847*, III-e éd. Paris, 1928, p. 164; Deniz Zakythinos, *La synthèse byzantine*, în „Les peuples de l'Europe du sud-est et leur rôle dans l'histoire (Byzance et les peuples du sud-est européen). Rapport pour la séance plénière, I-er Congrès International des Etudes balkaniques et sud-est européennes”, Sofia, 26 august — 1 septembrie 1966, p. 15, 22; P. P. Panaitescu, o. c., p. 196.

²³ Stojan Petrov — Christo Kodov, *Starobelgarski: muzikalni pametnitsi — Old bulgarian musical documents*, Sofia, 1973, pp. 20—22.

²⁴ Idem, o. s., pp. 112—119 și 126—131.

²⁵ Idem, o. c., pp. 25—40, 88—111, 120—125, 130—156.

²⁶ Cf. Raina Palikarova Verdeil, *La musique byzantine chez les bulgares et les russes* (du IX-e au XIV-e siècle), Copenhaga, 1953, p. 213.

²⁷ S. Petrov — Ch. Kodov, o. c., p. 66.

dova au aflat câteva manuscrise cu notație neumatică bizantină. Acestea conțin, pe lângă cîntece în limba greacă, și unele cîntări în slavona de redacție bulgară. Toate aceste cîntări au fost socotite ca fiind de origine bulgară. Faptul că multe din acestea au ca autori psalți moldoveni sau chiar bizantini, infirmă această supoziție. Dar pentru a ne lămuri dacă a putut lua ființă sau nu un „cîntec bisericesc bulgar” și a ne explica ce este cu manuscrisele ce conțin texte grecești, aflătoare în bibliotecile bulgare, să vedem ce s-a întîmplat în bisericile rusă și sîrbă.

Rușii s-au creștinat — din cîte se știe — în anul 988. În următoarele două secole, „majoritatea episcopilor și a arhiepiscopilor au fost greci numiți de patriarhul din Constantinopol”²⁸.

Cronica lui Nikon ca și „Stepennaja kniga” relatează că în anul 1051 au venit în Rusia trei cîntăreți greci — trei „domestikoi” cu familiile lor, aducînd aici cîntarea greacă”²⁹. Unii specialiști de origine bulgară cred însă că, pe vremea creștinării rușilor, psalți bulgari „erau atît de savanți, atît de renumiți, încît rușii îi invită... să-i învețe cîntul de biserică slavo-bulgar”³⁰. În marile biblioteci ruse se află însă foarte numeroase manuscrise muzicale cu text grecesc, datînd din secolele al XII-lea și cele următoare, dar numai circa 30 de manuscrise slavone cu notație neumatică³¹. În unele dintre aceste manuscrise se găsesc, printre cuvintele slave — după cum afirmă R. P. Verdeil — „cuvinte, fraze și cîntări bizantine întregi”³². Autoarea menționează, între altele, Ms. QI, nr. 32, de la Biblioteca publică rusă — cunoscut în general sub denumirea de *Blago vescensky Kondakar* (s. XII) — care conține o serie de cîntări cu text grecesc, împrăștiate printre cele cu text slavon: fas 85r, 114, 116, 118, 124 etc.”³³.

Cercetarea atentă a manuscriselor muzicale păstrate în bibliotecile din U. R. S. S. ar putea duce la creșterea numărului exemplarelor de acest fel, cum ne dovedesc unele manuscrise rusești păstrate în biblioteci din alte țări. Iată câteva exemple:

A. Ms. nr. 64, păstrat în prezent în Arhivele Academiei Sîrbe de Științe și Arte din Belgrad, conține (f. 5 r) cîntarea *Aghios o Theos* care are text grecesc, fiind scris cu caractere chirilice³⁴.

²⁸ Milos M. Velimirovic, *Bizantine Elements in early slavie Church*, Main volume, Copenhagen, 1960, p. 8.

²⁹ R. Palikarova Verdeil, o. c., p. 69.

³⁰ Corn Basoski, *Musique bulgare*, în *Encyclopedie de la musique*, I. Fasquelle, Paris, 1958, p. 460.

³¹ Milos M. Velimirovic, *The Influence of the byzantine chant on the slavie countries*. Main papers IV. Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, Oxford, 1966, p. 3.

³² R. P. Verdeil, o. c., p. 143.

³³ Idem, ibidem.

³⁴ Danica Petrovic, *Aliturgical anthology manuscript with the russian „Hammer — Headed” notation from A. D. 1674*, în vol. *Muzica Antiqua*. Acta scientifica, Bydgoszcz, 1972, p. 296.

B. Ms. sl. 10845 (a. 1676) de la Biblioteca Centrală de Stat din București, conține următoarele cîntări cu text grecesc, scrise cu caractere chirilice: 1) *Aghios o Theos* (f. 145 r — 147 r); 2—8) *Heruvic* în ehurile 1, 2, 3, 4, 6, 7, și 8 (f. 165 r — 204 v); 9—10) *Axion estin* (f. 200 v — 203 r; 203 r — 240 v); 11—12) *Aineite ton Kyrion*, chinonicul de duminică, în ehurile 1 (f. 204 v) și 3 (f. 209 r); 13) *Poterion soteriu*, chinonicul de miercuri (f. 215 r — 218 v); 14) *Eis mnemosinon*, chinonicul de marți, la cuvioși și la prooroci (f. 218 v — 221 v).

C. Ms. sl. 10846 (a. 1684), de la aceeași bibliotecă din București, conținând „Cîntări liturgice traduse după I. Damaschin și alți Sfinți Părinți”, cuprinde următoarele cîntări scrise cu caractere chirilice: 1) *Pasa pne* (f. 121 r); 2) *Aghios o Theos* (f. 129 r) 3) *Alleluia* (f. 135 r); 4—11) *heruvic* pe cele opt glasuri (f. 148 r — 177 v); 12—14) *Trei axioane (Axion estin)* (f. 177 v, 178 v și 180 r) 15—20) *chinonice săptămînale și sărbătorale* (f. 181 r, 182 v, 183 v, 186 r, 191 v, 196 r); 21) *heruvic* la liturghia darurilor înainte sfințite (f. 208 r).

Rezultă clar, din cele de mai sus, că rușii au folosit și limba greacă în biserică, nu numai pe cea slavonă. Dealtfel, chiar în tipărituri rusești apărute la începutul secolului nostru mai întîlnim, în limba greacă, *Ton despotin*³⁵.

Asemenea rușilor, ortodocșii din Finlanda cîntă și ei în grecește, cînd slujește arhiereul, *Ton despotin*³⁶.

În manuscrisele scrise de psaltii sîrbi pentru sîrbi aflăm următoarele categorii de cîntări în limba greacă:

1. *Cîntări bilingve* (greacă și slavonă).

2. *Creații pe texte în limba greacă*.

Din prima categorie menționăm creațiile sembrate de Ștefan Sîrbul, cunoscut psalt pe care-l întîlnim și în manuscrisele putnene³⁷.

a) *Nyn ai dynameis — Ninya sili, Heruvicul* de la liturghia darurilor înainte sfințite;

b) *Gevsasthe kai edete — Vékusite i vidite*, chinonicul de la aceeași liturghie³⁸.

³⁵ *Obihod notnago penija oupotribitel'nih tserkovnih raspev*, Moscova, 1909, p. 94.

³⁶ T. Ilmari Haapelainen, *Über die alten Denkmäler in Finland*, în vol. *Musica Antiqua*, IV. Bydgoszcz, 1975, p. 121.

³⁷ Cf. Anne E. Pennigton, *Stefan the Serb in moldavian manuscript*, în „The Slavonic and East European Review”, ianuarie 1973, pp. 107—112.

³⁸ D. Stefanovic, *The beginning of serbian chant*, în vol. „Anfänge der slavischen Musik”, Bratislava, 1966, p. 57; Idem, *The serbian chant from the 15-th to the 18-th centuries*, în vol. *Musica Antiqua Europae Orientalis*, I. Bydgoszcz, 1966, pp. 141—145; Idem, *Stara srpska muzika — Old serbian music*, Beograd, 1975, vol. 15/1, pp. 30—31, 184—185.

În manuscrisele alcătuite de psalți sirbi se întâlnesc cîntări bilingve ale unor cunoscuți psalți constantinopolitani cum este: *O tou thavmatos — O ciudesi*, de J. Kukuzel (Biblioteca mănăstirii Iviron Atos), Ms. 544, f. 131 r — 132 v)³⁹.

Pentru cea de a doua categorie de cîntări, menționăm că în bibliotecile din Belgrad, Atena, Muntele Atos (mănăstirile Vatopedi, Iviron, Constamonitu, Xeropotamu), Muntele Sinai (mănăstirea Sf. Ecaterina) se găsesc manuscrise care conțin cîntări în limba greacă ce aparțin unor psalți sirbi, cum sînt: Ioachim monahul, Isaia Sirbul, Nicolae Sirbul, Ion Harsianitu, etc.⁴⁰.

Să mai reținem că și astăzi se mai cîntă în biserica sirbească, anumite cîntări în limba greacă, precum: *Eis polla ta eti, Ton despotin și Axion estin*⁴¹.

Manuscrisele muzicale ne mai dezvăluie un aspect inedit. De pildă:

— Ms. E. D. Klarke 14 (a. 1553), de la Biblioteca Bodleiana din Oxford (Anglia), conține pe f. l. un *Polychronion* în cinstea lui Alexandru Lăpușeanu, iar la f. 409 v se află o stihiră de la vecernia praznicului Întrării în biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie). Ambele cîntări sînt în slavonă, scrise cu caractere grecești.

— La biblioteca Universității din Yale (S. U. A.) se află un manuscris muzical în care 13 cîntări, de la vecernia eului I, scrise în slavona de redacție rusă, sînt adaptate de cunoscutul psalt constantinopolitan Petru Lampadarie Peloponisiu (+1777), la melodia unui Anastasimatar de prin secolele XIV—XV⁴².

Mai menționăm că o serie de psalți bizantini au compus melodii pe texte slavone. Astfel: Kyr Joannes, Kyr Foka, Kyr Manuel, Lampadarios și Dekeianos figurează cu asemenea cîntări în Ms. 56, din Biblioteca mănăstirii Putna, cărora trebuie să alăturăm psalții putneni, de origine română: Eustatie Protopsaltul, Kyr Gheorghie și Ion Diaconu care sînt prezenți în același manuscris cu creații pe texte slavone⁴³. Tot acestea duc la concluzia că bulgarii au cîntat și ei grecește.

Ce s-a întîmplat la români? Ce se afirmă despre limbile de cult folosite între secolele IV-V și XVIII?

Specialiștii români susțin că populația daco-romană a primit, de la început, un creștinism de „formă latină”⁴⁴, în sensul de propaga-

³⁹ Idem, *Stara srpska muzika*, pp. 28—29, 182—183.

⁴⁰ Idem, o. c., pp. 17—33, 171—187.

⁴¹ Idem, o. c., p. 64.

⁴² Idem, *The serbian chant...*, pp. 152—158.

⁴³ Gh. Ciobanu, Marin Ionescu și Titus Moisescu, „Școala muzicală de la Putna”. *Manuscrisul nr. 56/544/576 I de la mănăstirea Putna*. „Antologhion”, București, 1980, pp. 63—64 și f. 58 r, 59 v, 60 r, 60 v, 61 v, 62 r, 62 v, 63 r, 64 r, 64 v, 65 v, 66 v, 69 r, 71 v, 72 r, 72 v, 73 r, 73 v, 74 r, 74 v, 75 r, 76 v, 78 r, 82 r.

⁴⁴ V. Pârvan, *contribuții epigrafice...*, p. 10; *Istoria României I.*, p. 632.

re și oficiere a cultului în latinește. Această situație ar fi dăinuit până în secolul al X-lea, când latina ar fi fost înlocuită prin limba slavonă⁴⁵.

Primirea și practicarea creștinismului în limba latină de către populația daco-romană este susținută prin argumentele :

a) Dacia aprținea zonei latinizate a imperiului :

b) noțiunile creștine de bază sint, la români, de origine latină, așa cum este și limba ;

c) în toată această perioadă de până în secolul al X-lea, cultul s-ar fi manifestat în cadrul unor comunități „sătești și populare”⁴⁶. Așa s-ar explica lipsa unor termeni de origine latină care să indice existența unei organizații bisericești, care și-ar fi făcut apariția după înființarea primelor mitropolii, în secolul al XIV-lea.

Față de aceste păreri, se ridică următoarele obiecții :

1. Limba de propagare a creștinismului nu este neapărat aceeași cu cea de cult. În timp ce limba oficială a Imperiului roman a fost latina până în secolul al VI-lea, după cum am amintit, la Roma, în Italia, în Gallia, în Spania etc. limba de cult a fost, cel puțin până către sfârșitul secolului al IV-lea, greaca. Este lesne de înțeles acest lucru dacă ne gândim că, în zilele noastre, adepții ritului roman din Germania, Anglia, Franța, Spania etc. slujesc în latinește, deși fiecare credincios în parte își vorbește limba propriului său popor.

2. Între cultul roman și cel bizantin au existat diferențe, după cum am amintit, în modul de manifestare.

3. Termenii creștini de origine latină din limba română sint legați direct de necesitățile spirituale ale credincioșilor. Acești termeni au putut pătrunde direct prin limba de propagare a noii credințe, care nu putea fi alta decât cea pe care o înțelegea populația, adică cea latină. Pentru această susținere pledează lipsa din vocabularul popular românesc a termenilor *evanghelie* și *liturghie*. Aceștia pătrunseră în circuitul termenilor creștini încă din secolul al II-lea. Dacă termenii : *creștin*, *sfânt*, *Dumnezeu*, *sărbătoare*, *rugăciune*, etc. ar fi pătruns prin practicarea ritului creștin pentru ce ar fi lipsit cei doi termeni menționați, despre care se afirmă, uneori, că ar fi pătruns la noi prin slavonă ? Și pentru că acești termeni există și în latină, Biserica romană, i-a împrumutat tot de la slavi, ca și românii ?

Se mai afirmă că slavona, pătrunsă la români în secolele IX și X, ar fi înlocuit total latina. Ca argument se aduce faptul că la ocuparea Transilvaniei de către maghiari, în secolele XI—XII, slavona

⁴⁵ *Istoria României II*, p. 181 ; *Istoria literaturii române, I*, București, 1964, p. 237, P. P. Panaitescu, o. c., pp. 197—198 ; G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi*, București, 1974, p. 14 ; *Istoria învățământului în România*, București, 1971, p. 24.

⁴⁶ P. P. Panaitescu, o. c., p. 327.

era puternic pătrunsă în Biserica românilor transilvăneni⁴⁷. Dacă n-ar fi fost așa, se susține, s-ar fi consolidat aici latina odată cu venirea maghiarilor catolicizați⁴⁸.

Argumentarea nu convinge deloc, pentru că :

a) Creștinii de la nordul Dunării fuseseră atașați Bizanțului, prin subordonarea lor administrativă la Justiniana Prima, încă din secolul al VI-lea (an. 535)⁴⁹. Prin urmare, la venirea maghiarilor în Transilvania, românii de aici țineau de ritul bizantin, nu de cel roman. Așa ne putem explica de ce și cum au rezistat românii catolicizării, cu toate insistențele stăpînirii maghiare. Că motivul îndepărtării totale de limba latină a fost teama de catolicizare, nu adoptarea ca limbă de cult, ne-o spune și D. Cantemir — care dispunea probabil de documente care n-au mai ajuns pînă la noi — cînd afirmă că în Moldova secolului al XV-lea au fost părăsite „caracterele latine ca să stirpească și mai mult orice sămînță papistășească din Biserica moldovenească”⁵⁰. Nu este vorba aici, desigur, numai de „caracterele” ci și de limba latină, deoarece scrierea chirilică era prezentă, la români, încă din secolul al XI-lea⁵¹, iar documentele de cancelarie în limba slavonă apar în Moldova în anul 1388⁵². Așa fiind nu mai putea fi vorba de înlocuirea scrierii latine cu cea slavonă, ci de altceva mai substanțial.

b) Ceea ce a dus la impunerea părerii că slavona a înlocuit latina, în secolul al X-lea, este convingerea multora că românii au primit, odată cu adoptarea slavonei, o „liturghie slavonă”⁵³. Uneori se vorbește de „rit slav”, de „serviciu bisericesc slav”, de „forme de cult slave”⁵⁴. Susținerea nu are nici o bază. Se poate vorbi, desigur, de un rit grec și de altul latin, de o liturghie ortodoxă și de alta catolică, dar nu și slavă, pentru că ritul, ca și întreg serviciul bisericesc, practicat de slavii ortodocși, sînt cele bizantine. Se confundă limba de cult cu ritul, liturghia etc. Pentru aceste considerențe susținem că înlocuirea unei limbi de cult cu alta nu se putea face decît din motive puternice.

În ceea ce privește limba greacă în Biserica română, putem afirma că, în bună măsură, rămîne o necunoscută. Unii specialiști a-

⁴⁷ A. Oțetea, o. c., pp. 109—110.

⁴⁸ G. Mihăilă, o. c., p. 14; *Istoria literaturii române*, o. c., pp. 236—237.

⁴⁹ P. P. Panaitescu, o. c., p. 105.

⁵⁰ D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae — Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 371.

⁵¹ *Istoria României*, II, p. 185; C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, o. c., pp. 190—264.

⁵² G. Mihăilă, o. c., p. 24.

⁵³ *Istoria României*, I, p. 764; II, pp. 179, 181; *Istoria literaturii române*, p. 237; P. P. Panaitescu, o. c., pp. 185, 187, 198, 328; G. Mihăilă, o. c., p. 14; Răzvan Teodorescu Bizanț, *Balcani, Occident la începutul culturii medievale românești* (secolele X—XIV), București, 1974, p. 68.

⁵⁴ Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române, Epoca a veche*, I. Siblu, 1921, p. 14; P. P. Panaitescu, o. c., p. 198; R. Teodorescu, o. c., p. 68.

firmă că ar fi început să înlocuiască slavona în secolul al XV-lea⁵⁵, pe când alții fixează acest început în secolul al XVI-lea⁵⁶ sau chiar în al XVII-lea⁵⁷. Se admite — este adevărat — că în Dobrogea a existat, de la început, un creștinism de „formă greacă”, dar fiind răspândit, mai ales printre orășeni — iar această provincie aparținând zonei latinizate a Imperiului — nu a căpătat o difuzare mai largă, limitându-se la orașele din această provincie⁵⁸.

Pornindu-se de la asemenea convingeri ferme, se afirmă adesea că terminologia creștină de origine greacă ar fi pătruns la români prin intermediul slavonei⁵⁹ și că nici chiar după înființarea primei mitropolii în Țara Românească, dependentă de Bizanț, și cu primii trei mitropoliți de origine greacă, nu s-a schimbat nimic, pentru că „patriarhia nu-și mai putea propune... introducerea aici a limbii grecești”⁶⁰.

Și totuși, această limbă nu a fost ounoscută la români. Amfora creștină din secolul al VI-lea, descoperită la Sucidava. — Celei din Oltenia, și care poartă o inscripție în limba greacă, menționarea de către *Legenda maiori Sancti Gerhardi* a unei mănăstiri „cu călugări greci”, prin 1020, la Morissena-Cenad⁶¹, înființarea primei mitropolii în Țara Românească cu aprobarea patriarhului constantinopolitan și cu primii trei mitropoliți de origine greacă, închinarea mănăstirii de la Peri, din Maramureș, în 1391, Bisericii celei mari din Bizanț, faptul că la Cutlumuz, în Muntele Atos, conviețuiau prin 1369 călugări „ungrovlahi” alături de „romei”, deci greci⁶², inscripțiile de pe epitaful⁶³ și epitrahilul⁶⁴ comandate de Alexandru cel Bun, în fine, Evangheliarul slavo-grec scris în anul 1429 la mănăstirea Neamț — în prezent se află la Biblioteca Bodleiana (Oxford) — ar fi tot atâtea dovezi că românii au folosit și limba greacă,

⁵⁵ D. Russo, *Studii istorice greco-române*. Opere postume, II, București, 1939, p. 471.

⁵⁶ *Viața feudală în Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), București, 1957, p. 349.

⁵⁷ Emil Turdeanu, *Legăturile românilor cu mănăstirile Hilandar și St. Pavel de la Muntele Atos*, în „Cercetări literare”, 4 (1941), p. 98.

⁵⁸ V. Pârvan, o. c., pp. 62—69; P. P. Panaitescu, o. c., p. 97; G. Mihăilă, o. c., p. 14, nr. 3.

⁵⁹ R. Teodorescu o. c., p. 127 și nota 257; G. Mihăilă o. c., p. 206, P. Panaitescu, o. c., pp. 104, 199; H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966, pp. 90—103.

⁶⁰ G. Mihăilă, o. c., p. 15; *Viața feudală...*, p. 349.

⁶¹ *Istoria României*, II, p. 181, 187; *Istoria învățămîntului...* p. 31.

⁶² *Documente privind istoria României în Țara Românească*, I, pp. 16—19, apud Ștefan Bărsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, București, 1971, pp. 134—136.

⁶³ Emil Turdeanu, *La broderie religieuse en Roumanie. Les epitaphes moldaves aux XV- et XVI-e siècles*, în „Cercetări literare” publicate de N. Cartoian, IV, București, 1940, pp. 174, 203.

⁶⁴ Idem, *La broderie religieuse en Roumanie. Les étoles des XV-e et XVI-e siècles*, în „Buletinul Institutului român din Sofia, an I, nr. 1, București, 1941, p. 11.

paralel cu cea slavonă. Dovada cea mai categorică ne-o oferă însă manuscrisele muzicale.

Locul prim, cu cea mai veche mărturie în acest sens, revine părții a doua a manuscrisului nr. 56 din Biblioteca mănăstirii Putna, pe care l-am însemnat cu sigla P. II⁶⁵. Absolut toate cîntările din acest manuscris, alcătuit la începutul secolului al XV-lea la mănăstirea Neamț, sînt în limba greacă. Argumentele care pledează pentru alcătuirea acestuia pe teritoriul României sînt :

1. Numerotarea fasciculelor este făcută cu cifre chirilice deși limba textelor este greaca.

2. Prezintă amestecul alfabeturilor grec și chirilic — în măsură mai mică totuși decît în P. I. de pildă — ceea ce dovedește că a fost scris într-o zonă de bilingvism greco-slavon. Menționez că în țară există numeroase manuscrise muzicale care prezintă această particularitate.

3. Aceleași prescurtări se întîlnesc atît în acest manuscris cît și în cele alcătuite la Putna, pe timpul lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi apropiați.

4. A fost reparat cu hîrtie pe care s-a scris P. I. și legat împreună cu acesta.

5. O serie de cîntări din P. II au fost preluate în celelalte manuscrise putnene⁶⁶.

Dovada indiscutabilă a folosirii limbii grecești de către români ne-o oferă însă manuscrisele muzicale putnene.

Ne-au rămas de la școala muzicală care a existat în acest important centru cultural nouă manuscrise, împrăștiate prin diferite biblioteci din țară și din străinătate. Acestea sînt :

1. Ms. nr. 350 de la *Gosudarstvennyj istoriceskij Muzej* din Moscova, fond P. J. Seukin, scris de Evstatie protopsaltul Putnei în anul 1511. Patrusprezece foi din acesta se păstrează la Biblioteca Academiei de Științe a URSS din Leningrad, fond A. I. Iacimirskij, nr. 13.3.16.

2. Ms. nr. 56/544/576 I de la Biblioteca mănăstirii Putna⁶⁷; publicat de curînd ;

3. Ms. I 26 de la Biblioteca centrală universitară „Mihail Eminescu” din Iași, scris în anul 1545 de Andonie protopsaltul Putnei ;

4. Ms. nr. 1881 de la Biblioteca mănăstirii Dragomirna ;

5. Ms. sl. nr. 283 de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România ;

6. Ms. sl. 284 de la aceeași bibliotecă.

⁶⁵ Gh. Ciobanu, Marin Ionescu și Titus Moisescu „Școala muzicală de la Putna” ..., pp. 45—62, 243—396.

⁶⁶ Să se vadă circulația aceasta în Gh. Ciobanu, Marin Ionescu și Titus Moisescu, o. c., pp. 414—422.

⁶⁷ Manuscrisul a fost publicat integral în facsimile, după cum rezultă din nota 43.

7. Ms. nr. 816 de la Muzeul istoric-arheologic bisericesc din Sofia (R. P. Bulgară) ;

8. Ms. sl. nr. 12 de la Biblioteca Universității din Leipzig (R.D.G.).

9. Ms. nr. 258 de la Biblioteca mănăstirii Leimonos, din insula Lezbos (Grecia). Manuscrisul a fost alcătuit în anul 1527, la mănăstirea Dobrovăț, de către diaconul Mardarie. Conținutul acestuia, ca și grafia, dovedesc că Mardarie își făcuse ucenicia la Putna, fiind transferat la Dobrovăț după inaugurarea acestui lăcaș în 1504.

Toate aceste manuscrise conțin un număr de 3197 pagini. Scăzând diferitele figuri, părțile teoretice și cîntările bilingve, rămîn 3151 pagini cu cîntări fie în limba greacă, fie în cea slavonă. Numărul paginilor cu text grecesc se ridică la 2884,5, iar al celor cu text slavon la 266,5.

Transformate aceste cifre în procente, ne dau :

— 91,55% cuprind cîntări cu text în limba greacă ;

— 8,45% au cîntări în limba slavonă.

Avem aici dovada indiscutabilă a folosirii din plin a cîntării în limba greacă în Biserica română în secolele XV și XVI.

Deși în bibliotecile românești există în jur de 250 de manuscrise muzicale, dateate între secolul al XI-lea și anul 1814⁶⁸, cînd a avut loc „reforma” muzicii eclesiastice la Constantinopol, nu mai cunoaștem decît două manuscrise care, alături de cîntări grecești, să conțină și cîntări în limba slavonă : a) Ms. sl. nr. 302 (s. XVIII) de la Biblioteca Academiei R. S. România și b) Ms. nr. 8 (s. XVIII) din Biblioteca mănăstirii Neamț. Nu cunoaștem originea primului din aceste două manuscrise. Ceea ce știm sigur este că nici unul dintre manuscrisele mai vechi, cert scrise în Muntenia și Oltenia — și se cunosc circa 20 numai din secolul al XVII-lea — nu conține cîntări slavone, ci numai grecești.

Este greu de spus care va fi fost situația în Transilvania și Banat în secolele XI—XVIII-lea — unde se pare că slavona a fost și mai prezentă în Biserică decît în provinciile extracarpătice — pentru că, odată cu dărîmarea mănăstirilor ortodoxe în aceste provincii istorice românești, în anii 1761 și 1782⁶⁹, se pare că au fost distruse și manuscrisele muzicale. Că au existat și aici asemenea manuscrise, ne-o dovedește Ms. nr. 362, de la Filiala din Cluj-Napoca, a Academiei R. S. România, scris la începutul secolului al XVIII-lea, care conține un *Kyrie eleison*, la patru voci, în notație neumatică bizantină. O asemenea cîntare corală, în mijlocul unui manuscris cu cîntări prin excelență monodice, nu putea fi alcătuit decît în Transilvania în vremea

⁶⁸ Diacon asistent Nicu Moldoveanu, *Izvoare ale cîntărilor psaltice în Biserica ortodoxă română*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă, 1974.

⁶⁹ Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. XIX.

luptelor de atragere a românilor ortodocși la unirea cu Roma⁷⁰. Pentru circulația unor asemenea manuscrise în ținuturile intracarpătice pledează și structura cîntărilor religioase care este, ca și în zonele extracarpătice, de origine bizantină⁷¹.

Firave urme de cîntare în limba slavonă se mai găsesc și în secolul al XIX-lea. Astfel, găsim consemnat faptul că la Brașov, Anton Pann cînta, în peregrinările lui în orașul de la poalele Tîmpei, „Doamne miluește întreit” în limbile română, greacă și slavonă⁷².

Se mai știe că la București s-a introdus liturghia rusă în 1836 de către arhimandritul Visarion⁷³. Dar în anul 1863, Cuza Vodă decretază o lege prin care se oprește cîntarea în biserică în altă limbă decît cea românească⁷⁴.

Aceasta este povestea limbilor de cult la români, așa cum rezultă din manuscrisele muzicale. Ce concluzii se pot trage din tot ce s-a arătat pînă aici? Le concretizăm, pe scurt, după cum urmează:

1. Nu se poate confunda limba de propovăduire și propagare a creștinismului cu cea de cult. Limba greacă a fost — abstracție făcînd de cea ebraică — prima limbă sacră a lumii creștine. În virtutea acestei priorități, ea va continua să fie folosită alături de celelalte limbi „sacre” intervenite ulterior, cum a fost latina și slavona.

2. Românii au folosit limba greacă încă de la creștinarea lor și pînă la decretul lui Cuza din 1863. Nu este vorba de o folosire exclusivă, ci alături la început de latină, apoi de slavonă și, în final, de română. Pentru că dacă Biserica română și cea a popoarelor ortodoxe de origine slavă au folosit și greaca alături de limbile lor firești, urmașii daco-romanilor nu putem face altfel, și nu au făcut. Manuscrisele muzicale ne înfățișează fără nici o urmă de dubiu acest adevăr.

3. Limba slavonă — despre care s-a afirmat prea adesea, și se mai afirmă, că a fost limba de cult și de cancelarie a românilor de-a lungul întregii perioade medievale — a fost o limbă la fel de neînțeleasă pentru români, așa cum a fost și a rămas greaca, pentru popoarele slave și cele ale Orientului Mijlociu ortodox, și așa cum a fost și

⁷⁰ Gh. Cioban, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, București, 1974, pp. 402—417.

⁷¹ Idem, o. c., pp. 353—355.

⁷² Biblioteca Muzeului din Scheii Brașovului, cota 922 (Octoih tipărit la București, în 1731), foaia întâia (adăugată). După cum afirmă G. Ucenescu, fost elev al lui I. Pann, apoi cantor și profesor în Scheii această ectenie ca și alte cîteva cîntări, au fost copiate de el „din Antologhionul domnului Anton Pann”.

⁷³ G. Breazu, *Învățămîntul muzical în Țara Românească. La împlinirea a 90 de ani de la înființarea Conservatorului de muzică și de aclamație din București*, în vol. pagini din istoria muzicii românești, II, București, 1974, pp. 81—84; Stela Sava, *Corul cîntăreșilor Stabului Oștirii. Contribuții la istoria legăturilor muzicale româno-ruse*, în „Studii muzicologice”, I, Uniunea Compozitorilor din R.S.R. 1956, pp. 5—28.

⁷⁴ Mihail Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români. De la Renaștere pînă-n epoca de consolidare a culturii artistice*, București, 1928, p. 16.

a rămas latina pentru germani, englezi, și chiar pentru popoarele romanice care de mult n-au mai înțeles-o. Dacă slavona a jucat, după cât se pare, un rol mai important decât greaca în viața culturală din trecut a românilor, aceasta se datorește faptului că am fost înconjurați de popoare slave care, rînd pe rînd, au jucat rol politic și cultural în această parte a Europei.

Acceptarea unor asemenea adevăruri va impune neapărat, soco-tim noi, un nou fel de a privi trecutul nostru cultural, ca și căile de pătrundere a unor termeni în vocabularul românesc. Nu trebuie să negăm contactul nostru cu limbile latină, greacă și slavonă, dar nici să le atribuim mai mult decât se cuvine. Iar aceasta cu atît mai mult cu cît susținerile de pînă acum au îndemnat pe unii specialiști din străinătate să-și aroge mai multe și mai mari drepturi asupra trecutului nostru cultural decât permite adevărul.

PREOTUL NICOLAE HORGA-POPOVICI, REPREZENTANT AL ILUMINISMULUI ȘI APĂRĂTOR AL TRADIȚIILOR STRĂMOȘEȘTI

de : prof. dr. GHEORGHE ȘORA

„Am cugetat mai de mult să scriu ceva despre originea Bucureștiului, al cărui fondator îl credeam, precum zic unii alții, că : „fu un cioban... Căutînd prin biblioteci și arhive, găsesc din întîmplare în biblioteca D. Kolonelului S. o carte veche fără scoartă și fără poartă (coperta interioară — n.n.) fără să stea pe dînsa vre-un fel de dată și nici că putui afla unde este tipărită ; ci numai ce se vede că e dedicată unui episcop al Aradului și al Oradiei Mare ; și care numai după prefață fiind subsemnată, cunoscui că autorul ei se numește Nicolae Horga, preot din Ungaria al Seleușului...”.

Aceste cuvinte le scria, în 1858, unul din primii noștri romancieri, Alexandru Pelimon, în prefața la o încercare, ce s-ar fi vrut eseistică, intitulată *Bucur. Istoria fondării Bucureștilor*, apărută în același an la o tipografie din bătrînul oraș de pe malurile Dîmboviței¹. Mai puțin preocupat de datele biografice — îl interesa, după cum el însuși mărturisește, întemeierea capitalei noastre, pentru care găsește de altfel în *Cartea cea veche* o istorie cvasiștiințifică — autorul mai sus-numitei încercări nu-și va fi dat, probabil, seama pe atunci de prețiosul serviciu adus, cu această mențiune despre Nicolae Horga istoriografiei românești literare.

Cine va fi fost acel D. Kolonel S. despre care pomeneste Alexandru Pelimon și care i-a înlesnit cunoștința cu o carte atît de prețioasă, nu ne-am străduit să aflăm încă, mai important ni se pare deocamdată familiarizarea cu conținutul acestei cărți de înțelepciune², și cu autorul ei. Spațiul limitat nu ne îngăduie să stăruim asupra biografiei acestui cărturar transilvănean de acum un veac și ju-

¹ Alexandru Pelimon, *Bucur., Istoria fondării Bucureștilor*, Tipografia Națională a lui Iosof Romanic et Comp., București, 1858, (legată împreună cu *Hoții și hagiul*, de același autor); Cf. *Trei momente bucureștene*, în *Orizonturi*, anul V, (decembrie), București, 1957, p. 36; Cf. *Enciclopedia Română*, vol. 3, Sibiu, 1904, p. 556.

² Alexandru Dușu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 37.

mătate, care a fost Nicolae Horga, zis și Popovici³. Cîteva amănunte ni se par totuși necesare, pentru circumscrierea cadrului social istoric în care el a trăit și a scris. Reconstituită în liniile ei cele mai generale, după mențiuni ale unor istoriografi sau istorici literari, precum și dintr-o serie de documente de arhivă pe care le-am consultat, biografia lui Nicolae Horga ni se înfățișează, în punctele ei esențiale, ca parte asemănătoare cu aceea a majorității reprezentanților Școlii ardelenne, ceea ce ne permite, între altele, să-l încadrăm în mișcarea culturală de esență raționalis-luministă a românilor transilvăneni îndeobște cunoscută sub această denumire. Și mai numeroase sînt, după cum vom vedea, similitudinile dintre opera lui și aceea a învățaților luminiști ardeleni de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Dintre contribuțiile biografice referitoare la Nicolae Horga, reținem pe aceea a lui Nicolae Iorga, destul de lapidară însă, fără a oferi prea multe date, necesare cercetătorului⁴. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, în *Bibliografia românească veche*, tomul al II-lea⁵, citează doar cartea lui Nicolae Horga (despre aceasta va fi vorba în continuare), reproducînd, cu litere latine, textul integral din dedicație și prefață.

Mai este amintit Nicolae Horga și într-o vastă lucrare despre Moise Nicoară, aparținînd Corneliiei Bodea⁶, însă nici din aceasta nu aflăm suficiente detalii pentru a-i înfățișa drumul vieții și al creației.

O încercare mai recentă de acest gen întreprinde Octavian Lupaș într-un studiu din *Mitropolia Banatului*⁷, în care autorul dă, pe lîngă datele biografice, o succintă analiză a unor părți din opera lui Nicolae Horga.

³ Dintr-o petiție adresată la 12 martie 1811, episcopului arădean Pavel Avacumovici de către Vasile Horga, nepot de frate al lui Nicolae Horga, prin care solicita numirea sa ca preot în parohia Seleușului, rămasă vacantă prîn moartea unchiului său, se arată că numele inițial al familiei era Horga și că ulterior s-a adăugat acestuia și cel de Popovici din „cauza” unui lung șir de preoți, care s-a perpetuat timp de 118 ani în aceeași familie și la aceeași parohie, cu arătarea tuturor singheliilor. La această „explicație” se mai adaugă, credem, și faptul că Nicolae Horga, neagreat de oficialitățile vremii, voia să intre în grația episcopului sîrb (Vezi și Arhiva Episcopiei ortodoxe române a Aradului, Procola Consistorială, dosarul nr. 72 din anul 1811).

⁴ Vezi, *Istoria românilor*, 1937, vol. 8, p. 155, unde autorul apreciază, între altele, calitatea de poligot a lui Nicolae Horga și faptul că era bun cunoscător al anticității greco-latine.

⁵ Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche, 1580—1830* tomul II, fascicula I, Editura Academiei Române, București, 1905, pp. 500—502.

⁶ Moise Nicoară și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana, Arad, 1943; vezi și studiul de același autor, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvăneană*, în *Studii*, anul IX, nr. 1, 1956, p. 96.

⁷ *Preotul Nicolae Horga-Popovici, cărturar arădean de acum un veac și jumătate*, în *Studii*, XIII, 1963, nr. 5—6, pp. 226—272.

Despre viața și activitatea luministului arădean au scris și citiva autori străini, dintre care se detașează, și istoricul progresist ungur Márki Sándor⁸. În relatările sale cu privire la Nicolae Horga, e drept, el se bazează pe datele cuprinse în jurnalul lui Ladislau Nagy de Peretsény, fost notar comunal în Seleuș, satul de obîrșie a lui Horga, contemporan și prieten cu acesta și, desigur, bun cunoscător al activității lui⁹, dar se comportă critic față de aceste date.

Aceste și alte cîteva mențiuni¹⁰ despre Nicolae Horga, așternute, în mare parte, din fuga condeiului, printre rînduri, rămîn, aproape toate, extrem, de sumare în raport cu valoarea și importanța operei lui, care a slujit ca instrument de luptă pentru reînnoirea națională a românilor din Transilvania în frămîntata perioadă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea.

Așa cum s-a întîmplat însă cu mulți intelectuali din epocile mai vechi ale culturii noastre, lipsa unor date sigure ne împiedică și în cazul lui Nicolae Horga să-i luminăm mai bine biografia, pe care o reconstituim aproximativ doar, în liniile ei generale.

Nicolae Horga-Popovici s-a născut la 18 iunie 1767 în comuna Seleuș, județul Arad¹¹. El era contemporan cu cei mai mulți dintre reprezentanții Școlii ardelen, inclusiv corifeii acesteia: Samuil Micu (n. 1745), Gheorghe Șincai (n. 1754) și Petru Maior (n. 1761), ceea ce n-a rămas fără urmări asupra activității operei și chiar a vieții sale.

Familia din care se trăgea Nicolae Horga fusese înnobilită la 1654 de către principele Transilvaniei Gheorghe Rákóczi I, primind titlul de Borosjenő (Boroș-Ineu), alături de alți apărători ai cetății Ineu, important bastion al granițelor transilvănene și în general al sistemului apărării antiotomane a Țării Române¹². Începînd cu ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, această familie a dat mulți slujitori altarului bisericii din Seleuș. Tatăl său, Simion Horga, servea de la 1740, după alte izvoare din 1743 sau 1748¹³. Nicolae Horga încă se străduia să devină preot cel puțin pe la 1792, dar drumul lui era barat de dispoziția urbaniului Mariei Terezia din 1771, care

⁸ Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad sz. Város története*, (Istoria Comitatului Arad și a orașului liber regesc Arad), Arad, 1895, vol. 2.

⁹ Ladislau Nagy de Peretsényi, *Orodias, Oradea Mare*, 1804, *Egyetemes Philologia Közlöny*, XIII, pp. 370—394.

¹⁰ Dr. Gheorghe Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulean și Gherasim Raț*, Arad, 1935, pp. 3—4; Idem, *Românii din cîmpia Aradului*, Arad, 1940, p. 83; Andrei Verres, *Bibliografia română-ungară*, vol. 2, 1781—1838, București, 1931, pp. 159 și 169; Galdi László, *Magyar román irodalmi kapcsolatok*, în *Magyarok és románok*, vol. 2, p. 439; Alexandru Duțu, *Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea*, Editura pentru literatură, București, 1968, pp. 307—310, etc.

¹¹ Ion B. Mureșianu, *Importanța însemnărilor bisericești din secolul XVIII — aflate în Biblioteca Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, în: *Mitropolia Banatului*, XXVIII, 1978, nr. 1—3, pp. 72—73.

¹² Ibidem, p. 192.

¹³ Arhivele Statului Arad, fondul Prefectura județului Arad, Conscrierea preoților ortodocși, Arad, 1774; 1786.

admitea la Seleuş dotaţie pentru o singură parohie¹⁴. Ulterior însă, asemenea multor familii româneşti din Transilvania, această familie a decăzut în procesul de spoliere şi asupra naţională întreţinut de monarhia austro-ungară, şi, în ciuda unor încercări întreprinse de către urmaşi, printre care şi Nicolae Horga, de a reintra în drepturile uzurpate, restabilirea nobilităţii n-a mai fost cu putinţă. Faptul rezultă din scrieri ale unor autori ca Ioan cav. de Puşcariu, Ştefan Ungur, Nagy Iván şi alţii, fiind totodată atestat în documente¹⁵. Lipsa actelor justificative ale nobilităţii, pe care cu toate stăruinţele sale nu le putea obţine, îl exclude din rîndurile puţinilor nobili români şi i se întentează proces, fiind acuzat că s-a declarat nobil în mod ilegal¹⁶.

Nicolae Horga-Popovici studiază la Colegiul din Oradea în limba latină, unde s-a remarcat prin preocupările sale în domeniul ştiinţelor umanistice¹⁷. „Însemnare (despre) viaţa lui Nicolae Popovici din Seleuş feciorul popi din Seleuş, care pre scurt aici v-o aş arăta: În anul 1767, Iunie 18 zile s-au născut Nica, în Seleuş. Umblind la şcoală latinească au fost scrietori la cancelaria Dierecţiei Şcoalelor la Oradia Mare 2 anni adecă anu 1788/9 fiind procopsit cu învăţătura în limbi strine. Anu 1793, Iunie 17 zile în cinstita Varmeghia Aradului s-au pus comisăraş, adecă s-au jurat prin Extălenţia sa Domnul feşpan Paulus Almaşi Iunior de Galanta, pă vremea ablăduitorului împărat Franţiscus II, şi au fost jurat în sus numita Varmeghie anni 3 avînd pre unul născut dintr-un singe al său frate Ioan proto-prezvytăr în ţinutul Vilagoşului care au răpăusat Sept. în 28 de zile 1795. După aceia rămîind parohia Seleuşului vacantă, avînd inima din susnumitul jurat Varmeghii Nicolae cătră cinul preotiei în graba s-au căsătorit! Octomvrie 28 zile 1795 cu Terezi, fata preotului Petru Lucaci din Sărand, şi săvîrşindu-să numărul annilor tri s-au slobozit cu cinstită laudă din slujba Varmeghii, trecând ş-au dat numele în cler pentru dragostia către Dumnezeu au slujit sufleteşte... (două cuvinte şterse). Sfinţitu-s-au preot din Prosfînţia sa Domnul Pavel Avacumovici Episcop în Arad 13 zile Apr. 1796 în zioa de Florii s-au diaconit iară în I-a Ia(nu)arie la Chiş Crăciun s-au preotit în Arad, tot de numitul Episcop”.

¹⁴ Arhivele Statului Arad, fondul 248, Registrul 38, Dosarul 140, Urbariul Seleuşului.

¹⁵ În cavalier de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române, culese de (...)*, Sibiu, 1862; Nagy Ivan, *Magyarország családai*, (Familii Ungariei), Pesta, 1854; Ladislau Nagy de Perecsenyi Orodias, 1804; Andrei Verres, *Bibliografia română-ungară*, vol. 2, 1781—1838, Bucureşti, 1931, pp. 159 şi 169; Arhivele Statului Arad şi Arhivele Episcopiei ortodoxe române a Aradului; Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, etc.

¹⁶ Arhivele Statului Arad, Fondul Prefectura judeţului Arad, Registrum Actorum Publico-Politicorum, 1737—1800, litera F. H., p. 792, literale M. O., vol. IV, p. 1428, Acta congregationum, 1798, fasc. 4, nr. 1/606.

¹⁷ Despre studiile lui Nicolae Horga-Popovici vezi date noi la Ion B. Mureşianu, în *Mitropolia Banatului*, XXVIII, 1978, nr. 1—3, pp. 72—73.

Într-un memoriu din 1816, al lui Moise Nicoară către curtea de la Viena, Nicolae Horga este numit „*absolutus phisicus*”¹⁸, adică om desăvârșit în științe, mai ales în științele naturii și medicină. Nu rezultă însă că ar fi urmat cursurile vreunei facultăți sau că ar fi obținut diploma de medic. Date fiind însă vastele sale cunoștințe din domeniul istoriei universale, al filozofiei și literaturii, precum și faptul că știa mai multe limbi, trebuie să admitem că o asemenea cultură nu se putea obține autodidactic (cu toate că în acest sens pare să vorbească un document din 1788), că prin urmare Nicolae Horga a trebuit să frecventeze cursurile universitare. Problema rămîne însă deschisă, atîta vreme cît documentele necesare spre a o lămurii ne lipsesc.

În 1788, prin *Sistematica Provisio*, Nicolae Horga este numit învățător la școala română din Țiria, funcție pe care o îndeplinește paralel cu aceea de inspector („*visitator*”) al școlilor naționale din acest cerc, timp de doi ani, pînă în 1790. Documentul din 1788, amintit mai sus, consemnînd buna funcționare a școlii de aici, și subliniind rîvna dascălului ei, ni-l arată cum „se instruiește în tot cursul anului”¹⁹. În 1790, murind Iosif al II-lea, autoritățile comitatului Arad, din proprie inițiativă, desființează școlile neunite, ceea ce era, oricum, un pas înapoi față de politica fostului împărat. Acum își pierde și Nicolae Horga slujba sa de învățător, el fiind de religie ortodoxă²⁰. Peste numai un an, la 31 ianuarie 1791, îl vedem solicitînd funcția de „*visitator*” al școlilor naționale din același cerc al Țiriei, care i se refuză însă pe motiv că o asemenea funcție nu se acordă decît celor proveniți din rîndurile nobilimii²¹.

Indignat din cauza acestei discriminări, Nicolae Horga înaintea-ză, la 2 aprilie 1792, un memoriu către Consiliul locotenenței, primind un răspuns care amîna sine die rezolvarea problemei sale. Rezultatul negativ al memoriului înaintat ni-l arată el însuși într-o petiție, la 11 februarie 1793, din care aflăm că din 1790 este fără post²². Tot acum, fratele său mai mare solicită, după cum am arătat deja, postul de protopop al Țiriei, argumentîndu-și cererea prin nobilitate și anexînd, printre altele, o recomandare din partea comitelui Sigismund Edelspackher, căruia Nicolae Horga i s-a adresat ulterior în opera sa de căpetenie: Oglindă arătată omului înțelept, cu tradiționala „închinare”. În cererea fratelui său Marian, Nicolae Horga este recomandat pentru postul de secretar protopopesco la Țiria, pe

¹⁸ Apud Cornelia Bodea, o. c., p. 227.

¹⁹ Arhivele Statului Arad, Fondul Prefectura județului Arad, dosarul Conscriptiei, fila 191.

²⁰ Idem, Protocolul Acta congregationum, fila 576 și 675/1784; C. f. Márki Sándor, o. c., vol. 2, p. 766.

²¹ Arhivele Statului Arad, Fondul Prefecturii județului Arad, registru de procese verbale ale Adunării Comitatelor, fasc. 6—7, nr. 200/1981.

²² Idem, Registrum Actorum Publico-Politicorum, 1737—1800, litera P—R, vol. 5, p. 1847.

lingă fratele său Ioan, arătându-se că știe cinci limbi și că ar putea fi util, deci pentru treburile de cancelarie. Într-adevăr, așa cum observă și Márki Sándor (probabil după Moise Nicoară) și cum putem deduce din lectura cărții sale (din Înainte cuvântare), Horga citea și scria sau vorbea, pe lingă română, limbile latină, maghiară, sîrbă, slavonă, germană și eventual greacă²³.

După o lungă inactivitate, pășește, la 26 iunie 1794, prima treaptă a administrației comitatense, devenind, „pentru cinstea lui”, judecător onorific („de tablă”) al comitatului Arad, manifestînd în această calitate o atitudine de apropiere față de popor și de înțelegere a suferințelor acestuia. Dar, cariera lui administrativă este de scurtă durată. Moartea fratelui său face ca una din parohiile Seleușului să devină vacantă. La 29 februarie 1796, adunarea generală comitatenză primește demisia lui din funcție, motivat de faptul că vrea să se hirotonească²⁴. Între timp, la 28 octombrie 1796, se căsătorește cu Te-rezia Lucaci din Zărând, fiica preotului Petru Lucaci²⁵. La 13 aprilie 1795, o hotărîre comitatenză înregistrează hirotonirea ca efectuată²⁶. Datorită condițiilor grele în care trăia, solicită și el postul vacant de protopop la Buteni, dar episcopul, pe atunci Pavel Avacumovici l-a preferat pe parohul de acolo contra sumei de 14.000 de florini, cu care acesta și-a cumpărat demnitatea²⁷. De acum, activitatea lui se leagă de Seleuș, unde se va dedica studiului și meditației, împărtaşind din cunoștințele sale cu generozitate tuturor celor ce doreau să învețe și să cunoască adevărurile cu privire la trecutul poporului român, la problemele economice și social-politice ale vremii sale. Întreaga sa activitate este străbătută de o mare dragoste pentru om și reflectă sufletul său larg devotat misiunii sale. Către sfîrșitul vieții, Nicolae Horga a început să-și redacteze opera²⁸ — vădînd o experiență literară, un fior liric, un condei sîrințar, adeseori înviorat de umorul propriu.

S-a stins din viață la 25 februarie, 1811, ca preot ortodox în satul său natal Seleuș, în vîrstă de 44 de ani, fiind cunoscut și sub numele de Popa Nica.

²³ Márki Sándor, o. c., p. 796; dr. Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Cîmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 83; Cornelia Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatura Transilvană*, în Studii IX, nr. 1, 1956, p. 95.

²⁴ Arhivele Statului Arad, Registrum Actorum Publico-Politicorum, Protocol, Acta congregationum, fila 166/1796.

²⁵ Arhiva Episcopiei ortodoxe a Aradului. Procola Consistorială, 1811, nr. 72; Arhivele Statului Arad, Registrum Actorum Publico-Politicorum, 1737—1800, litera P—R, vol. V, p. 1800.

²⁶ Arhivele Statului Arad, Fond Prefectura județului Arad, Protocol Acta congregationum, fila 965/1796.

²⁷ Cornelia Bodea, *Moise Nicoară și rolul său în lupta pentru emanciparea național religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1942, p. 226.

²⁸ Se presupune că la Biblioteca Națională din Budapesta s-ar mai afla unele manuscrise inedite ale lui Nicolae Horga.

Deși a îmbrățișat cu entuziasm ideile înnoitoare, și-a educat elevii și credincioșii în spiritul dragostei de patrie, de obiceiurile strămoșești, deși a fost „in toto clero Valachico Diocesio hujus fuit precipuus, omnibus qualitatibus requisitibus, lingvarum scilicet peritus et absolutus phisicus, item morum optimorum...”²⁹, nu s-a bucurat, în ciuda acestor frumoase calități, de prea multă prețuire din partea autorităților de atunci. Caracter onest și integru, a detestat lingușirea mai marilor vremii, servilismul și umilința, atrăgându-și dizgrația acestora, întocmai ca și alți reprezentanți ai Școlii ardeleni. Ridicându-se deasupra patimilor și ambițiilor mărunte, dascălul din Seleuș a fost o pildă vie de patriotism pentru contemporanii săi.

*

Perioada în care a trăit și activat Nicolae Horga — a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea — se caracterizează prin ascensiunea economică a burgheziei românești din Transilvania, înlesnită și de politica lui Iosif al II-lea, monarhul așa-zisul „luminat”, căruia-i plăcea să cocheteze cu liberalismul de circumstanță, apărându-se, în același timp, cu strășnicie, de pericolul ideilor franceze, dar mai ales de răscoala iobagilor condusă de Horea, Cloșca și Crișan, care afirmând dorința de dreptate și pământ a țărănimii asuprite, a dat o lovitură zguduitoare sistemului feudal. Această tendință de a obține drepturi politice egale, a determinat o parte a burgheziei române care-și depășise egoismul de clasă, să agite, prin cultură, ideea luptei naționale.

Lucrarea lui Nicolae Horga, *Oglindă arătată omului înțelept...*³⁰ se aliniază operei celorlalți reprezentanți ai Școlii ardeleni, reflectând și ea, în mare măsură, concepțiile social-politice și filozofice formate sub înfruierea luminismului de tip Wolfian, atit de răspândit în perioada iosefenistă. Ea este totodată o operă științifică și militanță, avînd un scop politic și ideologic precis: sprijinirea luptei pentru egalitate în drepturi, a burgheziei românești, cu celelalte națiuni „re-

²⁹ „...între toți preoții dicesei valahice cel mai distins și posedînd multe calități cunoscînd și citeva limbi, desăvîrșit în științe și de asemenea avînd cele mai bune moravuri...”, Moise Nicoară, *Memoriu adresat împăratului Austriei Francisc I.*, la 17 iulie 1816, apud Cornelia Bodea, o. c., p. 227. În cursul întregii sale activități, o singură reclamație este trimisă în fața consistoriului din Arad, prin care protopopul de Șiria, Ioan Drăghici, rivalul său la protopopie, îl acuză că a căsătorit o văduvă din comuna Vărsand fără a fi făcut cele trei vestiri legale. Desigur, Nicolae Horga dezmente această calomnie prin actul din 13 februarie 1802, eliberat de notarul comunei Seleuș, Ladislau Nagy de Perecsenyi.

³⁰ Titlul complet conform uzanțelor vremii este: *Oglindă arătată omului înțelept care cuprinde în sine vechile întimplări cu pilde aduse, cum îi de lipsă omului a se cunoaște și celui de aproape îngăduit a fi din înțelepciunea sa, scrisu-s-au neamului pentru mergerea înainte prin Nicolae Horga, alminteri Popovici: greco-ne-unitei legi, parohul Seleușului în slăvita varmeghia Aradului, anul de la Hr. 1801. La Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungurești, 1807.*

cunoscute' din Transilvania, a luptei pentru emancipare socială și națională a poporului român.

Scrisă în anul 1801 și apărută abia după șase ani, în 1807, la tipografia Universității din Buda, lucrarea surprinde prin compoziția sa originală. Mai întâi o invocatie („îchinare”) către episcop³¹ și viceșpan³² vine să motiveze inițiativa autorului: s-a apucat de scris, arată el, nu atât pentru a-și „agonisi” faimă („veste” în text original) numelui său, nu atât pentru a-i slăvi pe cei cărora li se adresează (completăm noi), cât „mai virtos pentru ca să vădă și acest neam al nostru numele oamenilor celor mari — carii și mai înainte de noi au fost cu multă înțelepciune împodobiți și iarăși carii pînă acum cu obicinuite cinstiri stau”³³. E în aceste cuvinte, pe lângă dorința sincer mărturisită de a-și instrui poporul, crezul admirativ al cărturarului onest față cu truda atîtor înaintași în ale scrisului, îndemnul de a-i cinsti pentru strădania lor, prin care ei ne-au lăsat atîtea tezaure de cunoștințe, de lucruri frumoase. Crezul acesta, de tip raționalist, îl va reafirma, după Nicolae Horga, Dimitrie Țichindeal, care traducînd, în 1814, fabulele lui Dositei Obradovici, se va adresa, în prefața lucrării sale (Înainte cuvîntare) națiunii române, cu binecunoscutul elogiu al minții³⁴. Și tot din deducție aflăm și sursa de inspirație a autorului: tomuri întregi, citite în ceasurile de răgaz.

Urmează înainte cuvîntare, prefața, unde repetînd mai întâi imboldul ce l-a condus în alcătuirea Oglinzii: „iubitului meu neam spre hăzuire și netezire”, autorul așterne cîteva cuvinte despre toleranță, pe care le punem în, legătură cu noile legi promulgate după moartea lui Iosif al II-lea, legi care încercau să ofere o aparență de libertăți cetățenești, pentru toți supușii din imperiu, dar și cu aceea din 1781, care acorda posibilități mai largi tiparului. Alături de Samuil Micu, Ioan Piurariu-Molnar, Petru Maior și alți luminiști transilvăneni, Nicolae Horga își pune și el mari speranțe în reformele „de sus” al „monarhului luminat” și de aceea elogiul adus lui Francisc I în prefața Oglinzii nu trebuie să ne surprindă³⁵.

Autorul speră totodată că opera sa va fi utilă și „fraților parohialnicilor preoți, carii afară de maternica sa limbă nu știu...”, nimic, anticipîndu-l oarecum pe Dinicu Golescu, alt cărturar care ne-a lăsat pagini realiste despre situația foarte grea a țărănimii și clerului românesc din vremea sa.

³¹ În această perioadă episcopul Aradului era Pavel Avacumovici, de origine sîrbă.

³² Viceșpanul său subprefectul comitatului Arad era, Sigismund Edelsbacher.

³³ Nicolae Horga, *Oglindă*... Înainte cuvîntare.

³⁴ Vezi la Virgil Vintilescu, *Dimitrie Țichindeal*, Timișoara, 1965, pp. 9—10.

³⁵ Cf. Mîrcea Tomuș, *Gheorghe Șincai, Viața și opera*, Editura pentru literatură, 1965; Dumitru Chișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Editura Dacia, Cluj, 1972; Keith Hitchins, *Cultură și naționalitate în Transilvania*, Editura Dacia, Cluj, 1972.

Cartea lui Nicolae Horga se adresează însă, cu precădere, așa cum el însuși ne spune, tinerei generații a poporului nostru³⁶, în care autorul vedea pasiunea unei dezvoltări menite să-l ridice în rîndul națiunilor civilizate ale Europei³⁷. „Fiindcă cu adevărat acest neam, adică Românii, cu învățătură nu iaste pătruns, dar de s-ar deda pre încet... în urmarea altor neamuri (deci dacă le-ar lua exemplu — n. n.) cu toate învățăturile ar fi împodobiți și mergerea către fericire s-ar îndrepta...”³⁸. Pentru aceasta, în poporul nostru există posibilități latente, ce-și cer numai condiții prielnice dezvoltării: îngăduitori cu inima după cele trebuincioase ar fi, la meșteșug deprinzători, la negustorii ispititori și la cătănoșag credincioși... atîta cît nu s-ar rădica mai curînd oamenii pricepuți de cît dintre ei: ar putea trăi ca măcar cine dintru alt neam, că Românii adevărat de la Roma își trag numele său și loaza”³⁹. Iată dar, în ce fel consideră Nicolae Horga răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice și meșteșugărești în sinul poporului ca factor de bază în dezvoltarea națiunii române. Tot de aici se desprinde clar ideea originii romane a poporului nostru, ideea ce-l va călăuzi în tot cuprinsul *Oglinzii* și prin afirmarea căreia autorul spera, întocmai ca și ceilalți reprezentanți ai Școlii ardelenne, să cîștige prețuirea acestuia de către străini. Continuînd această suită de calități specifice poporului român, Nicolae Horga îi completează astfel portretul moral și fizic: „Se află unii dintre ei (dintre români — n.n.) întregi (adică bine făcuți — n.n.) și avînd fizionomia frumoasă, la trup curați, graiul limbii limpede, pretinos, atîta cît încă între puține neamuri se află așa prietșug: primitori de goști (subliniază ospitalitatea noastră tradițională — n.n.), întimplările de mai înainte le pomenesc (cultul istoriei e viu, în ciuda opresiunii străine — n.n.) și legea foarte tare o ține” (adică și obiceiurile strămoșești — n.n.). Sintetizînd toate aceste virtuți, autorul conchide: „pre înțeles, întru acest neam toate se află”⁴⁰.

De neuitat sînt cuvintele cu care-și încheie Nicolae Horga prefața — adevărat imn închinat patriei, în care pulsează iubirea față de aceasta și față de poporul ei —, testament al scriitorului: „O, de aș avea norocire! ca în viața mea să văd neamul românesc trudindu-se după rodirile cele cuvîncioase în cercetarea înțelepților...” Iar „eărticica” („Oglinda”) „cu cea mai aproape iubire, în dragoste iubitului meu neam aș hăznui, făcîndu-i pășire omeneshilor țări!”⁴¹.

³⁶ E bine să dai patriei și poporului un cetățean, dacă îl faci destoinic pentru nevoile ei, folositor ogoarelor, prielnic și în timp de pace și în timp de război. Căci e lucru de mare preț să știi prin ce mijloace și cu ce moravuri îl formezi (Nicolae Horga, *Oglindă... satira XIV-a, după poetul Juvenalis*. Vezi traducerea versurilor lui Anghel Marinescu — 1916 —, la Alexandru Dușu, o. c., p. 338).

³⁷ Nicolae Horga, *Oglindă...* Înainte cuvîntare.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

O asemenea profesiune de credință, făcea peste un an, în 1808, același Dimitrie Țichindeal, cu a sa Adunare de lucruri moralești, tipărită în aceeași tipografie a Universității din Buda: „Să se aducă poporul cest neglect în calea culturii mai departe, să fie de o lature celorlalte nații, care lui încă sunt datoare mulțămire (a-i aduce — n.n.) pentru lumina cu care lucesc”⁴². Și Ion Budai-Deleanu în a sa Țiganiadă, cu deosebire, însă, că depășind concepția strict culturalizatoare, luministă, a lui Nicolae Horga și Dimitrie Țichindeal, el vede dea posibilitatea izbăvirii prin luptă a poporului nostru

„Un coif în cap, o sabie-n dreaptă,
Inima-n piept și scutul în stînga,
Cu virtute și minte deșteaptă
Aceste sînt care pot să frîgă
Lanțul robiei tale cumplite
O, neamul meu de tot ovillite !”

(VII, 11)

I-a despărțire, adică partea I, a Oglinzii lui Nicolae Horga cuprinde 22 de istorioare pe teme biblice în întâmplări cu caracter istoric sau anecdotic, luate din viața oamenilor iluștri ai antichității, mai puțin din epocile următoare, reunite sub titlul comun *Despre multe featuri de pilde a bunelor năravuri*⁴³ (moravuri — n.n.). Scopul urmărit de autor cu aceste scurte istorioare, pe lângă cel instructiv, de informare, a fost de a da pilde moralizatoare pentru educarea voinței și a caracterului, pentru îndreptarea tineretului pe o cale justă în viață. De aceea, la sfîrșitul fiecărei „întîmplări”, el așează utilizînd procedeul tipic fabulei, cite o „învățătură”.

O galerie întregă de mari personalități din lumea greco-romană defilează pe dinaintea cititorului, ca într-o vastă panoramă, aprinzîndu-i imaginația, dar servindu-i totodată ca modele de integritate morală, de caracter cu virtute: poeți și scriitori, filozofi și organizatori, artiști, oameni de știință, pînă și eroi mitologici ca Orfeu, cîntărețul care cu lira sa a îmblinziț fiarele și a făcut să-l asculte în mărmurile țărmurile Eladei.

În relatarea despre Temistocle, izgonit de concetățenii din Atena și revenit împotriva lor cu oaste persană, autorul a urmărit, se vede în stilul tragediei clasice franceze, conflictul dintre datorie și conștiință, dîndu-i însă o rezolvare incertă: „Nu poți merge împotriva conștiinței tale, omorîndu-ți fratele, dar neîmplinirea datoriei este și ea un lucru ce nu se cuvine”⁴⁴.

⁴² Vezi la Virgil Vintilescu, o. c., motto.

⁴³ Nicolae Horga, *Despre multe featuri de pilde a bunelor năravuri* (moravuri — n.n.), în *Oglinză...*, p. 1; cf. Alexandru Duță, *Coordonate ale culturii românești*, pp. 307—310.

⁴⁴ Nicolae Horga, *Oglinză...*, p. 7.

Unele învățături sînt totuși simpliste, ca de exemplu aceea extrasă din discuția lui Diogene cu Alexandru cel Mare. În acord cu cinismul filozofic propagat de învățătorul grec din antichitate, autorul meditează : „În domnii cei mai mari sunt gîndurile cele mai multe, cu care de multe ori în primejdii cad, dar omul sărac în casa sa fără frică doarme, lucră sănătos ; și petrece fără de amărălă, că nu știe altă bunătate”⁴⁵.

În conflictul dintre Pompeius și Mitridate, regele Pontului, reposit de Nicolae Horga, se dovedește, după ultimul, nestatornicia sortii. Iată așadar prezent în literatura Școlii ardelenе cunoscutul motiv „fortuna labilis”. În acest sens comparația vieții omenești cu o roată ce se învîrtește, utilizată de autor, este deosebit de sugestivă și slujește întrutotul ideea exprimată.

Istorisirile de întîmplări sînt completate, în partea a II-a a *Oglinzii* (a II-a despărțirii, cu o serie de sfaturi morale propriu-zise, în care tonul didactic e mai pregnant. Prin multitudinea problemelor de comportare intimă sau socială, ce le ridică, prin cerințele față de individ, ce le formulează, aceste sfaturi alcătuiesc un îndreptar de bune maniere și un cod moral sui generis totodată. Autorul se străduiește, prin ele, să contribuie la educarea sentimentelor și a trăsăturilor de caracter ce împodobesc pe adevărații oameni cu virtute și, în acest scop, dintre mijloacele sale el nu exclude critica. El combate astfel, pe rînd, prietenia bazată pe interes, fățarnicia, necinstea, minciuna, umilirea semenului, trîndăvia, găsind aproape de fiecare dată prilejul de a-și ilustra cu exemple din literatura latină, la care apelează mereu. Vorbind, bunăoară, despre falsa prietenie, el citează pe Ovidiu : „Vulgus amicitias utilitate probat”, repetă Nicolae Horga, după celebrul poet Tarquinius Superbus, care, izgonit din Roma, se vede deodată lipsit de prieteni, de unde mai înainte, ca rege, aceștia roiau în jurul lui : „Donec eris felix, multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila, solus eris”⁴⁶. Tot aici, scriitorul pledează pentru sinceritate și modestie, pentru umanitarism și toleranță, pentru cumpătate și stăpînire de sine. Ideea egalității de la natură a oamenilor, semnalată încă în prima parte a *Oglinzii* este prezentă și aici. În virtutea acesteia, autorul cere să respectăm pe omul simplu, care de multe ori se dovedește mai util decît un cărturar plin de ifose : „Nu iaste nimenea așa de slăbănog, zice Horga, de la care nici o haznă să nu poată lua țara”⁴⁷.

În capitolul intitulat Despre vorbiri, autorul servește o bună lecție de comportare, biciuind flecăreala și lăudăroșenia, lamentația sau lipsa de măsură. Totul cîntărit, totul la locul și timpul său pare a

⁴⁵ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁶ „Cît timp eram fericit, am avut o mulțime de prieteni, O dată cu norii ce s-au abătut asupra mea, am rămas singur” (Traducerea aparține lui Nicolae Horga, *Oglinzii* ..., p. 105).

⁴⁷ Nicolae Horga, *Oglinzii* ..., p. 8.

spune el, de acord cu binecunoscutul dicton popular „vorba multă sărăcia omului”. Iar când nu avem siguranța unui lucru, este recomandabil să ne amnitim că... străbunii romani obișnuiau în asemenea situații să spună: „îmi pare”, „se pare”, „se poate” (Să vorbim dar numai despre ceea ce știm, despre ceea ce ne stă în competență, căci „Navita de ventis, de bobus narrat arator. Enumerat miles vulnera, pastor oves”, după cum spune Propertius⁴⁸. Și tot aici despre dispută, care se cere să fie corectă, fără jigniri și atacuri personale.

Căsătoria trebuie să se întemeieze pe înțelegere și buna conviețuire, este de părere Horga, amintind că Fidas a înfățișat-o pe Venus stînd cu piciorul pe o broască țestoasă, ceea ce simbolizează spiritul tolerant, îngăduitor și liniștit ce trebuie să caracterizeze femeia. El combate, legat de aceasta, cosmopolitismul vestimentar al femeii moderne, ce amenință să umbrească tradițiile naționale sănătoase.

*

Cu aceste „învățăături” și sfaturi morale, Nicolae Horga continuă o tradiție destul de veche în literatura română, tradiție ce coboară pînă în secolul al XVI-lea la învățatul domn Neagoe Basarab și se continuă în veacul următor prin Ioan Zoba din Vinț, care a tipărit în 1685 din limba engleză, prin filiera maghiară, cartea de învățăături morale *Cărare pe scurt spre fapte bune îndreptătoare*. În aceeași serie putem include și legendele din O seamă de cuvinte, ce preced Letopisețul Țării Moldovei, de Ioan Neculce, chiar dacă acestea nu sînt scrise pe un ton moralizator.

Ca izvoare externe, autorul Oglinzii a putut să utilizeze, probabil, și „Sfaturile a înțelegerii cei sănătoasă” ale lui Dositei Obradovici, traduse în 1802 de către Dimitrie Țichindeal, iar pentru stabilirea compoziției îl vor fi stat la îndemînă numeroasele traduceri românești ale „Esopiei”, dar și aceea din limba sîrbă de la 1788, datorată tot lui Dositei Obradovici. De asemenea, după cum spune în prefață autorul însuși, i-au fost de mare folos „fabulele și povestirile” lui Christian Fürchtegott Gellert (1715—1769), apărute în două volume, în 1746 și 1748, și care au circulat în traducere maghiară⁴⁹. Filozofia acestuia, cu înclinație spre toate păturile sociale, trebuie să-i fi fost deosebit de accesibilă lui Nicolae Horga, și de aceea găsim la el cuvinte de laudă pentru Gellert. Dintre cărțile populare puse la contribuție în Oglindă, trebuie să menționăm Alexandria, care tocmai apăruse într-o nouă traducere românească, în 1794, la Sibiu, și se datora lui Dimitrie Iercovici. Iar pentru întimplările cu caracter istoric, Nicolae Horga s-a folosit, fără îndoială, în afară de autorii clasici

⁴⁸ „La cîmp plugarul de arătură vorbește; Luntrașul după suflarea vîntului luntea pornește, Cu rana de la război se laudă viteazul și păcurarul păstor pentru turma sa rabdă necaz”. (Ibidem, pp. 65—66). Traducerea aparține lui Nicolae Horga.

⁴⁹ Vezi Octavian Lupaș, în Mitropolia Banatului, XIII, 1963, nr. 5—8, p. 265.

greci și latini, de monumentală Elements d'histoire générale ancienne et moderne, în 9 volume, a lui Cl. Fr. Millot, apărută între 1772—1783 și tradusă în românește de Ioan Molnar-Piuariu, la 1800.

Indiferent de izvoarele utilizate însă, învățăturile cuprinse în *Oglindă* nu sînt simple traduceri, ci adaptări originale cărora autorul le-a dat o semnificație educativă și culturală. În ele se accentuează rolul experienței umane în cunoașterea virtuților de bază, importanța distingerii binelui de rău, cu scopul mărturisit de a folosi „neamului pentru mergerea înainte”⁵⁰ și pe această cale.

*

Alături de „întîmplările” a XVI-a, XVII-a și a XVIII-a, *Poveste pentru cetatea Vilagoșului* (Șiria — n.n.) sîrvind drept întîmplare (a XIX-a) îi oferă lui Nicolae Horga prilejul de a aborda direct tematica istorică, fiind el convins că „tot feliul de învățături sînt bune, iară învățătura poveștii historicești e mai bună și mai folositoare, pentru că dintru aceasta poți ști ceale viitoare...”⁵¹. Cu privire la trecutul poporului nostru, autorul nu aduce date noi în afară de cele cunoscute din lucrările istoricilor Școlii ardelenene, ale lui Gheorghe Șincai, de pildă, ci subliniază numai odată în plus originea romană a acestuia, continuitatea lui în timp și în spațiu pe teritoriile locuite de strămoșii daci.

Printre izvoarele utilizate se va fi numărat probabil și cronica lui Anonimus (*Gesta Hungarorum*), care-i putea servi argumente despre existența românilor în Transilvania înaintea de venirea ungarilor. Personal autorul citează pe Orod Pavel, secretarul lui Béla I⁵², pe Dugonics András⁵³, contemporan de-al său (1740—1818), cu care și polemizează de altfel în problema originii Șiriei. Nicolae Horga respinge ideea scriitorului maghiar în legătură cu originea Șiriei și a altor cetăți vechi, afirmînd că toate acestea au fost clădite în vremea dacilor și a romanilor, ignorînd deci adevărul istoric, tocmai cu scopul de a sublinia prezența poporului român pe acest teritoriu cu mult înaintea venirii ungarilor. Este citat de asemenea alt contemporan, Ladislau Nagy de Peretseny, autor al unei cărți despre cetatea Șiriei. Repovestind legenda Corvinilor, autorul, nu omite să sublinieze originea românească a acestui neam.

Istoria Transilvaniei, așa cum o cunoaștem și cum o înfățișează și Nicolae Horga în cartea sa, atestă persistența populației românești care trăia în obști satești, în sinul cărora se constată apariția treptată a diferențierilor de clasă, cristalizarea relațiilor feudale și

⁵⁰ Nicolae Horga, *Oglindă...*, titlul operei.

⁵¹ *Ibidem*, p. 39.

⁵² *Ibidem*, p. 25.

⁵³ Dugonics András, *Följegyzései*, Budapest, 1883, p. 9, c.f., Nicolae Horga *Oglindă...*, p. 23.

aparitia primelor formațiuni politice mai mari, conduse de voievozi. Desele incursiuni ale ungarilor s-au izbit de rezistența voievozilor români. „Jigmon craiul unguresc, de multe ori se bătea și cu unii și cu alții, iară în urmă trecind dealurile Ardealului asupra românilor și prinzind de veste românii, foarte rău l-au bătut, atîta cît și pecietul și l-au pierdut, încă și coroana, că în vremile acelea craii și împărații purta cu sine acelea”⁵⁴.

Bătălia dintre Gelu, voievodul românilor, și Tehetim (Tuhutum n.n.), căpetenia unui trib ungar, constituie pentru Nicolae Horga de asemenea un puternic argument al vitejiei poporului nostru. În luptele cu ungurii, voievodul român și-a apărut cu dîrzenie pămîntul strămoșesc, arată Nicolae Horga, în cele din urmă însă, luat prin surprindere, Gelu „nu s-au (mai) putut război, neavînd oștire și ne-fiind norodul lui adunat și așa cu nenorocire în nelaudă (în nelaudă pentru Tehetim — n.n.) i-au cuprins locurile sale”⁵⁵.

Cu privire la constituirea românilor în Transilvania, Nicolae Horga nu are nici un dubiu, urmele de civilizație materială rămase de la strămoșii daci, în primul rînd cetățile, care „toate de craiul Decebal, potrivit romanilor s-au făcut”⁵⁶, dovedesc cu prisosință vechimea noastră pe aceste meleaguri, anterioară venirii ungarilor. Enumerînd o serie de asemenea cetăți, cum ar fi aceea a Șoi-moșului, a Deznei sau a Devei, pe care el le atribuie dacilor, autorul Oglindii nu pierde prilejul de a observa oportunitatea reparării lor, în scopul conservării ca mărturii prețioase ale istoriei noastre⁵⁷. Nu uită de asemenea a combate, legat de aceste cetăți, superstițiile răspîndite în popor despre duhurile rele ce le-ar locui, așa cum procedase și Gheorghe Șincai cu a sa Învățătură spre surparea superstiției norodului.

Ultimul capitol al lucrării lui Nicolae Horga este nuvela istorică⁵⁸ intitulată Arătarea întîmplării fetei lui Bogdan, fostului voievod al Țării Moldovei, din anul de la Cristos 1346. Emoționantă în naivitatea ei, fără a urmări cu consecvență adevărul istoric, nuvela era menită, în intenția scriitorului, să aprindă și mai puternic sentimentul patriotismului, al demnității și mîndriei naționale. Narațiunea alunecă în relatarea unei povești de dragoste între Ileana, fiica lui Bogdan, și Bucur, fiul voievodului Țării Românești. În maniera uneori romantică, plină de peripeții, spre a fi mai captivantă, istorisirea arată cum românii din toate cele trei provincii se caută și se ajută între ei. Pe fondul acestor întîmplări, autorul evocă luptă pentru formarea statului de sine stătător Moldova, întreprinsă de către vo-

⁵⁴ Nicolae Horga, *Oglindă...*, p. 19.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁵⁶ Nicolae Horga nu a considerat niciodată poporul român ca urmaș exclusiv al poporului roman. De cite ori a avut prilejul, a ținut să arate că dacii s-au împotrivit romanilor, scoțînd în relief icsuşința și vitejia regelui Decebal.

⁵⁷ Nicolae Horga, *Oglindă...*, p. 23.

⁵⁸ Alexandru Dușu, *Coordonate ale culturii românești...*, p. 309.

ievodul Bogdan, care văzînd pustiirile făcute de tătari și alte neamuri pe pămîntul strămoșilor, precum și golirea lui de locuitori, „au chemat mulți oameni din Ardeal și Moldova sub dealul Hemeș, aproape de apa Bistrei, Siretului și Prutului, lingă Molda numită; i-au așezat în acel pămînt care de mult era a Dachiei...”⁵⁹.

Ideea fundamentală ce se desprinde însă din lectura nuvelei este aceea, că formarea statului feudal, Țara Românească a exercitat o puternică influență asupra procesului de constituire a celui alt stat de sine stătător, Moldova. Deși nu izbutește să realizeze o sinteză a istoriei noastre, Nicolae Horga are totuși meritul de a fi încercat să trateze o serie de evenimente din trecutul celor trei provincii românești, Țara Românească, Moldova și Transilvania, de a fi subliniat rolul maselor populare, al „norodului”, în făurirea istoriei, înlăturînd intervenția providenței divine în desfășurarea fenomenelor sociale. Din istoria celor trei țări, Nicolae Horga a ales momentele cele mai semnificative, acelea care îi prezintă pe români în lupta pentru dreptate, demnitate și libertate națională. Ideea unității naționale era fermă în conștiința autorului Oglinzii, încît el prezintă provinciile românești ca părți integrante ale aceleiași unități teritoriale, pămîntul „care de mult era a Dachiei”. Cu numele de român el îi numește pe toți confrății săi din Țara Românească, Transilvania și Moldova. În acest fel, opera sa, „Oglinda...”, își întregeste caracterul educativ și patriotic, reflectînd nu numai „tragismul”, ci și virtuțile unui popor care înfruntînd veacuri de-a rîndul vicisitudinile istoriei, a izbutit să-și apere, să-și păstreze și să-și dezvolte naționalitatea sa.

*

Din datele ce le avem despre Nicolae Horga, reiese că, în afară de Oglinda arătată omului înțelept..., el a mai scris și unele versuri ocazionale, bunăoară ca acelea tipărite într-o broșură la Oradea, în 1808, dedicată unui Proprietar⁶⁰. Acest gen de ode s-a practi-

⁵⁹ Nicolae Horga, *Oglindă...*, p. 136.

⁶⁰ Poezia este dedicată lui Ștefan Atzel, cu prilejul luării în posesie a moșiei sale din Gurba, din hotarul comunei Seleuș, unde Nicolae Horga era preot ortodox. Titlul complet al poeziei este următorul: „Spre bucurie marelui și preavrednicului al Boros Inoului domnului Atzel Ștefan împărăteșilor stăpîniri, tainelor sfetnic și curții referendar, așîderea a Crucii mici a Sfîntului Ștefan, Crai Viteaz și alătorului sat Gurba, statornic moștean din anul 1800 vremelnic”. Oradea Mare, cu tiparul lui Ioan Francisc Tichy, 1808. Nicolae Horga-Popovic: spera că noul stăpîn va curma, pe aceste locuri abuzurile săvîrșite anterior de către grofii unguri:

„Bucură-te și te veselește om norocit,
Venind fericirea ce ți-au chezășit
Și mai virtos blindule Române,
Văzîndu-ți pe Domnul milostiv că vine,
Care pînă acum nu prea bine ai stat!”

În strofa a noua, autorul atinge deschis problema pămîntului, văzînd în atitudinea grofului piatra de incercare a „umanismului” acestuia față de iobagii români

cat de români în special la Oradea, de unde s-a extins la Arad și la Timișoara de către toți intelectualii români, care ducînd o viață modestă, precară, urmăreau să-și vadă tipărite operele lor în schimbul binecunoscutului elogiu din închinarea ce trebuia să preceadă cartea fiecăruia. Așa va proceda și Gheorghe Șincal, în 1803, cînd se afla la Oradea, orașul unde se putea pune la cale renașterea mișcării naționale și unde, desigur, l-a cunoscut și pe Nicolae Horga. Întîlnirea dintre cei doi cărturari putea să aibă loc fie în anturajul de la curtea episcopului român Ignatie Darabant, om cu vederi largi și sprijinitor al culturii românești, fie la gimnaziul din același oraș, unde funcția de predicator era deținută de Mihail Tertina, prieten apropiat și sprijinitor al învățatului de la Blaj⁶¹. De aceea, și în cuprinsul Oglinzii lui Nicolae Horga, figurează o asemenea poezie, fără legătură prea strînsă, credem, cu ideile de bază ale cărții. Este vorba despre o monodie la moartea reginei Ungariei, a cărei idee este cuprinsă chiar în motto-ul luat din Ovidiu: „Mors nulli parcit honori”. Autorul se încearcă în endecasilab trohaic, pe care nu reușește însă să-l mențină. Demnă de menționat, prin inefabilul ei, imaginea cuprinsă în versurile:

„...Căzînd de tot la întristare,
Lumina lunii pre ea o plînge
Și aerul pădurilor o vaeră...”⁶²

și amintitele versuri din Propertius, izbutit traduse de către autorul Oglinzii⁶³.

Din aceeași poezie, ocazionată de moartea reginei Ungariei, remarcăm următoarele două versuri:

„O, frumusețea obrazului în prav fără temere

Cu mișei la rînd zace asemenea”⁶⁴.

ce par să consune cu motto-ul așezat la început: Toți sintem egali

de pe întregul domeniu Atzel, care cuprindea de pe acum peste 100.000 jugăre de pămînt.

„Săltați, dențuiți vecinelor sate
Venînd acest Domn puternic la toți ținînd parte,
Tuturor după dreptate
Măsurînd pămîntul, vi se va da parte”.

Speranțele cărturarului român privind „măsurarea” echitabilă a pămîntului nu s-a realizat decît parțial și temporar. Familia grofului Atzel împărțindu-și moșia pînă în anul 1840 în două mari alodii, la Ineu și Șicula, aducînd grave prejudicii țărănimii române. Poezia „Spre Bucurie...” pare a fi prima poezie românească originală modernă scrisă în părțile Aradului și făcînd parte din moștenirea poetică a literaturii vechi românești.

⁶¹ Goldiș László, *Magyar román irodalmi kapcsolatok...*, vol. II, p. 439; Andrei Verres, *Bibliografia româno-ungară...*, p. 169; Mircea Tomuş, *Gheorghe Șincal*, pp. 114—122.

⁶² Nicolae Horga, „Jalnice versuri”, în „Oglindă...”, pp. 127—130.

⁶³ Idem, „Oglindă...”, pp. 65—66.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 130.

în fața morții, moartea nu alege și nu cruță pe nimeni⁶⁵. Prin imagini luate din cadrul natural al munților noștri, versurile :

„În pădure verde sub umbrioară

Preumblă-se cerbul pe lângă izvoare”⁶⁶

inserate într-o pildă povestitoare din partea a II-a a Oglinzii, oferă o notă specific populară.

Ca contribuție folclorică a autorului, subliniem introducerea în povestirea despre fata lui Bogdan, a unui început de cîntec popular :

„O voi răchiți împupite !

Mie dragi flori prea iubite ;

Sălcii înalte crengurate,

De-a mea dosadă plecate ;

Izvoară prea lucitoare

Și voi ape curgătoare,

Ape răcoroase mult spumoase,

Vieții mele-ntristăcioase”,

avînd funcția de invocare, concretizată în ultimul vers :

„Rogu-mă a mă-ajutora”⁶⁷.

În afară de tema „fortuna labilis”, prezentă, după cum am arătat în Multe feluri de pilde a bunelor năravuri, unde se arată soarta lui Mitridate, apar la Nicolae Horga și alte motive de circulație din literatura universală. Iată cum vorbește autorul despre civilizațiile dispărute odată cu oamenii care le-au creat : „Multe cetăți, coșteiuri, orașe, drumuri și mănăstiri acum nu se mai găsesc sau de să și vede ceva loc de iele, întru care în vremile de demult mari oameni și înalți domni au lăcuit... încă și norod mult”⁶⁸, subliniind ireversibilitatea timpului și sugerînd parcă întrebarea : „ubi sunt ?”

În capitolul, Pentru viața omului de cînte, din Partea a II-a a Oglinzii, autorul folosește un alt gen de imagini artistice decît scriitorii strict „populari” : lumea e „o comedie”, comparație ce ne evoacă tema de amplu răsunet în literatura universală a „lumei ca teatru” sau chiar „o bibliotecă”, dar într-o îmbinare originală, cu motivul „vanitas vanitatum”⁶⁹ ; „Întru această lume nici un om nu iaste carele n-ar putea să fie norocos și alduit, că în lumea aceasta așa ne aflăm tocma ca într-o comedie sau la o jucărie ; unde multe une alte se fac, iară mai pre urmă toate-s nimic. Și încă se mai aseamănă această lu-

⁶⁵ Ibidem, p. 121.

⁶⁶ Ibidem, p. 59.

⁶⁷ Ibidem, p. 140.

⁶⁸ Ibidem, p. 22.

⁶⁹ Vezi Tudor Vianu „Din istoria unei teme poetice : „lumea ca teatru” în Studii de literatură universală și comparată, București, 1960, pp. 91—110 ; Cf. Alexandru Duțu, o. c., p. 309 ; Nicolae Horga, „Pentru viața omului de cînte”, în „Oglindă...”, p. 38.

me cătră vivliotecă (adică ca o ținere a tot feliul de cărți), iară însoțirea omului într-însa îi învățătură, la care-i dascăl omul înțelept" ⁷⁰.

*

Limba operei lui Nicolae Horga păstrează tonul așezat, calmul, sfătoșenia cronicarilor, ținându-ne aproape de aceea a poporului. Observăm la autor strădania către o expresie îngrijită, din care s-au exclus latinismele sau cuvintele cu arie restrinsă de întrebuințare, preferându-li-se neologismele, primenitoare ale vorbirii. Vocabularul Oglindii este presărat cu astfel de cuvinte, ca: fizinomie, dispută, discurs, poștă, etc., căpătînd prin ele o notă de modernitate. De notat, că autorul le utilizează acolo unde prezența lor este reclamată de noile noțiuni, îndeosebi de cele științifice. Acestora li se adaugă expresiile de factură populară, menite să coloreze și să nuanțeze exprimarea. Astfel: „Orinduirea singură nu înseamnă prlmăvară”, sau „cel ce sapă groapa altuia, acela singur cade într-însa”. Uneori apar și expresii calchiate după model latin, cărora autorul le-a dat în traducere o turnare populară: „Prietenia pripită e ca ploaia grabnică” ⁷¹.

Dintre figurile de stil mai des întâlnite în cuprinsul operei, în afara obișnuitelor epitete, remarcăm comparația și metafora, pentru care autorul manifestă o adevărată predilecție. Pe sine însuși, vorbind despre truda sa de scriitor, se înfățișează cu modestie, astfel: ca și albina mică ce din multe flori strînge miere spre dulceața la tot timpul”; „Mintea omului întocma ca și luntrea înoată”; „Și natura cea falnică și moale-i întocma ca aerul ceriului, care de la toată amiroseala cea rea a fumului trage” ⁷²; „Vorbele sînt carul gîndurilor, pentru aceea să cade să umblăm pe ogașe cu acele roate care sunt mai bine înfierate” ⁷³; „Oamenii ce-i neînvățați aicea pre pămînt sunt tocma unei luminări mici într-un întuneric mare s-au ca o hirtie nescrisă pe care nimenea nu poate ceti. Pentru că oamenii sunt întocma ca stele ceriului, unii mai luminați la fire, alții mai întunecați” ⁷⁴; „Lumea însăși în întregime este „o bibliotecă cu tot feliul de cărți” ⁷⁵. Iar pentru ridicularizarea fumurilor nobilare ale unora, autorul află pentru emblema acestora o imagine comparativă într-o coadă de bou cu părul în sus.

În propoziția „graiul limbii limpede”, pe lângă elipsa gramatică-lă (întîlnită și în alte construcții) cu scopul conciziei, ne răsfață auzul, armonia consonantică.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Idem, „Oglindă...”, p. 54.

⁷² Ibidem, p. 63.

⁷³ Ibidem, p. 39.

⁷⁴ Ibidem, p. 42.

⁷⁵ Ibidem, p. 78.

Pe aceeași pagină, vorbind despre limba română, atributul „maternă” (maternică, în text original) alternează cu acela de „mănească” o creație proprie a autorului care, deși nu a prins, dă totuși varietate stilului.

În sfârșit, autorul Oglinii se dovedește și un bun portretist⁷⁶ ceea ce putem constata din lectura, Arătării fetei lui Bogdan, unde calitățile sale scriitoricești se remarcă, în plus și prin priceperea cu care ne zugrăvește atmosfera epocii, cadrul tipic feudal.

*

Oglanda arătată omului înțelept, posedind, după cum am încercat să dovedim în prezentarea noastră de față, calități de operă istorică, demnă de remarcat, rămîne o carte interesantă și nu numai pentru vremea cînd a fost scrisă. Tipărită cu litere chirilice, ca mai toate operele reprezentanților Școlii ardelenе, cartea lui Nicolae Horga a circulat intens și a fost larg răspîndită în secolul al XIX-lea atît la românii transilvăneni cit și la cei din Moldova și din Țara Românească. Desigur, cartea a circulat în rîndurile știutorilor de carte și mai ales ale învățătorilor și preoților; exemplarul de la Biblioteca Academiei a aparținut unui „sistematicesc învățătoriu” din „Sent-mihlăușul Mic”, Chiril Petrovici⁷⁷. Ea a fost cunoscută și de către Gheorghe Șincai, deoarece în 1807, anul apariției cărții, acesta se afla tocmai corector la tipografia Universității din Buda, unde opera lui Nicolae Horga a văzut lumina tiparului. De asemenea, putea fi cunoscută și de către Petru Maior și Dimitrie Țichindeal, și nu este exclusă nici posibilitatea unor relații dintre cei doi cărturari, date fiind unele împrejurări și anume, profesoratul acestuia din urmă, la Preparandia din Arad, în vreme ce Nicolae Horga se afla în apropiere, la Seleuș, ca preot ortodox român. Este cert, că prin Dimitrie Țichindeal și alți dascăli ai Preparandiei din Arad, elevii acestui lăcaș de culutră românească și-au îmbogățit mintea și sufletul cu frumoasele învățături de morală și de istorie națională ale cărturarului din Seleuș, contribuind în acest fel la promovarea limbii și culturii naționale în această străveche provincie românească.

Chiar dacă nu avem deocamdată în acest sens referințele nece-

⁷⁶ Ileana, fiica lui Bogdan Vodă a Moldovei, are „o față albă, la ochi neagră, rumenă la obraz și părul în forma castanii, mijlocie la stat, sprincenată, la piept rotundă, și tot trupul ei curat; foarte mindră față, numai hainele îi erau sparte și petecoase și tocmai atunci se apropia de un izvor și se grăbea a păși și se vedea din forma ei a fi blindă, și cum că gîndea în sine...” (Nicolae Horga, „Oglandă...” p. 137).

⁷⁷ În prezent se cunosc circa opt exemplare din opera lui Nicolae Horga, „Oglandă...”.

sare și unele documente ne lipsesc⁷⁸, opinăm pentru studierea operei acestui mare cărturar și patriot în licee și facultăți, alături de contemporanii săi, cu care a colaborat și contribuit la propășirea neamului românesc.

Oricum, istoria mișcării noastre culturale, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea va trebui să consemneze și să rețină această carte, Oglinda, ca și pe autorul ei, Nicolae Horga-Popovici, a cărui viață și activitate se caracterizează prin muncă susținută și patriotism.

Deși modestă, opera lui Nicolae Horga a fost forță vie, aprinsă la flacăra unui suflet generos, care a luminat poporul nostru în noaptea neagră a existenței sale chinuite, i-a redeșteptat dorurile și avântul, l-a mobilizat și l-a însuflețit în lupta pentru dreptate și libertate națională, i-a potențat elanurile sufletești, l-a ajutat să-și redobândească încrederea în propriile forțe, în posibilitatea cuceririi unei vieți libere și demne. Nicolae Horga a înscris o pagină memorabilă în istoria luptei pentru triumful cauzei naționale a poporului român din Transilvania și Banat, alături de Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu și alți mulți slujitori devotați ai acestui pământ românesc.

⁷⁸ Opera lui Nicolae Horga trebuie grabnic redată integral cititorilor, pentru mesajul său uman și pentru căldura sufletească cu care a scris-o în ceasurile de răgaz. El însuși ne-o mărturisește că a dedicat-o poporului român, tineretului patriei noastre spre a-i servi ca model de comportare și virtute.

DE LA „NECREDINȚA” LUI TOMA, LA CREDINȚA NOASTRĂ

Duminica I-a după Paști

În urma evenimentelor de după prinderea lui Iisus în grădina Ghețimani, toți Apostolii s-au risipit fiind cuprinși de spaimă. Odată cu luarea de pe cruce și așezarea în mormint a trupului Mîntuitorului, s-au înmormintat și credința și nădejiile legate de bunul lor Învățător. Dintre toți, parcă mai tulburat de cele întîmplate, era Toma și aceasta ne-o dovedește faptul că el se desparte de cercul celorlalți Apostoli. N-a rupt cu totul legătura cu ei, însă se gîndea: ce rost mai are să se ducă împreună spre a vorbi de cele trecute?

La vestea ce se răspîndise în secret după găsirea mormintului gol, Toma îi caută din nou pe ceilalți Apostoli, iar aceștia îl întîmpină cu cuvintele pline de bucurie: „AM VĂZUT PE DOMNUL!” (Ioan 20, 25). Mirat de cele auzite, Toma le zice: „Dacă nu voi vedea, în mîinile Lui, semnul cuielor și dacă nu voi pune mîna mea în „coasta Lui, nu voi crede” (Ioan 20, 25). El rostea aceste cuvinte potrivit stării sufletești și firești în care se afla. El nu zice: „nu cred”, ci „nu voi crede”. El pune condiții, cere probe reale; nu se mulțumește numai cu cele două mijloace ale simțului, văzul și auzul, ci cere și pe cel al pipăitului, fiindcă văzul și auzul mai ușor te pot duce la înșelare, dar pipăitul e ceva mai real. Toma voiește să-și întărească convingerea în învierea Domnului. El vrea să se încredințeze cu ajutorul celor zece degete, mai mult decît din cele zece guri ale Apostolilor.

Săptămîna luminată pentru Apostoli și pentru mironosițe a fost pentru Toma oarecum o săptămîină întunecată, plină de mari frămîntări între credință și necredință, între moarte și înviere, între adevăr și minciună, între spusele Apostolilor și mironosițelor că Domnul a înviat și între spusele sinedriului că ucenicii L-au furat. Era foarte greu de crezut numai din auzite învierea și furtul, explicarea mormintului gol...

Mîntuitorul cunoscînd chinul sufletesc al lui Toma, în marea Lui bunătate primește să se supună examenului cerut de Toma. Sfînta Evanghelie ne prezintă dialogul dintre Mîntuitorul și Toma. Domnul repetă chiar cuvintele lui Toma, și-i cere să pună degetul

în coasta în care a fost străpuns de suliță, să pipăie rănila și să creadă. De aceea îi zice: „Adu degetul tău încoace și vezi mâinile Mele și adu mîna ta și o pune în coasta Mea și nu fi necredincios, ci credincios”. A răspuns Toma și l-a zis: „Domnul meu și Dumnezeuul meu” (Ioan 20, 27—28).

Aceste cuvinte sînt pecetea sfintei Evanghelii; ele arată înălțimea la care Mîntuitorul a voit să-i ridice pe Apostoli încredințându-i despre dumnezeirea Sa, despre realitatea învierii Sale. Domnul, în chip părintesc, mustră îndoiala lui Toma și-i zice: „Pentru că M-ai văzut, ai crezut? Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!” (Ioan 20, 29).

Din această afirmare a învierii făcută direct de Mîntuitorul, reiese că Apostolii n-au fost lesne crezători. Sfîntul Grigore Teologul zice: „Credeți voi că această întîmplare s-a făcut fără scop? Aceasta s-a făcut cu voința și îngăduința lui Dumnezeu în mod minunat”. Prin atingerea de ranele Domnului Său, Toma vindecă în noi ranele necredinței; îndoiala lui Toma ne folosește mai mult spre credință, decît credința celorlalți Apostoli. Prin îndoiala și pipăirea lui Toma se vindecă îndoielile noastre.

După toate cele întîmplate cu Toma este firesc să ne punem întrebarea: ce este credința? ce trebuie să credem? cum trebuie să credem?

Credința este convingerea, consimțirea, încrederea fermă, voluntară, că ceea ce ni s-a făcut cunoscut de către cineva, fie prin cuvînt, fie prin scris, conține realitatea, adevărul.

Vorbînd despre credința noastră creștină, sîntem convinși că ea este credința pe care au avut-o părinții, moșii și strămoșii noștri. Documentele, vechimea cărților, vechimea bisericilor, ne dovedesc că în urmă cu multe sute de ani, înaintașii noștri au avut această credință.

La temelie Bisericii stă credința în adevărurile veșnice. Tot ce trebuie să credem ne învață sfînta Biserică prin slujitorii ei. Aceste adevăruri, Biserica le-a primit de la Întemeietorul ei, de la Iisus Hristos și au fost răspîndite în lume prin Sfinții Apostoli și urmașii lor. Mîntuitorul a spus limpede: „Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă și cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine; iar cel ce se leapădă de Mine se leapădă de Cel ce M-a trimis pe Mine” (Luca 10, 16).

Credința creștină se întemeiază pe autoritatea dumnezeiască. Ea este necesară tuturor fiilor Bisericii și are caracter universal. Credința este un dar al lui Dumnezeu revărsat în sufletul nostru, fără vreun merit din partea noastră. Fără credință nu ne putem mîntui. „Fără credință nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El este și că se face răsplătitor celor care îl caută” (Evrei 11, 6).

Față de credință ne putem manifesta sub trei forme deosebite.

1. Creștinul care cercetează cu regularitate sfânta biserică și ia parte activă la sfintele slujbe în duminici și sărbători, care își însușește învățătura evanghelică, are o credință întemeiată pe cunoaștere. Toți sinetm datori să ne cunoaștem „legea” noastră.

2. Sint unii care cunosc și primesc credința, dar credința lor nu aduce rod, pentru că nu pun în practică ceea ce îi învață credința, cu alte cuvinte, nu trăiesc credința. Sf. Apostol Iacob însă zice: „Credința dacă nu are fapte e moartă în ea însăși”, „credința fără de fapte este moartă” (Iacov 2, 17 și 20).

Zadarnic ne botezăm, ne spovedim și ne împărtășim, zadarnic cercetăm biserica, ținem sărbătorile și posturile, dacă nu săvîrșim faptele cerute de credință.

3. La alții, din cauza mulțimii păcatelor și a indiferenței, credința a slăbit, este bolnavă; aceștia sint pe calea pierderii credinței. Alții apoi din cauza păcatelor și-au pierdut cu totul credința, deci sint în pericolul morții sufletești. Cel neînvățat se va putea învăța, cel păcătos se va putea îndrepta, cel slăbit se va putea întări, dar cel necredincios e greu să se poată schimba.

„Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!” (Ioan 20, 29). Această fericire îi cuprinde pe toți creștinii care au credința în Dumnezeu pe toți care primesc învățăturile Bisericii, le mărturisesc prin cuvinte și le dovedesc prin fapte.

Exemple de credință statornică ne oferă cetele nesfîrșite de sfinți mucenici, care cu singele lor au îmbogățit temeiurile din care a crescut puternic religia creștină și pentru ale căror suferințe, Dumnezeu i-a învrednicit de cununa cea nepieritoare în ceruri.

Așa cum am primit credința de la înaintașii noștri, avem datoria sfîntă ca așa să o păstrăm și mai ales să o trăim și neschimbată să o predăm urmașilor noștri.

Prin trăirea și săvîrșirea faptelor credinței ne mîntuim precum ne adeverește exemplul Sfîntului Apostol Toma.

Arhim. SERAFIM MAN

AJUTORAREA RECIPROCĂ

Duminica VI-a după Rusalii

Sfînta Evanghelie (Matei 9, 1—8), ne relatează cazul vindecării de către Mintuitorul a unui slăbănog prin credința și stăruința semenilor lui.

Mulțimea dornică de a vedea pe Profetul din Galileia, nu pierdea nici un prilej de a fi alături de Iisus. Era desigur impresionată de cuvintele ce le rostea Mîntuitorul, sau de multe ori se apropiiau de El persoane cu inimile împovărate de păcat, care nu mai puteau suporta apăsarea chinuitoare a conștiinței, sau cu trupurile măcinate de vreo boală incurabilă. Tuturor inimilor sincere Iisus le-a răspuns printr-un maxim de iubire, ușurînd povara sufletească și vindecînd trupurile chinuite. Prin aceasta se evidențiază dorința Mîntuitorului de a distruge răul, ca bucuria deplină să stăpînească de-a pururi în urmașii Celui de-al doilea Adam (I Corinteni cap. 15).

În una din zile aflîndu-se în Capernaum, într-o casă, s-au adunat mulți, încît nu mai era loc nici înaintea ușii, și le grăia cuvîntul. Și au venit la El, aducînd un slăbănog, care era purtat de patru inși" (Marcu 11, 2—4). Neputînd ajunge la Mîntuitorul și dorînd neapărat să-l prezinte pe slăbănog în fața lui Iisus pentru a primi vindecare, „cei patru inși" descoperă acoperișul, reușind astfel să coboare în fața Lui patul unde zăcea acest suferind. Văzînd credința lor, Mîntuitorul iartă păcatele slăbănogului, acordîndu-i vindecarea.

După cum rezultă din cele de mai sus, sfînta Evanghelie nu vorbește nimic despre credința slăbănogului, ci precizează că datorită credinței și insistenței semenilor săi, suferindul primește vindecarea. Acesta este unul din cazurile, alături de tămăduirea fiicei femeii cananience, a vindecării fiului sutașului, a învierii fiicei lui Iair, etc., cînd Mîntuitorul acordă o binefacere pe baza credinței altora decît a celui în cauză.

În general, observăm că Mîntuitorul pretinde o credință vie din partea acelor care vor să primească binefacerea Lui. Aceasta dovedește că vindecările lui Iisus nu sînt fapte magice sau acte spectaculare care se declanșează automat, fără o participare conștientă a celui ce beneficiază de bunătatea Lui. Faptul că Iisus pretinde mai întîi credință, arată că Mîntuitorul dorea în primul rînd ca cel ce se apropie de El să-I simtă pulsul iubirii divine, prin credință, iar vindecarea acordată să fie o confirmare a acestei iubiri conștiente. Prin aceasta, vindecările săvîrșite de Iisus devin fapte de mîntuire, care coincid cu scopul venirii Sale în lume, acela de a vindeca sufletele și a le împăca cu Dumnezeu, de a introduce pe toți în sfera iubirii divine ruptă prin păcat. Pe de altă parte, observăm că Mîntuitorul acordă uneori vindecarea pe baza credinței altora. Prin aceasta se evidențiază aprecierea deosebită pe care Iisus Hristos o acordă iubirii întreolaltă. Văzînd credința și iubirea reciprocă, Mîntuitorul vindecă pe unii pentru credința și iubirea altora ca și cum i-ar vindeca pe cei ce se apropie de El cu credință și iubire. Este vorba aici de marele preț cu care Mîntuitorul răsplătește ajutorarea reciprocă bazată pe iubire sinceră și dezinteresată.

Acest fapt ne dă prilejul să reflectăm asupra înțelesului creș-

tin al ajutorării reciproce. Necesitatea acesteia rezidă în realitatea că omul nu este o ființă izolată; el trăiește în comuniunea semenilor, unde are drepturi și datorii. În exercitarea normală a vieții sale, omul nu-și este suficient sieși. El are nevoie de ajutorul semenilor. Sfântul Vasile cel Mare arată că nici unul din noi nu este suficient sieși pentru cele trebuitoare trupului, ci în procurarea celor trebuincioase trupului avem lipsă unii de alții. Căci precum piciorul are o putere, dar îi lipsește alta, și fără ajutorul celorlalte mădulare nu găsește lucrarea sa aptă sau suficientă sieși spre conservare, nici nu are în ea împlinirea a ceea ce îi lipsește, la fel și în viața singuratică, chiar și ceea ce avem ne devine nefolositor și ceea ce ne lipsește este cu neputință de procurat. Ziditorul, Dumnezeu rînduindu-ne să avem lipsă unii de alții. Sfântul Ioan Gură de Aur arată că Dumnezeu a orînduit în așa fel viața noastră, încît întreaga activitate umană să fie într-o legătură indisolubilă și necesară: „Dumnezeu voind să lege pe toți oamenii între ei, a impus o necesitate atît de mare între lucruri, încît cu folosul aproapelui este legat folosul altuia. Astfel în corabie, dacă cîrmaciul, cînd se întîmplă furtună, respingînd folosul celor mulți, caută numai pe al său, înecă curînd și pe sine însuși și pe ceilalți. Și în singuraticile meșteșuguri, dacă un oarecare meșteșugar ar căuta numai ceea ce îi este lui folositor, viața n-ar fi niciodată în bună stare, nici meșteșugarul care caută aceasta. Din această cauză, agricultorul nu seamănă numai atîtea cereale cîte îi ajung lui, căci astfel de mult s-ar fi ruinat pe sine și pe alții, ci caută ceea ce este folositor multora... fiindcă, oamenii n-ar voi să caute cele ce sînt ale aproapelui, dacă nu ar fi fost așezați în această necesitate. Din pricina aceasta, Dumnezeu a așezat împreună pe acestea, ca să nu ajungă la folos propriu, decît prin acelea care folosesc și altora”.

La baza ajutorării reciproce stă iubirea dezinteresată față de semen. Un ajutor acordat dintr-un interes egoist primește sensul unei fapte inferioare. A ajuta pe cineva gîndindu-te că de pe urma acestui ajutor ar rezulta unele profituri personale, este tot una cu a trece indiferent pe lîngă trebuințele semenului fiindcă în astfel de cazuri, tu nu urmărești să ajuți pe aproapele, ci ajutorul acordat este pur egoism. Mai mult, chiar, încercînd să-l ajuți pe semen, gîndindu-te la un profit personal — scopul acțiunilor tale nefiind ajutorarea aproapelui — de multe ori renunți la datoria de a-ți ajuta semenul, devenind chiar un răuvoitor al lui, atunci cînd se produce un conflict între ajutorul pe care îl acorzi semenului și interesele tale egoiste. După învățătura creștină, ajutorul acordat semenului trebuie să fie dezinteresat și jertfelnic. Samarineanul milostiv acordă celui căzut între tilhari un ajutor maxim fără a pretinde nimic în schimb. Mintuitorul a vindecat pe toți suferinzii fără nici o plată. Crucea de pe Golgota stă mărturie celui mai dezinteresat și jertfelnic ajutor: sacrificarea propriei vieți pentru a salva viața semenilor.

Semnul unui adevărat ajutor acordat aproapelui avînd la bază iubirea, trebuie să pornească dintr-o „inimă curată și smerită”. Fără smerenie, ajutorul acordat semenului devine simplu formalism. Ajutorul cu care se lăudau fariseii că îl acordă semenilor, este în ultimă instanță expresia orgoliului personal. Ei acordau acest ajutor îndeplinind un precept al legii, dar acesta era un mijloc de a se legitima în fața lumii ca împlinitori ai legii, și nu o expresie sinceră a iubirii. Smerenia dă posibilitate iubirii să se manifeste în notele ei cele mai autentice în acordarea unui ajutor, prin faptul că prin smerenie îmi dau seama că ajutorul pe care trebuie să-l acord semenului trebuie să crească direct proporțional cu necesitățile lui, că oricît de mult l-am ajutat, nu trebuie nici odată să conțină în a sta în ajutorul aproapelui. Deci numai prin smerenie, iubirea poate progresa pînă la jertfă în ajutorul acordat semenului.

Ajutorul reciproc nu se realizează într-o sferă restrînsă, prîvind o rudă, un frate, un prieten sau o cunoștință apropiată, ci primește înțeles universal, în sensul că, un creștin trebuie să ajute orice om de bine care-i solicită ajutorul sau căruia poate să-i ofere sprijinul. De aici rezultă că ajutorarea reciprocă are un caracter activ, de colaborare permanentă cu semenul, în sensul că, credinciosul se simte antrenat în procesul activității de dăruire pentru semen, lucru care se realizează printr-o angajare conștientă și dezinteresată în toate acțiunile de bine, în iureșul muncii menită să ducă la progresul continuu al societății în care trăim.

Muncind alături de semenul nostru, colaborînd neconținut cu el în bine, îndeplinim un principiu fundamental al învățăturii creștine, anume că binele personal se realizează numai prin cultivarea continuă a binelui acordat semenului. Sfîntul Ioan Gură de Aur, printr-un exemplu deosebit de sugestiv și elocvent, insistă asupra datoriei creștinului de a munci și de a fi mereu antrenat în acțiuni folositoare aproapelui: „De la furnică să înveți dragostea pentru muncă, iar de la albină frumusețea, hărnicia și dragostea de aproapele. Căci albina nu lucrează numai pentru sine, ci și pentru noi și în acest scop trudește în fiecare zi. După cum, deci, albina colindă în zbor toate livezile ca să pregătească altuia dulceața, tot așa fă și tu, omule: de stringi bani, cheltuiește-i pentru ajutorarea semenilor, de ai bogăția învățăturii, nu o îngropa, ci pune-o înaintea celor ce au nevoie de ea și tot astfel dacă ai vreun lucru deosebit, fii folositor aceluia care are nevoie de roada osteneților tale. Albina este cea mai cinstită viețuitoare, nu numai pentru că lucrează, ci mai ales pentru că roadele muncii ei sînt de folos și altora. Și păianjenul lucrează, se trudește și întinde pe pereți urzeala lui subțire, care întrec orice meșteșug al femeii, dar el este o lighioană josnică, pentru că lucrul lui nu este folositor altora în nici un fel; așa sînt cei care lucrează și se ostenesc numai pentru satisfacerea nevoilor și poftelor lor”.

Exemplul celor „patru înși” care din spirit de ajutor reciproc au depus tot efortul și au învins toate greutățile, prezentându-l pe slăbănog cu patul în fața lui Iisus, incredințați fiind că suferindul va lua vindecare, rămâne pildă vie de jertfelnicie pentru semen, pe care Mîntuitorul a răsplătit-o atunci prin vindecarea slăbănogului și o va răsplăti totdeauna, binecuvîntînd strădaniile de într-ajutorare a tuturor, spre ținta unei vieți fericite. De aceea, „datori sîntem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor neputincioși și să nu căutăm plăcerea noastră, ci fiecare din noi să caute să placă aproapelui, la ce este bine, pentru zidire, căci și Hristos n-a căutat plăcerea Sa...”. (Romani 15, 1—3).

Preot profesor SORIN COSMA

IUBIREA ÎN SLUJBA VIEȚII

Duminica dinaintea Înălțării sf. cruci

Sensul vieții noastre creștine rezidă în *iubire*. În măsura în care puterea iubirii curate, neprihănite, se sălășluiește în ființa noastră, ea cîștigă în prestigiu și demnitate. Numai atîta sîntem creștini cît vrem binele și ne dăruim pentru săvîrșirea lui. Trăind în afară de iubire, sîntem „*aramă sunătoare și chimval răsunător*” (I Corinteni 13, 1).

Cînd vorbim de iubire, o înțelegem ca o revărsare de viață, ca o transpunere sufletească în eul altuia, o forță sufletească care dărimă citadela răutății și sparge crusta egoismului, o comuniune între Dumnezeu și om, între om și om. Iubirea este puntea de flacără pe care Dumnezeu a întins-o de la El la noi... În acest punct stă marea deosebire dintre noi și animale. Carne și sînge înfierbîntat au și animalele. Iubirea — în înțelesul superior — este apanajul inimii noastre omenești.

Pentru noi, creștinii, noțiunea de iubire a primit acest bogat și strălucit conținut prin Evanghelia mîntuitoare, împărtășită nouă de Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos. În înțelesul nou-testamentar, Dumnezeu este definit *iubire* (I Ioan, 4, 8). În rugăciunea „Tatăl nostru”, Dumnezeu ne este înfățișat ca „Tată” și-l invocăm ca atare. Sf. Apostoli ne povățuiesc să I ne adresăm cu cuvîntul „Avva”! „Părinte” (Romani 8, 15). Pe drept cuvînt, religia creștină a fost numită „religia iubirii”.

*

*

*

Iubirea lui Dumnezeu este mobilul lumii și omului. Cînd este vorba de om, iubirea duioasă a lui Dumnezeu se îndreaptă și spre ultimii păcătoși. Ba, mai mult, arată grijă deosebită față de aceștia. Întîlnim cazuri, cînd iubirea cu corelatele ei: îngăduința și iertarea nu și-ar avea rostul, după judecata noastră omenească (ex. cu fiul risipitor, oaia pierdută, drahma pierdută, lucrătorii viei etc.). De ce această grijă deosebită față de păcătoși? Fără doar și poate, că nu de dragul slăbiciunilor și turpitudinilor care îi stăpînesc, ci pentru valoarea persoanei lor, hărăzită să urce culmile perfecțiunii morale, nu să se prăbușească în abisul fărădelegilor și deșertăciunilor... Este iubirea de Părinte, care nu înțelege să renunțe la nici unul din fiii Săi.

Aici, găsim explicația că protopărinților noștri, îndată după căderea în păcat, Dumnezeu le-a împărtășit vestea bună a trimiterii unui Mintuitor, care să-i izbăvească de apăsarea păcatului. Singuri nu se puteau mîntui. Poetul Milton, în „*Paradisul pierdut*”, înfățișează expresiv această situație, spunînd, între altele, că îndată după căderea omului în păcat, Dumnezeu s-a adresat ființelor cerești: îngeri, heruvimi, serafimi..., întrebîndu-i care își ia asupra-și greaua misiune de a-l mîntui pe om? Cerul însă a rămas mut. Și într-adevăr: „Dacă Însuși Fiul lui Dumnezeu a găsit paharul amar, cum l-ar fi putut duce la buze un înger? Iubirea care leagă părțile universului, între ele, mijlocul care împreună laturile, principiului de viață dătător al firii, ea singură putea să împace pe Dumnezeu cu omul” (Chateaubriand *Génie du christianisme*, Paris, 1966, t. I, pp. 70—71).

La „plinirea vremii”, iubirea lui Dumnezeu a prisosit în cele două mari acte ale Răscumpărării: *înruparea și întuirea pe cruce*. Aici, Dumnezeu a intervenit direct, personal și activ în destinul omului, manifestîndu-și suprema Sa iubire față de creatura Sa aleasă. Harul și iubirea divină — contopite într-o unitate ființială — covoiresc creatura cu binefacerile lor.

Înruparea este condiția indispensabilă a mîntuirii sau răscumpărării, de vreme ce răscumpărarea s-a realizat prin întreita activitate a Mintuitorului, dar cu osebire prin slujba de Arhiereu, „*dîndu-și sufletul răscumpărare pentru mulți*” (Matei 20, 28). Iubirea lui Dumnezeu se vedește aici mai mult decît oriunde. Ideea aceasta este exprimată pregnant în textul Sf. Evangheliei a zilei. „*Căci așa a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*” (Ioan 3, 16), „*Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem*” (I Ioan, 4, 9; vezi și Ioan, 4, 10). Iubirea lui Iisus pentru oameni a mers pînă la totala lepădare de sine. N-a venit să li se impună ca un stăpîn, ci ca să le slujească în smerită iubire. Și într-adevăr, Le-a slujit, mîngiind pe cei întristați

și tămăduind pe cei bolnavi. Sf. Evanghelii ne istorisesc, în repetate rânduri, cât de intens vibra sufletul lui Iisus cuprins de milă în fața celor nenorociți. Mila Lui nu rămânea închisă în cutele sufletului, ci o revărsa din plin peste cei năpăstuiți, vindecând rănile sufletești și trupești — deopotrivă. Uneori, era atât de mișcat în fața suferinței pe care o întâlnea încît I se umezeau ochii, cum a fost în cazul morții lui Lazăr. Dragostea prisositoare a lui Iisus a culminat în suferințele Sale pe cruce. „*Dar Dumnezeu învederează dragostea Lui față de noi prin aceea că, pentru noi, Hristos a murit cînd noi eram încă păcătoși*” (Romani 5, 8). Sfinții Părinți au proclamat — și pe drept cuvînt — iubirea început și sfîrșit al mîntuirii, „*legătura desăvîrșirii*” (Coloseni 3, 14).

Ce a voit Iisus de la noi prin suferințele Sale, El fiind izvorul acestei plenare iubirii? Să acceptăm a răspunde cu iubire la iubirea ce ni s-a arătat și ni se arată, la harul ce ni s-a dat și ni se dă, pentru ca să nu pierim, ci „*să avem viață veșnică*” (Ioan, 3 16), să nu pierim în vîltoarea fărădelegilor, ci să ne înălțăm în duh și virtute, pe noi și pe semenii noștri. Înălțarea în duh și în virtute este condiționată de gîndul bun pe care îl nutrim, de inima curată pe care o avem și de iubirea sfîntă pe care o facem să rodească în toate împrejurările vieții. Este primejdios a restrînge iubirea la aspectul ei biologic, care a dus la fenomenul cunoscut sub numele de *erotizare*. O astfel de iubire însemnează vîlvătaia simțurilor, pofța nesăbuită a instinctului, desfrîul singelui. Erotizarea este refugiere în absoluturi minore, o pierdere a simțului metafizic, renunțarea la orice ideal ce depășește desfătarea clipei. Ea cultivă egoismul — antipodul iubirii —, lucrînd asemenea satanicei vrăjitoare *Circe* din mitologie, care prefăcea pe eroi în bestii, cu ajutorul plăcerii vulgare.

Noblețea noastră stă în suflet. Vorbînd despre oameni buni și răi, nu ne gîndim la trupul lor, ci la sufletul lor. Un suflet este cu atît mai nobil, cu cît iubirea lui este mai frumoasă, mai nobilă. Sufletul sporește prin iubirea jertfelnică, „*iubirea care îndelung rabdă, nu pizmuește, nu se laudă, nu se trufește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu gîndește răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr*” (I Corinteni 13, 4—6). O astfel de iubire își are obîrșia și temeiul în iubirea prisoselnică a lui Iisus. Este îngeminare de pronie cerească și vrere omenască, care topește ura și neînțelegerile dintre oameni. Ea este cheagul vieții familiale, cheazășia trăinicieii căsătoriei; ea asigură armonia în raporturile dintre soți. Este puternic instinctul de procreație, dar a nu avea nici o frînă în funcțiunea lui, înseamnă a-l denatura, a da curs amorului liber, a face din el o forță oarbă, distrugătoare a mîresmei plăcute ce trebuie să domnească în familie.

O inimă iubitoare întrece în frumusețe cea mai superbă floare

și cel mai minunat cînt. O inimă învăluită în vraja iubirii, întonează aria milei, a păcii, a bunei-înțelegeri între oameni, preschimbînd aspectul sumbru al vieții într-unul senin, primăvăratec și sărbătoresc. Acolo unde străbat acordurile acestei simfonii, divine, rănila se vindecă, orfanii simt o mină ocrotitoare, cei flămînzi primesc un codru de pline, cei goi sînt îmbrăcați, cei triști sînt mîngiați și cei păcătoși sînt întorși din drumul rătăcirii.

Fluxul acesta de dăruire în faptele milei trupești și sufletești substituie iubirea față de Dumnezeu. Iubind pe aproapele, iubim pe Dumnezeu. Este paradoxul creștin! „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște: mincinos este! Pentru-că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu l-a văzut, nu poate să-L iubească” (I Ioan, 4, 20). Deci, în iubirea frățescă se reflectă și iubirea pe care o nutrim față de Dumnezeu. Pe această cale se ajunge la mîntuire.

* * *

Lumea trebuie să aibă viață și mai multă să aibă. Ceea ce dă valoare vieții omenești, nu este ura, care dezlănțuie uraganele întunericului, ci iubirea pură, străină de tulbureala păcatului, care ne unește cu izvorul vieții — Dumnezeu — și ne înfrățește.

S-a spus că iubirea este *axa istoriei*. În istorie nu se intră pe calea urii. În istoria omenirii, ura a înscris pagini abominabile, cum sînt războaiele de cîtăpîire, crimele lui Nero și a altora, neînumăratele patimi... În cartea veșnicei, toate aceste monstruoziități se șterg cu buretele, ca ruinele Ninivei, Sodomei sau Gomorei... În veșnicie răsună vibrațiile inimilor dăruitoare, care au făcut din viață un imn glorios lui Dumnezeu și s-au nevoit spre cele folositoare oamenilor. Sf. Ap. Pavel accentuiază adevărul acesta al înveșnicirii roadelor iubirii, care vor fi mărturie bună, la dreapta judecată, unde creștinul va fi chemat să dea „răspuns bun”.

Deci, dacă simțim, că avem ceva infirm în noi, și n-am putea tăgădui acest lucru, să nu facem din iubire un strigăt al singelui, o îmbrîncire spre treapta animalității, ci drum spre înălțare, spre culmi — prin dăruire, îngăduință, iertare, spre zările de fericire ale vieții de aici și ale vieții veșnice. În felul acesta, am înțeles ceva din esența creștinismului, „am plinit legea și proorocii”, spre care trebuie să ne nevoim ca iubitori ai lui Dumnezeu și moșteni ai împărăției Sale.

CATEHEZĂ DESPRE SFÎNTA TAINĂ A CUNUNIEI

(*Pregătirea apercetivă*). Duminica trecută v-am vorbit despre Sf. Taină a Împărtășaniei prin care credinciosul anume pregătit se unește cu Hristos, sub chipul pîinii și al vinului, sfințite de preot. Am spus atunci că Sf. Euharistie sau Cuminecătura este cea mai însemnată din cele 7 Taine, pentru că în timp ce în toate celelalte Mintuitorul lucrează sfințirea creștinului prin puterea Sa, aici este prezent însuși Răscumpărătorul întrupat.

Nu odată ne-a fost dat să vedem tineri luînd Sf. Taină a Împărtășaniei — înainte a primi o altă taină a Bisericii noastre, și anume Taina Cununiei.

(*Anunțarea temei*). Astăzi vom cunoaște învățătura ortodoxă despre Sf. Taină a Cununiei, Nunții sau Căsătoriei.

(*Tratarea*). Ce este nunta? Taina nunții este un act sfînt, de obîrșie dumnezeiască, în care — prin preot — se dăruiește harul Sf. Duh unui bărbat și unei femei ce se unesc benevol în căsnicie, har care sfințește și înalță legătura firească a căsătoriei spre treapta asemuirii cu unirea duhovnicească dintre Hristos și Biserică.

Firește, în Sfînta Scriptură întîlnim temeiurile tainei. Dintru început a zis Dumnezeu: „Nu e bine să fie omul singur” (Facere 2, 18), căci singurătatea este suferință îndelungată. Și i-a făcut ajutor pe potriva lui: Eva, care împreună cu Adam, formează omul întreg, o ființă umană alcătuită din două părți ce se completează reciproc și se împlinesc armonic, partea bărbătească și partea femeiască (Facerea 2, 23).

„Creșteți și vă înmulțiți” — a spus Domnul protopărinților (Facerea 1, 28), adică maturizați-vă fizic și moral și apoi procreați. Iată, așadar, cele două scopuri principale ale căsătoriei religioase: crearea și procrearea, adică crearea de valori materiale și spirituale, precum și nașterea de „prunci buni”.

În Evanghелиi, trebuie să recunoaștem, nu se află un loc anume din care să se vadă clar că Mintuitorul a instituit Taina Cununiei, dar El a sfințit familia prin participarea la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1—11). „Hristos a întărit la Cana, ceea ce instituit în rai” (Fer. Augustin). Iisus a predicat deseori despre căsătorie și despre indisolubilitatea ei în așa fel încît rezultă, fără putință de tăgadă, că a privit-o ca sfîntă taină: „Cel ce lasă femeia sa, afară de cuvînt de desfrinare și se va însura cu alta, săvîrșește adulter” (Matei 19, 9); sau: „ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” (Marcu 10, 9). Acest caracter sacru al nunții reiese însă limpede din îndemnul date de apostolul Pavel soților de a-și iubi soțiile cum Hristos a iubit Biserica, și femeilor de a se supune bărbaților ca Domnului, zicînd: „Taina aceasta este mare, iar eu zic în Hristos

și în Biserică" (Efeseni 5, 32). În alt loc (I Corinteni 7, 39), același apostol precizează că văduvele se pot recăsători, dar să facă acest lucru „întru Domnul”, adică după un ritual anumit prin care se oferă har de sus.

După rânduiala Bisericii noastre, Taina Nunții e precedată de logodnă; înainte de binecuvîntare preotul oficiant cere mirilor să declare că liber se însoțesc și-și vor îndeplini datoriile ce le revin. În cadrul logodnei se schimbă inelele (simboluri ale fidelității și iubirii nesfîrșite; cf. Luca 15, 22—23), se poartă două luminări aprinse, închipuind „lumina” lui Hristos (Ioan 8, 12) ce călăuzește pe tineri — „fii ai luminii” (Efeseni 5, 9).

De partea văzută a tainei Cununiei țin cuvintele preotului „Cunună-se robul lui Dumnezeu (N) cu...; și rugăciunea „Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărire...” Cununile sau coroanele ce se așează pe capetele mirilor semnifică binecuvîntarea Tatălui ceresc, înseamnă puterea de a întemeia și conduce o familie ce se dorește a fi trainică. Nu este lipsit de semnificații că, spre sfîrșitul slujbei cununiei, tinerii vor jura pe Sf. Evanghelie și pe Sf. Cruce, că vor păstra „legătura dragostei” pînă la mormînt.

Săvîrșitorul tainei este arhiereul sau preotul. Primitorii sînt creștinii adulți, de sex opus, sănătoși, neînruțiți în grad apropiat. Azi se permite cu dispensa episcopului locului — a fi cununați și cei ce nu aparțin aceleiași confesiuni. De pildă, un ortodox poate fi cununat cu o neortodoxă, însă nu cu o necreștină decît dacă se botează. În caz că ambii miri nu sînt ortodocși, se cere ca să fie botezați copiii în credința „dreptmăritoare”.

Cum se știe, taina nunții urmează după ce, în prealabil, s-a încheiat căsătoria civilă. În mod obișnuit, nunta se oficiază în biserică. Excepții se pot face (pentru domiciliu) cu încuviințarea ierarhului. Nu se pot săvîrși cununii: în cele patru mari posturi anuale, miercurea, vinerea, ziua Crucii (14 septembrie), Tăierea capului Sf. Ioan (29 august), în săptămîna brînzei dinaintea postului Paștilor, în săptămîna luminată, la Rusalii, de la Crăciun la Botez, precum și în ajunul sărbătorilor împărătești. Abaterea de la această regulă o poate aproba doar episcopul eparhiot.

Creștinismul îngăduie, dată fiind slăbiciunea naturii omului, ca după moartea soției sau a soțului cel rămas în viață să se recăsătorească (Romani 7, 2—3). Biserica noastră aplică numai 3 căsătorii, a patra fiind oprită (ceremonialul lor fiind mai scurt decît prima). Mai există o moarte morală, adulterul, cînd Mintuitorul permite divorțul (Matei 19, 9; I Corinteni 7, 10). Dacă soții divorțați s-ar decide să re trăiască laolaltă, nu mai trebuie să fie recununați, întrucît prima cununie rămîne valabilă.

(Recapitularea). Repetînd, vom spune că nunta este haina în care un bărbat și o femeie învîindu-se liber să viețuiască împreună toată viața, spre a se iubi, ajuta, naște și crește copii, capătă —

prin slujitorul Bisericii — harul sau puterea dumnezeiască ce sfințește legământul lor ajutându-i să ajungă la împlinirea lui. Însăși viața este un dar de la Dumnezeu, iar omul — dar dăruitor care prin taina nunții dăruiește și se dăruiește familiei și obștii.

(*Asocierea*). În duhul învățaturii creștine ortodoxe, taina cununiei, mai mult decât un simplu contract social este o legătură sfință prin care se întemeiază o nouă familie binecuvîntată de Dumnezeu, în care sălășluiește iubirea curată și se văd roadele ei.

(*Generalizarea*). În familie, fiecare parte — soț sau soamnă — trebuie să se desăvîrșească prin celălalt, să se spiritualizeze, să devină tot mai folositori nu numai lor, odraslelor, ci și societății. Atîta vreme cît privim căsătoria doar în legătură cu cei ce se căsătoresc, și nu o raportăm la Biserica întreagă, iar prin aceasta la lumea toată, nu vom pricepe niciodată trăsătura sacramentală a ei, aceea mare taină de care vorbește „apostolul neamurilor” (Efeseni 5, 32). În acest sens, taina Căsătoriei e mai cuprinzătoare decât familia, e taina iubirii divine. O familie sănătoasă este o celulă la fel de sănătoasă a Bisericii și a Țării.

(*Aplicarea*). Familia creștină este o biserică, mică, o biserică în miniatură, Iisus a făcut prima minune la Cana Galileii, cu înțelesul că în familie se poate trăi minunat dacă cei doi soți respectă poruncile lui Dumnezeu și înaintează în virtute, neuitînd ceea ce este permis unuia — și celuilalt, și ce este interzis unuia — și celuilalt (Evrei 13, 4). Înțelepte cugetări găsim — în această privință — în sfînta Carte (I Timotei 2, 9—10; Psalmul 1, 1—2; Proverbe 5, 3—4; Apocalipsă 22, 15).

Dar nunta, iubirea implică și jertfa. Uneori trebuie să avem răbdarea mucenicului (o cîntare de la cununie amintește de Sf. Mucenici) ca să refacem sau să întărim starea familiei noastre. Totuși, să nu uităm că bolile lăuntrice ori zbîrciturile de pe fața soției sau soțului sînt pricinuite nu numai de timp, de îmbătrînire, ci și din vina noastră. Iarăși să nu uităm că sîntem datori nu numai să naștem și să creștem copii, ci noi înșine trebuie să creștem în tot ce-i bun, frumos, cinstit, și aceasta se poate cu ajutorul Celui de Sus.

Căsătoria e un lucru bun; ea este de la Dumnezeu și tot ce-i de la Dumnezeu e bun. Rău e adulterul, rea e desfrînarea, iar Căsătoria e un leac contra acestora, nu căsătoria cu alaiuri drăcești, ci cei ce se căsătoresc acum să facă ce au făcut atunci cei din Cana Galileii. Să aibă pe Hristos în mijlocul lor.

Preot VASILE MUNTEAN

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

SFÎNTUL EFREM SIRUL

CUVÎNT DESPRE PREOȚIE*

O minune preamărită! O putere negrăită! O înfricoșată taină a preoției, slujbă sfântă, sublimă și de neprețuit, pe care Hristos, după venirea Sa în lume a binevoit s-o dăruiască unor făpturi lipsite de desăvârșire! Cad în genunchi și vă rog cu lacrimi și cu suspine să cinstiți acest tezaur al preoției, tezaur pentru cei care știu să-l păstreze cu sfințenie și cu vrednicie. Preoția este o pavăză strălucită și neasemănată împotriva răului, este un turn neclintit, un zid de netrecut. Din temeliiile acestor ziduri puternice se înalță preoția pînă la cer și chiar mai presus, la cerul cerurilor, unde petrece în mare strălucire și se veselește împreună cu puterile fără de trupuri și cu îngerii. Acolo, în mijlocul puterilor celor de sus, se întîlnește cu însuși Stăpînul îngerilor și împreună vorbește cu Ziditorul și de lumină dătătorul.

De aceea, nu voi înceta a mări treapta vredniciei preoțești pe care Preasfînta Treime a dat-o fiilor lui Adam. Prin această treaptă lumea se mîntuiește și zidirea se luminează. Prin această treaptă munții și dealurile și toate văile se umplu de lumină și lumea creștină își duce viața în cinste și fericire, așa precum însuși Isaia, marele glășuitor, a proorocit, zicînd: „Din virfurile munților oamenii vor da laudă și vor preamări pe Dumnezeu”, pentru că prin iubire și bunăvoința Lui și prin rînduirea treptei preoțești, a făcut să piară de pe pămînt fărădelegea, să se sălășluiască înțelepciunea, și diavolul a căzut și puterea lui s-a surpat și cei răzvrătiți și întăritați

* Sfîntul Efrem Sirul este cel mai mare scriitor bisericesc de limbă siriacă. A trăit între anii 306 și 373. A fost diacon și anahoret. Dotat intelectual, și-a însușit numeroase cunoștințe și a devenit unul din renumiții teologi ai vremii. Participă la lucrările sinodului I ecumenic de la Niceea. Stabilît în orașul Edessa, a creat aici celebra școală teologică pe care a ilustrat-o cu minunatele sale lucrări. S-a impus ca exeget, polemist, predicator și poet. Majoritatea operelor sale sînt scrise în versuri; altele sînt în proză. Pentru vrednicia, talentul și erudiția sa, pentru valoarea intrinsecă a operei încă nu toată editată și valorificată, Efrem Sirul a fost cinstit și numit „dascăl al lumii”, „stîlp al Bisericii”, „chitară a Sfîntului Duh”. Scrierile lăsate posterității au fost din bună vreme traduse din siriacă în greacă, latină, armeană, arabă, coptă, etiopiană.

„Cuvîntul despre preoție” aparține operei poetice a autorului. Tăducerea de față urmează versiunii grecești.

s-au potolit și cei desfrânați s-au îndreptat și cei fără de minte s-au înțeleptit și au devenit povățuitori ai dreptății și cei fărădelege s-au făcut buni și cucernici. Stăpînirea morții s-a dărîmat, tăria iadului a pierit și blestemul asupra lui Adam s-a dezlegat. Mirele ceresc întru podoabă s-a îmbrăcat și firea oamenilor întru puterea celor fără de trupuri puteri s-a prefăcut. Dar ce voi zice și cum voi preamări demnitatea preoției? Ea este mai presus de orice cuvînt, de orice idee și de orice știință. După părerea mea, Sf. Apostol Pavel la ea s-a gîndit cînd a zis: „O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și al științei de Dumnezeu! O, cît sînt de neîncercate și de nepătrunse judecățile Lui și cît sînt de neumblate căile Lui! O, cît de înăripată este preoția! Ea înalță într-o clipă de pe pămînt la cer și prezintă în fața lui Dumnezeu toate cererile noastre și stăruie înaintea Stăpînului pentru împlinirea lor.

De aceea, datori sîntem, fraților, să luăm aminte și să prețuim după cuviință această strălucită și înfricoșată taină. Noi trebuie să știm că fără de cinstita preoție nu există iertare de păcate și că tot prin preoție se face vestirea adevărului și se răspîndește în lume lumina dogmelor creștine. Tocmai datorită acestor lucruri am îndrăznit să spun că între viața de vie și bobul de griu pe de-oparte și între taina preoției pe de altă parte există o strînsă legătură. Cînd aceste trei elemente se unesc spre a aduce Împăratului jertfă de bună mireasmă, fiecare din ele își dă partea sa de contribuție. Din rodul viței de vie avem vinul, griul ne dă pîinea, iar preoția se înalță de pe pămînt la cer și ajunge să vadă pe Cel nevăzut. În fața Lui se închină și prin rugăciuni calde prezintă Stăpînului lacrimile și suspinele credincioșilor. Prin mijlocirea preotului se dobîndește iertare de păcate și se revarsă mila și binecuvîntarea Împăratului asupra lumii. Prin rugăciunea preotului coboară Duhul Sfînt care sfințește darurile puse înaintea, prefăcînd vinul în Sîngele Domnului și pîinea în Trupul Mintuitorului. Și tot prin preot se dau apoi credincioșilor înfricoșatele și nemuritoarele Taine, care spală îninăciunea păcatelor și curăță sufletul celor ce se împărtășesc.

Observați iubitorilor de Dumnezeu, că cele două elemente pămîntești — pîinea și vinul — nu pot să facă nimic mai înainte de a veni asupra lor puterea cerească spre a le sfinți. Mare și strălucită minune! Treapta sfîntă a preoției face minuni cu puterea ce s-a dat ei, curățește sufletele. Fie binecuvîntat Hristos Mintuitorul nostru, care a rînduit pe pămînt acest strălucit și binefăcător dar! Fie binecuvîntat Mintuitorul care a dat acest dar preoților făcîndu-i să strălucească în lume întocmai ca niște luminători!

Se știe că poporul ales al Testamentului Vechi a primit corn (semnul puterii) și ungere cu untdelemn pentru a se întări și a spori, iar noi, fiii Testamentului Nou, am primit prin brațul celui Preaînalt pe însuși Duhul Sfînt, care s-a pogorît din cer și a venit sub

forma unor limbi de foc asupra Apostolilor. O, putere negrăită, care strălucește întru noi prin punerea miinilor sfintiiților preoți! O, ce mare, ce înfricoșată și ce minunată treaptă este preoția! Fericit este omul care trăiește cu vrednicie, în curățenie și fără prihană în această treaptă!

Petru, care se numise cindva Chifa, a dobîndit prin preoție chiar cheile împărăției cerurilor. Asemenea și Pavel — cel ce fusese la început prigonitor al creștinilor — învrednicindu-se apoi de primirea darului preoției, a străbătut ca un înaripat lumea întreagă, propovăduind și vestind pretutindenea învierea din morți.

Dar să ne întoarcem și să privim la Abel, la cel dintîi preot al lumii Testamentului Vechi și de la el să învățăm. Cînd, întru aceste începuturi, Abel a adus lui Dumnezeu jertfa sa, bună și curată, s-a pogorît din cer foc și a mistuit jertfa întreagă, precum ne spune și Sfînta Scriptură: „A căutat din cer Dumnezeu Sfîntul spre jertfa lui Abel, iar spre jertfa lui Cain nu a binevoit să caute”.

La fel s-a întîmplat și cu Noe, cel ce s-a mîntuit în corabie. Cînd a încetat potopul și corabia s-a oprit pe muntele Ararat, Noe a adus lui Dumnezeu jertfă curată întru miros de bună mireasmă. Pentru vrednicia lui Noe, Dumnezeu a făcut cu el legămînt că nu va mai pierde lumea prin potop și l-a binecuvîntat spre creștere și înmulțire. Iată adevărate minuni ale preoției! Întîiul preot, Abel, a pogorît foc din cer și a aprins jertfa lui cea curată. Al doilea preot, Noe cel cinstit și curat, a ajuns ca Dumnezeu să facă legămînt cu el. De asemenea prețuire s-a mai învrednicit și dumnezeiescul Moise cînd a urcat în muntele Sinai și a primit de la Dumnezeu tablele legii. Atunci fața lui a strălucit mai puternic decît soarele. La fel s-a mai învrednicit de o asemenea prețuire și Aaron, care s-a făcut mijlocitor înaintea lui Dumnezeu pentru păcatele poporului. Atît Moise cît și Aaron au fost preoți ai lui Dumnezeu. La fel și Fineu a săvîrșit minunea, stăvilind moartea întru poporul său, iar proorocul Ilie a făcut să cadă foc din cer, care a aprins altarul său de jertfă. Prin această minune el a rușinat pe preoții păgîni.

Din toate aceste întîmplări putem să ne dăm seama că nemărginită este vrednicia și puterea preoției. Să preamărim deci pe Cel Unul Născut! Să preamărim și bunătatea Lui, pentru că El a rînduit preoția Ucenicilor Săi și a rînduit în cadrul Noului Așezămînt ca Apostolii să transmită urmașilor lor prin punerea mîinilor acest mare și neprețuit dar al preoției.

Datori sîntem și noi să cinstim și să fericim pe cei împodobiți cu treapta preoției și să-i socotim ca pe niște aleși ai lui Dumnezeu. Datori sîntem să cugetăm la faptul că cel ce iubește pe prietenul împăratului, va fi foarte iubit de către însuși împăratul. Deci să iubim pe preoții lui Dumnezeu, căci ei sînt prietenii Celui Preaînalt și mijlocitori pentru noi în fața lui Dumnezeu. Cinstind pe preoți, împlinim porunca lui Hristos care zice: „Cel ce primește

cu bucurie pe prooroc, plată de prooroc va lua". Iar dacă s-ar întâmpla ca cineva, deși preot fiind, îl crezi nevrednic de treapta lui, cu toate acestea să împlinești porunca lui Hristos și să nu-l nescotești. Căci așa precum nu se degradează aurul cel strălucitor nici chiar atunci când este aruncat în noroi și mărgăritarele nu-și pierd valoarea lor chiar dacă sînt murdărite, tot astfel nici preoția nu-și pierde niciodată strălucirea ei. Preotul care prin cuvioșie și neprihănire se face vrednic de preoția lui își va lua plată și cununa nestricăciunii va primi. Iar preotul nevrednic de preoție va fi judecat și pedepsit cu asprime de către dreptul Judecător.

Fiecare candidat la preoție e dator să se examineze bine și să vadă dacă este vrednic de această preacinstită treaptă și nu cu trufie și cu nepăsare să alerge spre preoție. Sînt cunoscute urmările grave pe care le-au îndurat, în timpul lui Moise și Aaron, unii nescotiți și lacomi care au îndrăznit să facă slujba preoției, au îndrăznit ca fără chemare și fără vrednicie preotească să tîmîieze lui Dumnezeu. Asupra lor a căzut foc din cer și i-a mistuit de vii. La fel a pătimit cu amar și proorocița Mariam, care defăimînd pe Moise ca preot, a fost cuprinsă întreagă de lepră și scoasă afară dintre oameni. De aceea se cuvine, fraților, să petrecem viața în curățenie, urmînd exemplul lui Moise, al lui Aaron și al lui Eliazar. Preoții binecredincioși prin puterea preoției lor au învins taberele vrăjmașilor. Prin preoția sa, Moise rugîndu-se a rănit de moarte pe Amalic. Prin preoția sa Avraam a surpat pe împărații cei potrivnici lui, iar Melhisedec prin preoția sa a binecuvîntat pe Avraam cel ales.

Te-ai învrednicit, frate, treptei preotești? Străduiește-te a bineplăcea Stăpînului cerului și al pămîntului! Caută ca prin curățenia sufletului, prin dreptate, prin înțelepciune dumnezeiască și prin castitate strălucită să prilejuiești această plăcere! Caută să fii rîvnitor fierbinte ca Iosif cel înțelept, curat ca Iisus, iubitor de străini ca Avraam, iubitor de săraci ca Iov, iubitor de fii ca David și blind ca Moise! Pe cel rătăcit povățuiește-l, pe cel slăbănog ajută-l, pe cel căzut ridică-l, pe cel necredincios sprijinește-l și pe toate cele asemenea acestora, fă-le!

Eu însă mă înspăimînt, fraților, de toți aceia care deși neche-mați de darul lui Dumnezeu, îndrăznesc totuși, fără teamă și fără rușine, a dobîndi preoția. Ei nu știu și nu-și dau seama că prin aceasta nu fac altceva decît aduc foc și moarte asupra lor. Eu nu numai că îndemn pe fiecare să nu rîvnească și să nu primească preoția fără să aibă chemare de sus, dar nici să nu se atingă de niciunul din cei din treapta preoției. Eu povățuiesc pe fiecare rîvnitor la taina preoției să citească ce anume a pătimit Oza cînd s-a atins de chivotul lui Dumnezeu. Eu cer fiecărui rîvnitor la preoție să-și aducă pururea aminte de cuvîntul lui Dumnezeu cel Preaînalt, cuvînt rostit prin proorocul Isaia: „La cine mă voi odihni eu în afară de cel blind, smerit, liniștit și care se cutremură de cuvintele mele? „A-

ceste cuvinte să le ai pururea în inima ta, căci numai ele te vor povățui spre dobândirea adevăratei comori. Numai mergînd pe această cale vei putea să ajungi a urca cu sufletul în Ierusalimul ceresc, în locul unde se împletesc cununile care rămîn pururea nevestețite și vei putea să aduci jertfe curate Împăratului Dumnezeu. Acolo, înaintea îngerilor, însuși Iisus Hristos te va încununa cu cununa nemuririi și împreună cu cetele cele de sus vei cînta cîntare de biruință Sfintei Treimi în vecii vecilor. Amin.

Traducere de : preot C. TEOFIL

FUNCȚIONALITATEA „DEZLEGĂRII” ÎN SFÎNTA TAINĂ A POCĂINȚEI

Titlul nu exprimă complexitatea aspectelor implicate în problematica Tainei. El ne-a fost sugerat, limitativ, într-o dezbatere, cu ani în urmă, într-un cerc preoțesc (pastoral) în protopopiatul Caransebeșului. Se pusese în discuție, inițial, întrebarea dacă „dezlegarea” acordată penitenților de preotul-duhovnic, în „scaunul mărturisirii”, se referă „numai la păcatele mărturisite” sau la „toate păcatele”, mărturisite și nemărturisite.

Abordată sub acest aspect, în discuțiile care au urmat, problema s-a ramificat, s-a amplificat și s-a adîncit. Astfel s-au dezbătut aspecte privind materia, forma, lucrarea, subiectului și ministrul Tainei, disciplina penitențială, etc.

Au trecut anii... Am uitat discuțiile la care participasem în acel cerc pastoral. Problema însă, după cum se vede, continuă să suscite interes și discuții. Ea solicită unele conștiințe scrupuloase. Recent, un confrate, aparținînd altei generații, cerea lămuriri la unele „probleme” pe care le ridică în conștiință administrarea Tainei Pocăinței. Mai cu seamă el dorea să se lămurească dacă iertarea și dezlegarea acordată de duhovnic se extinde numai la păcatele mărturisite sau la toate, în general. Poate preotul duhovnic, cu puterea ce-i este dată, să ierte păcatele tănuite? Dacă nu, cum stăm cu formula din molitfelnic? N-ar trebui modificată sau, mai precis, adaptată? N-ar fi mai corect, întreba interlocutorul nostru, să se rostească: „... te iert și te dezleg de păcatele mărturisite?”.

Răspunsul de rigoare n-a fost prea dificil. Mai tînărul nostru confrate l-a acceptat fără ezitare, înțelegînd sensul „Învățăturii către duhovnic”: „Toate să le facem după canoane și hotărîrile părin-

tilor, de voim a moșteni în noi darul lor, și iertarea păcatelor pe care o dăm să fie adevărată și încredințată. Iară de se va face într-alt chip, atunci iertarea sau hotărîrea ce luăm rămîne cu în-doire" (Molittfelnic, București, 1937, p. 49). Întrebarea care-l neliniști se iscase, cum am bănuît, dintr-un exces de meticulozitate, de conștiinciozitate. Socotind însă că „teza” ar putea interesa și alte spirite neliniștite, am formulat un răspuns mai amplu, oferindu-l spre meditație confrăților mai tineri.

Cuvintele care conferă lucrării putere sacramentală („formula de dezlegare”) nu le aflăm în cărțile canonice ale Noului Testament. În aceste cărți aflăm numeroase texte care au determinat instituirea Tainei („Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, se vor ierta și cărora le veți ține, vor fi ținute” (Ioan 20, 22—23; cf. Matei 3, 2; 3, 8; 4, 17; 16, 19; 18, 18; Fapte 19, 18; etc.), dar nu aflăm „formele” de iertare și dezlegare. Biserica însă, cum atestă gîndirea patristică, are dreptul și puterea de a elabora asemenea formule. Ceea ce, de fapt, a și făcut pentru toate tainele. Dreptul acesta îl are numai Biserica cea „una, sfință sobornicească și apostolească”, zidită pe temelia apostolilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos (Efeseni 2, 20), avînd asistența permanentă a Duhului Sfînt (Ioan 14, 26). Dezlegarea, sentința de iertare, pronunțată de preotul-duhovnic cu atribuție de judecător moral, împreună cu sincera credință și căință a penitentului și mărturisirea păcatelor, reprezintă, în ansamblul lucrării sacramentale, momentele esențiale ale „părții văzute”. Așa cum este formulată în practica Bisericii noastre (în cărțile de ritual), dezlegarea realizează caracteristicile esențiale, specifice unei sentințe bisericești, care urmărește restaurarea morală a credinciosului.

Se cunosc în practica Bisericii creștine mai multe formule de dezlegare, concepute și exprimate în mod „indicativ” (în apus) sau „depreciativ” (în răsărit). În Biserica ortodoxă (răsăriteană) se cunosc mai ales două forme, una folosită de slavi și români, cealaltă de greci (Cf. M. Jugie, *Theologia dogmatică*, vol. III, p. 339, ap. N. I. Popovici, Epicleza euharistică, Sibiu, 1933, p. 249). Cea folosită în Biserica noastră Ortodoxă Română are următorul cuprins: „Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos, cu darul și cu îndurările iubirii sale de oameni, să te ierte pe tine fiule (N), și să-ți lase ție toate păcatele. Și eu nevrednicul preot și duhovnic, cu puterea ce-mi este dată, te iert și te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin” (Molittfelnic, ed. 1937, p. 65). A doua, folosită de greci, are următorul text: „Fiul meu duhovnicesc, care te-ai mărturisit nevredniciei mele, eu umilitul și păcătosul nu pot să iert pe pămînt păcatele, fără numai Dumnezeu; dar pentru cuvîntul dumnezeiesc care a fost către apostoli după învierea Domnului nostru Iisus Hristos zicînd: „Cărora le veți ierta păcatele vor fi iertate și cărora le veți ținea vor fi ținute”, pen-

tru acel cuvînt și noi îndrăznind, zicem: toate cîte le-ai spus nevredniciei mele și toate cîte nu ai ajuns să le spui, fie din neștiință, fie din uitare, să ți le ierte Dumnezeu în veacul de acum și în cel viitor" (ap. N. I. Popovici, o. c., p. 250).

Între cele două formule nu sînt deosebiri esențiale. Ambele au un caracter sacramental, deprecativ (implorator). În limba noastră veche „dezlegania” semnifică rugăciune. Molitfelnicul nostru însuși o numește rugăciune. (După ectenia pentru iertarea penitentului, preotul punînd mîna pe capul lui zice „rugăciunea”...) Practic, termenii dezlegare și iertare, în Taina Pocăinței, au aceeași semnificație: iertarea păcatelor, reabilitarea morală, reintegrarea în har. „Duhovnicul roagă pe Hristos să-l dezlege pe penitent, apoi adaugă și dezlegarea sa. Dezlegarea preotului care se adaugă, este ca un fel de constatare a iertării date de Hristos prin rugăciunile lui ca reprezentant autorizat al Bisericii și ca organ văzut prin care Hristos săvîrșește Taina” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 141).

Deci dezlegarea (iertarea) în mod nevăzut, dar real, o dă Hristos, iar în mod văzut preotul duhovnic în numele Sfintei Treimi. Preotul duhovnic este dator să amintească și penitenților această lucrare, cum învață și cere evhologhionul: „Iată fiule, Hristos stă nevăzut primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te rușina, nici te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate cîte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos. Iată și sfînta Lui icoană înaintea noastră este. Și eu sînt numai un martor, ca să mărturisesc înaintea Lui, toate cîte-mi vei spune mie; iar de vei ascunde de mine ceva, să știi că toate păcatele îndoite le vei avea; ia seama dar, deoarece ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecă” (o. c., p. 54).

În administrarea acestei Taine, preotul duhovnic „nu leagă”, nu osindește. El „dezleagă”, iartă. Aceasta este particularitatea sentinței, nota ei distinctivă și distinsă, în Taina Pocăinței.

Un aspect deosebit, privind lucrarea preotului duhovnic în Taina Pocăinței, îl evidențiază părintele profesor Stăniloae: „Preotul lucrează și în numele comunității, care-și dă asentimentul implicit, ca la toate actele lui” (o. c., vol. III, p. 138). Comunitatea sesizează faptul că penitentul s-a situat el însuși „în afară de comuniunea cu ea” și se „apără de efectele de descompunere”, de destrămare. Duhovnicul cere penitentului să împlinească unele fapte care să restabilească acordul de credință și de viețuire morală cu comunitatea bisericească” (Idem, p. 137). Prin duhovnic, penitentul se deschide și spre comunitate și primește, prin același, verdictul comunității, consimilitudinea duhovnic-comunitate fiind neîntreruptă. În sinul ei (ne referim la comunitatea religioasă), care-l „re-cheamă”, penitentul își află și-și menține echilibrul moral.

„Preotul dezleagă pe cel care se pocăiește în virtutea puterii

pe care Domnul i-a dat-o lui. Fie că spune cineva că preotul dezlege el însuși păcatul, avînd poruncă spre aceasta de la Domnul, fie că Dumnezeu cu harul dumnezeiesc iartă, prin preot, cum zice Mărturisirea Ortodoxă, fie că preotul se roagă lui Dumnezeu ca să dezlege pe cel care s-a pocăit, în acord cu formula de rugăciune, în general, prin care la ortodocși se face chemarea și împărtășirea harului dumnezeiesc, lucrul este unul și același, adică cel care se pocăiește cu adevărat, se iartă, în realitate, de către Dumnezeu prin preot" (Hr. Andruș, *Simbolica*, traducere de prof. univ. Iustin Moisescu, 1955, p. 299, nota 2).

De ce învață Biserica noastră că, în scaunul mărturisirii, se iartă „toate păcatele”?

„Tradiția Bisericii noastre nu cunoaște păcate neiertabile” (prof. D. Stăniloae, o. c., p. 135), acolo unde se vede căința sinceră în raport cu gravitatea păcatului. Aceasta este porunca Mîntuitorului. „Oricite veți lega pe pămînt... Căroră le veți ierta păcatele...” are un înțeles general, iar sfinții părinți consideră că prin această Taină se iartă toate păcatele. Apostolul Pavel iartă pe incestuosul din Corint, supunîndu-l în prealabil unei epitimii; apostolul Ioan aduce la pocăință și întoarcere pe un tînăr care devenise căpitan de hoți și săvîrșea tot felul de nelegiuiri... (*Ibidem*). „În scaunul de spovedanie duhovnicul rostește sentințe numai de dezlegare, de achitare, adică de iertare, de liberare și de reabilitare, iar nu sentințe de osîndire sau de legare”. (P. Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, p. 383). Formula Tainei Sfîntului Maslu se referă de asemenea la „toate păcatele”.

Sentimentul general de căință, curajul de a se mărturisi, dovadă manifestă că se află în comuniune cu Biserica lui Hristos, justifică speranța penitentului de a primi dezlegare, pe care Biserica, prin preotul duhovnic, nu i-o refuză.

În toate cazurile, după mărturisire, se pronunță sentința de iertare? „Această sentință, scrie părintele Vintilescu în lucrarea citată, folosind autoritatea C. F. S. (*Carte foarte folosite de suflet* a lui Nicodim Aghioritul, lucrare de referință în problema pe care o urmărim), este rostită prin rugăciunea de dezlegare sau de iertarea păcatelor, îndată după ce duhovnicul constată că penitentul s-a angajat cu hotărîre la îndeplinirea canonului ce i s-a prescris” (o. c., p. 381). Ca judecător, preotul duhovnic trebuie să „aprecieze cu iubire pentru penitent și cu pricepere de medic sufletesc mijloacele potrivite pentru vindecarea lui” (D. Stăniloae, o. c., p. 134). Aceste mijloace (canoane, epitimii) le administrează preotul duhovnic cu toată răspunderea. El cumpănește și, cum se pronunță Constituțiunile Apostolice, „cearcă adîncul conștiinței penitentului, îi administrează medicamentul (canonul) și apoi îi dă dezlegarea. Dar poate și să amîne acordarea dezlegării sau să i-o refuze. Refuzul este, de fapt, tot o amîinare, pînă la împlinirea canonului și vădita în-

dreptare a penitentului. Aici operează preotul duhovnic cu „puterea sa deplină”, pe care i-a acordat-o Mîntuitorul și colaborează la înțărirea penitentului și „ținerea lui în bine, prin fapte de pocăință” (cf. Hr. Andrușos, o. c., p. 300).

Deși prin Taina Pocăinței se iartă toate păcatele, duhovnicul poate opri penitentul de la Sfînta Împărtășanie din cauza unor păcate grele (cf. D. Stăniloae, o. c., p. 136). Se înțelege, oprirea se referă la împărtășirea imediată, căci respingerile și îndepărtările de la Sfînta Împărtășanie nu sînt, de fapt sentințe de condamnare, ci termene acordate penitenților în speranța mîntuirii lor” (cf. P. Vințilescu o. c., p. 383).

În veacurile primare ale creștinismului disciplina penitențială era, desigur, mult mai severă. Față de încălcările grave ale disciplinei morale și, mai ales, față de penitenți, se aplicau „mijloacele drastice” de care dispunea Biserica (anatema și excomunicarea). Biserica primară își verifica membrii cu metode drastice și credința era mai puternică, respectul mai mare și ascultarea necondiționată. În timpurile ulterioare aceste mijloace au fost „îndulcite”. Sfîntul Ioan Hrisostomul, deși preconizează aplicarea mijloacelor drastice sau administrarea medicinei amare pentru vindecarea răului moral, citînd pe Apostolul Pavel zice: „Noi nu sîntem poruncitorii credinței voastre căci nu este învoit creștinilor să îndrepte cu sila greșelile păcătoșilor... Spre a face pe un astfel de om (pe un păcătos) mai bun, nu trebuie a lucra prin silă, ci prin convingere, căci nu sînt încununați de Dumnezeu cei ce forțat se feresc de rele, ci cei ce se feresc din libera lor hotărîre” (Sfîntul Ioan Hrisostomul, *Despre preoție*, cartea II, cap. IV, traducere de pr. Aristide Geamănu, Craiova, 1941, pp. 31—32).

În aceea perioadă (primară) mărturisirea păcatelor era „publică”. Se făcea în fața comunității creștine. Totuși, în cele mai multe cazuri, mărturisirea publică era precedată de o mărturisire secretă. Preotul duhovnic, care primea mărturisirea secretă, hotăra dacă este cazul să urmeze mărturisirea publică sau nu. De la finele secolului al IV-lea în practica Bisericii a rămas numai mărturisirea secretă.

Dar să revenim la obiect. Este preotul duhovnic obligat să acorde dezlegarea fiecărui penitent care se apropie de scaunul mărturisirii? Spuneam mai sus că preotul duhovnic, în virtutea puterii dăruită lui de Mîntuitorul, poate și refuza dezlegarea. Astfel se refuză dezlegarea celor „incapabili” și celor „nedemni”, celor cu defecțiuni mari psiho-fizice,eretici, schismatici... Se refuză dezlegarea excomunicaților și celor care singuri s-ar exclude din comunitatea Bisericii, răspunzînd la întrebările duhovnicului sau declarînd din proprie inițiativă că nu cred în eficacitatea Tainei (lepădare de Hristos și de Biserică). Față de aceștia iertarea este... inutilă, dar nici ei nu pierd pentru totdeauna posibilitatea reabilitării. Porțile iertării le rămîn deschise. Se poate amîna dezlegarea cînd duhov-

nicul are certitudinea că penitentul nu este sincer sau refuză împlinirea canonului și nu vedește căință, mărturisirea lui fiind fățarnică, fariseică. Surdo-muților, muribunzilor, etc., li se poate da dezlegarea și pot fi admiși la Sfânta Împărtășanie, dacă duhovnicul constată, prin anumite semne, căința și dorința lor.

O situație mai interesantă și mai delicată (pentru duhovnic) o aflăm în practica bisericească privind atitudinea față de cei care își mărturisesc păcatul (crimă, furt, etc.), manifestă sinceră părere de rău și se leagă să nu-l mai săvârșască, dar „refuză să se denunțe justiției sau autorităților competente, lăsând astfel pe alții să fie bănuți și să sufere consecințe nemeritate”. Preotul duhovnic nu-l poate denunța, fiind oprit de „secretul mărturisirii”, instituție de drept natural și de drept divin, un criteriu al moralității. În astfel de cazuri ce poate face preotul duhovnic? Să-l îndemne, să-l convingă, cu toată autoritatea, pe penitent să se denunțe, căci, altfel, la păcatul săvârșit ar adăuga o serie de noi păcate. Să-i atragă atenția că îndemnul pe care i-l dă este mai mult decît atîta, este un canon duhovnicesc. Dacă penitentul perseverează în atitudinea negativă, duhovnicul îi refuză dezlegarea (persistînd actualitatea păcatului față de semenul care îndură pentru el), comunicîndu-i toate consecințele pentru viața lui morală. (Pentru aceste aspecte, multe și variate, a se vedea, mai pe larg, lucrarea citată a părintelui Petre Vintilescu, pp. 385—390).

În toate cazurile de această natură, cînd duhovnicul, după multă chibzuință, ajunge la convingerea că trebuie să refuze sau să amîne dezlegarea, să nu piardă din vedere caracterul pedagogic al măsurilor restrictive. Și încă ceva. Să reflecteze dacă nu cumva și el, preotul, îndrumătorul, guvernatorul spiritual, este implicat, prin lipsa de atenție, de înțelepciune, de zel, în atitudinea negativă a credinciosului care a îngenunchiat în fața scaunului mărturisirii. Preotul nu poate să aibă niciodată conștiința împăcată că a epuizat mijloacele pastorale pentru restaurarea morală a credincioșilor încredințați lui. Atitudinea de judecător duhovnicul și-o exercită printr-un act de natură liturgică, ca administrator al Tainei, dar „rolul preotului nu se reduce la simpla dezlegare de la sfîrșit, ci se exercită în toată desfășurarea Tainei”. În prestigioasa sa lucrare, pe care am citat-o de mai multe ori, pentru autoritatea sa, părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae explică acest rol în următoarele: „Se poate spune că Taina aceasta este o taină a comunicării intime și sincere între penitent și preot, sau chiar o taină a comuniunii între ei. În ea preotul pătrunde în sufletul penitentului, care i se deschide de bunăvoie; nu rămîne la un contact trecător și superficial. Atît contribuția penitentului cît și a preotului este cu mult mai mare în această Taină. În celelalte Taine harul lucrează pe planul obiectiv, ontic, la rădăcina ființei, în mod adeseori nesimțit. Aci lucrează prin angajarea mai amănunțită și mai vibrantă a penitentului, prin mărturisire și căință, apoi a preotului în aprecierea mijloacelor recoman-

dabile penitentului pentru vindecarea sufletească a celui îmbolnăvit de pe urma unor păcate grele și apoi iarăși prin contribuția penitentului în împlinirea lor..." (p. 128). În cursul spovedaniei penitentul depășește într-un anumit grad păcatul sau puterea lui tocmai datorită acestei comuniuni între două responsabilități ce se compenetrează" (Idem, p. 131). Penitentul trebuie ajutat să se căiască cu adevărat și astfel să îplinească epitimia ce i se dă. El însuși, penitentul, nu așteaptă numai dezlegarea, ci și sfatul concret, îndrumarea duhovnicului. Adeseori, după mărturisire sau în timpul mărturisirii, el întreabă: „Părinte, ce să fac?” Adică el însuși doarește să se dezlege, înainte de a primi dezlegarea duhovnicului.

Poate ierta preotul-duhovnic și păcatele „tănuite”? (Întrebarea ne-a pus-o confratele amintit la începutul acestor reflecții). Cu alte cuvinte, se acordă dezlegare și pentru păcatele ascunse de penitent? (ascunse, tănuite, față de duhovnic, cu intenția de a-l induce în eroare și a obține dezlegarea). Aceasta privește, în primul rând, conștiința credinciosului și disciplina pregătirii lui pentru această Taină. Unul care se apropie de duhovnic cu astfel de gânduri, nu este impulsionat de o conștiință morală, ci, mai degrabă, de o vagă teamă metafizică, impuls care nu aduce ușurare, care nu beneficiază de ceea ce am putea numi darul lacrimilor. Pas incert spre un liman evanescent...

Pentru primirea cu demnitate a Tainei, se cere o pregătire cuvințioasă. De aceea problema vizează, din nou, în egală măsură, și pe duhovnic. El trebuie să aibă abilitatea de a pătrunde în adâncul labirintic al penitentului și să-i afle gradul de sensibilitate și sinceritate. După mărturisirea ajutată, îndrumată de duhovnic urmează, sau ar trebui să urmeze în toate cazurile, un dialog intim, cald, sincer. Interlocuțiunea, care premerge sentinței, reprezintă un moment tulburător, profund uman. În acele clipe, ca într-un tănuț mecanism osmotic, se produce un schimb de valori spirituale, (între duhovnic și credincios), un proces de dăruire și primire reciprocă, interacțională. La acest nivel afectiv se remodelează simțul moral al penitentului. Relația ajunge la nebănuite amplitudini. În conștiința lui (a penitentului) se naște o părere de rău, o căință față de păcat în general, care include și faptele (păcatele) uitate, scăpate, și chiar... tănuite. Sentimentul general de căință ar putea constitui un temel pentru acordarea dezlegării, în cazul că duhovnicul nu izbutește să afle ascunzișurile credinciosului. Dar dacă duhovnicul are îndoieli sau certitudini că penitentul nu-i sincer, cum am spus mai înainte, îi refuză dezlegarea sau i-o amână. Dar dacă nu are îndoieli (nu intuiește nesinceritatea) și acordă dezlegarea, credem că nu greșește, referindu-ne la acel sentiment general de căință și la consecințele lucrării sacramentale. În orice caz, duhovnicul nu poate face uz de eventuale informații primite din afară despre penitent, din zvon public sau din alte confesiuni.

Ar mai fi și alte aspecte în problematica Tainei Pocăinței, unele mai pregnante, cum ar fi disciplina penitențială, epitiimiile, secretul sau sigiliul mărturisirii, căroră li s-au consacrat studii aparte, teme nice; altele mai discrete, cum ar fi forma mărturisirii, repetarea mărturisirii, (același păcat mărturisit de mai multe ori), poziția penitentului în scaunul spovedaniei, alegerea duhovnicului, scurtarea canonului, acordarea dezlegării infirmirilor și muribunzilor, alienațiilor, etc. În dialectica răspunsurilor aflăm la toate aceste aspecte opinii și practici diferite. Și asupra acestora ar trebui să reflectăm, dar... cu alt prilej.

Greu și înfricoșător și încărcat de răspundere este rolul preotului în scaunul mărturisirii. El impune un deosebit simț pastoral și bun-simț uman, cum subliniam într-o meditație anterioară.

„Ia aminte duhovnice, ca nu pentru nepurtarea ta de grijă să piară vreun suflet” ne avertizează „învățătura către duhovnic” din molitfelnicul la îndemina fiecărui preot (p. 51).

Și să mai luăm aminte că „cel ce va să ia asupra sa sarcina cea grea a duhovniciei, unul ca acela este dator să se facă pildă și chip al faptelor bune: înfrinat, smerit, lucrător de toată fapta bună, în tot ceasul rugându-se către Dumnezeu ca să i se dea lui cuvântul înțelegerii și al cunoștinței, ca să poată îndrepta pe cei ce năzuiesc către dînsul”. (Idem, p. 50).

de: prot. dr. MARCU BĂNESCU

PETRU CERMENA (1807—1882)

De numele acestui fiu de tăbăcar din Fabricul Timișoarei se leagă făurirea gândirii progresiste, în spirit democratic, care a mobilizat și a polarizat în jurul ideii de unitate națională pe toți fruntașii vieții publice din zona de Vest a pământului locuit de poporul român. Atmosfera creată de răzcoalele țărănești în toamna anului 1848 în contra nedreptăților practice de revoluționarii lui Kossuth a dat o nouă orientare în politica românească a Banatului. Guvernul lui Ludovic Kossuth, sprijinit de nobilimea maghiară și înfeudat moșierilor, pentru că revoluția nu era socială, ci națională, chiar potrivnică naționalităților din Ungaria, a produs în mulțimile țăranilor obidiți de la sate și pe moșiile nobililor maghiari o revoltă, întrucât guvernul revoluționar de la Budapesta refuzase să accepte postulatele proclamate de Eftimie Murgu la marea adunare populară de la Lugoj. Petru Cermena năzuise spre izbândă, prin colaborare cu ardelenii, deci în contra revoluției maghiare de la 1848—1849, în spiritul lui Avram Iancu, păstrând astfel o atitudine de fidelitate, dar de o ascunsă și tăcută neîncredere față de imperiali, astfel cum crezuse și căpetenia moșilor. Ne oferă dovezi în această privință corespondența purtată de Petru Cermena cu George Barițiu și cu alți bărbați de seamă ai neamului nostru, — corespondență aflată în păstrarea secției de manuscrise a Academiei Republicii Socialiste România. A fost semnificativă acțiunea sa alături de frații Andrei și Petru Mocioni, ajutat de Dr. Pavel Vasici, situându-se în fruntea mișcării națiunii sale pentru care militase „Comitetul politic” de la Timișoara, inițiat și organizat de el. Petru Cermena era sprijinitor generos și entuziat al promovării culturii românilor de aici, menținând relații, în perioada după revoluția maghiară, cu publiciștii bănățeni Pavel Rotariu și Iulian Grozescu, precum și, cu toți factorii de îndrumare a vieții noastre publice din capitala Banatului.

Documentele vremii ne arată că Petru Cermena, bucurându-se de o mare popularitate a patronat diversele manifestații ale populației române din municipiul Timișoara, unde a fost ales de întreaga populație a orașului aproape o jumătate de secol în postul electoral de „căpitan suprem” (Oberstadthauptmann), demnitate ca impor-

tanță urmată imediat după cea de primar. În această calitate și funcțiune l-a ajutat pe Mihai Eminescu cu prilejul celor două vizite întreprinse de tânărul nostru poet la Timișoara în anii 1867 și 1868. Petru Cermena era un om de cultură, un mare amator de spectacole, încurajând scenele teatrelor, a concertelor și a diverselor reprezentații, ce se dădeau în orașul de pe Bega în special de formațiuni și echipe de români. Astfel a sprijinit în anul 1868 spectacolele oferite de trupa bucureșteană a lui Pascaly, din care făcea parte și tânărul Mihai Eminescu. Mai trebuie menționat cum a organizat și a mobilizat pe români, dînd o amploare deosebită, primirii lui Alexandru I. Cuza, fostul domnitor al principatelor unite ale României, cu ocazia ultimului popas făcut printre români de acesta în drumul său de exil, în zilele de 7 și 8 martie 1866, cînd a tras cu familia sa sosită în poștalioane dinspre Brașov, la cel mai elegant hotel de atunci din Timișoara — Cetate, la vestitul hotel „Trompetul”.

Petru Cermena a fost un credincios fiu al Bisericii noastre străbune, urmînd exemplul tatălui său. Acesta îi dăduse mult sprijin protopopului Vasile Georgevici pentru a întemeia în cartierul Fabric o parohie ortodoxă română, separată de cea sîrbească, din actuala Piața Traian, și a contribuit la zidirea bisericii Sf. Ilie, dar pe care n-a mai apucat-o s-o vadă tîrnosită, întrucît a murit în anul 1824. Biserica Sf. Ilie, cea veche, a fost sfințită în anul 1826. Este suficient să amintim că Petru Cermena, după despărțirea ierarhică de biserica sîrbă, și în urma intrării în vigoare a „statutului organic” al mitropoliei ortodoxe române de la Sibiu, a fost mereu ales deputat sinodal în eparhia Aradului, de care se ținea Timișoara, precum și ca membru al congresului bisericesc. El a sprijinit material și moral cu autoritatea funcției sale, fiind și celibatar, parohia Sf. Ilie din cartierul său natal, de care aparțineau și credincioșii din Cetatea Timișoarei, mai ales că de această parohie îl legau anii copilăriei și ai tinereții. Documentele vremii mai arată că Petru Cermena a fost un vrednic colaborator al protopopului Meletie Dreglici, mai ales cînd acesta a fondat la 16 aprilie 1868 vestitul „Alumneu român pentru elevii săraci și sirguincioși”, care urmau la Timișoara învățămîntul secundar din perioada aceea. Petru Cermena a fost ales vicepreședinte al „Alumneului” de la fondarea sa, președinte fiind protopopul Meletie Dreglici, iar după moartea sa, în 1882 a fost ales în locul său avocatul Emanuil Ungureanu. „Alumneul” era o societate românească din Timișoara, care asigura cazare și pensiune completă unui număr de elevi aduși din satele bănățene ca să urmeze o școală secundară sau industrială, adică un fel de „cămin” și „cantină” de felul celor actuale, desigur în condiții mult mai modeste, întrucît „viptul” (pensiunea) o acorda, prin contract plătit de „Alumneu”, un român din localitate ales anume, ca om potrivit, în acest scop.

Evocînd amintirea lui Petru Cermena, îndeplinim un act de pi-oasă dreptate față de numele marelui timișorean, pe care l-au tra-

tat cu indiferență succesivă generațiile de urmași. Noi îi ridicăm pe soclul vremii un monument de îndreptățită și strălucită reactualizare, ca să lumineze peste oameni și peste veacuri mărturia unei vieți închinată sublimelor idealuri ale românilor și ale omenirii. Vom evoca aici viața și faptele marelui român timișorean, așa cum le-am descoperit în mărturiile arhivelor și a presei de atunci, precum și în tradițiile pe care le-am deslușit din istorisirile locuitorilor vîrstnici ai Timișoarei, mai cu seamă ai cartierului său natal, care a păstrat o pioasă amintire figurii sale legendare. Petru Cermena era un om foarte popular și iubit de toți locuitorii orașului Timișoara, care i-au eternizat fizionomia și comportarea sa în diversele anecdote, unele publicate în ziarele germane de atunci și în revista umoristică „Die Posaine”.

Nu cunoaștem originea familiei Cermena. Unii credeau că numele indica o baștină româno-macedoneană. Cert este că tatăl, avînd același nume de Petru Cermena, era un priceput meșter tăbăcar, un fruntaș al breslei maistorilor opincari, care își desfășurau meseria pe pajîstea de pe malul riului Bega, unde își aducea pieile tăbăcite să le usuce la soare și la aer, întinzîndu-le pe arcuri de nuiele în spațiul viran din fața morilor „La cocoșul de aur” și din dreptul vechiului pod „Napoleon” ce ducea spre „arminția” de pe Calea Recașului (azi Calea Dorobanților). Acest spațiu verde de odinioară, folosit de tăbăcari, actuala „Piața Sarmizegetusa”, era locul de joacă al copilului Petru Cermena. Clasele primare le-a urmat Petru Cermena la școala sîrbească din cartier. Pe atunci învățămîntul elementar era pentru ortodocși cel confesional, deci supus ierarhiei bisericii sîrbești. S-a constatat din documentația ulterioară că Petru Cermena cunoștea bine, în scris și vorbit, nu numai limba maternă, cea română, dar și pe cea sîrbă, germană și maghiară. În atmosfera de acasă, în mediul, părinților săi, Petru și Maria, a crescut în spiritul tradițional al neamului său.

Studiile secundare le-a făcut la liceul piarist din localitate, avînd colegi de învățămînt pe Pavel Vasici, Meletie Dregheci și Petru Lupulov. Cercetînd registrele liceului piarist, astăzi în depozitul „Arhivelor de stat din Timișoara”, se poate constata că toate clasele liceului le-a trecut cu note eminente, dar se mai poate constata că anul său de naștere era 1807, care, fiind rezultat dintr-un act autentic, rectifică data nașterii cunoscută anterior de 1804, menționată în unele necroloage publicate de presa vremii la moartea sa. Tot această evidență școlară ne face cunoscut că tatăl a decedat în anul 1824, întrucît de atunci continuă să fie înregistrată la rubrica părinților numele mamei sale: Maria, ca văduvă. Petru Cermena a terminat liceul piarist în vara anului 1826. Cu toate că dorea și el să urmeze mai departe universitatea, ca și colegii săi Pavel Vasici, Meletie Dregheci și Lupulov, din cauza lipsei de mijloace bănești a fost nevoit să stea acasă, pe lingă mama sa văduvă, ca să o ajute

în continuarea funcționării atelierului de tăbăcărie. A încercat să-și găsească rost într-un serviciu la autoritățile locale, îndeosebi la primăria orașului ca funcționar.

Petru Cermena a găsit abia la vârsta de 22 de ani, în 1829, un post de practicant la „căpitănia orașului”, un serviciu pe care trebuia să-l presteze fără salariu. După aceea a fost avansat în post de cancelarist, însă fără să fie retribuit cu vreun salariu. Din tinerețe și-a dovedit însușirile nobile și de dragoste nețărmurită, dezinteresată, față de toți cetățenii orașului său, de care s-a simțit legat toată viața prin fibrele sufletești ale unui atașament de puternică și neconținută afirmare. A fost un om de curaj și de îndrăznețe inițiative. În probleme în care nimeni n-avea cutezanță să se avînte, el era gata să îndeplinească orice sarcini de serviciu, dacă era convins că prin fapta sa aduce reale foloase populației, fără să țină seama de naționalitatea celor ce aveau nevoie de ajutorul lui. Astfel se istorisesc două cazuri de bravură, care i-au creat o popularitate și i-au deschis perspectivele unei ascensiuni, la care un om din popor, ca el, mai cu seamă că era român, n-ar fi îndrăznit să le ajungă.

În anul 1831 s-a abătut asupra Timișoarei nenorocirea unei epidemii. Holera a secerat vreo trei mii de suflete. Oficialitățile alarmate de întinderea boalei, au luat măsuri de izolare și de combatere a maladiei de o acută vigoare molipsitoare. Populația trebuia salvată de contaminare și de moarte. S-au organizat în suburbia Fabric la „Königin von England” și în cetate la „Präsidentengarten” așezăminte de separare și de îngrijire a suspectilor și a celor prinși de molimă, de a căror supraveghere avea să se ocupe „căpitănia orașului” (Stadthauptmannschaft), unde funcționa în postul de cancelarist tinărul Petru Cermena, de 24 ani. Toți se eschivau de această îndatorire umană și de serviciu. Numai Petru Cermena, sub imboldul lăuntric al iubirii de om, s-a oferit să aibă grijă de bolnavii orașului. Zelul și dăruirea de sine cu care se învîrtea prin localurile infectate de holeră, periclitându-și propria viață, pentru a o salva pe a cetățenilor, i-au dat mulțumirea sufletească de a birui și de a scăpa din ghearele epidemiei ucigătoare mii și mii de vieți omenești. Izbînda aceasta le-a sugerat superiorilor săi să facă din nou apel la spiritul său de curaj și de autosacrificare, cinci ani mai târziu, în 1836, cînd a izbucnit la Timișoara o nouă epidemie de holeră. Și de data aceasta, Petru Cermena și-a făcut datoria, ca fiu devotat al orașului. A scăpat de la moarte și în perioada a doua de ravagii o mulțime de contaminați, amenințați de spectrul morții, și astfel a ajuns să fie cunoscut și iubit de toată populația orașului, care i-a purtat toată viața sentimente de grațitudine. Prima dovadă de recunoștință publică și-a manifestat-o populația Timișoarei față de Petru Cermena în 1848, cînd, spre surpriza tuturor, s-a produs neașteptata lui alegere în cea mai înaltă demnitate de la „căpitănia

orașului", fiind investit acest fiu de maistor român prin voturile cetățenilor, care nu l-au uitat, în funcția de „Stadthauptmann” al „magistratului”.

Revoluția maghiară, izbucnită la 15 martie 1848, s-a extins și asupra Timișoarei. Dar n-au trecut nici trei luni și iată că cetățenii s-au dezmeticit din avântul etapei primordiale și au procedat la restaurarea oficialităților municipale, răsturnate de revoluție. Noii demnitari ai autorităților locale au fost aleși de reprezentanții poporului care aveau drept de vot. Astfel în ziua de 6 iunie 1848 a fost reales ca primar Ioan Preyer cu 609 voturi și ca „Stadthauptmann” Petru Cermena tot cu 609 voturi. Anterior, Petru Cermena ajunsese să fie avansat pînă la gradul de „vicecăpitan”.

Petru Cermena a fost un sîrguincios autodidact. El și-a procurat cărți și publicații periodice românești, urmărind tot ce apărea în domeniul istoriei și al științelor. Presa vremii i-a remarcat și i-a subliniat preferința pentru științele naturale, pentru botanică și zoologie, îndeosebi pentru istorie și astronomie. Petru Cermena avea acasă un fel de laborator sau mic atelier personal, în care se îndeletnicea cu diverse experiențe și invenții mărunte. Era foarte ingenios și expeditiv în toate chestiunile ce se iveau în domeniul științelor pe parcursul anilor de moderne descoperiri. De tînră a început să-și achiziționeze o bogată bibliotecă personală, cuprinzînd cărți vechi și rare, de o valoare apreciabilă, și s-a abonat la numeroase ziare și reviste românești și străine, din monarhie și din principate. A ajuns să fie unul din cei mai buni cunoscători ai istoriei și literaturii române. Relațiile lui cu marii cărturari ai neamului nostru, cu care întreținea corespondență regulată, i-au netezit calea spre afirmare în viața publică a poporului român. Prin atitudinile sale de fiu devotat al acestui popor, — declarîndu-se cu mîndrie în toate ocaziile și în fața oficialităților de atunci, că este român, — și-a cîștigat un remarcabil prestigiu în diversele cercuri de conducere din Ardeal și Banat. Legendara lui prietenie cu Dr. Pavel Vasici a devenit proverbială. Pe această amicitie s-a întemeiat inițierea și desfășurarea evenimentelor și acțiunea românilor din Timișoara, atît în timpul revoluției maghiare de la 1848—1849, cît și după aceea. Petru Cermena a ajuns în relații directe cu George Barițiu și a publicat în „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov o mulțime de articole și reportaje despre viața românilor bănățeni, desigur nesemnate întrucît funcția oficială nu-i îngăduia să se afirme public. Nici interes nu avea să se știe că demersurile ziaristice proveneau de la el. A mai publicat și în „Foaia pentru minte” unele articole cu subiecte timișorene. La secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. S. R. s-au păstrat cîteva scrisori din corespondența lui Petru Cermena cu George Barițiu și cu dr. Pavel Vasici.

Cea mai importantă contribuție a lui Petru Cermena la acțiunea de unitate națională a fost cea din anii revoluției maghiare de

la 1848—1849. El era în centrul politicii românești din Timișoara, care spre deosebire de concepțiile lui Eftimie Murgu, a preconizat unitatea națională a românilor din monarhie în cadrul imperiului habsburgic, teză susținută și de frații Andrei, Eugen și Petru Mocioni, care erau bine văzuți la curtea din Viena. Această teză a fost ulterior susținută și de marele gânditor bănățean Aurel C. Popovici. Pe atunci și-au dat seama că imperiul nu poate fi încă dărimat și în locul lui încă nu putea fi clădit un stat unitar al tuturor românilor din toate provinciile locuite de ei, așa cum visase Eftimie Murgu și Nicolae Bălcescu.

După izbucnirea ostilităților armate între trupele imperiale și gărzile revoluționare ale lui Kossuth, deci după 3 octombrie 1848, la Timișoara s-au produs schimbări de situații. Fiind decretată aici starea de asediu, autoritățile maghiare au fugit. Orașul a rămas în stăpânirea Consiliului de război austriac, care își avea aici sediul. De acord cu acesta, românii s-au organizat într-un „Comitet politic”. Inițiatorul acestui „Comitet” era Petru Cermena, care l-a condus împreună cu frații Mocioni: Petru și Andrei. El a devenit forul reprezentativ al românilor și a colaborat cu autoritățile militare pentru asigurarea păcii și liniștei în oraș. Comitetul acesta a lansat un apel către funcționari să nu recunoască guvernul revoluționar maghiar, să adere la manifestul imperial din 3 octombrie 1848 și să se supună față de el. Sfera de activitate a „Comitetului politic” s-a extins asupra satelor bănățene. El a procedat la numirea noilor funcționari în locul celor fugiți. A cerut apoi alegătorilor români să-și revoce deputații din dieta maghiară, afirmând prin acest demers nerecunoașterea guvernului revoluționar de la Pesta și de către poporul român din Banat. Au fost numeroase comune care au procedat la această rechemare.

În timp ce ostilitățile continuau între imperiali și revoluționarii lui Kossuth, românii bănățeni, în frunte cu Petru Mocioni și Petru Cermena, au desfășurat o intensă activitate în vederea demersurilor ce urmau să fie întreprinse la curtea imperială. Petru Mocioni și cumnatul său dr. Ioan Dobran erau la Viena și organizau pregătirea atmosferei favorabile pentru ca revendicările românești să fie bine primite în cercurile oficiale, care puteau exercita o influență binefăcătoare asupra bunăvoinței împăratului. Petru Cermena a fost chemat la Viena. Dar la Timișoara nu trebuia să se știe că el pleacă în misiune oficială ca delegat al românilor la curtea imperială. Cermena ceruse primăriei un concediu de șase săptămâni, atașând la petiția sa și adresa „Consiliului de război” că aceasta nu avea nici un fel de obiecție sau împotrivire. Consiliul municipal i-a aprobat cererea de concediu la 4 aprilie 1849.

Petru Cermena a plecat la Viena ca să susțină, alături de ceilalți fruntași ai vieții publice românești, drepturile națiunii sale. Evenimentele politice s-au precipitat. Împăratul a promulgat la 4

aprilie 1849 noua constituție, care nu cuprindea, după cum sperau românii pe baza promisiunilor primite, nici o recunoaștere de drepturi pentru poporul român. În schimb, a fost înființată voivodina în Banat. Ulterior s-a dovedit că ea avea o administrație subordonată militarismului austriac, și numai denumirea era sirbească. Nemulțumirile, în special ale românilor bănățeni, s-au accentuat. Au început stăruitoarele demersuri din partea românilor. Comitetul politic din Timișoara era reprezentat la consfăturile de la Viena prin Petru Mocioni și Petru Cermena. La 19 mai 1849 s-au întâlnit bănățenii în locuința lui Ioan Dobran cu delegații celorlalte regiuni locuite de poporul nostru. Continuarea consfăturilor a avut loc în casa familiei Mocioni din Viena în alte trei zile, când s-a hotărât să se înainteze un memoriu către împărat, întrucât audiența ce o avură la ministrul de interne Bach, nu dăduse nici un rezultat. În aceste condiții Petru Cermena a fost obligat să-și prelungească durata concediului și a stat la Viena pînă la finele anului, cu aprobarea primăriei Timișoara. La 26 iunie 1849 bănățenii depun un protest împotriva constituției, considerîndu-se mai nedreptățiți, dar el a fost primit și tratat cu indiferență. La 14 iulie delegații românilor din Banat s-au întrunit din nou și au întocmit un alt memoriu, cerînd rezolvarea favorabilă a pretențiilor de ordin bisericesc, îndeosebi numirea ca episcop a eruditului arhimandrit Patriciu Popescu în locul decedatului Ștefan Popovici. Cererea aceasta, prezentată la 20 iulie 1849, a fost semnată și de Andrei Șaguna. Desigur că toate memoriile și petițiile românești poartă semnătura lui Petru Cermena, iar multe din ele erau redactate chiar de el. La 24 octombrie 1849 delegații români mai încearcă odată la ministerul de culte de la Viena să pledeze cauza despărțirii ierarhice și a independenței bisericii lor. Toate stăruințele și demersurile românilor pe lîngă oficialitățile imperiale de la Viena s-au dovedit a fi zadarnice. Porniți de la ideea unității naționale, aprinsă ca o flacără dătătoare de mari speranțe, au ajuns să-și comprime temporar idealurile permanente și să se mulțumească pentru moment cu dobîndiri de drepturi mai reduse, dar pînă la urmă nici pe acestea nu le-au putut avea. Decepții au recoltat românii peste tot pe unde au semănat crezuri de biruințe. Avram Iancu a cules fructul amar al dezamăgirii, fiindcă se încrezuse în cuvîntul împăratului. Românii ardeleni au fost loviți în credința lor națională de brutala nepăsare a celor de la care se așteptau să li se facă dreptate. Fruntașii timișoreni din „Comitetul politic” s-au înșelat, căci fidelitatea lor față de imperiali nu le-a fost răsplătită cu nimic, nici măcar cu o realizare parțială a mărețelor planuri înscrise în programul lor. Iar Eftimie Murgu, victima nedreptății a revoluției, în care credea și de la izbînda căreia aștepta roadele împlinirilor românești, a fost deziluzionat de purtarea lui Kossuth, suferind și chinuirea anilor grei de temniță din partea stăpînirii imperiale. Cîtă dreptate avea mai tîrziu, în 1892, cu prilejul memorandumului, și Vicențiu Babeș, cînd s-a de-

clarat metodei petiționare practică față de împărat, mărturisindu-și convingerea că un „Habsburg” nu-și respectă promisiunile, după cum nu se ținuse de cuvânt nici față de Horia și nici față de Avram Iancu. Și iată că aceeași soartă o avură și „memorandiștii”, trimiși la închisoare pentru îndrăzneala de a fi cerut, pe cale cuviincioasă și constituțională, drepturi pentru poporul lor. Abia în 1918, la Alba-Iulia, și-au putut da seama românii ce dreptate avusesse Eftimie Murgu, atunci când susținea că numai luptând împotriva Habsburgilor și numai după destrămarea imperiului dominat de ei, se va putea înfăptui Unirea, mult visată de atâtea generații de români.

Eșecurile demersurilor de la Viena i-au determinat pe delegații comitetelor politice românești să se întoarcă acasă fără rezultate, dar cu nădejdi ce nu încetau să vibreze în sufletele lor. Astfel s-a înapoiat la Timișoara și Petru Cermena. După înăbușirea revoluției și liniștirea spiritelor, s-a procedat în Timișoara la reorganizarea administrativă. În zilele de 8 pînă la 10 noiembrie 1850 au avut loc, sub președenția lui Andrei Mocioni, care fusese numit comisarșef al districtului, noi alegeri pentru completarea diferitelor funcțiuni. Cu acest prilej au fost aleși și confirmați în posturile lor: primarul Ioan Preyer, căpitanul suprem al orașului (Oberstadthauptmann) Petru Cermena, ca jude comunal sîrbul Marcus Popovici, iar printre consilierii comunali, numiți senatori, și inginerul Constantin Rădulescu, primarul de mai tîrziu al Lugojului. Petru Cermena a continuat să activeze în interesul poporului român. Aici se poate evidenția preocupările sale privind promovarea culturii românești din localitate, în special din suburbia sa natală. Petru Cermena se întâlnea în mod regulat cu fruntașii națiunii și cu oamenii de litere bănățeni în vestita cafenea „Drei König” din actuala stradă Bicăz nr. 8, azi transformată într-o casă cu numeroase apartamente de locuit, pe atunci, în vremea sa, avînd cea mai renumită sală de spectacole, în care românii timișoreni își organizau petrecerile și convenirile festive. Aici se întâlneau de obicei scriitorii români din Timișoara, cu publiciștii Pavel Rotariu, Iulian Grozescu, Nicolae Coșariu, Traian Lungu. Aici venise și Mihai Eminescu atunci cînd tînărul poet a fost adus de Iulian Grozescu pentru a-l cunoaște pe generosul lor protector Cermena. În acest loc de cafenea s-au făurit odinioară multe planuri în interesul progresului românesc, iar pentru a sprijini inițiativele parohiei Sf. Ilie în sensul popularizării manifestărilor organizate de preotul Vichentie Schelejan și apoi de publicistul George Ardelean, și de mulți oameni de vază ai românilor din suburbii.

Petru Cermena a fost celibatar și nu s-a căsătorit decît la vîrsta de 62 de ani, și atunci printr-o întîmplare parcă anume regizată de soarta sa. Era de fapt o interesantă pățanie din viața sa. Îndatoririle sale de serviciu l-au chemat în cartierul Mehala, unde iz-

bucnise un incendiu și trebuia salvată o tinără, cuprinsă de flăcări în interiorul casei. Era pe la finele anului 1868. Pe atunci încă nu era un serviciu organizat de pompieri. Tot căpetenia orașului se ocupa și de această problemă. În Mehala au fost un șir de imobile distruse de foc și au pierit toate lucrurile din case în puterea mistuitoare a flăcărilor, lăsând pe bieții oameni fără nimic și aruncați în stradă. O fată adormită și subit trezită din somn, îngrozită de flăcările care o înconjurau, nu putea fi salvată de familia ei, fiindcă toți din casă se zbăteau în ghiarele focului. Situația era dramatică. Fata era lipsită total de ajutor. Atunci Petru Cermena a sărit prin foc și a salvat fata. A fost un act de curaj, primejduindu-și propria viață. A mai făcut Cermena acte de bravură în perioada celor două epidemii de holeră. Fata desmeticită, îmbrăcată sumar ca de noapte, — deoarece incendiul izbucnise în toiul nopții, — a fost imediat condusă de Cermena la niște prieteni ai săi, care au îngrijit-o. Fata a devenit apoi soția lui Petru Cermena. Ea era Maria Doctorovici, descendenta unei vechi familii nobile, care avea proprietăți în comunele Belinț, și Lucareț, dar pe urmă a sărăcit, și s-a retras în Mehala. Petru Cermena s-a căsătorit cu Maria, fiica răposatului Ioan Doctorovici, în ziua de 23 ianuarie 1869, la biserica Sf. Gheorghe din Timișoara-Fabric, actuala Piața Traian, nași fiind: Eugeniu de Mocioni și Trifon Fanu (registrul cununiilor poziția 3 din 1869, — arhivele statului Timișoara). Maria Doctorovici era născută în comuna Belinț și avea 28 de ani, iar mirele vârsta de 62 ani. Diferența de etate între cei doi soți era deci de 34 ani, dar căsnicia lor a fost foarte fericită. Tot ce s-a scris despre ei a scos în evidență căsătoria lor ideală. Ca văduvă, soția lui Petru Cermena a mai avut o viață lungă, pe care și-a închinat-o memoriei soțului. Ea a murit abia în anul 1904, în timp ce Petru Cermena decedase în 1882.

După căsătorie Petru Cermena a început să ducă o viață mai liniștită, mai familiară. Copii n-au avut. Nici rude. La serviciu a continuat să fie tot atât de bine apreciat și respectat de toți. S-a bucurat încă de o mare popularitate. Însă el suferea de o boală cardiacă. Își făcea tratamentul balnear la Buziaș. Acolo l-a găsit moartea.

Petru Cermena a decedat în ziua de miercuri 21 iunie 1882 la Buziaș. Imediat a fost anunțat telegrafic de către primăria stațiunii balneare, primarul municipiului Timișoara, Ioan Török. Presa timișoreană a publicat știrea cu sublinierea marilor merite ale decedatului. Presa mai arată că Cermena a murit după lungi suferințe. A fost înmormântat în cimitirul din Buziaș cu mare pompă. A participat și primarul Lugojului: Constantin Rădulescu, iar de la Timișoara scriitorul George Ardelean, jurisconsultul primăriei. La cimitir a ținut o cuvîntare Pavel Rotariu, redactorul ziarului „Luminătorul” din Timișoara. Prohodul a fost oficiat de un mare sobor de preoți,

în frunte cu arhimandritul Augustin Hamsa și cu protopopul Meletie Dregheci. Văduva lui Petru Cermena a dispus apoi exhumarea coșciugului de metal și aducerea lui la Timișoara, unde a fost din nou înmormântat în cimitirul ortodox din Cetate, de pe calea Lipovei, unde se află și astăzi. În acest mormânt a fost apoi așezat în anul 1904 și sicriul văduvei Maria Cermena, alături de soțul ei. Reînhumarea a avut loc în după-amiaza de marți 18 iulie 1882. Pe mormânt se află și în prezent monumentul funerar, un obelisc din marmură gri, cu fotografia lui Petru Cermena, pe aleea principală, care duce dincolo de casa mortuară a cimitirului, spre cripta unde a fost înmormântat protopopul Meletie Dregheci.

Dr. AUREL COSMA

VALERIU BRANIȘTE (1869—1928)

Am apreciat mereu că ar fi un mare câștig pentru cultura națională publicare articolelor, cuvântărilor și conferințelor marelui patriot Valeriu Braniște. Au trecut însă destui ani pînă cînd numele și opera sa au fost repuse în actualitate. Astfel, în anul 1972, s-a tipărit volumul „*Amintiri din închisoare*”, cu un lung și substanțial studiu introductiv semnat de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu în care este analizată temeinic activitatea lui de publicist și militant politic.

Scriindu-și amintirile din vestitele închisori de la Văcz și Szegedin unde a ajuns pentru scrisul său tăios — deși foarte obiectiv — Valeriu Braniște ne-a lăsat pagini memorabile privind istoria Transilvaniei din anii 1890—1920, deosebit de prețioase pentru cercetătorii acestei epoci, atît de zbuciumată și bogată în evenimente.

Au rămas însă necunoscute contemporanilor noștri miile sale articole publicate în ziarele: *Tribuna* (Sibiu), *Gazeta Transilvaniei* (Brașov), *Patria* (Cernăuți), *Dreptatea* (Timișoara), *Drapelul* și *Banatul* (Lugoj), pe unde l-a purtat neastîmpărul de ziarist fără frică și prihană. Din cuprinsul acestora se profilează personalitatea și contribuția lui Valeriu Braniște la luptele poporului român din Transilvania, Banat și Bucovina, sub foarte multe aspecte — politice, culturale și sociale — în era dualismului austro-ungar, începînd din anul 1894 pînă la prăbușirea imperiului în 1918.

Un număr foarte mic din cele peste 4000 de articole scrise de Valeriu Braniște au reapărut astăzi în volumul „*De la Blaj la Alba Iulia*”, selecție făcută cu bună inspirație de Valeria Căliman (fiica autorului) și Maria Elena Simionescu, după o muncă anevoioasă de

cercetare a colecției ziarelor Drapelul și Banatul, regretînd lipsa unora din cele apărute în Gazeta Transilvaniei și Patria. De fapt identificarea multora din materialele întocmite de el sînt greu de identificat întrucît sînt semnate cu diferite pseudonime sau inițiale, știindu-se urmărit cu vigilență de mai marii stăpînirii. Aceștia erau gata oricînd să oprească răspîndirea sau suprimarea ziarelor, să aplice amenzi bănești și să-i intenteze procese de presă pentru motive imaginare, fiind condamnat de trei ori cu ani de temniță.

Dar ucenicul lui Gheorghe Barițiu într-ale scrisului, nu era omul care să se ferească de aceste piedici și amenințări necurmăte. Fiul lui Moise Braniște, din Cincul Mare (jud. Brașov), n-a ținut seamă de sfaturile nestorului presei din Transilvania, simțind că gravele probleme care frămîntau adînc populația română din Transilvania și Banat îi porunceau să se avînte în luptele în care erau angajate aceste provincii după Proclamația de la Blaj din 3/15 mai 1848, cînd mulțimile adunate pe Cîmpia Libertății au strigat din răsputeri : „Să ne unim cu țara !”.

Socotind că gazetăria era una dintre armele cele mai eficace pentru izbînda în aceste bătălii politice, s-a dedicat ei cu tot entuziasmul tinereții devenind repede unul dintre marii ziariști ai Transilvaniei și Banatului.

Îl mai îndemnau să calce pe acest drum spinos iubirea fierbinte de neam și de pămîntul strămoșilor săi, curajul opiniilor și dragostea de adevăr și de dreptate. A rămas un credincios fanatic al acestor comandamente pînă la sfîrșitul vieții, pe care le-a cultivat și urmat cu o totală dezinteresare de sine, virtute care a fost totdeauna apanajul celor aleși între aleși.

În vibrantul său cuvînt înainte la volum, istoriograful Mircea Mușat îl caracterizează astfel pe marele gazetar : „Ziaristul adevărat a fost întotdeauna conștiința epocii sale, interpretul celor mai autentice simțăminte ale obștii, flacăra vie indicînd calea spre țel. Valeriu Braniște a întrunit în cel mai înalt grad aceste trăsături. Om de aleasă cultură, el a fost fără îndoială și unul dintre marii bărbați ai epocii care posedă, aproape ca nimeni altul din breasla sa, bogate cunoștințe de istorie, o înțelegere clară a legalităților ce guvernează evoluția societății umane, care i-au alimentat fermitatea convingerilor, încrederea nestrămutată în triumful idealurilor națiunii sale” (p. 9).

Inspirat de ideile lui Simion Bărnuțiu, inițiat în tainele scrisului cotidian de Gh. Barițiu și înzestrat cu o vocație autentică de scriitor, Valeriu Braniște a pornit pe drumul anevoios de îndrumător al neamului său, poposind la Brașov, Sibiu, Cernăuți și Lugoj, adică tocmai acolo unde se plămădeau și frămîntau toate țelurile politice ale Partidului Național Român în Transilvania și Banat, chemat să sprijinească acțiunile acestuia cînd de dr. Ioan Rațiu, cînd de Ale-

xandru Mocioni și Coriolan Brediceanu, sau de dr. Gheorghe Popovici și Iancu Flondor în Bucovina.

Colaborarea lui a fost cerută și de Aurel C. Popovici, la redactarea cunoscutei „replici” din anul 1892 a „Junimii academice române” din Transilvania și Banat. În procesul Memorandului de la Cluj din 1894, a fost apărătorul fruntașului nășăudean dr. Gavril Tripon, deși nu era avocat.

În cursul tratativelor de la Arad, din anii 1913—1914, a făcut parte din delegația de 10 membri ai Partidului Național Român care s-a întâlnit cu trimișii guvernului de la Budapesta. Se simțea apropierea marelui război mondial și acest guvern încerca o împăcare cu românii din Transilvania și Banat. Și dacă tratativele au eșuat, faptul se datorește și intransigenței lui Valeriu Braniște. Ceea ce nu l-a împiedicat pe contele Tisza Ștefan, premierul maghiar și inițiatorul acestor tratative, să-i ceară o declarație de fidelitate față de Budapesta în anul 1917, refuzată însă categoric.

Pentru activitatea politică și publicistică, inspirată din cele mai democratice principii, Valeriu Braniște nu s-a putut alege deputat în Dieta de la Budapesta, mulțumindu-se cu protestele publicate împotriva mașinațiunilor electorale puse la cale spre a-i împiedica alegerea.

Dar gloria postumă a lui Valeriu Braniște rămâne ziarul **DRAPELUL**, apărut la Lugoj în anul 1901, dispărut în 1920. În cursul acestei lungi apariții, Drapelul a fost strigătul de alarmă al bănățenilor în lupta aprigă pentru drepturile politice și unitatea națională. În paginile acestuia și-a publicat cele mai răsunătoare dintre articolele sale.

Se spune despre articolele de ziar că au un ecou pînă a doua zi cînd apar altele, adică nu rezistă uzurii timpului. Iată însă că foarte multe dintre articolele lui Braniște dezminț această prejudecată. Cele 151 reproduse în volum sînt o dovadă în acest sens.

Nu este însă cazul să le analizăm pe îndelete, cititorii avînd volumul la îndemînă spre a le diseca cuprinsul și trăinicia. Vom spune numai că, așa cum au făcut-o și alți mari scriitori și gazetari, Valeriu Braniște a scris pentru și pe înțelesul maselor populare, cu un conținut miezos, mustind de idei și sentimente generoase, folosînd un stil clar și direct la subiect, fără înflorituri și întortochieri de fraze care se întorc totdeauna împotriva scopului urmărit de minutorii condeiului. Nutrea asemenea sentimente nobile față de toți concetățenii săi, dar mai ales față de țărani, de care s-a simțit foarte atașat. Le-a ascultat bătaile inimii, le-a ghicit vrerile și i-a susținut cu toată fermitatea în ziarele la care a colaborat sau înființat.

Cît de prețuită a fost această conduită civică de către contemporani și urmași, ne stau mărturie zecile de extrase din numeroasele articole apărute în ziare și reviste, reproduse în volum, semnate de nume binecunoscute din literatura și publicistica română. Între

ele semnalăm pe cele ale unor personalități de alte naționalități, o dovadă elocventă că Valeriu Braniște n-a predicat niciodată idei șoviniste sau reacționare. Dintre aceste omagii, reproducem câteva rînduri dintr-un articol semnat de N. Iorga: „Valeriu Braniște a fost aceasta și atît: cărturar, scriitor, gazetar, mai ales gazetar, pe un timp cînd în țara lui roabă nu era un loc mai expus ca acesta. A gustat temnița pentru libera expresie a gazetăriei sale...” (p. 426).

ION POGANA

TATA OANCEA (1881—1973)

Pe Tata Oancea — așa cum îi zicea întreg Banatul lui Petru E. Oancea din Vasiova Cărașului — l-am cunoscut înainte cu peste jumătate de secol. Înalt și slab, cu figură prelungă și plete cărunte, fluturînd sub o pălărie cu boruri largi, cu lavalieră și barbișon ascuțit, semăna cu un Don Quijote de la Mancha pedestru, nu însă așa cum l-am văzut pe Cavalerul Tristei Figuri într-un desen schițat de creionul ascuțit al lui Honoré Daumier, ci spiritualizat și visător, așa cum l-ar fi portretizat penelul hieratic al lui El Greco. Semăna și cu silueta unui rapsod, sau trubadur peregrin, întîrziat și rătăcit printre „problemele” și oamenii secolului nostru, unii ascultîndu-i cîntecele, alții bruscîndu-l și alungîndu-l de la poarta lor. Bătătoarea, vara — iarna, drumurile pline de praf și de glod ale satelor și orașelor bănățene, cu tolba în spinare, pentru ca să-și plaseze revista bilunară „Vasiova” — după numele satului său natal —, pe care o scria singur, aproape în întregime: „Foaie literară și de informații”, a cărei redacție și administrație era „unde dă Dumnezeu”, cum se specifica pe mîșeta ei. „Este adevărat — spune Tata Oancea, într-o convorbire cu scriitorul Virgil Birou — am alergat mult în fel și chip. Însă nu m-am frînt cînd m-am simțit batjocorit și alungat. Puteam avea un trai mai ușor, muncind în meseria mea, dedicîndu-mă cu totul soției și celor cinci copii ai mei. Știi doar că sînt sculptor în lemn. Dar atunci m-am gîndit că nu rămîne nimeni să ducă literatura, bună sau contestată, în casele celor mici, în casele celor obidiți și uitați de soartă. Și gîndul mi-a dat puteri. Am vrut să le arăt și lor, ca o mîngiere, cît e de frumoasă lumea și cît de mult ar fi trebuit să le fie altfel zilele. Însă, uneori, pe neașteptate, am mai picurat și cîte o lacrimă și chiar protest. De aceea nu m-am lăsat. Ca să-mi mențin revista nu m-am sfiit de la nici o umilință, nu m-am ferit de nici o oboseală. Am alergat, năluca sprintară, cum mi-a zis un confrate în ale scrisului, cruciș,

curmeziș; n-a rămas cătun, sat, oraș necolindat de mine" (Din „Drapelul Roșu”, Timișoara, XXIV (1967), nr. 6962 din 27 mai). Sint mărturisiri ale lui Tata Oancea, care cuprind și „programul” revistei sale, și îndirjirea sa, dincolo de orice umilință, să arate „celor obiști și uitați de soartă”, „cît e de frumoasă lumea și cît de mult ar fi trebuit să le fie altfel zilele”.

Tata Oancea s-a născut în 29 august 1881, în comuna Vasiova de pe Valea Berzavei, învățînd patru ani al școala românească și doi ani la cea nemțească din satul natal. În lunga sa viață de 92 de ani — a decedat la 4 decembrie 1973 — s-a îndeletnicit cu multe „ocupațiuni”, cum singur mărturisește în revista sa, în anul 1929: „Ocupațiuni am cam multe: hamal, zilier, păstor, plugar, lemnar, măsar, rotar, funcționar de birou, legător de cărți, culegător de litere, desenator, pictor, olecuță poet și un foarte mare... cerșetor”. La toate aceste „cam multe ocupațiuni” ar trebui să mai adăugăm și pe acelea de grădinar pasionat și colecționar petrograf, de bibliofil — biblioteca sa personală numărînd peste cinci mii de volume, pe care le-a adunat rupîndu-și piinea de la gură — și de filozof deținător al unui tezaur de înțelepciune orală — pilde, proverbe, zicători, cimilituri etc. —, pe care o risipea cu generozitate peste tot, pe unde îl purtau veșnicele sale peregrinări. Marea lui pasiune însă a fost poezia. „Îmi pare că mă reasc, că mă refac atunci cînd scriu. Cu toată mizeria și urgia înfricoșată în carea mă zbat uneori, simt totuși o fericire, o bucurie nespūsă atunci cînd aștern versuri...”, scrie Tata Oancea. Prima poezie a scris-o la vîrsta de 15—16 ani, în anul 1897. De atunci și pînă cînd i-a căzut pana din mînă, a scris peste cinci mii de poezii, din care a publicat doar 987 în revista sa și în cele trei volume ale sale, intitulate: „Primăvara” (1928) și reeditat în 1936), „Vara” (1929), „Toamna” (1936) și în volumul „Iarna”, care n-a mai apărut. A scris de asemenea și proză, pentru cinci volume: schițe, nuvele, amintiri, impresii de călătorie, însemnări din viață, din războiul mondial etc. Cea dintîi năvelă, „Caii lui Sin-Toader”, a scris-o în anul 1910.

Poate, multe din versurile sale, pline de variate licențe poetice, nu respectă întotdeauna cu rigurozitate tehnica versificației și canoanele prozodiei. Tocmai aceste „abateri” însă de la rigorismul matematic al versificației metrice le fac să pară că sint scrise direct, fără o elaborare migălită îndelung, avînd spontaneitatea și naturalitatea poeziei populare. Într-o poezie, în care-și rezumă „arta poetică”, Tata Oancea spune despre lira sa: „Și sparta-mi liră n-are corzi / De fină mătăsă / Și nici nu poate încînta / Lumea mare-aleasă”. (...) Dar nici n-așteaptă fruntea mea / Cununi de mare preț, / Ci-s mulțumit de voi primi / Vreuna de scaieți. / Omagi de la vreun cetitor / Modestelor scrieri / Ce le-am făcut în suferinți / Și crîncene dureri”.

Într-adevăr, toate „modestele-i scrieri”, Tata Oancea le-a scris în „suferinți și crînce dureri”, meritînd din plin caracterizarea poe-

tului Pavel Bellu, care l-a numit un „mucenic al presei bănățene”. Pentru că într-adevăr, Tata Oancea a fost un mucenic al scrisului cinstit, timp de 19 ani cît a apărut „Vasiova” sa, fără nici un fel de ajutor de la nimeni, tipărindu-se cînd la Oravița, cînd la Timișoara, scriind, nu pentru „lumea mare-aleasă”, ci pentru oamenii umili și necăjiți, pentru suferințele, nevoițele, aspirațiile și speranțele lor. De aceea, chiar și atunci cînd Tata Oancea povestește întâmplări hazlii — „șoade” — din viața chinuită a acestor oameni umili, se simte printre rînduri tremurul unei lacrimi triste.

Printre miile de poezii pe care le-a scris, volumele lui Tata Oancea cuprind și multe poezii religioase. „La Bunăvestire”, „În postul Pascilor”, „La Florii”, „La cuminecat”, „În săptămîna Pascilor”, „La Sfînta Joia mare”, „La denie la Joia mare”, „În Vinerea neagră”, „În simbăta Pascilor”, „Învieră”, „Patimile, Moartea și Învieră” etc. sînt cîteva, doar din volumul „Primăvara”, în care Tata Oancea evocă obiceiuri străvechi legate de Sfintele Sărbători ale Învierii Domnului, îndătinate în satele bănățene, obiceiuri pe care le descrie cu emoție și căldură creștină. Evocînd Patimile și Învieră Domnului, Tata Oancea, încheind cele 25 de strofe ale poeziei, salută omenirea după străbuna noastră datină: „Douăzeci de veacuri de-atunci sunt strecurate / De cînd aceste toate, acolo s-au timplat / Și pentru amintirea celor-ntimplăte / Salut azi omenirea: Cristos a înviat!”.

Desigur, Tata Oancea, bănățean născut, crescut și trăit printre bănățeni, oameni iubitori de cîntare și de poezie, a scris și poezii în grai bănățean, dintre care unele — „Controlă”, „La căzan”, „Năcazuri dă prî la sacie”, „Frunză viergie”, „Și măi bună sara, pauri...” — au intrat definitiv în repertoriul antologic al recitatorilor, unele dintre ele fiind tot atît de cunoscute și de răspîndite ca și „Al mai tare om din lume” a lui Victor Vlad Delamarina, sau unele dintre cele mai izbutite poezii ale lui Gheorghe Gîrda.

Paginile de față nu și-au propus să facă o analiză literară a scrierilor lui Tata Oancea, nici să stabilească, dacă literatura sa dialectală a creat sau nu, prin specificul graiului bănățean, valori estetice deosebite. Nu și-a propus, de asemenea, nici măcar să fixeze locul lui Tata Oancea în literatura dialectală, bănățeană, printre ceilalți autori bănățeni de scrieri în grai bănățean.

Tata Oancea însuși spunea: „Pegasul meu nu-i roib arab / Ca să mă ducă-n zbor, / Ci-i slab și cînd mă sui pe el / Mă tem să nu-l omor. / (...) Nici muza care mă inspiră / Nu e vreo mîndră fată /, Ci-i crunta sărăcie / Neagră-nfricoșată”. Prin mucenicia sa însă și prin entuziasmul cu care a slujit un ideal de bine, de adevăr și de frumos, spre care tindea să înalțe pe „cei de jos”, Tata Oancea face parte dintre oamenii care au fost „doar ideal și jertfă”, ducînd lupta cu „tăvălugul vieții, săraci pămîntește, dar bogați cu duhul, cinstind Pămîntul”, cum îi scria poetul Pavel Bellu lui Tata Oancea

într-o scrisoare în anul 1967. Tata Oancea a fost un visător, din neamul acelora fără de care pământul ar fi pustiu, cum spunea Pa-nait Istrati.

Prin acest ideal — pe care, mucenicind, l-a slujit toată viața, dăruindu-i inima și condeiu —, Tata Oancea și-a asigurat o pagină de onoare și recunoștință în cartea vredniciilor bănățene.

Prof. VISILE VĂRĂDEAN

O DESCRIERE A BĂILOR HERCULANE FĂCUTĂ DE CRONICARUL NICOLAE STOICA DE HAȚEG ÎN ANUL 1829 *

Nu este în intenția noastră de a face un istoric al Băilor Herculane, nici măcar unul scurt și nici de a prezenta ceea ce s-a scris pînă acum despre ele de către autori ca Pascal Caryophilus¹, Johann Nepomuk Cranz², Francisc Grisellini³, Johann Schwarzott⁴, Coriolan Buracu⁵, Theodor Trîpcea⁶, I. și D. Gogăltan⁷ și alții.

Dorim doar să înfățișăm o imagine din 1829 a stațiunii, cu băile și izvoarele pe care le avea în aceea vreme, precum și cu proprietățile curative ale apelor, așa cum le cunoștea un localnic, anume cronicarul bănățean Nicolae Stoica de Hațeg. Acesta, după cum se știe, a trăit între anii 1751—1833 și și-a desfășurat activitatea, în primul rînd culturală, la Mehadia și la Băile Herculane. Într-una din principalele sale opere, o cronică scrisă pentru străini în limba germană, cu scopul de a le face cunoscută istoria ținutului său și pe care am putea-o numi *Cronica Mehadiiei și a Băilor Herculane* (1829), găsită de noi într-un muzeu din Iugoslavia, există un întins capitol, al VII-lea, cu 15 paragrafe, în 27 de pagini, intitulat: *Despre băile de la Mehadia; descoperirea și starea lor*. Ne este, se înțelege, cu neputință de a-l prezenta în întregime într-o comunicare; ne vom mărgini la ceea ce ne-am propus mai sus dar și cu o redare succintă a unor date și citate despre băi, mai întîi în *Cronica Banatului*⁸, apoi din cea a *Mehadiiei și Băilor Herculane*⁹. Toate relevă pregnant strînsa legătură a lui Stoica cu Băile și buna lui cunoaștere a acestora.

* Această comunicare a fost ținută la Băile Herculane, la 28 noiembrie 1980, în cadrul sesiunii științifice „Origini și continuitate autohtonă în sud-vestul României”, organizată în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”.

¹ *De usu et praestantia thermarum Herculanarum...* 1743.

² *De thermis Herculanis*, Viena 1773.

³ *Versuch einer natürlichen und politischen Geschichte Temesvarer Banats...*, Viena, 1779.

⁴ *Die Hercules-Bäder bei Mehadia*, Viena 1831.

⁵ Muzeul general Nicolae Cena în Băile Herculane și *Cronica Mehadiiei*, Turnu Severin, 1924.

⁶ *Băile Herculane*, București, 1966.

⁷ *Băile Herculane*, București, 1980.

⁸ Editată de noi în 1969.

⁹ *Mehadier Chronik*, Bukarest, 1980.

Sint astfel descrise vizitele pe care le-au făcut pe rînd la băi împărații Iosif al II-lea și Francisc I, prințul Ludwig, generalii Papila, Jenei, Soro, Terzici, Petru Duca și alții, apoi înalți prelați ai bisericii ortodoxe și de alte confesiuni (mitropoliți, episcopi) și mai cu seamă vizitele lui Tudor Vladimirescu, care a stat în localitate cîteva săptămîni, locuind chiar la cronicarul nostru, unde citea *Istoria Românilor* a lui Petru Maior și calendarele de la Buda.

Iată și două scurte pasaje din *Cronica Banatului*, din care se poate vedea atît legătura lui Stoica cu băile, cît și cîte ceva din istoricul lor. În primăvara anului 1789, cronicarul era bolnav de friguri. În toilul războiului cu turcii. A doua zi după Florii, scrie el, „mă duși la băni, în Baia mare, arsă, ce era plină de tăciuni, cărbuni, căpriori, lăteți, șendilă, piroane. Sluga loc făcu, întrai. Cald, că și de-asupra soarele pripea. Eșind odată și a treia oară, tot mă culcai, bine asudai, aci, lingă scăldătoare, pre pămînt adormii, de friguri mă mîntuii. Niște mehedinți, viînd aci să prîndă, să se scalde, mă deșteaptă să prînd cu ei; păsulă, urzici cu măsai, o, ce dulceață mîncai!”¹⁰. Sub anul 1805, iată ce consemnează cronicarul: „În septembrie veni noul comandirender gheeneral feldmareșal laitnant baron Petru Duca...” El schimbă planul de reconstrucție a băilor, pe care-l făcuse predecesorul său, generalul Soro. „Duca la băi — scrie Stoica — aicea cu comisariu, maioru, baudirectoru căută planu de-a lucra la băi și altele de-a lucra schimbă. Zisă alt plan, cu 12 cabinete, băi mici, din care 5 începuse. În octombrie fu mari vîrsări de ploi, riul Cerna eșind din matcă, tot ce să zidiră, sobele ce erau lipite de birt, ceăle 5 mici, le dusă. Baia mare, Gli-derbadu și crou de friguri cu pești mari, mici, lipani, păstrăvi le înplu. Plăiașii saci, disagi plini au sărat, pîn la Crăciun au mîncat. Podu Cernii, de peatră, îl rupsă. Bolta bisericii noastre cu acoperișu, jos, împlu biserica, careă căzînd mare tunet au dat”¹¹. Pentru a sublinia legătura cronicarului cu Băile Herculane e bine să amintim atît faptul că el a ctitorit biserica ortodoxă din localitate, cît și că un izvor balnear i-a purtat numele, cît el era încă în viață. Despre acest din urmă fapt iată ce scrie Schwarzott în 1831: „Pe malul drept al Cernei, între *Kaiserbade* și *Augenbade*, la o depărtare de vreo 20 de stînjeni de prima, se află încă un izvor pentru hepatici, nu neînsemnat; acesta țîșnește printr-o gaură ce se află la baza unei stînci din rîu. A fost numit după numele unui protopop, care ceva mai înainte vreme o folosea ca baie proprie, *Izvorul lui Nicolae*. Izvorul este vizibil numai atunci cînd apa riului este scăzută, altfel el este acoperit de apă”¹².

Și în cronica în limba germană, Stoica, înainte de a prezenta băile, le face un scurt istoric, presărat cu unele legende despre Her-

¹⁰ *Cronica Banatului*, p. 261.

¹¹ *Ibidem*, p. 297.

¹² Schwarzott, o. c., p. 215.

cule și chipul lui săpat în stincă, despre Iovan Iorgovan și urmașii lui, care au stăpinit prin aceste locuri ș. a. Astfel, după părăsirea oficială a Daciei de către romani, spunea el: „de la anul 400 și până la anul 1300” ... „aceste băi au fost cercetate doar de românii de prin locurile sălbătece; de asemenea sub turci, până în anul 1717, au fost folosite numai de români”¹³. În 1736 din porunca generalului Hamilton, se fac lucrări de deschidere și reparare a băilor, pe care acesta le-a găsit „în starea cea mai jalnică, năpădite de pădure mare și deasă și acoperite cu pământ”¹⁴. În mai 1738, turcii „au ars și au devastat totul la băi”¹⁵. În 1752 se ridică *Schindelbade* — Baia de șindrilă, se fac două poduri de lemn peste Cerna și un drum. În 1757, episcopul de Virșeț, Ioan Georgevici, își ridică aci o casă încăpătoare, cu 5 camere, cu cerdac și un grajd pentru 10 cai. În 1764 se aduc meșteri străini iscusiți, care deschid noi băi, anume *Baia lui Hercule*, *Baia Neagră* și *Baia Albă*, pe care le dotează cu cabine și mobila necesară; în anii următori, din poziția lui Iosif al II-lea se ridică un han, o capelă, un șopron pentru care și un grajd pentru 20 de cai. Dar, 20 de ani mai târziu, tocmai când băile își recâștigaseră faima și vizitatorii, izbucnește noul război cu turcii, cel din 1788—1791; la 29 august 1788, scrie Stoica, turcii au ars și au distrus toate clădirile de la băi, iar în mai puțin de 6 ani totul a fost năpădit de tufisuri și pădure. Abia în 1793—94 începe refacerea băilor, care durează nouă ani. Rolul hotărîtor în reamenajarea lor l-a avut generalul de origine aromână, Petru Duca. În 1808, din porunca lui, băii Ludwig i se adaugă 12 cabine. În 1815, cu prilejul săpăturilor pentru consolidarea unui zid în malul Cernei, sînt descoperite capetele unor statui, romane, ale căror trupuri fuseseră găsite cu mulți ani mai înainte (1733). În 1817, cu ocazia vizitei la băi a împăratului Francisc și a împărăteșei, împreună cu o impresionantă suită, cronicarul descrie serbările ce s-au dat în cinstea lor. La 1 octombrie se vizitează Ogradena, unde se și pescuiește. „După această excursie — scrie Stoica — s-au urcat în trăsură și au mers la masă la Băile Herculane. (Trecînd) prin Orșova Veche, turcii le-au trimis un car plin de pepeni verzi, dintre care unii erau mai mari decît un butoiș de jumătate de vadră, într-un cuvînt, de o asemenea mărime, cum nici înainte, nici după această întîmplare nu s-au mai văzut vreodată pe aici. Unii din ei au fost luați pentru călătorie.

După masă, la ora 4, toate domniile s-au plimbat pe jos pînă la noua baie, *Gliederbadu* —, Baia pentru mădulare sau articulații, la descoperirile lui Duca de la *Baia Neagră* pentru mădulare, pînă la *Baia de ochi* și înapoi... Seara, cinci lovituri de tun au dat semnalul pentru iluminare; pe munții din iur s-au aprins 200 de

¹³ Mehadiar Chronik, p. 138—139.

¹⁴ Ibidem, p. 138.

¹⁵ Ibidem, p. 143.

focuri în semn de bucurie, iar la Băi s-au luminat ferestrele, într-un cuvânt era o asemenea lumină ca la amiazi. Fanfara regimentului a cîntat în fața reședinței, iar poporul a strigat de trei ori: „Vivat împăratu!”, ceea ce a fost repetat de ecou de sute de ori. Maiestățile Lor, împreună cu suita, se găseau pe balcon și spuneau: „Bravo, bravo, e vesel, aceasta-i cu adevărat iluminare”. Iluminarea munților a durat o jumătate de ceas și a fost apoi stinsă.

La 2 octombrie, maiestățile Lor au vizitat toate clădirile mari, anume: restaurantul-hotel, clădirea administrației, vechiul han cameral, noua popotă militară, băile Ludwig cu cabinele, cele două barăci militare, Aleea Duca, baia lui Hercule și Peștera Hoților, luminată cu o sută de luminări de ceară. După aceea au fost conduse în Parcul lui Duca, nou înzestrat cu mese din piatră și bănci pentru odihnă, iar, ca urmare, înaltele domnii au căpătat poftă mare să bea răchie și să mănince.

După masă au fost vizitate grădina fermei, baia Francisc, baraca separată, izvoarele reci”¹⁶.

Înainte de a trece la descrierea băilor și a izvoarelor lor, cronicarul mai relatează: „Existau 12 băi, iar cabinele de baie aveau un zid triplu, interiorul fiind șlefuit foarte neted, din mortar de gips și împodobit cu fărîme de cărămidă. În afară de șase clădiri mari de baie și izvoare frumoase, restul nu era decît perete carstic, gros cam de un stînjén, de la *Baia lui Hercule* și fortăreață, spre riul Cerna, pe lîngă *Baia Ludwig*, mai în jos de pod, pînă la *Baia de ochi* de acum. Pînă în anul 1805 puteau fi văzute, pe lîngă Cerna și în Cerna, încă multe fragmente de ruine, năpădite de tufe, iar mai apoi, spălate de apa mare a Cernei. Pe jos se aflau risipite cărămizi romane, unele foarte mari, cu totul rotunde sau de forma lunii, a semilunii, pătrate, alungite, ovale etc. Pe lîngă acestea, de asemenea au fost găsite monede consulare și imperiale, precum și alte antichități”¹⁷.

Fără îndoială că odată cu progresul științei, analiza proprietăților curative ale apelor minerale de la Băile Herculane, au furnizat indicații prețioase medicilor pentru îngrijirea bolnavilor. Mie personal mi s-a părut interesant să vă prezint ce știa un localnic, de oarecare cultură, care s-a și tratat la băi, după cum s-a văzut mai sus, despre izvoarele de aci. Am să citez exact din cronică și poate că unii din cei de față, cunoscători ai localității, medici sau de alte profesii, iubitori de istorie, le pot și identifica, cu toate că ele poartă azi alte denumiri, unele chiar fără nici o legătură cu trecutul Banatului. De asemenea pot confirma sau infirma proprietățile curative ale apelor izvoarelor descrise de Stoica. El vorbește despre 9 băi cu 16 izvoare. Redăm în traducere românească cele spuse

¹⁶ *Ibidem*, p. 154—155.

¹⁷ *Ibidem*, p. 130.

de cronicar, traducere realizată cu ajutorul lui H. Jaeger, A. Armbruster și revăzută de C. Feneșan :

„1. Cele două băi *Francisc* au următoarele efecte : vindecă umflăturile, rîia, colicile, gălbinarea, patecea «?», negii, racul, viermii intestinali, iar sexului femeiesc îi grăbește menstruația. Alungă amețelile și tremurăturile, «sînt bune» pentru sinii inflamați și pentru inflamații mai mari și convulsii ale femeilor, ca și pentru gangrenă, pentru membrele obose, pentru crize repetate de slăbiciune ; redau puterile avute înainte și vindecă toate bolile venerice. Tocmai aici jos, pe malul Cernei, «se află» ruinele unei băi și un izvor puternic, a cărui apă caldă este băută de vitele care umblă slobode, cai, vaci și capre. Este un purgativ, care te face gras și sănătos. Aici a fost o excelentă baie pentru bolile venerice, acum desființată. Apa de izvor amestecată vara cu vin are calități excelente, deosebite.

2. Baia *Sîn-Petru*, contra frigurilor, alungă frigurile, dacă bei din ea ; apără de friguri. Pentru frigurile vechi se repetă băile timp de șapte zile ; dacă bei cald de acolo, cu siguranță scapi de ele. Este și un mijloc de a scăpa de hemoroizi ; alungă tusea seacă, catarul și crampele stomacale ; ținută în gură, vindecă durerea de măsele, provocată de dinții cariati, și îi întărește pe cei sănătoși.

3. Baia, acum baia *Ludwig*, două izvoare, puternice, care dețin proprietăți deosebite ; este cea mai apropiată, de aceea este cea mai des recomandată și mai lăudată. Multe mii de oameni bogați și săraci, atinși de boală, fac pelerinaj aici pentru a se lecu. Poate fi folosită cu succes împotriva durerilor de stomac, a indigestiei, a constipației, pentru cei loviți de apoplexie sau chiar paralizați. Vindecă și lecuiește integral răni vechi, nevencedate. Mulți grav răniți s-au restabilit complet în scurt timp și și-au fortificat starea de slăbiciune a trupului. Dacă se folosește această baie doar trei zile așa cum trebuie, se capătă nu numai poftă de mîncare, ci se îngăduie să se bea chiar și vin.

4. Cele patru Băi ale lui *Hercule*, care conțin substanțe minerale deosebite, schimburi de temperatură, proprietăți care provin din două lumi diferite, sînt închinat întru cîntea lui Hercule. Apa acestor băi, băută înainte de masă, este un leac pentru mai multe boli : este remediu pentru răni, cicatrici și picioare reci ; prin îmbăieri sînt îndepărtați și distruși viermii intestinali și se vindecă mai multe boli ținută caldă în gură îndepărtează respirația neplăcută ; băută, eliberează gazele intestinale. Este leac și pentru durerile de picioare, pentru podagră, pentru dureri de gît și de stomac, scade orice temperatură, înlătură durerile, face să scadă tumorile ; în același timp, vindecă de scorbut, anchilozare la bătrînețe și face poftă de mîncare și băutură. Este bine a fi prescrisă, căci dă mare apetit. Ruinele din acest loc dovedesc că romanii au avut aici mai multe cabine de baie.

Dealungul Cernei, pe unele pietri mari ți se înfățișează de că-

tre români cîteva găuri, care ar proveni de la copitele cailor lui Iorgovan, aduși aici la adăpat. Peștera de deasupra acestor băi, numită *Peștera Hoșilor*, are alta mai sus, în stîncă, care însă este rar vizitată. De aici, pe Cerna în sus, cale de peste un ceas, este *Bănița*, un mic izvor cald de îmbăiat, care curge într-un fel de cadă naturală de forma unei alpii sau covate mari, lungă și lată cam cît o persoană, fiind folosit de locuitorii satului apropiat, Valea Bolvașnița, dar nu și de cei aflați la tratament, deoarece e prea departe.

5. *Vechea Baie Neagră*, pentru mădule (articulații), cu izvoare foarte foarte puternice și fierbinți. Romanii, cu zidul lor pe trei rînduri, n-au săpat adînc în stîncă orificiul sau rezervorul, ci l-au făcut larg și deschis, fiind construit pe 6 piloni și acoperit, ca să fie deschis și răcoros. Printre alte leacuri a fost mult folosit de suferinzii de epilepsie, de care mai mulți au și scăpat. Baia a avut efecte excelente pentru reumatism, dureri de stomac și de picioare, pentru dureri de cap și de gît, pentru negi, gâlbinare și mai multe alte boli.

6. *Baia Albă* sau, cum e numită, *de var*, unde s-au vindecat suferinzi de picioare, inflamații, răni, escare «?» hernie, răie, abcese și mulți bolnavi de podagră, care suferiseră aproape doi ani; a ajutat de asemenea și celor cu invalidități ale trupului. Leac foarte vestit pentru răni vechi, lepră, eczeme. Acum au fost ridicate și construite băi minunate, cu case de baie. Mai în sus, gaura de nădușeală, iar la opt stînjini în susul muntelui se află o peșteră și o deschizătură, de unde emană vapori puternici de izvoare termale, aflate mai jos. Și pentru ca deschiztura de sus să nu se mărească și să fie absorbită mai multă ploaie și zăpadă, care să dăuneze izvoarelor, i-am arătat, în 1808, generalului comandant baron de Duca orificiul de sus, care a și fost de îndată astupat cu birne și pămînt. Notabil la aceste izvoare balneare calde este faptul că stropii de apă s-au transformat în diferite figuri, albe ca marmora ori ca alabastrul, de mărimi, lungimi și lățimi diferite, nu numai în chip de lumănări, tîrțuri de ghiță, dar și ca bucați de lemn, groase de o palmă sau un picior, cu ramificații, de asemenea sub formă de migdale și pietrificate din apa balneară curgătoare.

7. *Baia de ochi*, un puternic izvor fierbinte de baie, unde românii au avut două cabine alăturate, acoperite; aci au lăsat un cup-tor mare. Ruinele lor le-am văzut și eu. Potrivit unor povestiri, aceste băi au fost intens folosite, fiind excelente pentru ochi și pentru dureri de ochi. Dacă seara și dimineața se spală capul și gîtul, folosind izvorul cum se cuvine vreme de șapte zile, aceasta constituie un leac sigur. Îndepărtează inflamațiile, elimină durerile și lacrimile, fortifică fața, apără ochii de albeață. Dacă se bea dimineața, întărește stomacul, de asemenea te scapă de colici, oricît ar fi de puternici, precum și de alte boli și neplăceri. Pentru a avea legă-

tură cu băile Francisc sau cele ale Venerei și cu templul de pe munte, romanii au construit de aici un pod peste Cerna.

8. *Noua baie pentru mădule* (articulații), este lângă actualul pod. Are un izvor cald foarte slab și un altul mai puternic, cu apă rece, unde am observat de mai multe ori că românii, stînd în picioare, bagă doar talpa piciorului într-o gaură mică cu apă caldă și află astfel alinare pentru durerile de picioare.

În anul 1794, atunci cînd episcopul de Pécs, contele Eszterházy, a folosit aceste băi pentru picioarele sale, a pus să se sape o gaură adîncă de un picior pătrat și și-a ținut picioarele acolo; după care și comandantul nostru de regiment, generalul maior Terzici le-a folosit și a scăpat, la rîndul său, de marile dureri și a simțit alinare. Această gaură a fost apoi recomandată în mod deosebit generalului comandant contele Soro. Astfel, această baie s-a reconstruit în anul 1803 din scinduri, împreună cu două cabine; prin ea izvorul cald, mai slab, a fost întrecut de cel rece, și-a pierdut din putere și a mai fost folosit numai rareori. Aici este acum Baia Carolina¹⁸.

Acestea sînt relatările cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hațeg despre Băile Herculane, scrise în anul 1829 și redată parțial de noi; le-am prezentat aci, cu gîndul că vor putea ajuta atît la alcătuirea istoriei complete a stațiunii, cit și la lămurirea specialiștilor asupra modului cum au fost folosite în trecut apele de aci și pentru care anume afecțiuni.

DAMASCHIN MIOC

¹⁸ *Ibidem*, p. 133—138.

TIMPUL DE AUR AL PATRIEI NOASTRE

Celebrînd împlinirea a 37 de ani de la revoluția de eliberare socială, națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 primul simțămînt care încearcă pe orice român este unul de uimire: oare cînd au trecut? Trăim „pe nerăsuflete”, cum spune poetul, dăruindu-se muncii și creației, poporul nostru constată că timpul a zburat aproape pe negîndite. El a împlinit însă cununi de aur în vîrsta țării, a tuturor fiilor ei.

37 de ani reprezintă un arc de timp cu o deschidere nu prea mare, dacă îl raportăm la scara istoriei. Pentru poporul nostru însă, pentru devenirea noastră, această epocă a însemnat și înseamnă enorm. Odată cu Eliberarea a fost posibil să se lanseze unul dintre procesele preconizate de mințile cele mai luminate dar mereu amînat datorită diferitelor conjuncturi nepropice — procesul industrializării masive și rapide a României. După primele tatonări, construcția industriei a început din plin și pe un front larg. În decurs de trei decenii ea și-a menținut cu constanță un ritm anual înalt. Bunăoară, în ultimii 16 ani, perioada cea mai fertilă și mai bogată în înfăptuiri din întreaga istorie a țării, el n-a coborît niciodată sub 10 la sută anual. Paralel cu această viteză de înaintare aproape singulară pe plan mondial, industria românească și-a apropiat alte două dimensiuni care-i conferă un caracter modern, dinamic, competitiv. Ea și-a sporit, de la un an la altul, competența, facultatea de a aborda domenii și de a asimila produse cu un grad înalt de tehnicitate, la nivelul cerințelor pe care le impune revoluția tehnică și științifică contemporană. În al doilea rînd și-a extins aria de cuprindere pătrunzînd, practic, în toate zonele țării, însuflîndu-le o nouă fizionomie.

În același timp s-a pornit transformarea fundamentală a agriculturii. Ramură și îndeletnicire care se identifică la noi cu începuturile civilizației românești înseși, agricultura a fost reorganizată pe principiul marilor gospodării de tip socialist sporindu-și infinit randamentul, productivitatea. Ea și-a făcut din mecanizare, din chimizare, din extinderea irigațiilor mijloace care îi îngăduie să realizeze unul dintre cele mai apreciate ritmuri anuale de sporire a producției, pe plan european.

Aruncînd o lumină retrospectivă asupra drumului străbătut în acești ani, supunînd analizei toate faptele pe care le-a validat vremea se poate lesne aprecia că poporul s-a dovedit și se dovedește capabil să gospodărească bine economia țării, să-i modernizeze profilul, să-i lărgască orizonturile pe măsura noilor etaloane pe care le impune lumea contemporană. Așa se explică faptul că în ultimii 30 de ani, România, în condițiile unei rate de creștere a populației de circa 1 la sută anual, a reușit să-și sporească de 15 ori produsul social și venitul național.

În momentul Eliberării, civilizația românească mai avea încă un caracter predominant țăranesc iar diverși teoreticieni de ocazie considerau că acesta era însuși specificul nostru național și că așa și trebuia să rămînă. Mai mult decît atît, ei aclamau sgomotos că, a deschide larg porțile industriei, ar însemna să se atenteze la acest fond primordial, să i se altereze structura. Cu mare interes se citește și astăzi paginile prin care Sadoveanu veștejea cu sarcasm pe acești apologeți nechemați ai tradiționalismului. El, care cunoștea atît de bine sufletul neamului nostru, cerințele și trebuințele lui, considera că, dimpotrivă, ceea ce se impunea era o racordare cît mai deplină la ritmurile și la deschiderile civilizației de tip modern.

Timpu i-a dat întru totul dreptate. În decursul a 37 de ani în România s-a modificat însuși caracterul populației. Primul recensămînt efectuat după război, releva că avem o populație predominant rurală. Acum prevalează populația de tip urban. Dar pentru a se putea opera această răsturnare de date a fost necesar să se asigure cîțiva factori indispensabili. A trebuit ca, odată cu dezvoltarea impetuoasă a industriei, să se amplifice rîndurile muncitorimii. A trebuit, evident, să se modifice însăși structura așezărilor, dîndu-se curs larg urbanizării. În decursul deceniilor scurse s-au construit și dat la cheie în jurul a două milioane de apartamente noi, cifră care sugerează prin ea însăși proporțiile acțiunii de schimbare a înfățișării așezărilor românești.

La ora actuală nu există localitate care să nu reflecte efectele profund pozitive ale acestei preocupări.

Ceea ce trebuie spus și ceea ce știe fiecare este că urbanizarea s-a manifestat și se manifestă la noi doar ca o latură a unui complex de acțiuni și măsuri, toate vizînd creșterea calității vieții populației. Ea se coroborează cu creșterea veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii. Ea se întregește cu acțiunile întreprinse pentru dezvoltarea industriilor care produc bunuri de consum. Ea are un complement necesar în lărgirea și diversificarea gamei de servicii.

Dar după 37 de ani, nu numai cadrul economic este altul, nu numai cadrul social a cunoscut transformări atît de radicale. Oamenii înșiși sînt alții. N-ar strica, poate, să amintim că după Eliberare, s-a pornit la lichidarea uneia dintre cele mai rușinoase moșteniri pe care o lăsase vechiul regim — analfabetismul ce afecta o importantă parte

a populației. S-au deschis porțile școlilor pentru toți cei chemați și dotați, instrucția încetînd de a mai fi un privilegiu al claselor dominante de odinioară.

Odată cu aceasta s-au creat atîtea așezăminte de educație și de cultură, s-au inițiat largi și cuprinzătoare mișcări pentru cunoașterea valorilor autentice pe care le-au produs prin timp țara noastră, umanitatea.

S-a înregistrat apoi o remarcabilă deschidere spre democrație, spre acel regim de stat care înseamnă guvernarea poporului de către popor. De la acest postulat primordial s-a trecut în chip logic la crearea instituțiilor care să permită participarea întregului popor la luarea deciziilor ce angajează politica internă și externă a statului. Sub acest semn, sub semnul perfecționării continue a democrației noastre socialiste, s-au creat și au prins viață, mai cu seamă în ultimii 16 ani, nenumărate forme și organisme care au menirea de a stimula civismul, de a capta forța creatoare a maselor, și a o pune în slujba intereselor supreme ale națiunii.

Revoluția de eliberare socială și națională în România s-a produs pe fundalul ascensiunii tot mai pronunțate a procesului revoluționar mondial. De atunci și pînă acum, țara noastră n-a încetat să se afirme ca o forță care consideră că însăși rațiunea sa de a fi este aceea de a contribui la triumful mărețelor idealuri ale umanității. În această viziune, România militează pentru întărirea, lărgirea și diversificarea relațiilor sale cu toate țările socialiste, cu țările care și-au cucerit de curînd independența, cu statele capitaliste avansate, cu toate statele lumii, pe principiile sacre ale respectării independenței și suveranității, ale neamestecului în treburile interne, ale nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță, ale promovării schimburilor de bunuri și de idei reciproc avantajoase.

Au trecut 37 de ani din august '44. Un timp scurt, dar atît de dens. Un timp căruia poporul i-a împletit cununi de aur prin munca pe care a depus-o și o depune pentru sporirea neîncetată a prestigiului de care se bucură în lumea contemporană România socialistă, țară a libertății, dreptății și demnității, țară suverană, care pășește în viitor stăpînă deplin pe destinele sale.

*

*

*

Aprinzîndu-și candela de lumină purtătoare din lumina de viață făcătoare a învățturii sale, Biserica Ortodoxă Română, cu statornică rîvnă și cu pilduitoare dăruire, a sprijinit și slujit interesele și strădaniile neamului românesc dintru începuturile sale.

Legată de popor nu numai prin obîrșie, ci prin însuși mesajul pe care din convingere și cu arzătoare credință întru înălțarea neamului l-a dus de-a lungul veacurilor, Biserica Ortodoxă Română, pentru care

legătura spirituală cu strămoșii este crez și încredințare, a binecuvîntat ziua eliberării noastre de sub dominația străină, spunînd precum odinioară psalmistul: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim de dînsa”.

Intru-bucurie slujind prin ierarhii, preoții și credincioșii ei, a sprijinit lucrarea de statornicire a celei mai drepte orînduiri cunoscute vreodată de istoria noastră și slujește toate inițiativele și eforturile care se depun pentru înflorirea patriei, pentru ridicarea ei pe cele mai înalte trepte de cultură și civilizație, de progres și bunăstare obștească și pentru afirmarea acesteia în viața internațională.

Acest atașament permanent al Bisericii Ortodoxe Române față de idealurile naționale a fost elocvent subliniat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care spunea că „este bine știut că încă din ziua eliberării patriei, slujitorii și credincioșii cultelor din România au sprijinit înfăptuirea marilor reforme și contribuie cu elan patriotic la construirea socialismului în țara noastră”.

Fiind una cu poporul pe care-l slujește, ea n-a rămas străină noului care a penetrat toate compartimentele vieții noastre sociale și naționale.

De aceea, cîstind după cuviință, pe eroii Eliberării, Biserica Ortodoxă Română își alătură eforturile, prin mijloacele ei specifice, celor ale eroilor de astăzi ai construcției României moderne, acum cînd țara noastră adaugă „la trecutu-i mare, mare viitor”.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

CONGRESUL AGRICULTORILOR

Este o realitate recunoscută astăzi că noile raporturi sociale din satul românesc afirmă tot mai pregnant rolul social al țărânimii cooperatiste. În cadrul larg al liniilor directoare ale dezvoltării economiei în următorii ani, un loc de mare însemnătate îl ocupă măsurile menite să conducă la asigurarea progresului continuu în sfera producției agricole, la înflorirea satelor prin creșterea nivelului de trai al țărânimii. Pe această linie s-a înscris cel de-al II-lea Congres al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărânimii, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor, lucrările ce s-au desfășurat la începutul anului dând expresie vie practicii constante a conducerii stafului de a se consulta cu masele de oameni ai muncii din diverse sectoare de activitate în adoptarea principalelor hotărâri care privesc mersul ferm înainte al patriei noastre pe calea progresului și civilizației.

De asemenea, este cunoscut și faptul că actualul cincinal marchează o etapă calitativ superioară în domeniul agriculturii, urmărindu-se înfăptuirea unei profunde revoluții agrare, ceea ce înseamnă implicit dezvoltarea și modernizarea susținută a producției agricole. „Ne propunem, de fapt — arată președintele Nicolae Ceaușescu — în cuvântarea rostită cu acest prilej —, să realizăm o adevărată revoluție agrară în ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială din satele noastre. Va trebui făcut totul pentru obținerea unor producții vegetale și animale superioare, la nivelul unităților frunțase, care să permită satisfacerea cerințelor științifice fundamentate ale consumului populației, precum și celelalte nevoi ale economiei. Aceasta impune valorificarea mai deplină a întregii suprafețe agricole, folosirea judicioasă a întregii baze tehnico-materiale de care dispune agricultura, a forței de muncă și a specialiștilor”. Pornindu-se de la realitatea că agricultura constituie o ramură de bază a economiei naționale, în centrul politicii agrare a statului se află organizarea și dezvoltarea unei producții agricole moderne, intensive, de înaltă productivitate, care prin folosirea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii să producă mări și variate cantități de produse în condiții de mare eficiență economică.

În cadrul procesului de adâncire a democrației socialiste se va acorda o mai mare atenție participării oamenilor muncii, țărânimii cooperatiste, a celorlalți lucrători din agricultură la conducerea colectivă, ținându-se mai mult seama de părerile lor. Perfectionarea organizării și conducerii agriculturii în etapa actuală se întemeiază, cum se știe, pe aplicarea noului mecanism economic, a autogestunii și autoconducerii, un loc important ocupându-l aici dezvoltarea cooperării între sectoarele de stat și cooperatist. În această privință un rol important îl au consiliile unice agroindustriale, acestea prin buna lor activitate punând într-o nouă lumină procesul apropierii treptate dintre oraș și sat, determinând ridicarea nivelului general de civilizație al satelor, a gradului lor de dezvoltare.

TERMOCENTRALĂ PENTRU RECUPERAREA SISTURILOR BITUMINOASE

După cum se știe, sisturile bituminoase sînt resurse energetice cu putere calorică redusă. Utilizarea lor este impusă de actuala conjunctură economică mon-

dială a materiilor prime și combustibililor, cit și de programul țării noastre, care prevede să-și asigure independența sub raport energetic pînă în 1990. Cunoscută la noi încă de la jumătatea secolului trecut, acestea au fost parțial valorificate prin procedeul distilării lor în retorte construite pe teritoriul Aninei. Se obțineau gudroanele din care se extrăgea apoi doar principalul component al acestora, parafina. Rezerva geologică însă este mult mai bogată în substanțe energetice și utile încît chiar și geologilor le este greu să o categorisească. Ca aspect exterior, sisturile se aseamănă cu un pietriș îmbibat cu păcură. Ele sînt, de fapt, o rocă sedimentară fină, avînd ca principal constituent argila. Din această cauză în cenușile acestora se regăsește alumina. Ca proveniență, zăcămintul se află între petrol și cărbune, puterea calorică fiind dată în egală măsură atît de hidrocarburi cit și de cărbune. Hidrocarburi nu sînt tocmai un țitei. Marea lor greutate moleculară le apropie mai curînd de gudroane și desigur valorificarea lor prin rafinare ar ridica probleme tehnice și tehnologice deosebite. Dar arzîndu-le în termocentrale se valorifică întreaga lor putere calorică.

Complexitatea acestor resurse a pus în fața specialiștilor și o altă problemă, aceea a recuperării resurselor secundare conținute în zăcămint. Modul cum a fost concepută această activitate constituie un model de înaltă eficiență economică. Prin arderea sisturilor se vor obține, desigur, cenuși. Supuse unor procese ulterioare de prelucrare din acestea se va extrage alumina, necesară fabricării aluminiului. Prezența în zonă a unei însemnate cantități de calcare, necesare extragerii aluminei, impune ca această activitate să se desfășoare în perimetrul zăcămintului de bază. La rîndul lor, cenușile rezultate din obținerea aluminei vor servi drept materie primă pentru fabricarea cimentului, a unor produse ceramice etc. O altă linie de valorificare a resurselor secundare conținute în sisturi este calea chimică și mecanică de recuperare a metalelor ce se găsesc în rezerva geologică fie sub forma unor concrețiuni de siderite și ferrosiderite, fie în formă disimulată. Factorul principal de eficiență este dat de asocierea pe aceeași platformă industrială a tuturor tehnologiilor capabile să valorifice integral atît puterea calorică a sisturilor, cit și a substanțelor utile conținute de cenușile acestora. Acest ansamblu de tehnologii va face posibil ca însăși zona exploatată ce se profilează în vecinătatea orașului Anina să devină o veritabilă zonă industrială.

Termocentrala ce se construiește la Anina va avea un aport energetic instalat de 990 Megawați. Multe din componentele sale, cum sînt cazanele, constituie prototipuri. Dealtfel atît cazanele cit și întregul echipament energetic sînt de concepție românească. Utilizarea lor cit și a zăcămintului constituie un pionierat atît pentru țara noastră cit și pentru întregul continent.

PRIMA ÎNSTALAȚIE ROMÂNEASCĂ DE FABRICARE A ȚEVILOR INOX

În ultima vreme întreprinderea „Republica” din București a început să livreze noi sortimente de țevi din oțel inox, refractare și pentru cazane energetice. Sînt realizări numite pe drept cuvînt de excepție. În primul rînd fabricarea acestor țevi în țară scutește economia națională de un considerabil efort valutar, echivalent în zeci de milioane de dolari. În al doilea rînd, punerea în funcțiune a uzinei de țevi din oțeluri aliate marchează o etapă calitativ nouă atît în domeniul tehnologiilor de laminare, cit și în privința creșterii gradului de valorificare a metalului.

Intrarea în funcțiune la întreaga capacitate a uzinei de țevi din oțeluri aliate va permite fabricarea anuală a 40.000 tone țevi din oțel inoxidabil și pentru cazane energetice. Trebuie precizat că pînă acum întregul necesar de țevi inox, destinate cu prioritate industriei chimice, se aducea din import.

Procesul de fabricație constituie o noutate în metalurgia românească intrucît este pentru prima dată cînd se obțin, în țară, țevi din oțel inox prin procedeul de

extruziune la cald. Aceasta prezintă față de tehnologiile clasice numeroase avantaje, între care de maximă importanță sînt calitatea produsului finit, dimensionarea exactă a țevilor, posibilitatea schimbării mai rapide a diametrelor de țevă care se pot obține și, amănunt esențial, consumuri energetice de două ori mai mici. Procesul tehnologic, integral mecanizat și automatizat, asigurînd condiții excelente de lucru, permite o creștere de circa șapte ori a valorii metalului prelucrat.

AUTOPENETROMETRUL DE 15 TONE

Un penetrometru autotransportat, de 15 tone, folosit pentru a determina în minimum de timp și cu maximum de eficiență rezistența terenurilor la fundația viitoarelor clădiri, testat deja cu foarte bune rezultate pe un număr mare de șantieri (Combinatul petrochimic din Năvodari, Întreprinderea de autoturisme OLTCIT din Craiova, Combinatul siderurgic Călărași etc.) a fost realizat nu de mult de către un colectiv de specialiști de la Truștul de lucrări speciale din București în colaborare cu alte două întreprinderi din Craiova și București. Cu ajutorul autopenetrometrului, specialiștii descoperă care este stratificația terenului de fundare și starea de îndesare a acestuia, iar pe deasupra — ceea ce nu pot face cu alte aparate asemănătoare — ei îl pot folosi pentru a-și forma o imagine exactă în privința gradului de comportare a terenurilor mai puțin rezistente, în urma consolidării lor prin coloane de balast sau prin alte mijloace. Folosirea acestui aparat cu un randament de 6 ori mai mare decît aparatele obișnuite de sondaj permite obținerea de date cu un grad foarte ridicat de precizie, oferind criterii sigure pentru adoptarea soluției optime de fundare a noilor construcții.

VACCIN ORIGINAL ÎN TRATAMENTUL REUMATISMULUI

De curînd, Oficiul de stat pentru invenții și mărci a eliberat brevet de invenție pentru o nouă „metodă de tratament a reumatismului cronic evolutiv și a unor boli de collagen”. Anunțată mai demult în cercurile de specialitate, metoda se bazează pe unele observații potrivit cărora fenomenul de alergie infecțioasă stafilococică ar constitui principalul factor etiopatogenic al bolilor reumatismale evolutive inflamatorii, iar tratamentul lor cu vaccin stafilococic, după un anumit dozaj, desensibilizant-imunizant, dă rezultate pozitive remarcabile. Extinzîndu-se cercetările, s-a observat că același mecanism patogenic produce și unele boli de collagen cu care, de altfel, reumatismul are o serie de legături comune cunoscute, ca: sclerodermiile, poikilodermatomiozitele și altele. Infecțiile stafilococice întretinute de focare latente au fost găsite apoi drept factori generatori și ai altor afecțiuni cu substrat alergic, dintre care unele dermatoze alergice (eczeme, urticarii), uretrite, astm, boala Behcet, boala Reiter ș.a., iar la unele din ele s-a folosit chiar vaccinul stafilococic ca tratament. Luîndu-se în considerație această extindere a fiziopatologiei stafilococice, s-a procedat la încadrarea tuturor afecțiunilor generale de acest mecanism patogenic într-o categorie aparte nozologică și etiopatogenică, pentru care s-a propus denumirea de stafilocoze.

Cercetările care aparțin doctorului Nicolae Eftimescu de la Spitalul municipal București au început, în fapt, încă din anul 1958, de cînd, printr-o întîmplare, folosind vaccin stafilococic în tratamentul unor furunculoze și piodermite, a aflat de la bolnavii respectivi că numai după cîteva injecții durerile reumatismale pe care le aveau dispăruseră. Faptul l-a determinat să cerceteze sistematic acest efect, iar pentru verificare a folosit și un vaccin stafilococic preparat de Institutul Cantacuzino și retitrat de autor pe baza observațiilor proprii. Același rezultat: după numai cîteva injecții administrate unor reumatici, durerile dispăruseră. Este de

menționat că acest vaccin, în concentrația sa inițială, era contraindicat în reumatism, fapt care-l determină pe autor să întrevadă legătura între vaccin și cauzele bolii.

În legătură cu vaccinul brevetat, ne precizează că durata totală a tratamentului este de o lună și jumătate, cu toate că în cele mai multe cazuri, efectele sînt vizibile după numai cîteva injecții. De asemenea, nu e recomandabil să fie administrat concomitent cu cortizonul care inhibă formarea anticorpilor.

Din anul 1959 pînă în 1979 vaccinul stafilococic poliantigenic a fost folosit în 1731 de cazuri de stafilocoze, ducînd la diminuarea și, de cele mai multe ori, la dispariția totală a cortegiului simptomatic al bolii.

FEROMONII — INSECTICIDELE IDEALE

Feromonii nu sînt altceva decît hormoni fabricați de organisme insectelor. Ei au putut fi identificați și studiați grație noilor cuceriri ale biologiei și biochimiei, odată cu perfecționarea metodelor care permit analiza și sinteza unor cantități infime de substanță, indiferent care ar fi ea. Unii dintre acești hormoni sînt secretați de insectele femele pentru a atrage masculii. Or, dacă ajung să fie cunoscuți și sintetizați, acești hormoni pot fi utilizați pentru distrugerea insectelor dăunătoare pe o cale cu totul nouă, neconvențională, evitînd neajunsurile pe care le provoacă orice insecticid. Capcanele cu feromoni atrag masculii care ajung, în acest fel, direct în „gura lupului”. O altă modalitate este aceea de a împrăști feromoni în anumite puncte ale unei plantații, astfel încît masculii, complet dezorientați, nu-și mai pot găsi perechile și fecundarea nu se mai produce. Și într-un caz și în celălalt, populația de insecte dăunătoare este distrusă aproape în întregime. De asemenea, cu ajutorul unor capcane de felul celor amintite, se pot stabili, cu ușurință și cu precizie, perioadele apariției, densitatea și aria de răspîndire a dăunătorilor. Toate aceste concluzii au fost confirmate de experiențele realizate în 18 județe ale țării asupra unor insecte care atacă în mod frecvent piersicul, prunul, mărul și molidul. Dealtfel stațiile de avertizare din țară sînt de pe acum, dotate cu astfel de capcane.

Întreaga cantitate de feromoni sintetici — structura lor este identică cu cea a hormonilor naturali — a fost produsă de Institutul de chimie din Cluj-Napoca, care dispune de o uzină miniaturală — o încăpere de cca 35 de metri pătrați — capabilă să fabrice, în cantități mici, o gamă largă de substanță de cele mai diverse utilizări. Dar, ceea ce e interesant de subliniat, chimia modernă este legată tot mai strîns de obținerea unor compuși, fie ei catalizatori, fie substanțe biochimice, care în cantități extrem de mici reprezintă valori foarte mari. Feromonii sînt, în această privință, un exemplu semnificativ. Cantități de ordinul miligramelor pot înlocui tone de insecticide, avînd în plus, avantajul că nu poluează mediul și nu acționează decît asupra unei singure specii: aceea care este dăunătoare.

ALEGEREA NOULUI PATRIARH AL IERUSALIMULUI

La 16 februarie 1981 a avut loc alegerea noului patriarh al Ierusalimului în persoana arhiepiscopului Diodor de Hierapolis.

Prea Fericitul Patriarh Diodor s-a născut în Chios în anul 1923. Studiile și le-a făcut la Facultatea de Teologie din Atena. Călugăr din tinerețe, diacon în 1934 și preot în 1947 el deveni în 1962 arhiepiscop de Hierapolis. În 1963 a fost numit reprezentant al Patriarhiei Ierusalimului la Aman — Iordania.

Festivitatea instalării s-a desfășurat în biserica Învierii din Ierusalim la 1 martie. Au participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Calcedonului din partea Patriarhiei Ecumenice, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie al Contitelor și Colonnei din partea Patriarhiei Moscovei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei însoțit de P. Cuv. Arhim. Vasile Cornilă din partea Patriarhiei Române, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Barnaba al Kitvosului și Hrisostom al Peristerei din partea Bisericii Greciei. Au mai fost reprezentate Biserica Romano-Catolică și diferite Biserici protestante.

Și-au trimis delegați autoritățile guvernamentale și locale.

În alocuțiunile lor oaspeții au salutat pe noul patriarh și i-au adresat cuvenite urări. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton a evocat tradiția seculară și misiunea Patriarhiei Ierusalimului la Locurile Sfinte. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor apoi a transmis felicitările Prea Fericitului Patriarh Iustin și Sfințului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române exprimând totodată speranța că bunele relații dintre Bisericile noastre se vor dezvolta continuu.

Tuturor le-a răspuns Prea Fericitul Patriarh Diodor care la încheierea festivității a oferit un dejun oficial.

CONSULTĂRI ÎNTRE BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ
ȘI PATRIARHIA ECUMENICĂ

O delegație a Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Patriarhia Constantinopolului între 9 și 13 martie 1981, având în componența ei pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, exarhul Patriarhiei Române pentru comunitățile ortodoxe române de peste hotare, Prea Sfințitul Episcop Antonie al Buzăului și Prea Sfințitul Episcop Adrian Hrițcu, conducătorul Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa centrală și occidentală.

După sosirea la Istanbul, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrie al Constantinopolului, căruia i-au transmis un mesaj din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin, salutul său frățesc, dorința continuării și aprofundării bunelor relații tradiționale dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică în folosul Ortodoxiei și pentru slujirea marilor idealuri ale contemporaneității de pace și colaborare între toate popoarele și statele. La rindul său, Întistătătorul Patriarhiei Ecumenice a rugat să fie

împărtășită Prea Fericitului Patriarh Iustin expresia dragostei și prețuirii față de Biserica Ortodoxă Română, față de poporul român și înalta ocîrmuire a Republicii Socialiste România.

În continuare au fost evocate problemele care preocupă la ora actuală întreaga Ortodoxie, pregătirile în curs de desfășurare pentru convocarea Sfîntului și Marelui Sinod, dialogurile cu celelalte Biserici și confesiuni creștine, legăturile cu marile organizații internaționale creștine.

Aceleași probleme au fost aprofundate în cadrul discuțiilor ce au continuat între delegația Bisericii Ortodoxe Române și o comisie a Patriarhiei Ecumenice formată din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Maximos al Sardelor, Înalt Prea Sfințitul Chiril al Chaldei, Înalt Prea Sfințitul Gabriel al Coloniei și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Constantin al Derconului, constatăndu-se un deplin acord și dorința armonioasei cooperări în toate cele ce țin de promovarea unității Ortodoxiei și prezența ei în contemporaneitate. Ambele delegații s-au informat apoi asupra activității și preocupărilor fiecărei Biserici reprezentate și au constatat utilitatea consultărilor reciproce cu privire la chestiunile de interes comun.

În ziua de 12 martie, după ce au participat la slujba canonului Sfîntului Andrei Criteanul în catedrala din Fanar, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au fost invitați la Sanctitățile Sale Patriarhului Dimitrie la un dejun oficial. Ziua următoare s-au posternat la mormintele foștilor patriarhi ecumenici din cimitirul ortodox, iar în restul timpului au vizitat celebra „Sfînta Sofia”, rămășițele vechii mănăstiri „Studion”, biserici, monumente istorice și muzee din Istanbul, locul renumitei școli teologice din insula Halki, etc.

La 13 martie, înainte de plecarea spre patrie, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române s-au întîlnit din nou cu Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrie și cu membri ai Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, cu care prilej s-a manifestat de ambele părți satisfacția pentru rezultatul pozitiv al convorbirilor purtate, hotărîrea de a acționa și pe mai departe în spirit de unitate și deplină armonie.

INTRUNIREA SINODULUI ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE GRECEȘTI DIN AMERICA

Potrivit unei informații difuzate de buletinul Centrului ortodox al Patriarhiei ecumenice din Chambésy-Geneva (Episkepsis, an, XII, nr. 245, 1 februarie 1981, pp. 3—5), între 15—16 ianuarie 1981 s-a întrunit la New York sinodul Arhiepiscopiei ortodoxe grecești a Americii care, între altele, a dezbătut probleme legate de dificultățile cu care sînt confruntate parohiile aflate sub jurisdicția ei și măsurile menite să le preîntîmpine. La încheierea lucrărilor a fost întocmit un apel adresat clerului în care se spune:

„...Povățuim pe ortodocșii greci să fie atenți, mai ales în aceste vremuri critice, să nu-și părăsească tradițiile al căror păzitor și protector credincios rămîne mereu venerabilul nostru centru spiritual, Patriarhia ecumenică a Constantinopolului. Diferite mici grupuri schismatice și eretice care s-au despărțit de Patriarhie pretind că practică adevărata pietate și încearcă cu disperare să ducă pe credincioșii departe de adevărul Bisericii recurgînd la minciuni ademenitoare.

„Dezaprobam orice tendință de autoproclamare a independenței precum și orice inițiativă luată fără aprobarea expresă a Patriarhiei ecumenice. Deplîngem încercările acelor care pretind să aibe monopolul credinței ortodoxe ori să-i fie purtătorii de cuvînt în această țară. Declarăm acestea după ce am prîmit o scrisoare semnată de episcopul Dimitrie în calitate de secretar al „Sinodului Bisericii Ortodoxe a Americii” (vechea Mitropolie rusă proclamată unilateral autocefală). Această scrisoare ne informează că „Biserica Ortodoxă a Americii” și-a mutat sediul de la New York la Washington, capitala țării noastre.

„Ceram clerului nostru să fie cu grijă asupra sa și asupra turmei peste care Sfântul Duh i-a făcut păstori și învățători, pentru ca nici una din oile lui Hristos ce le-au fost încredințate să nu se piardă ori: să fie mîncată de lupii cruzi, adică de diferitele culte pseudo-religioase...”.

De asemenea apelul atrage atenția credincioșilor asupra nocivității unor mișcări de reînnoire spirituală zise „harismatice”.

În fine este anunțată crearea a două comisii, una care se va ocupa cu monahismul și alta care va studia posibilitatea stringerii legăturii dintre propovăduirea învățăturii Bisericii și păstrarea limbii și tradițiilor grecești.

PRACTICA SF. TAINE A SPOVEDANIEI

„Societatea teologică ortodoxă din America „și-a consacrat una din ultimele întruniri, citim în buletinul „Service Orthodox de Presse et d'Information” (Paris nr. 55, februarie 1981, p. 2) practicii „actuale” a Sfintei Taine a Spovedaniei în Biserica Ortodoxă. La încheierea lucrărilor s-a întocmit un document cu scopul de „a se pune capăt abuzurilor, relei întrebuintări și neînțelegerii” cu privire la această taină, cum și de a pune în lumină adinca ei semnificație.

Spovedania, constată documentul, este deseori rău înțeleasă atât de preoți, cit și de credincioși. Destui preoți „nu-și dau seama că trebuie ei înșiși să participe la taina spovedaniei”. Pocăința este un element esențial al vieții oricărui creștin, inclusiv a clericilor. Doar preoții care au conștiința propriei trebuințe de a se spovedi pot cu adevărat să facă pe enoriașii lor să participe din plin la această sfântă taină.

În Ortodoxie Sfînta Taină a Spovedaniei începe cu momentul cînd credinciosul își dă seama că a păcătuit și se pocăiește schimbîndu-și felul de a fi, apropiindu-se de Dumnezeu. Taina însăși constă în părerea de rău pentru păcatul săvîrșit, mărturisirea lui, împăcarea cu Dumnezeu.

Documentul subliniază de asemenea că spovedania este un act personal în sensul că fiecare penitent trebuie singur să se pocăiască și să încerce împăcarea cu Dumnezeu, dar nu numai cu El, ci cu întreaga comunitate a Bisericii. Deși mărturisirea păcatelor se face înaintea preotului, ea nu este un lucru privat, nici o simplă exprimare a vinovăției proprii deoarece împăcarea trebuie să se realizeze și cu semenii față de care a greșit. Tocmai de aceea rugăciunea care se rostește la împărtășirea din cadrul sfintei liturghii se spune cu voce ridicată: „Cred, Doamne, și mărturisesc...”.

În fine membrii „Societății teologice ortodoxe din America” notează că spovedania nu este doar o discuție cu preotul, simplă „consultație”, ci mai ales ocazie pentru credincios de a se pocăi, de a se schimba, de a-și reînnoi ființa lăuntrică, de a se îndepărta de păcat și de a se reîntoarce la Dumnezeu.

ORTODOXIA ȘI LOCUL CREDINCIOASELOR ÎN BISERICĂ

Discutată nu odată cu pasiune în comunitățile ieșite din Reformă ca, și în cercurile romano-catolice, problema locului femeii în Biserică preocupă tot mai mult și pe ortodocși prilejuind reflecții originale și interesante, constată buletinul Episkipsis (an, XII, nr. 244 din 15 ianuarie 1981, pp. 5—7). Astfel de la cea dintîi consultație a credincioșilor ortodocși ținută la mănăstirea Agapia în 1976 — organizată cu binecuvîntarea întîistătorilor Bisericilor ortodoxe și vechi-orientale (necalcedoniene) — au fost întocmite și date publicității o serie de texte dintre care merită să fie menționat cel semnat de Elisabeth Behr-Sigel, Marie-

Joëlle Daldelin și Irène Schidlovsky, care este rodul colaborării a două parohii ortodoxe din Franța.

„Unele dintre noi, se spune în acest text gîndesc că ar fi drept, potrivit concepției autentice a Evangheliei și de dorit pentru mai binele comunităților noastre, să fie acordat un loc mai important femeilor în diferite domenii ale Bisericii: acolo unde se întreprinde o reflecție teologică responsabilă și acolo unde se iau deciziile. Altele, dimpotrivă se simt perfect bine în situația lor actuală. O a treia grupă în fine opune motive de ordin spiritual la pătrunderea așa zisului „feminism” în Biserică cu care aceasta n-are nimic a face... Deosebirea dintre pozițiile acestor trei grupe va trebui evident nuanțată. Chiar printre credincioasele tradiționaliste (termen folosit în cel mai bun sens) unele sînt neliniștite de decalajul existent, pe de-o parte între structurile patriarhale care dăinuie și evoluția moravurilor, iar pe de altă parte, și aceasta e mult mai grav, între concepțiile incremenite și dinamica Evangheliei așa cum se manifestă în atitudinea lui Iisus față de femei și unele texte fundamentale ale epistolelor pauline, ca spre pildă Galateni 3, 27—28: În Bisericile noastre ortodoxe în care venerarea Maicii Domnului ocupă un loc atât de important, femeile sînt cinstite ca soții, mame și călugărițe. Ele împlinesc diferite sarcini, însă mai degrabă de execuție decît de concepție. Sîntem noi dispuși să le solicităm creativitatea pe planul acțiunii, gîndirii, credinței ori spiritualității? Sîntem noi gata să le asociem — chiar cu titlul de mirene — ca membre cu drepturi depline la responsabilități și decizii?”.

Numeroase alte texte asemănătoare pun problema în aceeași termeni, sub raport teoretic și practic, toate ajungînd la concluzia necesității reevaluării locului credincioaselor în Biserică. Punctul de plecare îl constituie persoana Maicii Domnului, prototipul credincioasei creștine, iar concluziile se referă la membrele de astăzi ale Bisericii al căror rol se apreciază că trebuie subliniat tot mai mult.

CONTRA UNOR PRIVILEGII NEJUSTIFICATE

Consiliul național al Bisericilor din S.U.A. reprezentînd 38 Biserici ortodoxe și protestante a hotărît ca din 1983 să se evite orice folosire a limbajului exclusiv masculin în denumirea lui Dumnezeu. Cuvinte ca „oameni”, „bărbați”, „frați”... vor fi înlocuite cu „ființe omenesti”, „frați și surori”, etc. „Noi voim să inventăm un limbaj care să înglobeze întreaga persoană umană, masculină și feminină deodată, a declarat un reprezentant al respectivului consiliu. Conceptul de Dumnezeu depășește masculinitatea în care noi l-am închis” (cf. revista *Réforme*, Paris, nr. 1876, sîmbătă 4 aprilie 1981, p. 10).

Luarea de poziție a Consiliului național al Bisericilor americane nu este fără temeii dacă ne gîndim că în general limbajul nostru religios vizează cu precădere pe bărbați: „iubiți credincioși”, „frații mei”... sînt, bunăoară, spre a da cel mai simplu exemplu, prin care un preot se adresează ascultătorilor săi, deși printre ei se găsesc și femei. Mai mult decît atât însă, Dumnezeu mai ales e înțeles exclusiv ca bărbat, ca „părinte”, și tot astfel e înfățișat iconografic. Cum vor reuși însă creștinii americani să „inventeze” alt limbaj și altă terminologie rămîne să se vadă după apariția primelor texte modificate de rugăciuni, imnuri, etc.

DELEGAȚIE BISERICESCĂ CHINEZĂ LA HONG-KONG

Între 22 martie și 4 aprilie 1981 o delegație protestantă chineză în frunte cu episcopul K. H. Ting a făcut o vizită la Hong-Kong. Reprezentanții Consiliului creștin chinez au luat parte, alături de conducători bisericești veniți din 14 țări

asiatice, la consultația organizată de Conferința creștină a Asiei asupra situației Bisericii din R. P. Chineză, s-au întâlnit cu studenții a trei seminarii teologice și au purtat discuții cu responsabili diferitelor confesiuni creștine locale.

Episcopul anglican Ting care este și președintele Consiliului creștin chinez a dat o conferință de presă când a informat asupra vieții religioase din țara sa. El a insistat asupra posibilităților de a deschide lăcașuri de cult, de a imprima Bibliei, în general asupra libertății religioase de care se bucură toți cetățenii.

PATRONUL SPIRITUAL AL ECOLOGIEI

Urmind practici des întâlnite în creștinismul occidental de a pune feluritele indeletniciri sub patronajul unui sfânt, oficialitatea romano-catolică a decis în ultima vreme să facă din Sf. Francisc de Assisi patronul ecologiei.

„Toată lumea știe — a declarat într-un interviu cardinalul Silvio Oddi, prefectul Congregației Vaticanului pentru cler — că problema ecologică a dobândit în timpul nostru o importanță specială. Lipsa de respect față de natură și, așa zice, violența ce i se face prin atâtea forme de poluare, constituie o amenințare pentru chiar existența omului. Este de ajuns să gîndim la exterminarea peștilor, provocată de poluarea apelor. Este de ajuns să gîndim apoi la inconvenientele care păgubesc sub diferite forme natura fizică sau la lipsa de respect față de anumite zone destinate să asigure respirația locuitorilor marilor orașe. Este de ajuns să gîndim în fine la gravele amenințări care apasă asupra sănătății fizice a ființelor umane, condamnate să absoarbă miasele foarte nocive răspindite de mijloacele moderne de existență. Aceasta explică nașterea unor organisme în multe părți ale lumii cu scopul apărării naturii, prin aceasta aducîndu-se un mare serviciu umanității întregi. Astfel a apărut inițiativa proclamării Sfintului Francisc de Assisi ca patron al ecologiștilor”.

Relația dintre ecologie și Sf. Francisc se întemeiază pe atenția acordată de el naturii, dovada constituind-o între altele cunoscutul „imn al creaturilor” care îmbrăie un autentic mesaj pentru respectul datorat naturii și îndemnul de a dialoga cu toate făpturile care laudă „minunile lui Dumnezeu”.

Făcuci după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, noi nu avem dreptul să distrugem ceea ce Dumnezeu a pus în slujba oamenilor și spre binele lor. În colaborarea sa cu Dumnezeu, credinciosul rămîne atașat proiectului primordial al lui Dumnezeu care ne-a voit în centrul universului. Sf. Francisc numea pămîntul maică, soarele frate, luna soră: era urmare logică a crezului său și a dragostei autentice față de natura creată de Dumnezeu (vezi *L'Osservatore romano*, Roma, an. XXXII, nr. 10 (1930), 10 martie 1981, p. 2).

Dincolo de relația Sf. Francisc — ecologia, decizia forurilor romano-catolice relevă importanța ecologiei și atrage atenția asupra nevoii de a proteja natura prin toate mijloacele.

MUZEUL PATRIARHIEI SÎRBE

Una din colecțiile muzeistice importante din Belgrad aparține Patriarhiei Sîrbe. Deschisă în anul 1954 ea s-a dezvoltat continuu oferind vizitatorilor expozite de mare valoare, nu puține legate de trecutul Bisericii Ortodoxe Române.

Organizatorii muzeului, președintele director Svetozar Dușanici și harnicul custode Slobodan Milevșnici, evidențiază felonul databil din 1519 și lucrat de doamna Despina, soția lui Neagoe Basarab (1512—1521), provenită din familia Brancovici și înrudită cu familia Iakșici din Nădlac, județul Arad.

Există apoi obiecte donate de Ivan cel Groaznic în 1559 pe seama mănăstirii Mileșeva, amintind de bunica lui care n-a fost altcineva decît un membru al aceleiași familii Iakșici din Nădlac.

Alte piese subliniază importanța Lipovei ca centru religios și cultural al populației ortodoxe de pe Mureșul inferior. Una din cele mai semnificative este un chivot de argint realizat pe la 1550—51 de maestrul Dimîtrie din Lipova. Privind cu atenție această lucrare se poate aprecia la ce nivel înalt a ajuns, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, arta bisericească din acest oraș.

Să mai cităm bedernița mitropolitului Daniel de la Lipova, databilă din anul 1563. Această informație rectifică datele eronate înserate în unele publicații cu privire la perioada de păstorire a înaltului ierarh. Bedernița este confecționată din mătase atlas de culoare roșie închisă, cusută cu fire de mătase și metalice.

Tot din secolul al XVI-lea provine un tetraevangheliar „manuscris copiat pe la 1580 de Popa Iova în Țara Românească. Lucrarea se impune și prin frumusețea miniaturilor.

De pe teritoriul Transilvaniei provine „Sobornicul” tipărit în anul 1580 de Coresî și Ghenadie la Sebeș-Alba. Trebuie menționat și aici, grija tipografilor pentru ilustrarea cărții, remarcîndu-se stampa care reprezintă pe Sfîntul Nicolae.

Între piesele muzeistice majore se găsește un ornat arhieresc datînd din anul 1755, provenit de la Caransebeș. Mai trebuie menționat unul din cele mai vechi antemise provenit din vestul patriei noastre, realizat prin grija episcopului Vicentie Ioanovici al Aradului (1726—1731).

Sînt demne de reținut și cîteva portrete de valoare artistică reprezentînd personalități care au avut legături cu credincioșii români. Între acestea amintim portretul lui Moise Putnic care fusese, între anii 1774—1781, titularul eparhiei Timișoarei.

Un interes deosebit pentru noi reprezintă marea colecție de icoane care se află în muzeu. Unele din figurile proeminente ale picturii bisericești care au realizat aceste opere au provenit de pe teritoriul patriei noastre sau au lucrat intens aici. Între aceștia se numără Teodor Crăciun, originar din Boldur, județul Timiș, George Tenetki, originar din Arad, Iacob Orfelin, Teodor Ilci Ceslie etc.

Desigur, Muzeul Patriarhiei deține și multe piese provenite de la personalități sîrbe, care în decursul activității lor au avut contact cu țara noastră. Astfel se pot cita materialele care evocă amintirea cneazului Lazăr, căzut în istorica bătălie de pe Cîmpia Mirlei (1389), sîrbii avînd în apărarea independenței lor ajutorul armat al domnitorului Mircea cel Bătrîn. În acest sens este de remarcant un veșmînt al cneazului, o diplomă și o poezie a cărei text a fost cusut pe catifea în 1402 și care elogiază faptele eroului. La fel, trebuie să amintim numeroasele vestigii care privesc pe Maxim Brancovici, fostul despot George (1461—1516), care venise pe vremea lui Radu cel Mare în Țara Românească și ocupase pînă în anul 1509 scaunul mitropolitan. Printre obiectele care se referă la Maxim Brancovici figurează o excepțională icoană pe lemn provenită din secolul al XVI-lea. (Eugen Arădeanul).

CONTRIBUȚIA ORTODOCȘILOR ROMÂNI LA DEZVOLTAREA TEOLOGIEI ACTUALE

Contribuția teologilor ortodocși români la dezvoltarea teologiei în general, a celei ortodoxe în special, este de multă vreme un fapt cunoscut și recunoscut. În ultima vreme ea a fost subliniată de apariția „Dogmaticii” părintelui prof. Dumitru Stăniloae, unanim apreciată ca una din cele mai profunde și originale, cum și a două alte lucrări în limba franceză: „Dieu est amour” (editura Labor et Fides, Geneva, 1980) și „Priere de Jésus et expérience du Saint-Esprit” (editura Desclée De Brouwer, Paris, 1981). Pentru „Dogmatică” ca și pentru excepționala și îndelungata sa activitate teologică și ecumenică, Facultatea de Teologie Evanghelică din Tübingen — R.F.G., i-a acordat în 1980 părintelui D. Stăniloae prestigiosul premiu „Dr. Leopold Lukas”. Celorlalte lucrări amintite, prin faptul că sînt scrise într-o limbă de circulație, li s-a făcut amplă publicitate iar autorului și teologiei românești li s-au adus binemeritate elogi. Iată, bunăoară, citeva din aprecierile prof. Olivier Clément cu care prefatează „Rugăciunea lui Iisus și experiența Sfintului Duh”: „Părintele Dumitru Stăniloae este incontestabil cel mai mare teolog ortodox contemporan. Pe măsură ce opera sa va fi tradusă, se va afirma ca una din creațiile majore ale cugetării creștine din a doua jumătate a secolului nostru... Din copilărie s-a pătruns de spiritualitatea poporului român... Pentru a sugera pe scurt originala pietate românească, trebuie menționată profunda dragoste de viață hrănită de sărbătorile Bisericii și întreg ciclul liturgic, astfel încît gesturile cele mai obișnuite devin liturgice; un echilibru destul de rar în lumea ortodoxă între sensul contemplării (avînd la bază o neîntreruptă tradiție isihastă) și slujirea concretă, practică a semenilor; familiaritatea cu misterul: numeroase legende populare arată pe Dumnezeu și pe Sfîntul Petru străbătînd pămîntul spre a ajuta pe cei ce suferă ori a pedepsi pe nedrept; micile biserici, nu numai de la țară ci și de la oras, sînt pline de căldură, viața și afecțiunea sînt prezente aici, se aduc la serviciul de seară, spre a fi binecuvîntate, alimentele ce apoi sînt distribuite; să mai cităm unirea dintre intuiția persoanei și percepția lumii ca teofanie (nu întîmplător Mircea Eliade este român). Nu trebuie uitat pe de altă parte că țările românești au fost și rămîn o uimitoare răspîntie a culturilor, a contactului dintre Răsăritul și Apusul european (deoarece România este în același timp ortodoxă și latină), a Ortodoxiei grecești, slave, arabe și caucaziene. În România, mult timp după căderea Constantinopolului, Bizanțul a supraviețuit Bizanțului (spre a relua titlul unei lucrări a lui Iorga); aici s-a dezvoltat o artă ortodoxă (și uneori o politică ortodoxă), tradițională și înnoitoare în același timp, cu osebire în arhitectură și în frescele „mănăstirilor pictate” din Moldova. România este dealtfel locul unde, la confluența secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, tradiția isihastă a cunoscut o uimitoare reînnoire care s-a răspîndit în toată lumea ortodoxă. Transilvania, mai ales, ... a fost locul unei întîlniri grele dar roditoare între geniul Ortodoxiei românești de-o parte, cultura și confesiunile creștine ale Occidentului de altă parte... Țările Românești, în fine, deodată cu apărarea eroică a autonomiei lor contra otomanilor, și-au asumat protecția multor instituții ortodoxe de la Locurile Sfînte și au asigurat imprimarea cărții ortodoxe, cu nepuțință de realizat atunci în regiunile direct integrate în Imperiul otoman...” (pp. 7—8).

Găsim în aceste aprecieri: atât fixarea locului pe care îl ocupă părintele Stăniloae în teologia ortodoxă, cât și definirea foarte pe scurt a spiritualității ortodoxe române, ambele de natură să reliefeze aportul teologiei ortodoxe române la îmbogățirea cugetării teologice ortodoxe actuale. Și e bine ca cel puțin din când în când, alții, nu mai puțin noi înșine, să evidențiem rolul actual al teologiei ortodoxe române, nu spre măgulirea unei vanități care ne este străină, ci spre punerea în lumină a realității. Într-adevăr, alături de contribuția teologilor de expresie greacă, slavă, arabă, etc..., teologii ortodocși români pot și trebuie să-și spună cuvântul în dezbaterile teologice actuale, căci dacă n-ar face-o s-ar împuțina pe sine și ar sărăci pe alții. Prin părintele D. Stăniloae, „cel mai mare teolog ortodox de astăzi” și prin restul teologilor ortodocși români, gândirea teologică actuală dobândește noi dimesiuni și surplus de profunzime. Așa cum observa Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton al Calcedonului: „Biserica ortodoxă și teologia românească... oferă Ortodoxiei, creștinismului și într-o măsură mai largă, valorilor culturale ale Europei și lumii, autentică gândire și experiență existențială românească, ceea ce vrea să zică un element unic” (vezi rev. Episcopsis, an. VIII, nr. 161 din 1 februarie 1977, p. 10).

Dacă totuși posibilitățile teologilor ortodocși români nu sînt puse în evidență precum se cuvine, realitate ce nu folosește nimănui, aceasta decurge între altele din inaccesibilitatea lucrărilor lor scrise de obicei în limba proprie iar nu într-una de circulație internațională. Afară de câteva articole dispartate presărate în publicațiile străine, afară de puținele volume de genul celor citate ale părintelui D. Stăniloae, literatura noastră teologică rămîne necunoscută teologilor străini. O inventariere sumară a lor a realizat volumul „De la théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jours” (Bukarest, Editions de l'Institut Biblique et de Mission Orthodoxe, 1974). Trebuie să recunoaștem însă că atîta este prea puțin. Insuficientă e încă și strădania ce depune buletinul „Romanian Orthodox Church News” (ROC) care apare în engleză și franceză cu prezentări periodice ale scrișului teologic ortodox român. Sînt necesare versiuni în limbi de largă circulație a operelor noastre fundamentale de teologie care sînt destule și valoroase. Un început îl va face traducerea franceză a „Dogmaticii” părintelui D. Stăniloae aflată în pregătire, dar e numai un început ce se impune amplificat continuu.

PATERICUL ROMÂNESC

Spiritualitatea ortodoxă definită obișnuit prin Sfinții Părinți răsăriteni din vechime, printr-un nu prea lung șir de „oameni duhovnicești” — cele mai adesea stareți, monahi, rareori preoți de mir și din cînd în cînd mireni, limitare nejustificată am zice — a omis aproape complet evidențierea contribuției ortodocșilor români. Deși considerăm insuficientă reducerea spiritualității creștine în general și a celei ortodoxe în special la manifestările ei monastice sau clericale, ni se pare încă mai insuficientă luarea în considerare doar a ortodocșilor greci și slavi, procedeu folosit curent pînă mai deunăzi de majoritatea cercetărilor. Chiar dacă vreunul amintea pe ortodocșii români, începea și sfîrșea doar cu starețul Paisie de la Neamț.

A sosit vremea corectării unei asemenea erori, deși va mai trebui mult insistat pentru a da spiritualității ortodoxe reala ei dimensiune arătînd cum a îmbogățit-o fiecare etnie. Cît privește pe ortodocșii români e necesar să fie pus în lumină aportul lor specific de-a lungul vremii, el nefiînd cu nimic mai prejos ci dimpotrivă, de al oricăror confracți.

Pe linia valorificării contribuției noastre la formarea spiritualității ortodoxe se cuvine reținută apariția recentă, pentru iniția dată, a unui „Pateric românesc”, alcătuit de ieromonahul Ioanichie Bălan (Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, 735 pp.). Importanța momentului e talmăcită astfel în „prefața” semnată de părintele prof. Dumitru Stăniloae (p. 6).

„...lucrarea este menită să risipească părărea răspindită în lumea de peste hotare, potrivit căreia în poporul nostru n-a existat o spiritualitate trăită cu totală dăruire de sine și în sfințenie. Adeseori străinii se întreabă: ce a dat poporul român pe terenul activării practice, a creștinismului în general și al Ortodoxiei în special? Știm că Ortodoxia s-a activat într-o spiritualitate remarcabilă la poporul grec, la popoarele slave, dar nu cunoaștem ceva asemănător în istoria poporului român. Nu se cunoaște o viață spirituală deosebită a poporului român, cu atât mai puțin specifică lui.

„Avînd în vedere această cunoaștere a Ortodoxiei românești, cartea de față (scil. „Patericul românesc”) este menită să fie și pentru străinătate o carte de recomandare a spiritualității remarcabile și unice a Ortodoxiei românești, manifestată într-un mod superior, intens și neîntrerupt, atât pe terenul preocupării de desăvîrșire personală, cît și pe terenul practic, de mare folos pentru nevoile poporului. Din ea se va putea convinge oricine că poporul român a dat dovadă și pe planul trăirii religioase de o mare și impresionantă forță spirituală, atât în realizarea unor chipuri de mare sfințenie, cît și în practicarea unei pilduitoare iubiri de oameni. Se va putea constata că și în poporul nostru dreptcredincios Evanghelia s-a manifestat în mod impresionant, în cele două mari direcții ale ei: iubirea curată de Dumnezeu, manifestată prin rugăciune și sfințenie, și în iubirea de oameni — crescute amîndouă din iubirea Tatălui care a trimis pe Fiul Său în lume, ca Om, și din jertfa Fiului Său pentru noi, pentru mîntuirea noastră din păcat, din suferințele și moartea produsă de el...”.

Pentru punerea în lumină a contribuției românești la formarea și dezvoltarea spiritualității ortodoxe mai e mult de făcut. Orice studiu competent și serios în această direcție nu poate fi decît binevenit. În ansamblul ei spiritualitatea românească își așteaptă cercetătorii. De fapt cîteva investigații asemănătoare s-au și publicat, ca spre pildă volumul „Spiritualitatea românească. Permanență, devenire” al Adelei Becleanu Iancu (București, 1980). Merită să fie citate de asemenea remarcile pertinente cu privire la „profilul spiritual al poporului român” ale lui Athanase Joja (Filosofie și cultură, ed. Crizantema Joja, București, 1978, pp. 187—204).

Ca să nu ne îndepărtăm însă de scopul propus în consemnările prezente, ne oprim aici insistînd din nou asupra ideii că pentru o corectă definire a spiritualității ortodoxe e absolut obligatorie luarea în considerare a contribuției ortodocșilor români.

VIAȚA BISERICĂȘCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRĂZNUIREA ÎNVIERII DOMNULUI

Ca în fiecare an, săptămânile Postului Mare au oferit și în acest an credincioșilor eparhiei posibilitatea pregătirii duhovnicești pentru mărețul praznic al Învierii.

Închinătorii bisericii catedrale din orașul de reședință mitropolitană au avut, cu osebire mîngîierea de a asculta duminică de duminică predici și cateheze rostite de preoții proprii cum și de cîțiva invitați ai Centrului eparhial. Astfel, în prima duminică din Post, a Ortodoxiei, Prea Sfințitul Timotei Lugojanul, Episcop-vicar, a vorbit despre „frumusețile Ortodoxiei”, iar în duminicile următoare preotul lector Ioan Mihălțan de la Institutul teologic universitar din Sibiu, preotul prof. dr. Constantin Galeriu de la Institutul teologic universitar din București, preotul Ioan Bunea din Cluj-Napoca și preotul Ioan Negruțiu de la Timișoara au abordat alte teme legate de conținutul pericopelor evanghelice respective.

La rîndul său, ca în fiecare an, Întîistătătorul eparhiei, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului a adresat cuvinte de învățătură și îndemn duhovnicesc în duminica Floriilor, Joia Mare, Vinerea Patimilor și în Duminica Învierii, potrivit semnificației fiecărei zile.

După sfînta liturghie arhierească din prima zi de Paști, la reședința mitropolitană a avut loc obișnuita recepție, devenită tradițională, la care au participat, pe lîngă preoți și credincioși din oraș, reprezentanții celorlalte culte religioase.

În numele drept-credincioșilor prezenți, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, iar din partea celorlalte culte, dr. Ernst Neumann, prim rabinul cultului mozaic, au adresat urări de Sfintele Sărbători, răspunzîndu-le cu aceleași bune doriri Înalț Prea Sfinția Sa.

Seara, la orele 18, a avut loc în catedrala mitropolitană, după slujba vecerniei (A doua Înviere), concertul de Paști al corului catedral condus de dirijorul Aurel Ciobanu, programul pieselor religioase executate fiind prezentat de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial.

A doua zi de Paști, în 27 aprilie Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial, a oficiat sfînta liturghie în biserica fost catedrală episcopală de la Caransebeș, rostind și un cuvînt de învățătură. A urmat apoi, la cea de a doua reședință a eparhiei îndatinată recepție la care au participat preoți și credincioși din localitate, rostindu-se toasturi potrivite atmosferei sărbătorești.

Praznicul cel mae al Învierii Domnului s-a desfășurat în toate sfintele lăcașuri ale arhiepiscopiei în aceeași atmosferă de înaltă trăire duhovnicească, prin cîntarea în comun și împărtășirea credincioșilor cu Sfintele Taine.

BISERICĂ NOU PICTATĂ

Cel mai vechi cartie din Timișoara III este cartierul numit Elisabetin și biserica acestui cartier este la fel de veche datînd din anul 1784, reparată pînă azi în mai multe rînduri

Pentru credincioșii acestei parohii, duminica din 15 februarie 1981, a fost un adevărat popas duhovnicesc și de înălțare sufletească, prilejuate de sfințirea bisericii lor nou pictată. În dimineața zilei credincioșii împreună cu un sobor de preoți și diaconi au așteptat în fața bisericii pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului și pe Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul.

P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoriei a rostit cuvîntul de bun venit. Cei doi ierarhi apoi au săvîrșit slujba sfințirii acestui lăcaș, continuată de sfînta liturghie arhierescă răspunsurile liturgice fiind date de corul și credincioșii parohiei. Pericopa evanghelică a fost tîlcuită de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul. La sfîrșitul serviciului divin P. On. Părinte dr. Traian Coșeriu, conducătorul oficiului parohial a prezentat o scută dare de seamă privind lucrările de edificare și împodobire a bisericii mulțumind totodată Înalt Prea Sfințitului Mitropolit și Prea Sfințitului Episcop-vicar pentru binecuvîntarea eforturilor obștei credincioșilor. Luînd cuvîntul Intîistătătorul eparhiei a felicitat credincioșii pentru atașamentul lor plin de iubire față de lăcașul de închinare nou împodobit cu picturi expresive, pentru mărturia legăturii strînse dintre credincioși și biserică. Înaltul ierarh a adresat celor prezenți un viu îndemn la păstrarea credinței strămoșești, la îmbogățirea străirii cu adevărat creștine și la o muncă plină de dăruire pentru continua înflorire a bisericii și patriei.

Agapa frățească oferită de consiliul parohial a încheiat această zi binecuvîntată de Dumnezeu.

VIZITĂ ARHIEREASCĂ

Răspunzînd solicitării preotului și credincioșilor din filiala Moldovița, aparținătoare parohiei Padina Matei, protopopiatul Oravița, duminică, 12 aprilie a. c., din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul însoțit de preotul Gheorghe Neda, protopopul locului, a oficiat sfînta liturghie arhierescă.

Cuvîntul de învățătură a fost adresat credincioșilor prezenți de Prea Sfinția Sa care a tîlcuit evanghelia duminicală insistînd asupra tainei botezului. Răspunsurile liturgice au fost date de credincioșii participanți prin cîntarea în comun.

Preotul-paroh Vasile Micu a făcut apoi o scurtă expunere asupra vieții bisericesti sub diversele ei aspecte informînd despre realizările obținute cît și despre nevoile parohiei — la care Prea Sfinția Sa a răspuns adresînd, aprecieri pentru activitatea întregii obști și a enoriașilor și împărțînd îndrumări corespunzătoare în vederea unor mereu îmbunătățite realizări viitoare.

COLABORAREA CLERULUI CU CREDINCIOȘII MIRENI

Una din preocupările de prim ordin în întreaga Patriarhie română o constituie la ora actuală asigurarea participării active a mirenilor (laicilor) la viața bisericească. Urînd orientările Sfîntului Sinod și hotărîrile adoptate pe acest teme de Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului din sesiunea decembrie 1980, reprezentanții consiliilor și comitetelor parohiale de la toate parohiile s-au întrunit în cursul lunii februarie la sediile protopopiatelor cu care prilej a fost dezbătută tema „drepturile și îndatoririle credincioșilor în Biserică”. După ce au fost citate prevederile sfîntelor canoane și ale Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, participanții — băr-

bați și femei — au exprimat hotărârea lor ca împreună cu preoții să contribuie la buna desfășurare a activităților bisericești din parohiile lor atât sub raport spiritual-religios, pastoral, misionar și ritual, cât și gospodăresc. Atenție specială s-a acordat necesității însușirii dreptei învățături de credință, sprijinirii preoților în activitatea lor pastorală, participării active la serviciile religioase prin cîntarea în comun.

Cu multă insistență s-a relevat necesitatea strînsei conlucrări a preoților cu organele parohiale (adunarea, consiliul și comitetul parohial), rolul cîntăreților bisericești și al corurilor parohiale, aportul femeilor, etc... Pe de altă parte au fost evidențiate anumite lipsuri decurgînd din necunoașterea de către unii credincioși a drepturilor și datorită celor ce le revin în calitate de membri ai parohiilor, tendința credincioșilor cu pietate mai deosebită de a se izola de restul credincioșilor, lipsa de suficientă orientare religioasă a celor care se arată dispuși să-și schimbe confesiunea din motive subiective și neprincipiale.

Delegații Centrului eparhial prezenți la întruniri au asigurat pe participanți de preocuparea conducerii bisericești pentru dezvoltarea și îmbunătățirea continuă a colaborării dintre slujitorii altarelor și credincioșii mireni aceasta înscrinduse pe linia ortodoxiei ecumenice în general și a celei românești în special.

HIROTONIRI

Permanentei griji a conducerii eparhiale de a completa toate parohiile vacante, pentru ca fiecare comunitate bisericească să-și aibă păstorul sufletească, i-au răspuns în primul semestru al anului următorii teologi:

Ioan Bărbulescu, absolvent de seminar teologic, hirotonit diacon la 6 aprilie, iar preot la 11 aprilie a.c., pe seama parohiei Secaș din protopopiatul Lugoj;

Petru Vlad, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 27 aprilie, iar preot la 28 aprilie, a. c., pe seama parohiei Armeniș din protopopiatul Caransebeș.

Eftimie Nemeșagu, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 28 aprilie, iar preot la 3 mai a. c., pe seama parohiei Berliște, protopopiatul Oravița.

După efectuarea obișnuitei practici liturgice la catedrala mitropolitană, a celei administrative la cancelaria protopopiatului Timișoara și la Centrul eparhial, noii slujitori ai altarului au fost prezentați Consiliului Eparhial în ședința din 29 aprilie a. c. unde au primit din partea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae și a membrilor Consiliului peoțesc sfaturi și îndemnuri la început de drum în lucrarea pastorală de mare răspundere ce și-au ales.

RĂSPALATA VREDNICIEI

Cu peste 50 de ani în urmă desăvîrșindu-și studiile teologice, intra în rîndul clerului teologul *Trifu Dan*.

De atunci întreaga sa activitate depusă în slujba bisericii și a patriei a fost un adevărat șir de realizări marcate în scurgea timpului, după cum urmează:

La 27 noiembrie 1927 a fost hirotonit preot și numit pentru început la parohia Ghilad. Timp de 30 de ani păstorește cu cinste și vrednicie credincioșii acestei parohii. Neobosita-i activitate a fost răsplătită la 1 ianuarie 1949, cînd preotul Trifu Dan a fost distins cu „briu roșu”. Merituoase sînt strădaniile sale prin care susține continuu unitatea bisericii străbune.

Cu data de 31 decembrie 1957 este numit preot al parohiei Toager; în cei doi ani cât a fost conducătorul sufletesc al acestei parohii, rezultatele obținute pe plan bisericesc au fost din cele mai plăcute.

La 1 aprilie 1959 trece ca preot la parohia Foeni unde rămâne devotat îndrumător al credincioșilor de aici până la 1 august 1962. De la această dată îl este dată spre păstorie parohia Banloc, unde rămâne până la pensionare.

Cu timp și fără timp părintele Trifu Dan se îngrijește îndeaproape de viața credincioșilor săi, fiindu-le părinte adevărat și sprijin în orice moment. Nimic nu l-a împiedicat să-și călăuzească păstoriții pe adevăratul drum, drumul arătat de Mântuitorul Iisus Hristos.

Nici anii pensionării nu reușesc să-i stagneze laborioasa activitate; ca pensionar părintele Trifu Dan este mereu în sprijinul bisericii căreia și-a închinat întreaga-i viață. Cu dăruire și dragoste suplinește temporar sau pe durate mai lungi parohiile rămase vacante.

Apreclind această laborioasă activitate sinodul mitropolitan a decis să-i acorde înalta distincție de *iconom stavrofor*. Hirotesia a fost săvârșită în duminica Floriilor la catedrala mitropolitană.

PREOCUPĂRI OMILETICE

Propovăduirea Evangheliei, transmiterea dreptei învățături a Bisericii se află continuu în atenția conducerii Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. Pe lângă fixarea unei tematici precise pentru predicile și catehezele duminicale din întreg anul, organele Centrului eparhial și protopopii, misionari protopopești verifică modul cum aceasta este respectată de preoții de la parohii dînd și îndrumările necesare acolo unde se simte nevoia.

În scopul stimulării activității predicatoriale s-a stabilit în același timp ca textul predicilor rostit în duminica 6 din Post (a Floriilor) să fie adunate și analizate de comisii formate la fiecare protopopiat, să fie apoi cîntărite atent de o altă comisie la Centrul eparhial iar cele mai bune să se premieze și publice în revista mitropolitană.

Pe aceeași linie de preocupări, în duminicile postului păsesimilor (scil. al Paștilor) predicile și catehezele de la catedrala mitropolitană din Timișoara au fost încadrate într-un ciclu special încredințat clericilor cu deprinderi omiletice recunoscute de la Centrul eparhial, invitați din alte eparhii și profesori de la Institutele teologice din București și Sibiu. Credincioșii care frecventează catedrala mitropolitană au apreciat nivelul deosebit al cuvîntărilor rostit de pe amvonul celei dintîi biserici a eparhiei iar în rîndul tuturor clericilor s-a ajuns la o adevărată emulație impulsionată de exigențele crescînde ale misiunii predicatoriale.

ECUMENISMUL NOSTRU LOCAL

În spiritul ecumenismului practic promovat de cultele religioase, la Caransebeș a avut loc, duminică 29 martie a. c. o slujire comună avînd ca participanți reprezentanții confesiunilor ortodoxă, romano-catolică și reformată. Desfășurată în biserica romano-catolică, aceasta a început prin cuvîntul de deschidere al gazdei, preotul Herman Hausner.

Bucata religioasă muzicală „Lăudați pe Domnul” interpretată de corul Seminarului teologic ortodox din localitate a creat o atmosferă de înălțare sufletească, îndemnînd pe ascultători să laude pe Dumnezeu într-o singură simțire.

Au fost interpretate în continuare alte imnuri religioase de același cor

pecum și de corurile romano-catolic și reformat, piese muzicale interpretate la orgă și s-au rostit scurte meditații în limbile română, maghiară și germană.

Un cuvînt de învățătură referitor la rugăciunea arhierescă „ca toți să fie una” a fost apoi împărtășit celor prezenți de preotul profesor Sorin Cosma.

Despre unitatea Sfintei Treimi ca model al unității noastre a vorbit reprezentantul confesiunii reformate Sandor Halás.

Această manifestare a dat posibilitate participanților să trăiască momente emoționante în comuniune spirituală, întărindu-și hotărîrea de a fi una și în contribuția ce și-o aduc la continua propășire a patriei lor.

INTILNIREA ANUALĂ CU PĂRINȚII ELEVILOR SEMINARIȘTI

Scopul oricărei școli teologice este de a forma preoți buni și oameni adevărați. El se realizează atît prin activitatea instructivă și educativă propriu zisă, cît și prin strînsa colaborare între școală și familiile elevilor, între profesori și părinți. Pornind de la acest considerent, duminică 5 aprilie a. c. la Seminarul teologic din Caransebeș a avut loc ședința anuală cu părinții elevilor seminariști.

Intîlnirea a fost onorată de prezența Preasfințitului Timotei Lugojanul episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, a P. On. Părinte vicar Ilie Maier de la Centrul eparhial Timișoara, a P. On. Părinte vicar Flor Teodorescu de la Episcopia Aradului, precum și a P. On. Părinte Petru Dorobanțu consilier cultural al Arhiepiscopiei Timișoarei.

Au participat de asemenea toate cadrele didactice ale școlii și majoritatea părinților elevilor.

Programul a început prin Te-Deum-ul oficiat în biserica din incinta școlii, urmat de un program festiv oferit în cinstea oaspeților.

Cuvîntări de „bun venit” adresată părinților de preotul profesor Sorin Cosma i-au urmat execuții corale și recitări.

Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul s-a adresat apoi părinților apreciind dăruirea și munca ce o depun în formarea și educarea fiilor lor.

Insoțiți de profesorii diriginți, și de reprezentanții Centrelor eparhiale, părinții au purtat discuții pe problemele specifice fiecărei clase în parte, s-a analizat comportarea elevilor în timpul cursurilor și în vacanțe, s-a vorbit despre examenele de diplomă și cele de admitere la institutul teologic, despre hirotonie, căsătorie etc.

Oaspeții și-au exprimat mulțumirea pentru organizarea acestor intîlniri ale părinților cu profesorii. Au dat glas apoi deplinei încrederi în eficiența educației primite de copii lor în școală, în capacitatea și dăruirea factorilor educativi pentru buna formare duhovnicească și cetățenească a elevilor.

TRADIȚIONALUL CONCERT DE PAȘTI LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

După serviciul vecerniei, duminică, 12 aprilie 1981, cu o săptămînă înainte de primirea vacanței de Paști, corul elevilor seminariști instruit și dirijat de părintele profesor Nicolae Belean a prezentat în sala festivă a școlii un concert religios devenit tradițional perioadei Postului Paștelui, alături de concertul pe care îl prezintă corul bisericesc mixt din localitate.

Concertul a fost onorat de prezența reprezentanților cultelor religioase din localitate, expresie grăitoare a bunelor relații interconfesionale, ca și a spiritului ecumenic în care sînt educați viitorii preoți la școala noastră.

Cuvîntul introductiv a fost rostit de părintele profesor Sorin Cosma, care

a arătat adinca semnificație a acestor manifestări ocazionale a tinerilor elevi seminariști, precum și efectul lor educativ-religios.

Din repertoriul coral nu au lipsit bucăți ca: „Rugăciune” de Ion Popescu Pasăre; „Cămara Ta” — armonizare de Nicolae Lungu; „Ce vă vom numi pe voi sfinților?...” de Ion Brie, după Dimitrie Suceveanu; „Stihirea a II-a, glas VIII” de Nicolae Lungu; „Aceasta zice Domnul...” de Antoniu Sequens; „Oratoriul” de I. Madıcevschi; „Miluiește-mă” de I. R. Botto; „Psalmul 140” de Vobkiewicz, etc.

Prezentarea programului a fost făcută de profesorul Sorin Cosma, iar măiestria interpretării corale a creat cuvenita ambianță pe măsura satisfacerii duhovnicești a participanților la concert.

COMEMORĂRI

Continuând tradiția veche a cinstirii marilor înaintași, Conducerea eparhială a rinduit ca și în cursul acestui an să fie comemorați în sinul bisericii, la momentele potrivite, oamenii mai de seamă din cuprinsul meleagurilor bănățene, care, prin activitatea lor au contribuit la promovarea vieții spirituale, sociale și naționale a poporului nostru.

Astfel, la 24 ianuarie, în bisericile parohiale din Gătaia — protopopiatul Deta, și Bocșa — protopopiatul Reșița, a fost evocată aleasa figură a *protopopului Mihail Gașpar* (1881—1929), om de cultură și scriitor de talent, cu prilejul împlinirii unui veac de la naștere, iar la 22 februarie, la Mehadia, protopopiatul Caransebeșului, s-a comemorat împlinirea a 230 de ani de la nașterea *protopopului Nicolae Stoica de Hațeg* (1751—1833), proeminentă personalitate a ținuturilor grănicerești din jurul Mehadiiei din sec. XVIII—XIX, organizatorul învățămîntului popular românesc din acea vreme, autorul cunoscutei *Cronici a Banatului* și a altor cărți de culturalizare.

Intr-un cadru sărbătorec deosebit, a avut loc de asemenea comemorarea cunoscutului compozitor *Ioan Vidu* (1863—1931) la biserica Adormirii Maicii Domnului din Lugoj, în ziua de 8 februarie, la împlinirea a 50 de ani de la moartea sa. Opera sa nepieritoare a fost pusă în lumină de către P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopopul Lugojului. După sfînta liturghie, prof. Ioan Stratan și preotul Vasile E. Muntean au prezentat numeroșilor credincioși participanți — în cadrul Colecției muzeale a protopopiatului un număr de lucrări, documente și fotografii oglindind activitatea culturală și bisericească prodigioasă, desfășurată de marele muzician, după care membrii corului bisericesc, înființat și condus ani în șir de Ioan Vidu, au depus apoi la mormîntul lui din cimitirul din str. Făgetului o coroană de flori. La întregul program al comemorării au luat parte și nepoata compozitorului, d-na dr. Lia Bencheoți împreună cu soțul, singura descendentă în viață a familiei Vidu.

În sfîrșit în ziua de 10 mai a. c. la catedrala mitropolitană din Timișoara, în cadrul serviciului duminical, după sfînta liturghie s-a oficiat un parastas întru pomenirea lui *Procopie Ivacicovici* (1808—1881), fost episcop al Aradului, mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Banat și patriarh al Carlovîțului, prilejuit de împlinirea unui secol de la moartea lui. Figura marelui ierarh, fiu al Banatului, a fost evocată într-un cuvînt comemorativ, rostit de P. C. Părinte A. Moise, slujitor al catedralei.

COLECTA PENTRU FONDUL CENTRAL MISIONAR

Instituită de Sfîntul Sinod și desfășurîndu-se anual în întreaga Patriarhie

română la Duminica Ortodoxiei, colecta pentru Fondul Central Misionar s-a bucurat și anul acesta în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului de solicitu-dine deosebită din partea credincioșilor. Răspunzând cu înaltă conștiință chemării Sfintului Sinod, enoriașii tuturor parohiilor au donat importante sume de bani știind că aceștia sînt folosiți cu chibzuință în folosul Bisericii, pentru împlinirea multiplelor ei nevoi. Contribuția doar a unei parohii cum este Timișoara I, spre exemplu, ar putea acoperi cheltuielile necesitate de construirea în roșu a unei biserici de mărime mijlocie.

Dincolo de valoarea în bani a dărnicii credincioșilor, trebuie reținut atașamentul pe care ei l-au manifestat față de Biserică ca instituție, încrederea arătată conducerii bisericești, dorința de a contribui și pe această cale la buna desfășurare a activităților interne și externe ale Patriarhiei.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

La data de 6 februarie 1981, preotul pensionar *Ilie Mihuța* în pragul a 79 de ani, a trecut la cele veșnice.

S-a născut la 2 aprilie 1902 în localitatea Turnu-Ruini, județul Caraș-Severin. Școala primară o face în satul natal; urmează apoi, 8 clase normale obținînd diploma de învățător după care se înscrie la Institutul teologic din Caransebeș absolvîndu-l în anul 1926. A fost hirotonit preot la 29 mai 1927 iar în 5 iunie, același an, este instalat în parohia Valeaboul (azi Păltiniș) din protopopiatul Caransebeș. Aici a slujit cu cinste și dragoste părintească peste 46 de ani. Întreaga-i activitate depusă în slujba bisericii și a patriei a fost un adevărat șir de realizări marcate în decursul timpului.

Astfel sub păstorirea părintelui *Ilie Mihuța* s-a zidit casa parohială din Păltiniș iar biserica a fost deseori reparată.

După o rodnică activitate s-a pensionat în anul 1973, retrăgîndu-se la casa personală din Caransebeș.

Activitatea sa continuă însă și în anii pensionării cu aceeași rîvnă. Pentru meritoasa-i activitate, în anul 1980 a fost distins cu rangul de „iconom”.

Slujba înmormîntării a avut loc luni 9 februarie fiind oficiată de un sobor de preoți în frunte cu Prea Onoratul Părinte *Dimitrie Grama* protopopul Caransebeșului care a rostit și necrologul. Cuvinte de mîngiere au rostit și preoții *Ilie Cîmpeanu* și *Petru Turcan*.

Corpul neînsuflit al părintelui *Ilie Mihuța* a fost depus în cimitirul „Sfin-tul Ioan Botezătorul” din Caransebeș.

În ziua de 3 martie 1981, după o grea suferință, a încetat din viață preotul pensionar *Ioan Medeleanu*.

Născut în 19 martie 1900 în comuna Curtea, județul Timiș dintr-o familie de țărani evlavioși, urmează școala primară în satul natal și Făget, iar apoi gimna-ziul la Lugoj. Inclinațiile sale spre preoție îl fac să se înscrie la Institutul teo-logic din Caransebeș în anul 1920. A fost un student eminent, absolvînd insti-tutul în 1923.

Pentru început, în același an 1923, a fost hirotonit diacon pe seama cate-dralei episcopale din Caransebeș. În 1925 este hirotonit preot pentru parohia Răchita unde va sluji cu cinste și dăruire peste 50 de ani. În 1978, după o rod-nică și exemplară activitate în slujba bisericii și a obștii se retrage la pensie.

Pentru meritele dobîndite în laborioasa-i activitate, conducerea eparhiei i-a acordat distincții și ranguri bisericești.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica din Răchita, de un sobor de preoți în frunte cu Prea Onoratul Părinte *Ilie Maier* vicar administrativ. Necro-

logul a fost rostit de Prea Onoratul Părinte Doru Milostean protopopul Făgetului. Meritele și activitatea celui adormit în Domnul au fost reliefate în cuvântările rosite de părintele Victor Vodă parohul locului și de doi enoriași ai parohiei. Trupul neînsuflit al vrednicului preot a fost depus în cavoul familiei din curtea bisericii.

În urma unei scurte dar necruțătoare boli, a încetat din viață simbătă 21 martie 1981, protosinghelul Gherasim Moisescu duhovnicul mănăstirii Timișeni-Șag în vîrstă de 68 ani.

Născut la 30 mai 1913 în satul Căprioara comuna Căpîlnaș, județul Arad, din părinții Samuil și Marta Moisescu. Școala primară de 7 clase o urmează în satul natal; urmează apoi Școala practică de contabilitate și educație cooperatistă din Lugoj.

În anul 1931 intră ca novice la mănăstirea Hodoș-Bodrog, iar din anul 1933 este trecut la schitul „Cornetu” din Rimnicu Vilcea. După satisfacerea serviciului militar a fost închinoviat la mănăstirea „Izvorul Miron” din Românești fiind tuns monah în 1943.

După examenul de promovare la hirotonie în 4 martie 1944 a fost hirotonit ierodiacon, iar la 20 iulie 1945 a fost hirotonit ieromonah. În anul 1949 este transferat preot duhovnic la mănăstirea de maici din Timișeni, deservind un timp și schitul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Bogîltin.

În 1960 se retrage la casa părintească din Căprioara, unde rămîne pînă în anul 1964 cînd este numit preot la parohia Bătuța. Din 1966 este preot în parohia Românești protopopiatul Făget pînă în 1968 cînd a fost readus la mănăstirea Timișeni împreună cu cîteva monahii pentru a pune bazele unei noi organizări a vieții mănăstirești în acest așezămînt. Aici a muncit cu rîvnă și spor reușind în scurt timp să facă din Timișeni cel dintîi așezămînt monahal al eparhiei.

Pentru deosebita sa vrednicie a fost ridicat la treapta de protosinghel. Potrivit rînduielilor bisericești trupul neînsuflit al protosinghelului Gherasim Moisescu a fost depus în biserica mănăstirii, unde marți 24 martie în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului și a Prea Sfințitului Episcop Timotei, după săvîșirea sfîntei liturghii, un sobor de monahi condus de arhimandritul Timotei de la mănăstirea Hodoș-Bodrog care a rostit și panegiricul, au săvîrșit slujba înmormîntării. Corpul neînsuflit a fost așezat la locul de veșnică odihnă din cimitirul mănăstirii.

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

SLUJIRI ȘI MISIUNI ARHIEREȘTI

În însoțita, duminică din 22 martie 1981, Prea Sfințitul Episcop Visarion a descins în parohia „Bunavestire” Deva, fiind întâmpinat cu alese sentimente de bucurie de către numeroși credincioși și preoți în frunte cu P. C. Prot. Alexandru Hotăran. Prea Sfinția Sa a săvârșit sfânta liturghie cu un sobor de preoți și diaconi, din Arad.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii împreună cu întreaga suflare din biserică.

Predica zilei a aparținut P. C. Pr. Mircea Farca, iar după otpust, Prea Sfințitul Episcop Visarion a rostit un cald cuvânt de îndrumare spirituală.

Pentru activitatea lor bogată în împliniri pastorale, misionare și gospodărești, Prea Sfinția Sa a hirotesit întru „iconom stavrofor” pe P. C. Pr. Silviu Fugaciu și întru „iconom” pe P. C. Pr. Miron Mates.

*
* *

Praznicul Floriilor a însemnat pentru credincioșii parohiei Nădlac, protopopiatul Arad, un moment de îndoită bucurie duhovnicească. Insuși, Prea Sfințitul Episcop Visarion a ținut să fie prezent la popasul aniversării semicentenarului corului bisericesc din această parohie.

S-a oficiat întâi sfânta liturghie de către un numeros sobor de preoți și diaconi. Diaconul Gheorghe Bindea, la timpul potrivit, a fost hirotonit întru preot pe seama parohiei Tela, protopopiatul Lipova. Și tot în timpul slujbei tânărul licențiat în Teologie Moț Crăciun-Dorel a fost hirotonit întru diacon.

La sfânta liturghie a luat parte și pastorul evanghelic pensionar din localitate, Molnar Rudolf.

A predicat P. C. Pr. Cornel Oros, iar la sfârșit, P. C. Pr. Vasile Bărbuț a prezentat o sumară dare de seamă asupra vieții religio-morale și gospodărești din parohie, mulțumind călduros Întistătorului eparhiei pentru participarea la bucuria credincioșilor și a corului bisericii care a înscris în analele sale o cifră frumoasă: 50 de ani de existență neîntreruptă.

A urmat apoi cuvântul cald, pătrunzător al Prea Sfințitului Episcop Visarion, ascultat cu multă atenție de cei prezenți la slujbă. Cuvântul de zidire sufletească a avut ca temă îndatorirea de a păstra cu sfințenie unitatea de credință și evlavie ortodoxă a Bisericii noastre. În încheiere a felicitat pe membrii și dirijorul corului pentru strădania lor, urindu-le sănătate și dragoste să continue această tradiție. Au fost acordate cu acest prilej singhelii omagiale și corului și dirijorului.

După terminarea slujbei, Prea Sfințitul Episcop Visarion, însoțit de soborul preoților și diaconilor și de credincioși s-a deplasat în biserică a doua parohie. Aici Prea Sfinția Sa a oficiat slujba Te-Deum-ului și a rostit un nou cuvânt de învățătură și indemn. — A urmat o agapă la casa parohială.

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion în prima zi a lunii februarie 1981, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a oficiat sfânta liturghie în biserică parohială din Orăștie, I.

La priceasnă a predicat P. C. Prot. Avram Petric, iar după sfîrșitul slujbei, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a rostit o alocuțiune în care a scos în evidență cu claritate însemnătatea rugăciunii în viața credincioșilor.

În după amiaza aceleleași zile, Prea Sfinția Sa a săvîrșit slujba vecerniei și a litiei în parohia „Adormirea Maicii Domnului” din Orăștie.

Cuvîntul de învățătură a fost rostit de Prea Sfinția Sa, referindu-se la virtutea credinței. A făcut un călduros îndemn la credincioșii prezenți la slujbă să păstreze cu sfințenie și să întărească unitatea de credință a Bisericii noastre strămoșești.

În încheiere, preotul paroh Ioan Gaspar a mulțumit Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim atît pentru osteneala de a sluji în această parohie, cît și pentru, pătrunzătoarea cateheză rostită.

La praznicul „Întîmpinării Domnului” (2 febr. 1981), Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a poposit în parohia Simeria, protopopiatul Orăștie, unde a fost primit cu multă căldură de către credincioșii și de soborul preoților, în numele cărora P. C. Prot. Avram Petric a adresat cuvîntul de bun venit.

Sfînta liturghie a fost oficiată în biserică cu hramul „Sf. Împărați Constantin și Elena”, predica fiind rostită de protopopul locului.

Răspunsurile liturgice au fost executate alternativ de corul mixt al bisericii și de credincioșii prezenți la slujbă. La sfîrșit, preotul paroh Romulus Cîndea a făcut o succintă prezentare a vieții religioase și morale din parohie, adresînd apoi mulțumiri Prea Sfinției Sale pentru momentele duhovnicești emoționante oferite credincioșilor în timpul slujbei.

A urmat cuvîntul de învățătură și de îndemn al Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul ascultat cu atenție de toți cei din biserică.

*
* *
*

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în duminică din 1 martie 1981, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a săvîrșit sfînta liturghie în parohia „Sf. Nicolae” din Deva. Din soborul ajutător a predicat preotul Nicolae Gherman.

După otpust, Prea Sfinția Sa a adresat credincioșilor un cuvînt de învățătură și zidire sufletească.

În duminică din 22 martie 1981, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P. C. Arhidiacon Teodor Babuția a efectuat o misiune arhierescă în parohia Ineu.

După primirea călduroasă, Prea Sfinția Sa a intrat în biserică unde a săvîrșit sfînta liturghie împreună cu preoții locului.

La priceasnă P. C. Pr. paroh Dan Pavel a vorbit despre post și rugăciune, iar la sfîrșitul slujbei, Prea Sfinția Sa a stăruit în cuvîntul de învățătură asupra pocăinței, arătînd că îndatorirea credincioșilor este de a primi în suflete curățite de păcate, Sfînta cuminicătură, ca merinde pentru viața și fericirea veșnică.

Înainte de plecare, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim s-a întreținut cu preoții și credincioșii parohiei, îndemnîndu-i la unitate, armonie și conlucrare frățască spre binele Bisericii.

Pentru credincioșii parohiei Uroi, protopopiatul Orăștie, praznicul Buneiști a constituit un prilej deosebit de înălțare duhovnicească, bucuria lor fiind sporită de prezența Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul la sfînta liturghie.

Răspunsurile liturgice au fost executate cu multă simțire creștinească de către toți credincioșii prezenți la slujbă.

La momentul rinduit, P. C. Pr. consilier Iacob Bupte a rostit predica zilei. După otpust, preotul paroh Cornel Avramescu a adresat Prea Sfinției Sale un res-

pectuos cuvînt de mulțumire pentru această slujbă arhierescă, fiind prima în parohia Uroi.

În cuvîntul său, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a transmis tuturor arhieresti binecuvîntări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion, după care a vorbit despre însemnătatea praznicului „Bunevestiri”, despre bucuria tainică pe care o revărsă în inimile credincioșilor. A încheiat cuvîntul cu un stăruitor îndemn ca toți enoriașii parohiei să fie păstrători ai bunelor rînduiri ale Sfintei noastre Biserici, dovedindu-se prin viața și întreaga lor muncă că sînt creștini adevărați și cetățeni loiali ai Patriei noastre scumpe.

Cu inimile pline de emoție, credincioșii parohiei Tomești, prot. Brad, încă din primele ore ale dimineții așteptau sosirea Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul pentru a se împărtăși cu toții din marea bucurie euharistică a duminicii a treia din Postul Mare (29 martie 1981).

Prea Sfinția Sa, însoțit de P. C. Pr. Victor Bilboacă, P. C. Arhiadiac. Teodor Babuția de la Centrul eparhial, a fost primit de credincioși și preoți cu flori și cu alese sentimente de prețuire. În timpul sfintei liturghii, toată suflarea din biserică a participat activ la cîntarea liturgică, preamărînd împreună pe Dumnezeu cu adîncă simțire creștinească.

La priceasnă, P. On. Prot. Liviu Boldura a predicat despre Sfînta Cruce, altarul de jertfă al Mîntuitorului Hristos din care izvorăște pentru toată lumea creștină viață, sfințenie, mîntuire.

Spre deplină satisfacție sufletească a credincioșilor, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim a adîncit învățătura despre Sfînta Cruce, îndemnînd pe toți să o cinstească cu evlavie, potrivit tradiției Sfintei noastre Biserici.

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în duminica din 5 aprilie 1981, P. S. Arhiepiscop-vicar însoțit de P. C. Pr. Teodor Greucean, consilier bisericesc, a sporit bucuria sufletească a tuturor credincioșilor din parohia Cinciș, protopoplatul Deva, prin oficierea Sfintei Liturghii în capela parohială. P. C. Pr. consilier Teodor Greucean a rostit predica zilei.

La sfîrșit, preotul paroh Crăciun Oprea a mulțumit Prea Sfinției Sale pentru prezența în mijlocul credincioșilor din parohie, după care a prezentat o dare de seamă asupra situației și stadiului lucrărilor de edificare a impunătoarei biserici care a început să se înalțe spre cer ca o tainică rugăciune de preamărire a Părintelui Cereș. A urmat apoi un cuvînt ocazional rostit de P. On. Prot. Alexandru Hotăran care s-a referit la entuziasmul și jertfelnicia enoriașilor din parohie, dorința lor nestrămutată de a zidi o nouă și frumoasă biserică.

Cuvîntul Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar a fost ascultat în deplină liniște și cu mare atenție. Prea Sfinția Sa a transmis tuturor arhieresti binecuvîntări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion, deodată cu îndemnul părintești de a nu slăbi în credința strămoșească și de a duce la bun sfîrșit gîndul și fapta lor minunată. În continuare, a vorbit despre rostul și însemnătatea Bisericii în viața credincioșilor stăruind asupra lucrării sfințitoare a Duhului Sfînt în și prin Biserică pentru mîntuirea oamenilor.

La ieșirea din biserică, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar s-a întreținut cu credincioșii prezenți la slujbă, povățuindu-i să fie uniți și în credință și în munca de terminare a bisericii. — A urmat o agapă frățească la casa parohială.

În după-amiaza aceleși zile, Prea Sfințitul Arhiepiscop s-a deplasat în parohia Hunedoara-Buituri, săvîrșind aici slujba vecerniei, cu care ocazie a rostit un ocazional cuvînt de învățătură. Au adus mulțumiri P. S. Sale, parohul locului Ioan Chitidean și P. On. Prot. Alexandru Hotăran.

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A IERARHULUI

În ziua de 14 martie 1981, cu emoții sincere și cu cele mai curate sentimente de prețuire și iubire, ostentorii Centrului eparhial, preoții și credincioșii din Arad și localitățile limitrofe, au sărbătorit într-un cadru solemn pe Întîlstatătorul eparhiei, prea Sfințitul Episcop Visarion, cu prilejul aniversării zilei de naștere.

La orele 12, în paraclisul de la reședința episcopală s-a săvârșit slujba Te-Deum-ului de către un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Gherasim Hunedoreanul.

După serviciul divin, în numele celor prezenți, P. C. Pr. Iova Zaharia, secretar eparhial, a rostit cuvîntul de omagiere a Ierarhului sărbătorit, urîndu-i sănătate, viață îndelungată și puteri sporite de muncă în arhipăstorirea clerului și credincioșilor eparhiei pe calea binelui, adevărului și mîntuirii. Deodată cu aceste urări a fost oferit Prea Sfinției Sale și un minunat coș cu flori, în semn de adînc respect și aleasă prețuire.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Visarion a mulțumit celor care l-au felicitat, întreținîndu-se apoi cu fiecare dintre cei prezenți într-o atmosferă de înălțătoare bucurie duhovnicească.

Festivitatea acestui popas aniversar a luat sfîrșit prin intonarea imnului arhieresc de către întreaga asistență.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC

În conformitate cu prevederile regulamentare și cu hotărîrea Comitetului de Conducere, în ziua de 10 februarie 1981, s-a ținut în sala de ședințe a parohiei din Arad-Centru, Adunarea Generală a Casei de Ajutor Reciproc. Lucrările Adunării au fost onorate cu prezența de către însuși Întîistătătorul eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Visarion.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. On. Părinte președinte Cornel Oros, care a subliniat grija permanentă manifestată de Prea Sfinția Sa față de problemele Casei de Ajutor Reciproc, fapt pentru care, în numele celor prezenți și al tuturor membrilor, a adresat Prea Sfințitului Episcop Visarion respectuoase mulțumiri. În continuare a arătat că și în cursul anului precedent, Casa de Ajutor Reciproc s-a străduit să răspundă cu promptitudine tuturor solicitărilor îndreptățite ale membrilor ei. Mulțumind celor de față pentru participare, vorbitorul a propus să fie ales biroul Adunării în vederea dezbaterii problemelor incluse pe ordinea de zi: darea de seamă asupra gestiunii financiare a C. A. R. pe anul 1980; raportul Comisiei de verificare, proiectul de buget pe anul 1981.

După lecturarea rapoartelor, respective, s-au purtat ample discuții care au evidențiat seriozitatea și corectitudinea cu care Comitetul de Conducere a lucrat în cursul anului 1980, promptitudinea cu care au fost soluționate cererile membrilor C. A. R. În consecință, darea de seamă pe anul 1980 și proiectul de buget pe anul 1981 au fost aprobate în unanimitate.

În încheierea lucrărilor, Prea Sfințitul Episcop Visarion a adresat celor prezenți un cuvînt de mulțumire pentru munca depusă și de indemn la îndeplinirea cu înalt simț de răspundere a tuturor îndatoririlor ce le revin în calitate de slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor.

NOI SLUJITORI AI BISERICII

De la începutul anului 1981, prin rostirea rugăciunilor de invocare a Duhului Sfînt și prin punerea mîinilor Prea Sfințitului Episcop Visarion și ale Prea Sfințitului Arhiepiscop-Vicar Gherasim Hunedoreanul, au primit Sfînta Taină a preoției următorii candidați:

— *Augustin-Dorel Brait*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 21 ianuarie, preot la 22 ianuarie 1981, pe seama parohiei Mocrea, protopopiatul Ineu.

— *Simion Petruț*, licențiat în Teologie, hirotonit la 22 ianuarie întru diacon și preot la 23 ianuarie 1981 pentru parohia Belotint, protopopiatul Lipova.

— *Mihai Ineoan*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 25 februarie și preot la 26 februarie 1981 pe seama parohiei Pecica, protopopiatul Arad.

— *Ioan Vesa*, student în anul II la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, hirotonit diacon la 26 februarie și preot la 1 martie 1981 pe seama parohiei Minișul de Sus, protopopiatul Ineu.

— *Gheorghe Blindea*, student în anul III la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, hirotonit diacon la 18 aprilie și preot la 19 aprilie 1981 pentru parohia Tela, protopopiatul Lipova.

— *Crăciun-Dorel Moș*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 19 aprilie și preot la 23 aprilie 1981 pe seama parohiei Carand, protopopiatul Ineu.

După hirotonie, tinerii preoți au urmat perioadă de practică liturgică la Catedrala din Arad, sub îndrumarea vrednicilor slujitori de la această biserică și a ecleziarhului de la Centrul eparhiei. Înainte de a fi instalați de către Părinții protopopi în parohiile pentru care au fost hirotoniți, noii preoți au primit din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion o serie de îndrumări și povățuiri duhovnicești, pastorale, misionare și sociale. În vederea unei activități intense și cu roade frumoase.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

Prima conferință de orientare a clerului pe anul 1981 a avut ca subiect: „*Respectarea ordinii de drept a Republicii Socialiste România, îndatorire patriotică a fiecărui cetățean, Conduita preotului în societate, exemplu pentru credincioși*”. Lucrările acestei conferințe s-au desfășurat la sediile protopopiatelor eparhiei noastre între 17–26 martie, două fiind prezidate de Prea Sfințitul Episcop Visarion (protopopiatele Arad și Deva) și de următorii delegați chiriarhali: Prea Sfințitul Arhieru-vicar la protopopiatele Ineu, Brad și Petroșani; P. C. Pr. Flor Teodorescu, vicar administrativ la protopopiatul Orăștie și P. C. Pr. Teodor Greucan, consilier administrativ bisericesc, la protopopiatul Lipova.

Conferințele au fost deschise prin cuvântările introductive rostite de protopopi și de delegații chiriarhali, după care au fost audiate referatele susținute de următorii preoți: Rujo Ispas — Fintinele, protopopiatul Arad; Nicandru Honor — Berechiu, protopopiatul Ineu; Ioan Popa — Petriș, protopopiatul Lipova; Miron Stâncoane — Hunedoara III, protopopiatul Deva; Romulus Stăuț — Valea Brad, protopopiatul Brad; Draia Marius, — Chitid, protopopiatul Orăștie și Dimitrie Jura — Petrilor Jleț, protopopiatul Petroșani.

Atât referatele cit și amplele discuții care au urmat și la care au participat numeroși preoți, au precizat cu claritate că dreptul, ca ansamblu de norme juridice, exprimă voința întregului popor, prescriind conduita tuturor cetățenilor în toate relațiile sociale, în vederea înlăturării înalțelor idealuri care călăuzesc țara noastră: libertatea, independența, unitatea națională, bunăstarea și prosperitatea vieții tuturor oamenilor, egalitatea, dreptatea și pacea. Normele juridice sînt cuprinse în Constituția Republicii Socialiste România, în Legile Statului, decrete, hotărârile Consiliului de Miniștri, ordine, instrucțiuni, etc. Respectarea acestora constituie o îndatorire fundamentală (art. 39 din Constituție), o îndatorire primordială civică și patriotică, fără de care este de neconceput viața într-o societate modernă, progresistă și democratică. S-a evidențiat cu pregnanță inițiativa și contribuția personală a Domnului Nicolae Ceaușescu la elaborarea legilor țării noastre, la perfecționarea ordinii de drept din patria noastră.

De asemenea, toți participanții la discuții, în lumina îndemnurilor scripturistice și patristice, au dat glas puternicelor lor sentimente patriotice, precum și voinței nestăvilită de a contribui la promovarea unei atitudini juste față de muncă, a unei etici sociale conformă cu spiritul societății noi și al Sfințelor Evanghelii.

Concluziile finale ale delegațiilor chiriarhali au evidențiat încă odată îndatorirea preoților Bisericii Ortodoxe Române și de a fi cetățeni loiali și patrioți luminați, preoți care respectă legile țării, care merg pe același drum cu poporul ce-și croiește o viață îmbelșugată și frumoasă și care dovedesc prin întreaga lor viață loialitate deplină și sinceră față de înțelepta conducere actuală a scumpei noastre Patrii.

În același fel a decurs și prima conferință administrativă a clerului desfășurată la sediile oficiilor protopoești între 7—16 aprilie 1981 și a avut ca temă: „Implicațiile misiunii preoțești în fața factorilor și procedeele prozelitismului secular”.

Conferința de la protopopiatul Arad a fost prezidată de Prea Sfințitul Episcop Visarion. Din încredințarea Prea Sfinției Sale, ședința de la protopopiatul Deva a fost prezidată de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul iar celelalte de către delegații Centrelor eparhiale.

După tradiție, conferințele au fost precedate de oficierea în sobor a sfintei liturghii; a darurilor celor mai înainte sfințite, în cadrul căreia preoții s-au spovedit și împărtășit.

Deschise de către protopopi și delegații chiriarhali, după care au fost susținute referatele principale bine primite de către auditori. Numeroasele luări de cuvânt au completat în chip util referatele, reliefând diferite aspecte concrete din viața parohiilor lor referitoare la tema enunțată. S-a precizat cu claritate că toată viața spirituală a credincioșilor unei parohii este condiționată de activitatea preotului. Dificultatea, și în același timp sublimitatea slujirii sacerdotale izvorăsc din conținutul lucrării pentru care este rinduit preotul: să mijlocească împăcarea credincioșilor cu Dumnezeu, ducând în sufletele acestora darurile jertfei de pe cruce, a Domnului Iisus Hristos; să vestească învățătura Sfintei Evanghelii pentru mântuirea păcătoșilor săi, după porunca Mântuitorului: „Mergînd, învățați toate neamurile... să păzească toate cîte au poruncit vouă” (Matei 28, 19—20); și, în sfîrșit, să fie păstorul sufletească al credincioșilor, cu datoria să îngrijească și să îndemne viața lor spirituală și morală. S-au scos în evidență îndatoririle preotului față de Dumnezeu, față de parohie și credincioși, față de viața personală și cea familială, față de societatea nouă din țara noastră. Au fost reliefate, de asemenea, o serie de măsuri și căi concrete menite să contribuie la apărarea, păstrarea și întărirea unității de credință a membrilor Bisericii noastre.

CONSFAȚURI DE LUCRU CU PROTOPOPII

În ziua de 12 februarie 1981, sub președinția Prea Sfințitului Episcop Visarion și cu participarea conducătorilor de sectoare ale Episcopiei, în sala bibliotecii eparhiale s-a ținut prima consfătuire de lucru cu părinții protopopi, la care au fost invitați și misionarii protopoești. A fost prezent și Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul.

Pe marginea referatului sectorului cultural prezentat de P. C. Pr. Flor Teodorescu, vicar administrativ, au urmat discuții ample. S-a scos în evidență faptul că, în cursul anului precedent, sub permanenta îndrumare și supraveghere a ierarhilor lor, preoții eparhiei Iradului și Hunedoarei au depus o activitate plină de responsabilitate, atît pe plan pastoral-misionar, cit și social-obștesc. Au fost menționate o serie de măsuri ce se impun în vederea păstrării, apărării și întăririi unității de credință a membrilor Bisericii noastre strămoșești.

Referate au susținut și P. P. C. C. Părinți Consilieri Teodor Greucean și Iacob Bupte, cuprinzînd îndrumări administrative bisericești și, respectiv economico-financiare.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Visarion a mulțumit celor de față pentru modul cum au analizat problemele care frămîntă eparhia, pentru soluțiile constructive propuse. Prea Sfinția Sa și-a exprimat convingerea că activitatea ce

o vor depune în anul 1981, atât ierarhii cît și preoții din Episcopia Aradului și Hunedoarei, va fi încununată cu noi și însemnate înfăptuiri duhovnicești, administrativ-gospodărești și sociale. „Sîntem datori, a spus Sfinția Sa, să adîncim mereu dimensiunea sacerdotală a misiunii noastre. Să vestim peste tot Evanghelia păcii și a dragostei între oameni. În același timp, trebuie să slujim cu toată inima pentru binele credincioșilor, ca adevărați păstori urmînd exemplul sînt al Domnului Hristos care a spus: „Eu sînt păstorul cel bun. Păstorul cel bun își pune viața pentru oile Sale“.

*

În ziua de 6 mai, la Centrul eparhial a avut loc o nouă consfătuire de lucru cu protopopii și conducătorii de sectare eparhiale administrative. Lucrările au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Visarion. În timpul lucrărilor s-au discutat o serie de probleme privitoare la continua îmbunătățire a activității de îndrumare pastoral-misionară și socială a preoților din cuprinsul eparhiei, precum și alte probleme de interes bisericesc și administrativ financiar. În partea ultimă a ședinței a urmat notarea anuală a preoților.

D E C E S E

Duminică, 22 februarie 1981, după o scurtă dar grea suferință a trecut la cele veșnice venerabilul preot pensionar *Avram Glidan*, în vîrstă de 80 de ani. S-a născut la 21 iunie 1901 într-o familie de țaran, buni gospodari din Păucinești, județul Hunedoara. După terminarea claselor primare în satul natal urmează gimnaziul la Hațeg și Școala normală la Oradea, încadrîndu-se apoi ca învățător în satul natal.

Atras de sfințenia misiunii preoțești, frecventează cursurile Academiei Teologice din Blaj. În anul 1926 s-a căsătorit cu Maria Popovici din Orăștie și a fost hirotonit preot pe seama parohiei Hățăgel din Țara Hațegului. Peste doi ani a fost transferat la parohia Clopotiva, iar peste alți doi ani a venit în satul natal, Păucinești, unde a slujit cu vrednicie timp de 50 de ani.

Între roadele bogate ale activității sale destoinice amintim repararea bisericii din Păucinești, dotarea ei cu clopote și un frumos iconostas. A reparat și împodobit cu dragoste și bisericele din filiile Hobîța și Zelcani și a contribuit substanțial la pictarea bisericilor din Hațeg II și Bucova. Prin calitățile sale sufletești deosebite în zelul neobosit, a reușit să creeze în parohie o puternică sudură spirituală între credincioși, între păstor și credincioși.

Un moment însemnat din viața lui, care i-a rămas imprimat adînc în inimă, a fost participarea ca delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, cînd s-a consfințit pentru totdeauna marea unire a Ardealului cu patria mamă. De asemenea, un aport substanțial l-a adus și la înfăptuirea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din anul 1948.

Pentru meritele sale deosebite, s-a bucurat de prețuirea credincioșilor și de aprecierea tuturor. A fost distins cu rangul de iconom stavrofor, iar Sf. Sinod i-a acordat Crucea patriarhală și medalile: Aniversarea a 20 de ani de la Unificarea Bisericii și 25 de ani de slujire a Prea Fericitului Patriarh Iustinian.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 24 februarie fiind oficiată de un numeros sobor de preoți în frunte cu P. On. protopop Octavian Pătrașcu care a rostit un frumos panegeric despre viața și activitatea celui răposat. A transmis familiei îndoliate din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion sincere condoleanțe și cuvinte de căldă mîngiere sufletească. Despre părintele Avram Glidan au mai rostit cuvîntări de omagiere și regret preoții Petru Popescu, Martin Novac, Alexandru Nistor, I. Mihăescu și P. Cuv. Arhim. Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog.

Plîns de familie, regretat de credincioși și de preoți, trupul neînsuflețit al celui răposat a fost așezat în cripta familiei din cimitirul satului natal.

În ziua de 26 februarie 1981 s-a stîns din viață venerabilul preot Iuliu Tirinescu în vîrstă de 84 ani.

S-a născut în satul Chitid, județul Hunedoara în casa unor buni creștini, păstrători cu evlavie ai tradițiilor noastre strămoșești, cu frică de Dumnezeu și cu dragoste de oameni. Rămînînd orfan de tată la vîrsta de 4 ani, împreună cu cele două surori trec în grija bunicului lor, Ignat Cerbiceanu, preot în satul natal. Viața creștină pe care a trăit-o în familia bunicului a făcut ca încă din fragedă copilărie să simtă o nestăvilită atracție spre învățătură și spre slujirea Sfintei Biserici. După terminarea școlii primare și a liceului teoretic din Deva, în anul 1918 s-a înscris la Academia Teologică din Sibiu pe care o absolvă cu rezultate bune. Dînd curs chemării interioare, prin primirea Sfintei Taine a hirotoniei în 1922, a devenit pentru toată viața slujitor al Bisericii celei vii a Mîntuitorului Hristos. Întreaga activitate și-a desfășurat-o într-o singură parohie: Boșorod, unde a obținut frumoase realizări pastorale, duhovnicești și gospodărești. Și după pensionare, în 1974, a continuat să rămînă același modest dar entuziast ajutînd în muncă pe noul preot.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 28 februarie 1981 în biserica în care a slujit activînd timp de 52 de ani. În cuvîntările rostite preoții Guga Silviu, Draia Ioan și Romulus Lupulescu au relevat viața și activitatea răposatului, calitățile lui alese de om și slujitor al altarului. Au exprimat, de asemenea sincere condoleanțe și calde cuvinte de compasiune familiei îndoliate, aducînd astfel un ultim omagiu celui trecut în marea veșnicie.

În dangătele triste ale clopotelor care vesteau tuturor credincioșilor din parohia Boșorod plecarea din mijlocul lor a celui ce le-a fost un bun, blînd și vrednic păstor, sicriul cu trupul neînsuflețit al preotului Iulius Tirinescu a fost depus în mormîntul proaspăt din cimitirul satului.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

† TEOCTIST, MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI, *Pe treptele slujirii creștine*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Neamț, 1980, partea I-a 410 pp.; partea a II-a 414 pp.

Din istorica și prestigioasă tiparniță de la Neamț, primim un splendid „bucet” alcătuit, în eflorescența literaturii omiletice, de Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

Patetice mărturisiri de credință, optime anticipări, alocuțiuni, predici, omilii, pareneze, scrisori pastorale, meditații, evocări, eseuri, cu o mare diversitate tematică, reflectă „itinerariul pastoral” al unei slujiri arhieresti „pe spațiul a trei decenii”.

Cuvântările, orinduite în aceste două volume dense, excepțional prezentate, au fost rostite la diferite ocazii, la intrarea în ierarhia superioară a Bisericii noastre, la „trecerea” prin „treptele” ierarhiei superioare a Bisericii; în catedrale sau în biserici parohiale; la deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și misionară sau a cursurilor de la Institutul teologic universitar și la seminariile teologice; în adunări eparhiale sau în conferințe preoțești; la fericite aniversări sau pioase comemorări; la Praznicile Mari sau la sfințiri de biserici; în presă sau la radio; în publicații sau prefețe de cărți; în Marea Adunare Națională sau de la tribunele unor foruri obștești, în țară sau în străinătate; în Conferințele teologice interconfesionale sau în misiunile avute peste hotare, potrivit „treptelor slujirilor bisericești” și „încredințării oficiale”.

Elaborate cu acuratețe, pe coordonatele superioare ale unei demne slujiri, cuvântările ridică la un înalt nivel elocința bisericească, împlinind, în aceeași măsură, făgăduința făcută de Înalt Prea Sfinția Sa la iniția mărturisire de credință. „Lucrarea arhierescă, în lumea contingentă, spune Înalt Prea Sfinția Sa în cuvântarea rostită la hirotonia într-un arhieru (5

martie 1950), apare ca o operă care cere trudă zi de zi, căci arhierul nu mai este răspunzător numai de sufletul său, ci de al tuturor credincioșilor pe care-i păstorește...” „Ochii gândului meu, mărturisea Înalt Prea Sfinția Sa, se întrărisează din cuvântarea Sfântului Petru, ținută la Ierusalim, în ziua Rusaliilor...” din predica Sfântului Apostol Pavel în Atena, în fața filosofilor...” din spiritul împăciuitoare al Sfântului Iacob...” Mărturisindu-și neclintita ascultare față de gândirea și virtuțile arhieresti ale Sfinților Părinți, Înalt Prea Sfinția Sa adaugă: „Mărturisesc că voi încerca să adun, după puteri, din acest izvor nesecat de vrednici arhieresti tot ce se va potrivi cu lucrarea ce mi s-a încredințat, pentru ca și smeritul de mine să cinstească treapta la care am fost ridicat” (Partea I-a, p. 7).

Și fiindcă, așa cum știm, „Biserica noastră, păstrătoare din îndepărtate veacuri a cuvântului apostolic vestit strămoșilor în aceste laturi traco-getice, a crescut într-o putere odată cu zămislirea și ridicarea poporului român ca națiune” (Idem, p. 133), slujirea națiunii, cu același devotament, este a doua coordonată pe care se desfășoară activitatea „învățătoarească” a preotului ortodox român. Înalt Prea Sfinția Sa precizează: „E de la sine înțeles că lucrarea mea de viitor se va desfășura în condițiile de viață create în țara noastră de către orinduirea cea nouă a harnicului nostru popor, se va întemeia, de asemenea, pe libertatea religioasă, care atât de înțelepțește a fost prevăzută în Constituția Republicii noastre scumpe. De aici, ca dintr-un izvor, se va desprinde ceea ce noi toți... va trebui pe viitor să închinăm înălțării poporului român, să aducem contribuția noastră la edificiul atât de măreț, la chipul nou al patriei atât de cuprinzătoare, care se înalță în zilele noastre” (Idem, p. 316). De la funcția didactică a tronului arhieresc, astfel de declarații au caracter de îndreptar în Biserica noastră.

Firește, conținutul unui volum de predici, dată fiind diversitatea „unităților”, nu poate fi redat în rezumat „global”. Ceea ce în mod obișnuit se caută într-un atare volum sînt elementele pivot, elementele care conexează părțile și le dă unitate tematică. Într-un volum de cuvîntări bisericești, aceste elemente sînt ușor detectabile. Le-am amintit în cele precedente și le exprimă, mai elevat, Înalț Prea Sfințitul Teoctist: „Afirmarea frumuseților, a valorilor Ortodoxiei românești și a atașamentului față de agonisita nepieritoare a neamului nostru, precum și a avîntului cu care toți fiii Patriei zidesc într-un gînd și o voință chipul strălucitor al României noi”. Decelarea acestor coordonate nu este nouă. Noutatea într-o predică, azi și totdeauna, rezidă în capacitatea de vibrație și transmitere a vibrațiilor, în modul de organizare a cuvintelor pentru a la da forța de pătrundere în esența lucrurilor și dirijarea lor spre o anume finalitate, cu alte cuvinte, în abilitatea de a întreprinde procesele psihice — afective, cognitive și voliționale —. Această abilitate, fără a respecta întru totul „canoanele” oratoriei clasice, este încă una din virtuțile cuvîntărilor care ne-au prilejuit aceste reflecții.

Există ceva nou în toate aceste cuvîntări, un imponderabil care scapă ușor la o lectură superficială. Ceva în modul cum sînt abordate și puse în relație problemele și, mai ales, în efortul însuși de „înnoire”, într-o perioadă de sensibile mutații pe toate planurile existențiale, efort care, în ultima analiză, s-ar defini ca un răspuns la multiplele solicitări adaptive. Mai pregnant exprimă acest efort Înalț Prea Sfințitul Teoctist: „Trecerea de la formele trecutului, la formele noi și în plină dezvoltare ale zilelor noastre, necesită întotdeauna un dublu efort. Mai întîi, îndepărtarea liber consimțită și conștientă a tuturor prejudecăților și deprinderilor opuse primenirii și progresului și apoi încordarea hotărîtă a tuturor puterilor pentru realizarea înnoirii și propășirii continue, în toate cele bune, frumoase și adevărate” (Partea I-a, p. 26), aflînd sprijin solid în cuvintele Apostolului Neamurilor: „Să lăpădăm dar lucrurile întinericului și să ne îmbrăcăm în veșmintul luminii” (Romani 13. 12).

Energia și perseverența pe calea înnoirilor se poate urmări în toate cuvîntările cuprinse în aceste volume, tinzînd spre organizarea unui „mod superior de viață”

creștinească și românească, teme: aflînd tot la Apostolul Neamurilor: „Toate să le cercați; tineți ce este bine”. (I Tesaloniceni 5, 21). „Arhieria, în esența ei harică, este, în adevăr, diferită de tot ce este vremelnic, dar lucrarea ei se face de oameni și pentru oameni... arhieriei aparțin de vremurile și circumstanțele în care ei au trăit. Vremurile noastre sînt cu totul altele decît celea ce s-au scurs pe drumul istoriei. Deci și arhieria de azi — una în esență cu cea apostolică — va trebui să țină seama de condițiile actuale în care ea trebuie să lucreze și să desăvîrșască misiunea apostolică” (Idem, p. 8). Sigur, procesul înnoirilor este încă (și mereu) deschis. „Sentimentul mulțumirii de sine, adică socotința că ai atins un grad de desăvîrșire la care te poți opri și pe care nu-l mai poți depăși prin noi eforturi, este un sentiment cu totul străin de sufletul adevăratului creștin, de sufletul creștinului ortodox”. (Idem, p. 27).

Unele cuvîntări depășesc exigențele conjuncturale, devenind, prin întindere și profunzime, studii de teologie și sociologie creștină. Toate însă sînt ancorate în actualitate, vizînd mai ales problemele grave care agită omenirea, privity din perspectivă creștină, sub semnul necontenitelor căutări. Acest procedeu le conferă vigoare, prospețime, interes general, invitînd la adîncă meditație.

Dacă ar fi să dispunem tematic ideile și rezoluțiile rostite în diverse împrejurări, la intervale mai mari sau mai mici, expuse în cele două volume, am realiza cu ușurință un sistem de gîndire care ar cuprinde întreaga doctrină creștină, reflectată în problematica lumii contemporane, avînd ca piatră fundamentală „triumful vieții”.

Transfigurate de optimism, elaboratele Înalț Prea Sfințitului Teoctist ne îndeamnă pe toți, preoți și credincioși, să mergem „încercători în țările noastre spirituale”, pe „drumul curajului, al bărbăției, pe drumul facerii de bine”. Așa ne-au rămas ca pilde strămoșii noștri. „E rîndul fiecărei generații să-și împlinească răspunderile”. Una din acestea este „preluarea tradițiilor” bune. Și din acestea trebuie să reținem că Evanghelia pe care o propovăduim își află „împlinirea și rodnicia în iubirea de oameni”.

În acest spirit, remarcabile sînt, pentru concizia și spontaneitatea lor, și alocuțiunile rostite de Înalț Prea Sfințitul

Teotist în fața credincioșilor" Bisericii Siriene de Răsărit (India), cu prilejul vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române în iarna anului 1976. „Venim din mari depărtări, din Europa, dintr-o țară înfloritoare, pașnică și suverană, România, prietenă a poporului indian...” cu „mesajul dragostei de oameni”.

Cele două volume, pe care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teotist le dăruiește literaturii noastre teologice, oferă preoților și credincioșilor, deopotrivă, o lectură instructivă și, în aceeași măsură, agreabilă, prin toată structura lor și sugestivă prin opțiunea și diversitatea temelor.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

Dr. VASILE COMAN, EPISCOPUL ORADIEI, *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor*, Cuvântări la duminicile și sărbătorile anului, ocazionale și îndrumări creștinești, Oradea, 1980, 711 pp.

Acum mai bine de trei decenii și jumătate, am prezentat, în revista „Altarul Banatului” din Caransebeș, iniția culegere de predici (tipărită) a unui tânăr și entuziast preot brașovean — Vasile Coman („Hristos în familie”, Brașov, 1945, 148 pp). O prezentasem ca pe o lucrare de excepție în spațiul literaturii omiletice, preoților și credincioșilor din parohiile bănățene.

Cu emoția fulguită de trecerea anilor, am deschis recenta culegere de „Cuvântări...” semnată de Prea Sfințitul Episcop al Oradiei, dr. Vasile Coman.

Regăsim, cu multă bucurie, de la primele pagini, același elan tineresc, aceeași limpezime a gândului, aceeași expunere metodică și intuitivă aceeași combustie launtrică. Aceleași rezolvări tematice, mai elaborate poate, pîrșuite de experiența anilor și conștiința responsabilității sporite. Aceleași frază suplă, fluentă, evitînd deliberat emfaza retorică și preferînd concizie, sensul exact al cuvîntului, caracterizează (particularizează) ambele culegeri (ca de altfel și pe celelalte două ediții de „Cuvântări liturgice”).

Recentul volum are și un caracter jubiliar. El apare la împlinirea unui deceniu de arhipăstorie a Prea Sfințitului Episcop dr. Vasile Coman.

Gîndurile autorului se încheagă, din elan neîmpuținat și experiența anilor, în 142 cuvîntări selective, rostite în cei zece

ani de arhipăstorie: scrisori pastorale (19); cuvîntări la duminicile de peste an (57); cuvîntări la sărbătorile bisericești (18); cuvîntări ocazionale (12); îndrumări creștinești („pline pentru suflet”, 36). Titlul general („Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor”), sugerează ideea fundamentală și structura masivului volum.

O multitudine de probleme și aspecte etico-sociale, privite în lumina „Nașterii” și „Învierii” Domnului nostru Iisus Hristos, conțin „scrisorile pastorale” (1971—1980). Revigorate parcă de propria reflexivitate, „pastoralele” Prea Sfinției Sale au un aer de prospețime, cu efect tonifiant. O dicțiune a inimii le conferă forța unei persuasiunii neîndoelnice, relevîndu-le originalitatea.

Dacă ar fi să sistematizăm ideile din cele 57 predici tematice (pentru duminicile de peste an), am realiza întreg conținutul doctrinal creștin, reflectat în sensibilitatea unui slujitor devotat. În exegeza textelor arhicunoscute, autorul caută căi noi de abordare a temelor morale, perspective noi, avantajat de o continuă disponibilitate și inventivitate ideatică. În abundența materialului scrutat nu sînt, desigur excluse reluările, versiunile paralele. Dar acestea nu dăunează întregului. Dimpotrivă, ele indică diversitatea soluțiilor posibile, schimbarea (necesară) a unghiurilor de vedere, cărora convergența de adîncime le dă unite și armonice.

Deși „cadrlul” predilect al autorului, respectînd tradiția, este cel biblic, problemele grave care frămîntă contemporaneitatea sînt pregnant introduse și privite din perspectivă creștină. Exempli gratia, vorbind despre misiunea creștină a femeii (predică la Duminica mironosițelor), Prea Sfinția Sa afirmă: „Creștinismul nu cere femeii să părăsească titlurile. Nu cere ca femeia să nu fie medic, profesoară, funcționară, avocat sau altceva. Desigur că nu! Biserica însă cere femeii ca în toate acestea să nu uite că altarul principal, în care a rînduit-o Dumnezeu, e familia. Acolo femeia e stăpîna și regina vieții. În cămin ea împlinește esențiala misiune a vieții. Creștinismul nu zice că femeia să nu fie folositoare societății prin inteligența și priceperea ei, dar îi amintește că cel dintîi folos pe care îl poate aduce societății este acela de a fi mamă” (p. 145).

Simțămintele și bucuriile duhovnicești sînt îngemănate cu împlinirile din viața

poporului nostru. Peisajele biblice alternează cu pitoreștile comori ale patriei. Valorile etico-sociale ale cârților canonice se împletesc cu înnoirile patriei, spre mai binele și fericirea întregului popor.

Titluri și subtitluri sintagmatice sugerează bogăția și diversitatea problemelor tratate în predicile duminicale.

A treia categorie de cuvântări tratează semnificația sărbătorilor de peste an, prilejuri de a transmite credincioșilor gânduri și îndrumări în aceeași distinsă notă creștinească și românească.

Cuvântările ocazionale (categoria a patra) sînt legate, cele mai multe, de unele momente mai importante din viața Prea Sfinției Sale (alegerea ca episcop, tunderea în monahism, sfințirea într-un arhieru, investitura, instalarea ca episcop), sfințiri de biserici, ș. a.

Gîndurile, meditațiile, exortațiile din ultima categorie („pline pentru suflet”) reprezintă un admirabil capitol de pime-nică, de pastorație și autopastorație la nivelul zilelor noastre. Cele mai multe se adresează direct preoților, vizînd convingerile, metodele, cerințele noi ale pastorației. E firesc ca slujitorii altarelor strămoșești să fie convinși că activitatea lor trebuie să țină seama de condițiile în care trăiesc credincioșii lor. „Ei trebuie să împărtășească bucuriile și necazurile lor și să le sprijinească năzuințele și idealurile”. Să-și sincronizeze activitatea cu timpul în care trăiesc. Iubirea de Dumnezeu și iubirea de oameni sînt complementare. Ne este drag harul cerului, ne este scump și pămîntul strămoșesc. Ne avîntăm prin credința religioasă în realitatea supranaturală, dar sîntem legați de condiția umană a timpului și poporului nostru. Așa au făcut figurile mari de preoți și ierarhi din trecutul nostru istoric (p. 600). Preotul trăiește în lume, dar se va feri să fie „om de lume”. El trebuie să fie mereu „preot a lui Dumnezeu”, părinte și prieten al credincioșilor. Activitatea lui trebuie să devină o liturghie publică, după liturghia sacramentală” (p. 614). Să mergem în pas cu istoria poporului nostru (p. 616).

Sfaturi, încurajări, apostrofe, căi și metode, mai presus de toate, cald îndemn la meditație.

Gîndurile și sentimentele din care se alcătuiesc cuvîntările adunate în acest frumos volum izvorăsc dintr-o conștiință a misiunii sacerdotale, dar și dintr-o umană trebuință de comunicare, temeluită pe o viziune optimistă a existenței.

O mențiune specială merită prezentarea volumului în excelente condiții grafice.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

LEONIDE OUSPENSKY, *La théologie de l'icône dans l'Eglise Orthodoxe*, Paris, 1980, 496 pp + 53 ilustrații.

Secolul nostru va rămîne în istoria Ortodoxiei ca secolul redescoperirii icoanei, nu numai în aria sa de baștină ci, într-o măsură încă mai mare, în Apusul eterodox pînă mai deunăzi atît de impermeabil la această formă specifică a spiritualității noastre. Teologi, artiști, istorici de artă, iar în cele din urmă și colecționari, încep să privească cu alți ochi. Ce a determinat această schimbare de atitudine față de icoana ortodoxă? Să fie nostalgia unei dimensiuni spirituale pierdute care mai plînie încă în memoria Bisericii nedespărțite? Sau să fie destabilizarea propriei lui formule de artă religioasă care să-l fi dus la căutarea unor forme mai autentice și mai stabile? Se știe doar că artă religioasă a Occidentului, solidară cu cea laică pe care tot ea a generat-o, nu putea să evite criza pe care revoluția artei moderne i-o pregătise încă de acum un secol. Formula clasică a acestei arte, fie laică, fie sacră, de origine renascen-tistă și bazată pe un naturalism dus pînă la iluzionism și care veacuri întregi fuseseră considerată ca singura formă de artă posibilă, a fost pînă la urmă dislocată de explozia curentelor moderniste care, pentru a-și legitima propriile lor formule, au demonstrat posibilitatea și a altor modalități de artă decît cea occidentală. Printre acestea s-a relevat și modalitatea bizantină din care descinde limbajul plastic al icoanei. Drept aceea, iconografia ortodoxă încetează de a mai fi măsurată în Apus după criteriile artei lui clasice și începe, de acum încolo, să fie privită ca o artă aparte, stînd pe propriile ei coordonate estetice.

Nu este de asemenea exclus ca, în fluctuația formulelor artei moderne, după ce a destabilizat pe cea clasică, precum și în procesul neconținutei desemantizări a limbajului ei plastic, icoana să apără ca un pol al stabilității și autenticității și ca un tăcut mărturisitor al „sensului imperisabil al vieții”.

Oricare ar fi însă cauzele acestui interes al Apusului pentru icoană, el este o

ealitate de necontestat care se manifestă prin proliferarea ei în colecții, expoziții, galerii, muzee și chiar în licitații, ating cifre fabuloase, cit și prin bogata literatură de toate domeniile care grăditează în jurul ei. Însă un astfel de entuziasm, provenit din interese de natură tit de diferite, devine pînă la urmă suspect și comportă riscul denaturării adevăratului înțeles al icoanei. O acțiune de înmăsurare care să exprime însuși punctul de vedere al Ortodoxiei, trebuia întreprinsă. Acest lucru era cu atât mai necesar, cu cît majoritatea cercetătorilor apuseni ai icoanei, arheologi, istorici de artă, esteticieni, esești, beletriști etc. o trataseră pe un obiect de studiu abordat din exterior, în textura condiționărilor sale istorico-socio-culturale, ceea ce nu putea duce decît la concluzii neesențiale, prind mai mult periferia acestei realități, iar care lăsau neatinse înțelesul ei intim. Aceasta nu putea fi deciprat decît printr-o abordare a icoanei din interior, pornind de la centrul său ontologic, care e același cu al cuvîntului din Scriptură, pentru a-i ilumina treptat tot conținutul, pînă în zonele marginale... materiale, tehnice, etc... Desigur nu-i deloc ușoară astfel de abordare căci, ca orice realitate din lumea duhovnicească, și icoana presupune din partea subiectului cunoaștere o participare existențială și responsabilă la viața ei de taină, singura care își atinge ținta.

În acest context trebuie privită cartea lui Leonid Uspensky „*La théologie de l'icône dans l'Eglise Orthodoxe*”. Apărută în 1980 la editura Cerf din Paris, această operă constituie nu numai un monumental reper al cercetărilor iconologice, dar prin gama largă a implicațiilor ei în gîndirea dogmatică, în practica liturgică, precum și în viața de rugăciune, ea este și o mărturie a luării de conștiință de sine a Ortodoxiei zilelor noastre. Într-adevăr, dezbaterea fundamentelor doctrinare ale icoanei și a canoanelor ei — cunoscută mai de curind sub denumirea de „teologia icoanei” a suscitat multiple și vii reacții în lumea atât de variată a creștinismului puscan. Ea a adus în actualitate deosebirile dogmatice dintre Răsărit și Apus, revigorat actualitatea deciziilor multor sinoade ecumenice și a făcut ca neașteptate scrieri doctrinare să reverbereze pînă peste domeniul antropologiei creștine.

Iată de ce, nu numai icoana redescoperă a veacului nostru, dar și teologia ei

constituie una din cele mai adînci și roditoare elaborări a Ortodoxiei zilelor noastre. La această iluminare a icoanei și prin ea a însăși vieții interioare a Ortodoxiei, nu puțin va fi contribuit, atât cu scrisul cit și cu penelul, autorul acestei opere.

În ce privește scrierile sale iconologice anterioare, de ajuns ar fi să cităm numai opera sa de vază „*Essai sur la théologie de l'icône*”, Paris 1960, carte care va marca un punct de răscruce în dezbaterea icoanei¹. De asemenea de nu o mai puțină importanță a fost colaborarea sa cu Vladimir Lossky la volumul „*Sinn der Ikonen*” (Urs Graf Verlag, Bern und Olten, 1952), cum și diferitele studii publicate în „Jurnalul Patriarhiei din Moscova”, ca „Originea icoanei creștine”, „Despre Sfintele icoane”, „Sinodul al VII-lea ecumenic” etc..., cum și cele publicate în „Mesagerul Exarhatului Patriarhiei Ruse în Europa Occidentală”, cum ar fi „Icoana în lumea contemporană”, sau alte publicații din revista franceză „Contacts” („Andre Rubliov”, „Problema artei sacre”, „Iconostasul” etc...), aceasta pentru a încerca o foarte sumară schiță bibliografică.

Cît privește penelul, este știut că autorul nu e numai un teoretician al icoanei ci și un iconar de mare clasă, care împreună cu regretatul ieromonah și iconar Grigore Sfințele icoane, în însăși inima Occidentului icoana autentică ortodoxă și au ridicat-o la rang de mare artă, prezentînd-o lumii apusene în exemplare de inegalabilă frumusețe.

Mărturie a reușitei lor duhovnicești și artistice stau icoanele care împodobesc mica biserică ortodoxă de limbă franceză „Notre Dame des affligés”, frescele bisericilor ruse „Trei Ierarhi”, amîndouă în Paris, cum și cea gură de rai care este „Schitul Duhului Sfînt” din Henriville din apropierea capitalei.

Dar teologul și iconarul este întregit de omul liturgic căci, în felul vechilor iconari pentru care participarea la viața sacramentală a Bisericii constituia însăși forța și adevărul creativității lor, autorul recapitulează în mod existențial legătura organică între zugrăvirea de sfinți, meditația teologică și practică liturgică, leit

¹ Olivier Clement, A propos d'un théologie de l'icône, în rev. Contacts, nr. 32, 1960, p. 241.

motivul grandioasei sale sinteze de „teologie a icoanei”.

Căci în perspectiva istorică în care se urmărește crearea conținutului și formelor icoanei, de la geneza ei din primele secole creștine până în zilele noastre și, în paralel cu aceasta, crearea gândirii teologice față de icoană, preocuparea de bază constă tocmai în înfățișarea creșterii și dezvoltării icoanei din țesutul ei organic firesc: viața dogmelor, viața liturgică și viața de rugăciune. În afara acestui context icoana nu are nici viață, nici înțeles.

În ce privește primul izvor, cel doctrinar, autorul consideră toată evoluția icoanei ca o treptată iluminare a acestor două dogme: întruparea în noi a lui Dumnezeu — Cuvîntul și, consecință a acestuia, transfigurarea și sfințirea făpturii până la îndumnezeirea după har, iar odată cu aceasta, transfigurarea întregii lumi. Întruparea și transfigurarea sînt cei doi poli, hristologic și pnevmatologic, al aceluiaș proces pe care-l recapitulează icoana. Dar această iluminare a fost deseori întreruptă în istorie de temporare și parțiale umbriri; e ceea ce a dat acestei evoluții un caracter dramatic și frământat, căci orice stîrbire adusă uneia sau celeilalte dogme — dacă nu chiar amîndouă — a antrenat după sine serioase perturbări în destinul icoanei. De aceea unul din meritele acestei lucrări este de a fi arătat cum deosebirile dogmatice dintre Ortodoxie și confesiunile occidentale se răsfrîng și în iconografiile respective; căci sensul esențial al icoanei nu este de simplă ilustrare a unor evenimente și personaje sfinte, ci acela de a mărturisi adevărurile de credință ale Ortodoxiei. Iar aceste realități se sesizează nu atît din cuprinsul icoanei („Nașterea”, „Botezul”, „Răstignirea” etc.), sînt reprezentate și în celelalte iconografii occidentale), cît din structurile ei formale, din „stilul” său propriu. De aceea pe tot parcursul acestei expuneri se pune accentul pe aspectul mărturisitor al icoanei, pe calitatea ei de martor autentic al revelației, pe ceea ce am putea propune ca denumire, „dimensiunea omologetică” a icoanei.

„Învățătura Bisericii — ni se spune — poate fi la fel de falsificată prin imagine, ca și prin cuvînt” (p. 10). Iată un adevăr care pune deopotrivă și pe iconograf și pe slujitorii altarului în fața unei grave responsabilități pentru primii, de a nu deveni

martori mincinoși ai revelației divine, pentru ceilalți, de a nu introduce în sfîntul locas o falsă mărturie. În ce privește dimensiunea liturgică a icoanei, aceasta se vedește nu numai din aceea că ea încorporează și întregeste în chip armonios serviciul divin, ci mai cu seamă din corespondența dintre liturghie și centrul intim al icoanei. Într-adevăr icoana unei sărbători sau a unui sfînt urmărește în ordonanțarea ei iconografică, pas cu pas, etapele desfășurării a evenimentului, așa cum sînt ele cuprinse în canonul liturgic al slujbei respective, ceea ce face ca ambele moduri de expresie să se ajute și să se întregesc, trăind amîndouă aceeași viață a Duhului Sfînt și comunicînd unul și altul același har și aceeași sfințenie. Amîndouă caută ca prin factura lor — adică a artelor din care constau: pictura pentru icoană, iar pentru liturghie, cîntecul, poezia, gestică, dansul, arhitectura — să se distanțeze de aceste arte în sensul lor profan, prin aceea că ele poartă pecetea aparte a Bisericii. Această unitate ontologică între viața liturgică și icoana liturgică explică de ce ori de cîte ori în istorie una din aceste forme de exprimare a Revelației a fost destabilizată în mod automat și cealaltă a intrat în criză.

De asemenea, icoana fiind o întîlnire în har între sfîntul reprezentant și închinător, ea slujește ca instrument de rugăciune în viața intimă a fiecărui credincios și însoțește mai cu seamă experiența de taină a celor închinați vieții ascetice. Contemplarea în icoană a sfîntului, a armoniei trăsăturilor lui care exprimă ordinea și pacea interioară a celui împăcat cu Dumnezeu, remodelează până la urmă întreaga ființă a închinătorului, transmitînd trăsăturilor lui aceeași ordine, liniște și pace care sînt însemnele Împărăției Cerurilor coborîte în lăuntrul nostru.

Așa dar unitatea ontologică dintre experiența ascetică și icoana ortodoxă rezultă din însăși unitatea țelului urmărit de amîndouă: recreerea ființei în întregime sa psiho-somatică, după modelul sfințeniei. De aceea destinul icoanei este strîns legat de bogăția, ardoarea și adîncimea vieții de rugăciune, mai cu seamă de sfințenia de tip monastic, ceea ce a făcut ca momentele optime ale înfloririi iconografiei ortodoxe să coincidă cu punctele de cea mai intensă luminozitate ale celui curent ascetic atît de propriu Ortodoxiei, isihasmul, după cum în urma slăbirii practicii isihaste și a diminuării potențialului său spiritual, arta noastră

sacră, lipsită de nutrimentul ei esențial, ra aluneca spre pozițiile artei occidentale atingând treapta cea mai de jos în mijlocul secolului XIX.

Sub această întreită lumină autorul, pe parcursul a 17 capitole, explorează evoluția icoanei, din zorii creștinismului până în zilele noastre. Neavînd intenția unei prezentări rezumative, nu-l vom urmări în toate etapele periplului său, ci ne vom opri numai asupra momentelor cruciale în destinul icoanei și a teologiei acesteia.

Pentru a începe cu „Geneza imaginii creștine” vom preciza că, în vădită opoziție cu majoritatea cercetătorilor laici, după care icoana s-ar fi elaborat tardiv (sec. IV) și în afara Bisericii (Gibbon), autorul dovedește că — în ciuda confuziei create de interdicția vetero-testamentară de reproducere a chipului divinității — creștinismul a cunoscut și venerat icoana încă de la constituirea lui ca religie, el fiind nu numai „revelația Cuvîntului lui Dumnezeu”, dar și „a chipului lui Dumnezeu manifestat prin Dumnezeu — Omul” (p. 17). De aceea primele icoane păstrate în memoria Bisericii sînt ale Mîntuitorului și Maicii Domnului, prima înfățișînd pe Dumnezeu devenit om, iar cealaltă, pe primul om îndumnezeit. Din relatările Sfintei Tradiții, ca și din textele liturgice ale sărbătorii Sfintei Maștame (16 august), rezultă că prima icoană, așa numita „acheiropoitos” (nefăcută de mină omenească), a fost săvîrșită de însuși Mîntuitorul care, imprimîndu-și fața pe ștergarul destinat regelui Abgar al Edessei, a ridicat prin acest act interdicția vetero-testamentară, instituind taina icoanei. Căci interdicția de a-L reprezenta pe Dumnezeu, atîta vreme cît El nu se arătase oamenilor prin întrupare, conține în ea implicit imperativul de a-L reprezenta odată ce El s-a întrupat și S-a făcut văzut. În sprijinul tezei despre existența icoanei chiar de la începuturile creștinismului se citează fapte concrete din autori bisericești, cunoscuți de altfel pentru atitudinea lor potrivnică icoanelor, ca Tertulian, care vorbește de Bunul Păstor sculptat pe potirele sfinte, sau Eusebiu de Cezareea care descrie grupul statuar din Paneade înfățișînd pe Mîntuitorul cu femeia hemoragică. De asemenea se citează și medalia din sec. II conservată în Muzeul Vatican și care reprezintă pe Sf. Apostoli Petru și Pavel, în tră-

sături pe care iconografia ortodoxă le păstrează pînă în zilele noastre.

Se investighează apoi arta primelor secole, arta catacombelor în care Biserica primară, pentru a-și transmite mesajul ei, s-a servit nu numai de teme vetero-testamentare, dar și de simboluri pătate luate din mitologia greco-romană (Orfeu, Hercule etc.) pe care le-a umplut cu un conținut nou de altă spiritualitate. S-a constituit astfel un limbaj cifrat menit să acopere adevărurile Bisericii pentru ochiul profan și să le dezvăluie „celor chemați”. Astfel apar viața de vie, peștele, mielul etc. înfățișînd în mod tainic pe Mîntuitor într-un context euharistic. În ce privește formele, artistul renunță la reprezentarea naturalistă și creează o lume spiritualizată, fără volume și fără umbre; iar poziția frontală a personajelor și privirile lor ațintite asupra privitorului tind să-l comunice acestuia starea lor interioară, cea de rugăciune.

Cu epoca constantiniană Biserica iese din catacombe și predică la lumina zilei adevărurile ei, ceea ce în iconografie duce la renunțarea la limbajul aluziv al simbolurilor pentru o prezentare directă și explicită a faptelor și personajelor. Astfel se creează marile cicluri istorice a celor două testamente care vor decora în aceeași componență pereții bisericilor pînă în zilele noastre.

În epocile următoare, mai ales în cea iustiniană, se formează așa numitul „stil bizantin” din întrepătrunderea celor două curente artistice dominante, elenismul și realismul sirian, care prezentau un puternic contrast între ele, dar din care Biserica va ști ce să selecționeze pentru a-și elabora propria sa artă sacră.

O deosebită importanță în formarea acestui limbaj se acordă confruntării icoanei cu contestările eterodoxe care o duc în discuția sinoadelor ecumenice, unde fundamentele și trăsăturile ei esențiale dobîndesc o definiție sinodală. Astfel primul sinod care se ocupă în mod expres de arta sacră e cel quini-sext sau trullan (692), care prin canonul 82 prohibește reprezentarea Mîntuitorului prin imaginea mielului indicat cu degetul de înaintemergător și recomandă reprezentarea Sa prin aspectul Său uman istoric. Acest canon dă astfel o lovitură de grație întrebuirii excesive a simbolurilor, arătîndu-le ca pe o fază depășită în propovăduirea adevărurilor evanghelice și care trebuie

să facă loc imaginii directe și personale. De asemenea sinodul prin canonul 100 condamnă senzualitatea sub orice formă manifestată în artă, recomandând artiștilor o anumită asceză atât în creație, cât și în viața lor personală. Acest canon va trasa iconografini ortodoxe o linie sobră și ascetică prin care se va distinge în mod net de orice altă artă religioasă. Refuzul Romei de a semna deciziile sinodale și, implicit, nerecunoașterea celor două canoane a atras după sine menținerea în continuare a simbolurilor în arta ei sacră și totodată au dezarmat-o în fața intruziunii notelor de senzualitate, rămășițe ale elenismului, care vor culmina în epoca Renașterii și vor determina îngrădirea lor — fără succes de altfel la conciliul tridentin (1563).

Dar de cea mai mare importanță pentru destinul icoanei și teologia ei sînt cele două sinoade, al VII-lea ecumenic de la Niceea (787) și al VIII-lea de la Constantinopol (842) determinate de criza iconoclasală care a zguduit lumea Bizanțului un secol și jumătate. În cursul acestei crize sîngeroase și pustiitoare s-au confruntat totodată și doctrinele celor două poziții: de partea iconoclaștilor s-au manifestat ca doctrinari împăratul Constantin al V-lea Copronimul și Ioan Gramaticul, iar de cea a iconodulilor, Sf. Gherman al Constantinopolului, Sf. Ioan Damascin, Sf. Nichifor al Constantinopolului și Sf. Teodor Studitul.

Iconoclasmul e tot atât de vechi cît și venerarea icoanelor. El este umbra care a însoțit la toate cotiturile istoriei mersul icoanei. Amploarea lui depășește cu mult dimensiunile crizei sec. VIII și IX. „Sub forme diferite a existat totdeauna o permanență iconoclastă. E de ajuns a se aminti de albigenzii Franței medievale, de iudaizanzii Rusiei sec. al XV și în fine de protestanți (iar astăzi de neoprotestanți, am putea adăuga n. b.). De aceea răspunsul teologic al Bisericii la erezia iconoclastă a sec. VIII—IX își păstrează și astăzi întreaga sa valoare” (p. 101). Răspunsul acesta este cuprins în hotărârile celui de-al VII-lea sinod ecumenic și formulează dogma venerării icoanelor ca fiind în acord cu istoria propovăduirii Evangheliei, ca expresie a „credinței în veritabila și nu iluzoria întrupare a lui Dumnezeu Cuvîntul pentru folosința noastră” (p. 117). Ca atare sinodul decide ca icoanelor să li se acorde venerație — *proskinesis* — în felul în care cinstim sf.

Cruce, sf. Evanghelie și odoarele sfinte și nu adorație — latreian — cum aveau să înțeleagă, printr-o regretabilă eroare de traducere, învățații lui Carol cel Mare, autorii cărților caroline cum și membrii conciliului de la Frankfurt, unde se va respinge acest sinod ecumenic cu toată opoziția Romei. De asemenea sinodul, prin aceleași hotărîri, osîndește orice încălcare a predaniilor bisericești, ca și născocirea de noutăți sau orice „renegare din ceea ce a fost sfințit de Biserică” (p. 117). Din nefericire însă, deși acceptat de Biserica Romei, canoanele acestui sinod, împreună cu toată armătura lui iconologică, nu a pătruns în conștiința Occidentului, iar dimensiunea liturgică a icoanei n-a fost niciodată sesizată și realizată de apusenii, așa încît arta lor sacră, lipsită de un suport ferm eclesologic, nu a putut fi apărată de ispitele inovațiilor și nici oprită de a aluneca treptat spre domeniul profan.

Pentru cei, care, evaluînd iconoclasmul în perspectivă istorică, nu ar putea să-și explice nici înverșunarea atacatorilor icoanei, nici îndrîjirea pînă la martiraj a apărătorilor ei, autorul atrage atenția că miza acestei confruntări nu era nicîlul didactic al icoanei, nici cel artistic decorativ, ci unul cu mult mai esențial și anume: antropologia creștină și esența Bisericii. Atacînd imaginea omenească a lui Dumnezeu, iconocaul știi, aruncau o umbră asupra întrupării Lui reale și drept urmare — asupra sfințirii omului și transfigurării materiei ceea ce ducea la abstractizarea creștinismului, la dezincarnarea lui. Nici o mirare dar că iconoclasmul — și cel de atunci ca și cel de azi — merge mîna în mîna cu laicizarea Bisericii, cu invadarea ei de elemente profane (muzică, poezie, etc.) și cu denaturarea vieții sacramentale. „De aceea apărînd icoana, Biserica apără... nu numai întruparea dumnezeiască ci, în același timp, sensul însuși al existenței sale; ea luptă contra dezagregării ei în elementele acesteia lumi”. (p. 129).

Sfîrșitul confruntării iconoclaste din veacurile VIII și IX soldat cu triumful ortodoxiei, a avut loc la hotarul dintre două perioade bine definite din istoria gândirii creștine și anume: între sfîrșitul perioadei hristologice, cînd s-a pus capăt tuturor ereziilor cu privire la cea de a doua ipostază a Sfintei Treimi și începutul perioadei pnevmatologice, cînd încep discuțiile asupra purcederii Sfîntului Du-

și asupra iconomiei Sale în lume: sfințirea omului și transfigurarea lumii. Aceasta va fi noul timbru care se va face simțit în toată viața Bisericii și îndeosebi în icoană. În acest interval se definitivează canoanele artei creștine cărora autorul le consacră un foarte substanțial capitol: „Sensul și conținutul icoanei”. Ne vom îngădui să insistăm asupra lui deoarece în el se definesc elementele fundamentale ale gramaticii acestui limbaj simbolic și sacru. Pornind de la dogma calcedoniană, a perihorezei celor două naturi, divină și umană, nedespărțite și neconfundate în persoana Mântuitorului, se precizează că și icoana Lui trebuie să răsfrângă această dualitate de natură și să-L arate nu ca pe un om obișnuit, ci ca pe Dumnezeu — Omul, iar aceasta, chiar și în momentul celei mai adânci kenoze. Cît privește transfigurarea lumii, momentul evanghelic al „Schimbării la Față” constituie un fel de anticipație asupra condiției diforme a trupurilor dreptilor la înviere. Așa cum natura omenească a Mântuitorului a rășfrint în acel moment mărirea Lui dumnezeiască, la fel și sfinții în veacul ce va să vină vor îmbrăca frumusețea nestricăcioasă a Împărăției Cerurilor, la zidirea căreia au participat încă din vremea viețuirii lor pe pământ. „Căci frumusețea așa cum o concepe Biserica, nu este frumusețea proprie creației în starea ei actuală; ea este un atribut al veacului: ce va să vină” (p. 142). „Adevărata frumusețe este strălucirea Duhului Sfânt, sfințenia” (p. 143). Acestea fiind premisele doctrinare, urmează ca iconograful să desprindă din ele liniile directe ale artei sale. Acestea s-ar reduce la un unic principiu din care derivă toate celelalte: icoana reprezintă nu trupul putrezitor destinat morții, ci trupul transformat, iluminat prin har, trupul veacului ce va să vină” (p. 144). Aci stă diferența între portret și icoană; primul este imaginea unui om obișnuit, cealaltă a unui om unit cu Dumnezeu. De aceea trupul unui astfel de om, în care harul e prezent în mod real consumind orice pasiune și sfințind totul, va trebui să fie reprezentat de o manieră esențială deosebită de trupul obișnuit coruptibil. Sfințenia este însușirea esențială a înfățișării celor ajunși la asemănarea cu Dumnezeu. Dar această sfințenie a cărei experiență ne lipsește, nu poate fi redată nici prin imagine și prin niciunul din mijloacele omenești” (p. 154). Ea poate cel mult

să fie indicată cu ajutorul formelor, culorilor și liniilor printr-un limbaj simbolic pictural, instituit de Biserica, printr-un limbaj convențional în care fiecare semn să ne ducă cu gândul la cite un aspect al noii condiții umane în veacul care va să vină. Ordinea și pacea fiind coordonatele Împărăției Cerurilor, ele vor fi cu stăruință urmărite în fiece detaliu al înfățișării omului devenit templul lui Dumnezeu. Astfel fața, suvele părului sau ale bărbii, chiar ridurile feței și cutele veșmîntului și tot ce-l înconjoară, totul este reunificat și ireadus la acea armonie supremă care este atributul Împărăției. Această integrare a tuturor elementelor trupesti în ordine și armonie este expresia vizibilă a biruinței noastre asupra dezbinării, împrăștierii și haosului lăuntric care dăinuie de la căderea făpturii și, totodată, expresia biruinței asupra dezbinării și haosului. Unele amănunte fizice, mai cu seamă cele cu privire la organele senzoriale, pot părea ciudate, ele nefiind înfățișate potrivit strictei lor conformații anatomice. Aceste neconcordanțe nu provin din incapacitatea iconarului de a reda fidel natura (el nici nu-și propune măcar acest lucru), ci din căutarea lui deliberată de a găsi acestor organe semnificații și funcționalități altele decît cele obișnuite. Acestea, prin formele lor insolite, trebuie să-și arate capacitatea de a percepe lumea duhovnicească și de a se închide în anumite momente lumii fizice înconjurătoare. Căci icoana ne arată nu numai atitudinea pe care trebuie să o luăm în rugăciune față de Dumnezeu, ci și fața de lume. Lepădarea grijii lumesti („toată grija cea lumească acum să o lepădăm” — Heruvicul), desprinderea de orice patimă, surzenia față de chemările lumii, capacitatea privirii la scripșirile ademenitoare ale lumii iar în schimb concentrarea asupra gândului trimis către Dumnezeu și luarea în posesie a lumii duhovnicești pe calea celor cinci simțuri naturale, iată ce vor să exprime aceste forme ciudate ale organelor senzoriale: ochi, urechi, nas, gură, degete, căci nu prin alte simțuri suprafirești e abordabilă lumea duhovnicească, ci tot prin simțurile noastre naturale, dar după ce au fost purificate prin asceză și transfigurate prin har. „Astfel prin icoană Biserica se străduie să ne ajute să recreem natura noastră viciată prin păcat”, prezentîndu-ne imaginea unui om eliberat de corupția păcatului și care „încă de aci

participă într-o oarecare măsură la acele proprietăți ale trupului spiritual pe care-l va dobîndi la învierea dreptilor" (p. 163). De aceea carnația acestui trup sfințit nu va avea coloritul carnației naturale, căci lumina care îl străbate nu e cea naturală a soarelui și nu provine de la o sursă exterioară, ci este lumina harului, lumina necreată care ținește dinlăuntrul lui manifestându-se în priviri, trăsături, suvițele părului și pliurile veșmîntului, transfigurînd întreg trupul. De asemenea veșmîntul, care în limbajul simbolic al icoanei prefigurează „veșmîntul de mîrire” al sfințului, va fi tratat cu o rigoare aproape geometrică. Umbrele și luminile cutelor încetează de a fi dezordonate și întimplătoare și dobîndesc o legitate, un ritm și o cadență care le încadrează în ordinea și armonia Împărăției. Gestica și mimica sînt sobre și lipsite de agitație sau crispație. Sfinții nu gesticulează și buzele lor nu se deschid să strige sau să vorbească; ei comunică între ei prin tăcerea care — cum spun unii Sfinți Părinți — este limbajul veacului viitor. În mod obișnuit ei sînt cu fața către privitor (cel mult trei sferturi, aproape niciodată în profil) pe care îl privește, cel mai des drept în ochi, implicîndu-l într-un fel ca pîrtaș la acțiunea ce se desfășoară în fața lui. Realismul icoanei nu e numai harismatic-duhovnicesc ci și istoric-biblic. De aceea trăsăturile fizice ale sfinților, păstrate în memoria harică a Bisericii care e Sfînta Tradiție, vor trebui cu fidelitate reproduse de iconar, căci tocmai această fidelitate față de adevărul istoric asigură icoanei ortodoxe aceea uimitoare stabilitate a trăsăturilor sfinților care nu se mai întîlnește în nici o artă religioasă din Apus. De aceea Biserica Ortodoxă nu îngăduie reprezentarea sfinților după imaginație sau după modele naturale (aceasta ar fi o ruptură de persoana sfințului și o impostură, dacă nu chiar o impietate), ci recomandă preluarea trăsăturilor de la icoane mai vechi a căror autenticitate a fost temeinic statornicită în viața Bisericii și în evlavia credincioșilor. Așadar „asemănarea” cu prototipul precum și „numele” acestuia constituie sfințenia obiectivă a icoanei. Ele sînt elemente indispensabile, căci prin ele harul sfinților se comunică icoanei.

În ce privește natura înconjurătoare, „zidirea”, prin atingerea cu sfințul înfățișat se împărtășește și ea din sfințenia lui, „anticipînd starea de eliberare din corupție

și participarea ei la slobozenia și mărirea fiilor lui Dumnezeu” (p. 169). De aceea, munți, ape, plante, animale etc. cînd sînt reprezentate în icoană, deși păstrează caracterele lor specifice, dobîndesc trăsături noi, bizare, unele ca de exemplu animalele, aproape umane. Aceasta sună ca o aluzie la condiția lor paradisiacă înainte de cădere și ca o prefigurare a condițiilor finale, eshatologice.

În ce privește decorul arhitectural, el joacă un rol aparte. Icoana prezintă scenele care s-au petrecut istoricește în interiorul edificiilor ca fiind plasate în fața lor și sub cerul liber (indicația de interioritate a acestor scene e dată de prezența unei mahrame, „velum”, care drapează acoperișul n. n.). Această scoatere a scenei de sub acoperișul unde s-a petrecut efectiv și expunerea ei privitorilor sub bolta înstelată are în limbajul iconografiei înțelesul că sensul profund al evenimentului nu se limitează la locul și timpul său istoric, ci are o valabilitate universală pentru toate locurile și timpurile. Cît privește formele acestui decor arhitectural, ele sînt de cele mai multe ori nu numai nefuncționale și neadecvate la scara umană, dar și bizare și fantastice, disprețuind orice logică și orice principiu de fizică. Autorul pune acest caracter voit-aberant al lor în legătură cu o anumită „nebulie în Hristos” picturală, în contradicție totală cu „l'esprit de pesenteur”. Căci „caracterul straniu și insolit al icoanei e acelaș ca al Evangheliei” (p. 172). De aceea și „universul pe care ni-l arată icoana, e cel unde stăpînesc nu categoriile raționale, nu morală omenescă, ci harul dumnezeiesc” (p. 174). Evanghelia e paradoxală în modul de a evalua lumea, bunurile și acțiunile omenesti; perspectiva în care ea privește lucrurile și valorile este inversă decît a gîndirii obișnuite. Acesta e dealtfel și temeiul întrebuirii în icoană a perspectivei inverse sau răsturnate care, spre deosebire de perspectiva comună optică, de origine renașcentistă, prezintă obiectele ca micșorîndu-se pe măsura apropierii de primul plan, ca și cînd ar tinde să dispară înlăuntrul privitorului, în acel lăuntric care e lăcașul Împărăției. Așadar, în iconografia ortodoxă adîncimea, această a treia dimensiune a spațiului, nu se pierde în fundalul tabloului, nu se topește în infinit, ci se îndreaptă spre planul din față, spre spațiul real care se află în fața icoanei și care îl cuprinde și pe privitor, înglobîndu-l în eveniment. În ce privește planul

ultim, acesta e îndeobște acoperit cu fondul de aur al icoanei. Aurul însă iradiază lumina, dar în același timp e și opac și, ca atare, în acest limbaj simbolic, el va reprezenta inaccesibilitatea Divinității care se mai cheamă și „întunecime divină”. În același timp el reprezintă și lumina, dar numai acea lumină mai luminoasă decât oricare alta și de aceea orbitoare prin suprafireasca ei luminozitate. Fondul de aur impenetrabil simbolizează de aceea „limita dincolo de care creatura nu poate pătrunde în cunoașterea lui Dumnezeu” (p. 474). Fondul de aur e traducerea simbolică în iconografie a principiului teologiei.

Tot în privința spațiului icoanei am putea adăuga că dimensiunile personajelor și ale diferitelor elemente din ambianța lor nu sînt determinate de nici o perspectivă, ci numai de importanța lor ierarhică (de exemplu în scenele evanghelice Mîntuitorul va fi cel mai înalt personaj). De asemenea în ce privește raportul dintre om și restul naturii icoana, spre deosebire de orice altă pictură naturalistă, reprezintă „un om mare înconjurat de o lume mică în raport cu el, un om care a restabilit poziția sa împărătească și a transformat dependența sa față de lume într-o supunere a ei în fața spațiului care sălășluiește în el” (p. 475).

Iată în trăsături foarte sumare caracterale definitorii ale acestui limbaj iconografic așa cum l-a canonizat Biserica după ieșirea ei din criza iconoclastă. Precum observăm, el nu urmărește să imite natura, această natură pe care păcatul originar și-a pus sigiliul coruptibilității. Ca atare, el exclude naturalismul și orice procedeu care ar putea să dea iluzia realității. Reprezentarea corpurilor sub aspectul lor volumetric, clar-obscurul, modeleul sînt în consecință, dacă nu complet abolite, în tot cazul limitate. În locul lor, prin tehnica unei grafice liniare, apar forme aproape plate, fără grosime, mai apte de a indica astfel condiția trupului duhovnicesc de după înviere. El exclude de asemenea peisajul cu toate accesoriile lui, carnații rumeni și scilpitoare, dar sortită morții și descompunerii, precum și tot ce ține de „chipul care trece al lumii acesteia”. El se ferește de grandilocvență, de patetism, de sentimentalism, de exaltare, de dulceață și de tot ce ar putea bloca transmiterea simplă și calmă a stării de rugăciune, unica și suprema țintă a icoanei.

Capitolele ce urmează, „Perioada post iconoclastă” și „Isihasm și umanism” ur-

măresc istoria icoanei de la triumful Ortodoxiei (843) pînă la căderea Constantinopolului (1453). Acest interval se înscrie în viața Bisericii ca o perioadă pnevmatologică, avînd ca obiect acțiunea Duhului Sfînt. Adagiul patristic „Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca omul să se facă Dumnezeu” este preluat și de icoană care, în strînsă legătură cu dezvoltarea gîndirii teologice și a vieții liturgice, urmărește să creeze plastic imaginea omului îndumnezeit după har. Este și perioada cea mai bogată a vieții duhovnicești și a ascezei isihaste care duce la o largă înflorire a sfințeniei, mai ales de tip monahal. Acest belșug de har se revarsă și asupra artei icoanei care își definitivează formele și, din sec. al XI-lea, devine un sistem canonic bine încheiat care dăinuie pînă astăzi. Atunci se elaborează și acel ansamblu armonios care se cheamă „biserica în cruce greacă” și care integrează arhitectura, pictura, poezia și cîntecul într-un singur tot orientat spre un singur scop: a rosti într-o inimă și un glas dreapta mîrire către Dumnezeu și răsfingerile pe pămînt a liturghiei ceteilor îngerești. Lumea Ortodoxiei se îmbogățește cu noi etnii, mai cu seamă slavi, și fiecare participă la creerea icoanei, după specificul său, un tip aparte de icoană. De aceea, în această perioadă, arta sacră, păstrîndu-și intacte fundamentele ei doctrinare și stilistice, desfășoară un evantai de forme de o bogăție și varietate nemaiîntîlnite. Este perioada de culme a artei sacre de factură clasică (mai ales sec. XI și XII), în care se împlinesc toate promisiunile veacurilor anterioare, dar care — din păcate — lasă spre sfîrșitul ei să se întrevadă și prevestirile sumbre ale decadenței din veacurile ce vor veni. Autorul analizează de asemenea și consecințele ce le-a antrenat în viața icoanei marea schismă dintre Occident și Orient (1054). Această intrerupere a comuniunii sacramentale între cele două lumi a îndepărtat treptat arta sacră din Apus de canoanele tradiției comune și a făcut ca ea să-și piardă pe parcurs semnificația liturgică și doctrinară și să se angajeze pe calea unei progresive laicizări din care nu-și va mai reveni nici pînă astăzi. De asemenea căderea Constantinopolului în minile cruciaților (1204) va însemna pentru Bizanț o cumplită catastrofă, dar nu lipsită de urmări pentru soarta icoanei. Sfîrșit sub aspect politic și național, Bizanțul va săvîrși un ultim miracol: își va aduna toate puterile și în ciuda mizeriei, nesiguranței, anarhiei și

primejdiei otomane va realiza o ultimă și fulgurantă înflorire a artei sale sacre: renașterea paleologă. Infripată după revenirea grecilor în Constantinopol (1261) și viețuind până în pragul prăbușirii imperiului (1453), această renaștere a rămas multă vreme o enigmă, deconcertind toate schemele filosofiei culturii prin apariția ei neverosimilă în contextul unor condiții atât de catastrofale din punct de vedere politic, economic și social. Autorul crede că poate dezlega enigma, atribuind această apariție puterii și stabilității Bisericii a cărei viață interioară era alimentată de forța creatoare a isihismului care încă de atunci depășea toate granițele naționale ale ariei Ortodoxiei și constituia temelul ecumenic al întregii lumi drept — măritoare. Experiență autohtonă a adevăratei trăiri duhovnicești și în confruntare neconținută cu umanismul raționalist de proveniență latină, pe care-l va birui până la urmă prin sinteza palamită, isihasmul a fost acela care a dat suflul și avânt acestei renașteri. Ea s-a manifestat aproape exclusiv în domeniul gândirii teologice și al artei sacre. În aceasta din urmă renașterea paleologilor aduce un timbru nou, neobișnuit până atunci, rezultat din interferența celor două curente, isihasmul și umanismul. Astfel influențe morfologice ale elenismului, promovate de umanism, își fac cu discreție apariția în această iconografie, fiind însă asimilate organic de Biserică. De asemenea începe a se vădi și un oarecare dramatism al mișcărilor, o tensiune interioară ca în pragul unei mișcări seismice, care conferă acestei arte un ce premonitoriu, ca o prevestire a marelui dezastru care avea să cufunde în noaptea lumea fabuloasă a Bizanțului. În arta ultimilor decenii ale Imperiului, impulsul creator care venea din tradiția vie a Bisericii, e atins de oboseală și în locul lui apare un oarecare conservatorism, rigid și închisat care cu greu va putea rezista asalturilor artei apusene. De aceea după căderea Bizanțului investigațiile autorului părăsesc aria fostului imperiu ecumenic, pentru a urmări în Rusia destinele icoanei.

În fond curbele acestei evoluții au fost cam aceleași în toată lumea ortodoxă cu unele decalaje de timp și cu amplitudini icoana a cunoscut o largă expansiune și diferite de la țară la țară. Ele pot fi însă urmărite mai cu ușurință în Rusia, unde problematica ei a generat confruntări, uneori dramatice, pentru a căror limpezire a fost nevoie să se convoace si-

noade speciale ale căror decizii își păstrează și astăzi valabilitatea și care împreună cu alte dezbateri doctrinare au îmbogățit gândirea teologică despre icoană. Comună deci tuturor Bisericilor ortodoxe, această evoluție — așa cum se desprinde din întreaga economie a gândirii autorului — vom încerca să o readucem la următoarele fraze:

Mai întâi o definitivare a canoanelor icoanei și o stabilizare a formelor ei plastice, însoțită de realizarea ei plenară pe plan spiritual și estetic (sec. X—XII). Între timp pe nesimțite din trunchiul tradiției comune se desprinde ramura apuseană și se constituie treptat ca o artă religioasă aparte, pe alta baze doctrinare și pe alte coordonate stilistice. Într-o înnoire neconținută și spectaculară această artă se angajează pe un făgaș laicizant care o aliează de sensul și de menirea ei (sec. XII—XIV); în vremea aceasta icoana tradițională, în aceeași stabilitate canonică și stilistică, își continuă viața ei proprie, atingându-și apogeul în sec. XIV—XV (în unele zone, cum ar fi țările românești, chiar în sec. XVI-lea).

Constituindu-se ca o artă naturală, adăpată copios din umanismul păgîn al Renașterii, noua artă religioasă a Apusului se va îndrepta acum din nou către lumea Ortodoxiei, din care se desprinsese, acționând asupra icoanei tradiționale, la început printr-o însinuire de forme care se substituie în timp și pe nesimțite formelor canonice, iar mai apoi printr-o înlocuire directă (sec. XVII—XVIII). Cele două stiluri merg uneori paralel, dar până la urmă limbaul tradițional intră în descompunere; diferitele lui repere morfologice își pierd semnificația, iar icoana își abandonează profilul ei canonic și estetic și face loc artei apusene care se instalează biruitoare mai peste toată Ortodoxia. Sfârșitul acestei curbe involutive, atinge mijlocul secolului al XIX-lea.

După momentul acesta de supremă decadentă, procesul dialectic al interacțiunii celor două arte cunoaște o nouă și ultimă fază: un reviriment se produce în evaluarea icoanei care e reabilitată, mai întâi în Apus, mai apoi în Răsărit (sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX). Se redescoperă icoana, coordonatele ei spirituale și estetice încep a fi recuperate, limbaul ei sacru și simbolic se recompune și se resemantizează; se restaurează vechile picturi murale de sub stratul picturilor în ulei în

stil „italian” care le înuseră acoperite, icoanele se curăță și se luminează de sub fumul secolelor. În același timp arta naturalistă apuseană de subiect religios cade într-o depreciere aproape totală. Această mutație axiologică pregătită și însoțită de o bogată susținere doctrinară, cunoscut ca „teologia icoanei”, are loc concomitent în toate zonele Ortodoxiei, cit și în Occident unde icoana cîștigă din ce în ce mai mult interes. Această ultimă fază a procesului nu s-a încheiat, ci se desfășoară și în prezentul nostru cu o largă deschidere spre viitor. Desigur această schemă propusă de noi, pentru a îmbrăca gîndirea autorului, va trebui să fie completată și cu mobilitățile acestor mutații. Ce a făcut, mai întîi, ca această artă a Apusului să se desprindă de trunchiul comun? Ca să răspundem, va trebui să arătăm cum deosebirile dogmatice dintre Răsărit și Apus, mai cu seamă „filioque” și mai „tirziu „grația creată”, nu s-au mărginit numai la adîncirea sciziunii între cele două lumi dar, ca în toată viața Bisericii, au determinat și în iconografie adînci mutații.

După cum remarcă L. Lossky², purcede-re „și de la Fiul” a Duhului Sfînt și definirea Lui ca relația de iubire dintre Tatăl și Fiul — relație deci, și mai puțin persoană — a tulburat echilibrul trinitar prin accentuarea principiului „naturii comune” în dauna celui „ipostatic” (de persoană). Acest accent va avea să ducă în triadologia apuseană la o abstractizare a ideii despre Dumnezeu. Mai puțin Dumnezeu Persoană, Dumnezeuul lui Abraham, Isaac și Iacov revelat prin contact direct de la Persoană la persoană, El devine în această triadologie mai mult un Dumnezeu abstract metafizic: prima cauză cosmologică și ultima finalitate a lumii. De aci nu va mai fi decît un pas pînă la ispita „de a consolida prin metafizică și filosofie realitatea lui Dumnezeu”³. Iar pentru această operație, scolastica va găsi pregătită trusa, cu categorii a lui Aristotel. Înainte de tomism, obîrșile raționalismului în gîndirea religioasă a Apusului trebuie căutate în „filioque”. Acest raționalism va prezida și la alcătuirea limbajului plastic al deviației apusene unde, printre altele, se va ma-

nifesta în prezentarea relațiilor dintre obiecte într-o strictă conformitate cu legile fizice. În ce privește „grația creată”, aportul acesteia e și mai definitoriu. În Ortodoxie harul a fost totdeauna considerat ca o lucrare divină, o modalitate energetică de manifestare în creație a Divinității (altfel ascunsă și inabordabilă în esența Sa). Harul este necreat. El este o prezență a Necreatului în creat, prezență nu simbolică, ci reală, percepută de sfinți prin propriile lor simțuri, purificate și transfigurate, prezență care îndumnezeiește în integritatea lui de trup-suflet-duh pe omul pe care îl pătrunde. Drept urmare icoana ortodoxă a căutat totdeauna în reprezentarea sîntului, nu să-i redea natura lui obișnuită, ci să ne îndice prin mijloace adecvate ale limbajului ei simbolic schimbarea care s-a petrecut în această natură care, prin acțiunea harului necreat, a devenit alta, îndumnezeită. Nu existența noastră cotidiană în care domină condițiile lumii decăzute e ținta icoanei, ci e cu totul altă existență „Este Împărăția lui Dumnezeu venită în puterea Sa (Marcu 9, 1). Nu e vorba de o lume extraterestră sau imaginară; ceea ce este reprezentat e chiar lumea noastră pămînteană, dar restabilită în ordinea sa ierarhică și reînnoită în Dumnezeu, pentru că e străbătută de harul divin” (p. 479). De aceea procedeele icoanei exclud cu desăvîrșire tot ce ar putea să imite și să dea iluzia lumii obiective. Dimpotrivă, pentru Occidentul care nu a putut concepe harul ca o irradiație a Dumnezeirii și ca o energie necreată, căci e din Dumnezeu, lucrurile stau cu totul altfel. Harul, ca efect creat, acționînd asupra creaturii omenesti” nu poate decît să-i amelioreze facultățile sale naturale” (p. 465), nu să i se schimbe, nu să le transforme radical, nu să le îndumnezeiască. Îndumnezeirea înseamnă pentru gîndirea religioasă occidentală doar o pioasă metaforă, nu o realitate concretă. De aceea omul sfințit nu va putea fi reprezentat de această artă într-o modalitate cu totul alta, ci tot în natura sa obișnuită, dar într-un chip mai idealizat, adică mai frumos, mai nobil, mai luminos. Ca atare, redarea fidelă a naturii (cu corectura idealizantă respectivă), rămîne tot ținta esențială a iconografiei apusean. „Ceea ce creștinismul de la originea lui a lepădat din arta sa (imitația naturii decăzute, n.n.) devine acum un scop în sine. Din moment ce ireprezentabilul se concepe în aceleași categorii ca reprezentabilul, limbajul realismului simbolic dis-

² V. Lossky, *La Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944.

³ Christos Yannaros, *De l'absence et de l'inconnaissance de Dieu*, Paris, 1971, p. 46.

pare, transcendența divină e coborâtă la nivelul noțiunilor vieții curente... și cultul cărții se instalează în locul transfigurării trupului omenesc" (p. 465). Această artă religioasă a Apusului va evolua în paralel cu arta profană născută din chiar trupul ei și de care nu se deosebește decât prin natura subiectelor. De la această fiică ea va prelua toate investițiile, toate descoperirile și înnoirile cîte s-au elaborat în pictura Renașterii. Dintre acestea una din cele mai importante va fi perspectiva optică, sau liniară, cu punctele ei de fugă ce se inscriu pe linia orizontului, de care obiectele, cu cît se apropie cu atît se micșorează pînă la dispar în spațiile infinitului. În această perspectivă omul, ca orice obiect fizic, își capătă mărimea pe care i-o conferă proporția lui față de alte obiecte fizice și poziția unde e plasat în perspectivă și nu poziția lui spirituală în ierarhia cosmosului. Apar apoi scene de interior; ni se înfățișează camera cu pereți și plafon și cu sumedenie de detalii casnice neînsemnate care reduc semnificația evenimentului reprezentat la timpul și locul petrecerii lui și-l frustează prin aceasta de cea valabilitate universală pentru toate timpurile și locurile pe care i-o conferea expunerea sa în fața edificiului și sub vesnicia cerului înstelat. Decorul arhitectural se complică prin clădiri din ce în ce mai numeroase dar, ca o răsfringere a raționalismului, ele prezintă aci o funcționalitate adevărată și o proporționalitate adecvată scării umane; se vedește un respect al legilor fizice cu un pronunțat caracter de logică a simțului comun care le distanțează de vechiul decor al icoanei Bisericii nedespărțite, nefuncțional și paradoxal ca însăși Evanghelia. În toată această abundență de obiecte: clădiri, draperii, peisaje, munți, riuri, ceruri cu nou-răși, plante, păsări, animale etc... omul se pierde ca o realitate insignifiantă și decade din poziția lui dominantă de centru al lumii create. Valoarea dogmatică și liturgică a acestor reprezentări se estompează în fața celei estetice, care rămîne predominantă și care se întemeiază pe imitația fidelă a naturii.

Contactele dintre confesiunile occidentale și Bisericile ortodoxe după căderea Bizanțului au fost destul de numeroase și strînse. Ceea ce le impulsiona era, din partea Apusului, o tendință de prozelitism, mai întîi de factură romană, iar mai tîrziu de factură protestantă. Aceste acțiuni propagandistice le-a exercitat Occidentul ne-

conținut asupra tuturor Bisericilor ortodoxe, fără excepție, cu presiuni de intensități variabile în timp și loc. Ele găseau în spațiul marelui imperiu otoman o lume a Ortodoxiei sguduită de catolicismul istoric al prăbușirii Bizanțului și în plină criză de adaptare la noua situație. Insuși resortul de taină al vieții Bisericii, isihasmul, părea sleit, iar odată cu el, chiar forța creatoare care însuflețise arta icoanelor și gîndirea teologică părea istovită. Toată viața religioasă se repliase în spatele unui conservatism rigid și a unui strîns ritualism, într-o poziție de apărare.

Acțiunile propagandistice ale Occidentului, chiar dacă nu și-au atins obiectivele lor, au produs tulburări în viața interioară a Bisericii. Pe plan dogmatic au determinat-o, intrată în dialog cu heterodoxiile, să folosească în apărarea învățăturilor ei chiar instrumentele raționaliste ale adversarilor și să devină pe nesimțite captivă în schemele de gîndire ale acestora. Teologia Sfinților Părinți, cu abordarea apofatică a tainelor dumnezeiești trece pentru cîteva secole în penumbră, iar pe primul plan își face loc o teologie de tip occidental care substituie unei cunoașteri a Dumnezeuirii prin experiență directă, o cunoaștere prin concepte și categorii.

În artă, seducția a fost și mai puternică. Formele prestigioase ale picturii religioase apusene, mai întîi de factură renascentistă, apoi barocă, invadează lumea icoanei. Elementele morfologice ale acestui stil așa cum au fost descrise mai sus, se substituie pe rînd celor din limbajul tradițional pînă la totala lui golire de conținut propriu și pînă la definitivă înlocuire a icoanei prin simulacru al occidental. Așa dar, Ortodoxia păstrîndu-și intacte dogmele și ritualul, îmbracă totuși în acest răstimp în gîndirea teologică și în arta sa bisericească forme care nu sînt ale ei și în care nu se mai recunoaște pe sine. Este ceea ce prof. George Florowsky denumeste ca „pseudomorfoza” culturii religioase ortodoxe a acelor vremuri.

În ce privește Rusia, poziția ei mai izolată i-a îngăduit posibilitatea de a-și dezvoltă o viață normală religioasă și de a-și elabora tipul ei propriu de icoană, dar n-a implicat-o de a avea relații strînse cu lumea apuseană și nici n-a ferit-o de acțiunea propagandei catolice și protestante, ale cărei implicații se vor face simțite, printre alte domenii și în arta icoanei. Spre sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-

lea, cînd presununile occidentale asupra Ortodoxiei atinsă un punct de virf, rolul de a rădica o stavilă în apărarea dreptei credințe a revenit în mod providențial — după cum remarcă autorul — țării românești. Bucurîndu-se de un statut mai favorabil decît națiunile din cîmpul imperiului, ele au putut să dezvolte în acest răstimp o bogată cultură religioasă și să colporteze cu ajutorul tiparului și peste hotarele lor în lumea Ortodoxiei subjugate o bogată literatură culturală, didactică, liturgică și chiar polemică, în mai toate limbile creștine ale imperiului. Autorul citează în acest sens pe Dosoftei patriarhul Ierusalimului, poate cea mai proeminentă personalitate a Ortodoxiei celei de a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea, care a trăit foarte mult timp în amîndouă țările românești, unde și-a tipărit majoritatea opusurilor lui dogmatice și polemice împotriva propagandei catolice. El dispunea la Cetățuia (lași) de o tipografie proprie în limba greacă dar și-a tipărit și la Rîmnicu Sărat un volum, iar la București i-a apărut postum opera capitală „Istoria Patriarhilor Ierusalimului”, străbătută de aceleași tendințe polemice. Noi însă — fără teamă de a fi dezmințiți — am putea completa imaginea aportului nostru la susținerea Ortodoxiei în acele condiții vitrege cu uriașă acțiune tipografică întreprinsă de domnitorul muntean Constantin Vodă Brîncoveanu și de mult înzestratul său mitropolit Antim Ivireanu, care a umplut immense goluri în nevoile de carte bisericească ale creștinătății de sub otomani. De asemenea autorul recunoaște și rolul pe care l-au avut Țările Românești în procesul de reînnoire a vieții Ortodoxiei inițiat în mijlocul secolului al XVIII-lea de Paisie Velicicovski, călugăr plecat din Lavra Pecerska (Kiev) din pricina persecuțiilor iezuite și care a găsit în țările noastre climatul spiritual favorabil pentru a-și duce la bun sfîrșit misiunea lui de tîlmăcitor al Filocaliei și de întemeietor de pravilă nouă pentru viața monahală. Răsunetul curentului paisian în țările noastre, la fel în Rusia, a fost considerabil și a cuprins întreg sec. al XIX-lea. El a scos la lumină practica ascetică isihastă, gîndirea patristică și, ca o incununare a lor, sfințenia de tip monastic a cărei strălucire hărăzită s-a revărsat peste tot. Această împospătare a tradiției vii a Sfinților Părinți și, prin ea, a întregii vieți interioare a Bisericii, își va spune însă, e drept mult mai tîrziu, cuvîntul și în renașterea contemporană a icoanei. Căci — așa

cum observă autorul — „tot drumul parcurs în istorie de acest limbaj pictural se rezumă la perioade de mare precizie și puritate, sau dimpotrivă, de decadență și deviație... Acest „stil” și puritatea lui depind de... asimilarea mai mult sau mai puțin — întreagă a revelației” (p. 446).

Sfîrșitul secolului trecut și secolul nostru au consemnat eforturile Ortodoxiei de a-și dezbrăca veșmintele străine și de a se împodobi cu ale sale. Ieșirea ei din „pseudomorfoză” și reaccentuarea propriului său profil s-au împletit cu redescoperirea icoanei. Acest lucru a mai fost cu puțină și fiindcă presiunile artei occidentale — intrate acum ea însăși în criză — au devenit din ce în ce mai slabe. Este epoca revoluțiilor picturii moderne; impresionism, simplitism, expresionism, cubism, abstracționism etc., iată atitea formule de artă care toate au pus sub semnul întrebării fundamentele artei clasice a cărei sferă încheia și varianta religioasă. Cu acest act se încheie și procesul dialectic al interacțiunii celor două „stiluri”. Cultura occidentală care își desprinsese arta sa religioasă de trunchiul tradiției comune ca să o întoarcă mai tîrziu împotriva acesteia, „care încetase Ortodoxia să se detașeze de propria sa icoană, cultură a îmbucătățirii și a dezagregării a ajuns ea însăși la descompunere, iar arta ei, la un iconoclastism pe față, la chipul dezincarnării, la abstracție, la imaginea golului” (p. 438). Prin vidul creat în urma decesului moral al acestei arte, icoana ortodoxă pătrunde biruitoare în conștiința Apusului. Renașterea icoanei în lumea contemporană nu e un anacronism, ci „o redobîndire a conștiinței de sine a Bisericii și Ortodoxiei, și o reîntoarcere la transmiterea autentică în artă a experienței patristice, a veritabilei cunoașteri a revelației creștine” (p. 487).

Ne apropiem de sfîrșitul prezentării lucrării lui L. Uspenski cu regretul de a nu fi relevant încă multe din aspectele importante ale acestei cărți. Problema iconostasului: sinoadele moscovite din sec. XVI și XVII, prohibirea imaginii lui Dumnezeu — Tatăl și a Treimii neotestamentare, icoana în lumea contemporană și acțiunea ei asupra spiritualității occidentale, reînnoirea icoanei, iată doar cîteva din temele sacrificate. Fiecare ar fi putut constitui obiectul unei prezentări aparte, căci această carte este de o bogăție și densitate de idei care nu se lasă epuizată într-o singură cronică. Tesută strîns din texte ale Vechiului și Noului Testament, din pagini ascetice

și filocalice, din citate din Sfinții Părinți, din hotărâri sinodale și, mai ales, din condeace și irmoase liturgice, această operă poartă pecetea experienței eclesiale a înțregii Ortodoxii și, cu tot caracterul ei riguros și obiectiv științific, ea răsună totuși ca o pasionantă mărturisire de credință, responsabilă și angajată. Acest timbru care o străbate de la un cap la altul îi conferă o autenticitate duhovnicească și o credibilitate ca totul altele decât cele ale veacului.

Dimensiunile spirituale ale acestei mari sinteze depășesc cu mult obiectivul strict al investigațiilor: teologia scoanei. Implicațiile lor se extind în ultimă analiză asupra problemei centrale a axiologiei creștine în condițiile contemporaneității și mai ales ale mult frământatului Apus, adică: a salva în adincul sufletului chipul lui Dumnezeu.

RADU MĂRCULESCU

HANS — GEORG BECK: *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, f. a.

Această lucrare avind peste 800 de pagini aparține profesorului H. G. Beck, care a activat la Universitatea din München. Autorul caută să ofere o sinteză a problematicii enunțată în titlu. El înțelege însă într-un sens foarte larg aria Imperiului, inclusiv la toate teritoriile aflate cindva sub jurisdicția Bizanțului, precum și zona de influență a Bisericii Ortodoxe. Autorul s-a străduit să se folosească de un material bogat, în general edit. Nu putem să nu regretăm că rezultatele bizantinologiei românești și din domeniul istoriei Bisericii Ortodoxe Române au fost mult ignorate.

În prima parte, introductivă, a cărții găsim o prezentare a cercetărilor privind teologia bizantină (pp. 7—26).

Primul capitol al volumului este dedicat structurilor organizatorice ale Bisericii din timpul Imperiului (pp. 27—232).

Deosebit de interesante sînt subcapitolele care abordează instituțiile ecleziastice începînd cu patriarhia și terminînd cu parohia. Sînt analizate și relațiile dintre stat și Biserică, rolul laicilor precum și dezvoltarea monarhiei.

Analiza verticală se imbină cu una orizontală, care caută să elucideze și sistemul de funcționare a acestor instituții în diversitatea lor, avînd în vedere particularitățile din cea mai mare parte a Răsăritului ortodox.

Capitolul al doilea se ocupă de problemele liturgice și haghiografice. În acest sens se acordă atenție diversității de rit care s-a cristalizat prin apariția liturghiei siriene, egiptene și constantinopolitane. Alte subcapitole descriu cărțile rituale și anul bisericesc bizantin (pp. 233—278).

Al treilea capitol a fost rezervat teologiei bizantine (pp. 279—370). De fapt capitolul are două părți bine conturate dintre care extensiunea cea mai mare se alocă subcapitolului „Principalele faze ale istoriei dogmelor bizantine” (pp. 279—293). În această parte sînt recapitulate principalele etape ale problemei, începînd cu discuțiile legate de hristologie în secolul al VI-lea. Partea a doua este dedicată „teologiei ascetice și mistice” (pp. 34—370).

Cel mai substanțial capitol este consacrat „Istoriei literaturii teologice a bizantinilor” (pp. 371—798). Aici găsim o subdiviziune în șapte subcapitole care corespund perioadelor tratate în capitolul precedent. Astfel autorul analizează teologia din perioada luptei împotriva monofizitismului (1) etapa de acțiune împotriva monerfizismului și monoteletismului (2), urmînd apoi epoca iconoclasmului (3). Alte subcapitole sînt dedicate perioadei: „de la Fotie pînă la Cherularie” (4) precum și epocii Comnenilor și împăraților proveniți din familia Anghelos (5). Un subcapitol extins tratează perioada dezastrului imperiului din 1204 pînă la apariția palamismului (6). În sfîrșit, apare dezbaterea perioadei palamismului și ultimele încercări de unire cu Roma (7). Fiecare subcapitol se divide tematic tratînd în general dogmatica și polemica ortodoxă, predicile, haghiografia, ascetica și mistica, exegeza, dreptul canonic și poezia sau imnologia.

Cartea se încheie cu instrumentele științifice necesare ca: lista împăraților bizantini, a patriarhilor de la Constantinopol și un indice (pp. 799 și urm.).

Interesul nostru pentru această carte se explică, pe lîngă importanța sa privind istoria României în ansamblu, cu implicațiile sale largi pentru istoria Banatului, în special Arhiepiscopia Timișorii și Episcopia Aradului.

Atenția noastră a fost reținută în special de materialul de geografie bisericească referitoare la secolele al IX—XIV-lea.

În acest sens, subliniem integrarea mitropoliei Keltiniei — Taron și a sufraganelor săi în realitățile Armeniei de la mijlocul secolu al XI-lea, bazîndu-se pe așa zisa

listă (Parthey III și alți codici (p. 152). Concluziile autorului ne determină să acordăm o importanță redusă speculațiilor care au căutat să localizeze mitropolia amintită pe teritoriul României, avind influență și asupra Banatului.

Cartea descrie cu lux de amănunte structurile organizatorice ale Bisericii Ortodoxe în spațiul balcanic pînă la Dunăre, în secolele IX—XI-lea, care coincid cu apariția unor formațiuni statale românești pe respectivele meleaguri (Glad, Ahtum).

În lumina acestor date organizarea bisericească răsăriteană din Banat și Crișana, cunoscută din legenda mare a Sf. Gerard, documentele timpurii referitoare la mănăstiri ortodoxe (secolele XII—XIII) și așezăminte din secolele XIV și al XV-lea, nu mai apare ca o existență izolată, o misiune îndepărtată sau un rezultat al capriciilor politice din partea puternicilor vremii. Îdin contră, apare limpede faptul că la nord de Dunăre, inclusiv în Banat, exista o lume legată organic de Răsărit, desigur păstrînd specificul său determinat de etnicul populației majoritare românești.

Autorul analizează și cele trei „hrisobule” ale împăratului Vasile al II-lea din 1019—1020 (și nu două după cum susțin unii), reglementînd jurisdicția și competența teritorială a patriarhiei de la Ohrid, redusă la rang de mitropolie, de pe urma cuceririi Bulgariei de către bizantini.

Autorul evidențiază faptul că dezastrul Bizanțului din 1204 și întemeierea Imperiului Latin de Răsărit au dus la reînfrînarea acestui scaun, sub conducerea lui Demetrius Chomatianos, care de fapt juca din nou rol de patriarh (pp. 183—185). Iată mobilul pentru care în 1272 sînt confirmate privilegiile mitropoliei și care va exercita o influență îndepărtată în timp și în spațiu.

Profesorul Beck analizează și relațiile bisericești care au fost determinate de crearea Imperiului romano-bulgar. Rămîne o sarcină a istoriografiei noastre de a stabili veridic relațiile Banatului cu patriarhia Asaneștilor de la Tirnovo, recunoscută în 1235 de patriarhul din Niceea întîlstatătorul Bisericii din Imperiul bizantin din Asia Mică (1204—1261). Jurisdicția acestuia se întindea la vest pînă dincolo de Niș și Belgrad, deci pînă la hotarele Banatului românesc (pp. 185—186).

Aceeași sarcină se impune și în legătură cu Patriarhia Ortodoxă Sîrbă, înființată de țarul Ștefan Dušan (1346) și recunoscu-

tă canonic de Patriarhia Ecumenică în 1375. Din păcate, studiile publicate pînă acum nu au oferit suficiente repere în acest sens.

Autorul amintește doar în treacăt despre episcopia „vlahilor” din Balcani, citind lucrarea lui M. Gyóni (p. 186).

Mult mai explicit se referă profesorul Beck la arhiepiscopia „Justiniana Prima”, folosind o bibliografie întinsă. El caracterizează această arhiepiscopie privilegiată ca „punct central” între provinciile Dacia, Moesia, Dardania, Praevalitana și Macedonia Secunda” (p. 186).

Importanța acestui scaun pentru istoria Banatului a fost analizată amănunțit de I. D. Suciu în „Monografia Mitropoliei Banatului” (pp. 33—37). Ca o nouă lămurire însă problematica conflictului imperiului cu Roma privind legăturile canonice ale arhiepiscopiei.

Potrivit novej nr. 151 diferendul s-a soldat cu un compromis, dar care nu a afectat caracterul ei răsăritean (p. 186). Apare deci limpede importanța deznodămîntului amintit pentru evoluția ulterioară a Bisericii din Banat încadrată în sistemul arhiepiscopiei de la Justiniana Prima.

Autorul acordă o oarecare spațiu și creării mitropoliilor din Țara Românească și Moldova, folosindu-se în principal de lucrările lui V. Laurent. Profesorul Beck a sesizat just motivele care explică crearea temporală a celei de a doua mitropolie în Țara Românească, pentru Banatul Severinului, caracterizată ca „regiune românească”, supusă unei propagande „latine” (pp. 187—188).

Informațiile care elucidează importanța Vidinului se referă la o perioadă relativ tîrzie și nu ne oferă nici o informație nouă privind situația bisericească din epoca lui Ahtum.

Un interes deosebit reprezintă pentru istoria Banatului partea dedicată teologiei și mai ales literaturii respective bizantine. Legînd aceste date de cele cunoscute privind Mureșana (Cenadul) secolului al XI-lea, ea nu mai apare ca un centru teologic și cultural întîmplător și nici exotic, așa cum căutau să-l caracterizeze unii cercetători, care îl priveau în mod unilateral dinspre apus. Privit cu obiectivitate din ambele sensuri, Mureșana și, în special cea mai importantă lucrare cunoscută de acolo „Deliberatio”, se încadrează în fluxul gîndirii teologice a epocii sale. Într-adevăr

operele enumerate de profesorul Beck pentru perioada „de la Fotie pînă la Cherkularie” în domeniul exegezei și manuscrisele în circulație a Sfinților Părinți pot fi întâlnite în mare parte în opera amintită (595—597). Deocamdată, sînt mai greu perceptibile pentru noi implicațiile vieții teologice, referitoare la secolele următoare, lipsind cercetările locale (pp. 627—703).

În tot cazul, această carte este o lucrare utilă pentru a putea cunoaște mai bine cadrul de istorie universală, a evoluției

biseircești din Banat. Pe de altă parte scrierea profesorului Beck ne-a întărit convingerea că Ortodoxia de pe teritoriul României și în special Banatul a constituit o componentă valoroasă a Răsăritului, cu un specific propriu bine definit. Sintem convinși că cercetările viitoare vor produce încă multe date care vor dovedi și mai mult că ea se ridică la nivelul realizărilor altor popoare.

EUGEN ARĂDEANUL

POȘTA REDACȚIEI

ECOURI DE PESTE HOTARE

Numeroși cititori ne scriu pentru a-și exprima opiniile în legătură cu modul de apariție al revistei și cu materialele publicate. Pe parcursul ultimelor luni numeroase corespondențe s-au referit în același timp la „Îndrumătorul bisericesc” pe care îl scoate anual editura Mitropoliei Banatului. Majoritatea provin de la confrății noștri trăitori pe alte meleaguri. Evocând momente cînd se aflau ei înșiși în țara de bastină ei se arată recunoscători de a le fi fost oferită o carte de niatură să-i emoționeze și să-i încălzească sufletește.

Astfel dl. Theodore Andrica, editorul revistei „American Review” din Cleveland — S. U. A. mărturisește: „... mulțumesc pentru Îndrumătorul bisericesc pe care l-am primit acum câteva zile. Cu toate că am venit aici acum 60 de ani din Rădina-Arad, multe din localitățile amintite în diferitele articole încă tot sînt destul de proaspete în mintea mea. Cunoșcînd cumva situația românilor din Banatul iugoslav, articolul despre bisericile românești de acolo este mult apreciat și am rugat pe responsabilii ziarului „America” să reproducă articolul citat...”.

Dl. Titus Pirvulescu din Sulfren — New York apoi, după ce constată că „Îndrumătorul pe anul 1981” se menține la același înalt nivel” ca în anul trecut, observă: „... sînt convins că și ceilalți cititori vor aprecia cum se cuvine acest purtător de cultură și de aleasă hrană spirituală. În plus, nouă celor de aici, ne astîmpără setea de carte românească și de legătură cu pămîntul țării și cu Biserica noastră... Un asemenea almanah ar trebui să se găsească la fiecare familie și nu numai din Banat...”.

D-na D. P. din Lausanne — Elveția mărturisește și ea că citind Îndrumătorul „m-am simțit din nou la Timișoara, Arad, Caransebeș, Oravița, Reșița, Anina... mi-am adus aminte de drumul făcut spre Marila lingă Oravița și atîtea altele. De fapt eu cred că acest Îndrumător reușește să răscolească pe fiecare plecat „de acasă” și care bineînțeles nu uită trecutul. Pe mine această carte m-a plimbat peste tot, am lăsat și lacrimi în aducerile aminte, dar sînt așa de departe și ce poți altceva face, decît aduce un omagiu tuturor locurilor, pămîntului, pînă și pietrelor care sînt „de acolo” ... Nu pot uita rîndurile în care se spune „să nu uităm rolul pe care l-a împlinit Biserica”. Într-adevăr acesta cred că este unul din cele mai însemnate lucruri care ne leagă și ne unește...”.

În scrisorile corespondenților noștri am găsit însă și observații critice, foarte utile deoarece sînt de natură să ajute la îndreptarea unor lipsuri și la corectarea unor greșeli. Reținem, între altele, reproșul părintelui Vasile Hațegan din Cleveland — S.U.A., legat de materialul „Ortodocșii români-americani” aparținînd preotului dr. Dumitru Bodale care, în ciuda titlului, se referă doar la parohiile aflate sub jurisdicția Arhiepiscopiei misionare ortodoxe române din America, deși — cum bine se arată — peste Ocean există și alte parohii ale ortodocșilor români. Găsim justificat acest reproș și mărturisim că din chiar momentul predării la tipar a respectivului material, am avut simțămîntul nevoii unei întregiri. De ce totuși autorul s-a limitat doar la ceea ce se poate citi în Îndrumător, rezultă din paginile redacționalului care deschide numărul de față al revistei. Explicației de aici ne vom strădui ca într-un viitor Îndrumător să-i adăugăm o prezentare și a restului parohiilor ortodoxe române din America care nu depînd de Arhiepiscopia misionară. Dincolo de aceasta însă, ne bucură dorința

părintelui Vasile Hațegan de a vedea scriindu-se despre toate parohiile ortodoxe române din America, fără deosebire, deoarece în realitate ele sînt toate *ale noastre, ale românilor* indiferent de apartenența jurisdicțională actuală. Și poate că pînă la urmă va veni momentul cînd, depășind deosebirile care ne sejară acum, ne vom regăsi din nou împreună la sinul aceleiași Biserici-mame care își iubeste în egală măsură pe toți fiii săi.

DESPRE MASLUL DE OBȘTE

În legătură cu articolul „Maslul de obște — întrelăsări și abateri” publicat de prot. dr. Marcu Bănescu în nr. 4—6/1980, pp. 296—300 al revistei, *protul Ioan Olariu din Timișoara* ne-a adresat o lungă scrisoare în care i-a poziție față de ceea ce consideră greșit în aprecierea de către autor a „întrelăsărilor și abaterilor”, nepotrivit în expresiile și formulările la care recurge.

La început părintele Olariu analizează susținerea autorului că practica naslului de obște este de dată recentă și că nu-și are o rînduială tipiconală precisă (p. 298) și spune: „... (Este adevărat că) nu există nici pînă azi o rînduire în tipicurile bisericești. Iată ce citim în ultima ediție de Tipic Bisericesc, 1976, p. 242: „Se obișnuiește să se facă Sfîntul Maslul de obște... Rînduiala este aceeași ca și a Sfîntului Maslu săvîrșit pentru bolnavi acasă”. Molitvelnicul ed. 1976, în schimb nu spune nimic în legătură cu Maslul de obște. S-ar părea că prin expresia „aceeași” se arată că, lucrurile sînt simple; în practică însă se ivesc situații care nu pot fi aplicate întocmai ca la Maslul pentru un singur bolnav. Toate molitvelnicile pe care le-am cercetat, începînd cu cel din 1848 a lui Șașuna și pînă la cel din 1976 explică cum anume să se facă ungerea: „unge pe cel bolnav în chipul crucii la frunte, la gură, la nări, la urechi, pe piept, pe mîini și pe tălpi” (Molitvelnic ed. 1976, p. 108). Dacă la Maslul de obște s-ar respecta această îndrumare e ușor de închipuit cum s-ar petrece lucrurile. În a satiface zeci și sute de credincioși deodată și întocmai ca pentru fiecare persoană în parte, nu este posibil, ceea ce demonstrează insuficiența indicației de a se aplica întru totul „aceeași rînduială”.

„Dacă Molitvelnicul nu dă lămuriri, continuă părintele Olariu, dacă tipicul bisericesc precizează doar că „rînduiala este aceeași”, ceea ce e foarte puțin cu toate acestea Maslul de obște se săvîrșește aproape în toate parohiile. Rînduiala — tipicul Maslului de obște, e „rînduiala aceeași”, dar adaptată situației cînt se prezintă un număr mare de credincioși. Particularitățile ce le impune specificarea „de obște”, pot duce la întrelăsări și abateri, cum afirmă dr. Marcu Bănescu, dar felul în care le apreciază dinșul nu-l putem accepta. Să luăm pe rînd întrelăsările și abaterile citate de articolul în cauză și să vedem cîtă valabilitate au ele.

1. Se pretinde că nu se face o pregătire duhovnicească prealabilă a credincioșilor „care se prezintă la Maslul de obște”. Acest lucru e însă inexact. Preoții vorbesc enoriașilor lor despre Maslul de obște, le explică, îi cheamă, îi îndemnă și îi pregătesc. Se mai știe că Maslul de obște se săvîrșește obișnuit cu orazia hramurilor sau a unor evenimente bisericești, cînd credincioșii caută să se învrednicească de darurile Bisericii, postesc, participă la toate slujbele, se mărturisesc, priveghiază și, după ce s-a făcut sfințirea apei și s-au stropit cu ea, sînt chemați la Maslu și mai apoi la Liturghie (acesta e programul hramurilor bisericilor și a mănăstirilor noastre). Ce altă pregătire duhovnicească mai poate fi? Pînă și în bisericile parohiale în care Maslul de obște se săvîrșește săptămînal se poate lesne constata — mai ales în timpul posturilor — că de fiecare dată, uneori pînă, alte ori foarte mulți credincioși se mărturisesc înainte de Maslu. Mărturisirea pentru Maslu nu este o condiție de aceeași tărie ca la împărtășanie, e doar un îndemn. Și totuși se face.

2. Se mai pretinde, observă părintele Olariu, că „rugăciunile sînt trunchiate și înginate. În timp ce unul citește evanghelia celălalt citește rugăciunea și cre-

dincioșii nu pot urmări nici una nici alta". Practica arată că de obicei preoții se împart în diferite locuri, credincioșii se grupează în jurul fiecărui preot și cînd unul citește Evanghelia ceilalți preoți, fiecare la locul său, citește rugăciunea respectivă cu glas șoptit dar auzit de cei din jurul său. Într-aceasta însă nu e niciun neorînduială, căci fiecare credincios e odată în jurul preotului care citește Evanghelia și de 6 ori aude rugăciunile iar la sfîrșit rugăciunea cu glas mare „Împărate sfinte, Indurate...” Taina nu-și pierde caracterul sacru dacă rugăciunile se citeesc în taină, cum nici prefacerea de la Liturghie nu se oprește pentru că se face în taină. Aceasta nu poate fi considerată „abatere sau întîlăsare”.

33. „Abaterea cea mai gravă ar fi după autorul articolului incriminat, observă părintele Olariu, o practică ciudată recent introdusă la noi. E vorba de ungerea hainelor cu mir sfințit și de bețișoarele cu care s-a făcut ungerea”, practică aflată „în vecinătatea ereziei”. Corospondentul nostru respinge „învinuirea atât de vehementă, dur și neprețios exprimată”. Potrivit lui practica aceasta nu este nici ciudată, nici profanare, nici erezie, nici întîlăsare și nici abatere, ci e o expresie a evlaviei și credinței tari în puterea Tainei, a unei rațiuni liturgice de bun simț.

„Mai întîi că este o mare diferență — esențială diferență — între „mir sfințit” și untdelemn sfințit. La Maslu e numai untdelemn sfințit, iar ungerea cu acest untdelemn e numită frecvent miruire.

„Unii dintre credincioși solicită ca odată cu ungerea — miruirea lor, să fie miruite și unele părți de îmbrăcăminte (cămăși, fulare, batiste, năframe etc.) iar preoții împlinesc această solicitare cu convingerea că nu se greșește și nici nu se nechină Taina. Prof. Ene Braniște în „Liturghia specială”, 1980, p. 430 spune: „Uneori se aduc și diferite lucruri de ale celor bolnavi sau absenți care vor fi binecuvîntate de către preoți spre ajutorul și sănătatea celor ce le vor folosi”, iar la p. 433: „Se ung de obicei cruci și lucrurile aduse de credincioși”.

Cum dar mai poate fi o practică ciudată? Și chiar de nu am avea această îndrumare de competență nediscutabilă, tactul pastoral obligă pe orice preot să nu lase nesatisfăcută solicitarea credincioșilor și nici să le diminueze încrederea în puterea Tainei... Preotul de enorie a învățat să înțeleagă și ceea ce nu e spus în vreo „rînduială”.

„În privința bețișoarelor cu care s-a făcut ungerea apoi se pare la prima vedere că ar cădea sub incidența „abaterei” în sensul că în Tipicul bisericesc ediția 1976 p. 214, se spune: „miruitoarele se string, se îngroapă la loc curat ori se ard, iar cenușa provenită din arderea lor se îngroapă”. Lucrul acesta apare firesc chiar și dacă nu se menționea undeva; se știe doar că ceea ce este sfințit și nu se mai folosește, se arde, pentru a se feri de întinare. Faptul însă că aceste miruitoare nu se ard uneori imediat în văzul tuturor, ci unii credincioși le solicită spre a unge un bolnav din casa lor sau a se unge ei din cînd în cînd, nu ca „dan suplimentar” ci ca trebuință reală, nu îl considerăm abatere, greșală. Rațiunea acestei practici nu poate fi considerată ca potrivnică îndrumărilor în legătură cu întrebuințarea untdelemnului sfințit de la Maslu pentru următoarele motive: Molitvelnicul spune că la sfîrșitul slujbei Sfințului Maslu „se miruiesc preoții, toți cei de față și bolnavul”. Iată deci că din Maslu pentru o singură persoană se pot împărțiși „toți cei de față” și uneori aceștia pot fi mulți. Cu atît mai mult caracterul „de obște” dimensionează Taina peste limitele unui număr oarecare. Cum se poate socoti că se întinează Taina, cînd un bețișor înfășurat în viață este înmuiat în untdelemnul sfințit și încredințat credinciosului, solicitat cu evlavie ca purtător de sfințire, cînd se știe că untdelemnul de la Maslu „se poate pune în candelă să ardă, fie în casă fie în biserică, unde poate fi folosit și la miruit. După Simion al Tesaloniceului chiar și trupurile morților se pot unge cu untdelemnul păstrat de la Maslu ce li s-a făcut pe cînd erau în viață. La noi în Bucovina și nordul Moldovei se obișnuiește să se ungă osemintele dezgropate cu untdelemn sfințit la Maslu, în cazul reînhumării lor” (E. Braniște, Liturgica specială, p. 434). Deci osemintele morților pot fi unse cu untdelemn de la Maslu și nu e o ciudățenie; de asemenea un miruit înmuiat în același untdelemn și dus acasă pentru o trebuință evlavioasă nu este o „practică ciudată”!

„Autorul nu cunoaște însă și un alt aspect al „bețișoarelor”, continuă părintele Olariu, acela de element de coeziune și conștiință a obștei bisericesti. Se obișnuiește frecvent între credincioși ca în cazul că unul dintre ei căătorește la un loc de închinare, aduce când vine înapoi trei daruri: apă sfințită, anafură și cite un bețișor înmuiat în untdelemn de la Maslu ce s-a săvârșit acolo. Credincioșii gustă din apa sfințită, mănincă bucățița de anafură și se ung între ei și nimeni nu socotește că profanează ci dimpotrivă că au fost și ei prezenți acolo și că din darurile acelora se împărtășesc și ei. Trebuie oare să vedem într-aceasta neapărat „abatere”?

4. În fine, părintele Olariu se mai referă la afirmația din articolul citat după care „credincioșii care participă la săvârșirea Maslului de obște prezintă preoților „pomelnice”, adică lista cuprinzând numele tuturor membrilor de familie, care nu pot sau nu voiesc să se împărtășească de darurile tainei”, oicei văzut și el cu ochi răi. E de neînțeles de ce cuvântul „pomelnice” apare între ghilimele, când e un cuvânt bisericesc des folosit. Pomelnicile sînt o urnă logică la Maslul de obște mai ales când sînt mai mulți credincioși; e o cerință a memoriei și apoi „obștea” e mult mai întinsă decît prezență în timp și loc, așa că și cei de acasă — cei absenți — pot fi așezați în rugăciune lângă cei prezenți. Și la Botez sînt pomeniți nașii, la Cununie sînt pomeniți „toți frații noștri și toți drept-măritorii creștini”. De ce atunci doar la Maslu, care e încă și „de obște”, să nu pomenim pe cei care ne sînt dragi dar nu sînt de față? „Întrelăsările și abaterile” semnalate, spune părintele Olariu în încheierea scrisorii sînt lipsite de temei. Socotesc că este necesar ca redacția revistei Mitropolia Banatului să găsească modalitatea de a clarifica problema „întrelăsărilor și abaterilor” privind Maslul de obște, preoții fiind derutați de articolul în cauză”.

CINE A FOST AHAȘVEROS?

Dr. Paul Vătărescu din Beer Sheva — Israel care s-a mai adresat și în alte rânduri redacției, ne-a trimis ultima dată o scrisoare însoțită de cîteva pagini referitoare la personajul biblic Ahașveros solicitîndu-ne să le publicăm cu respectarea ortografiei ebraice a tuturor numelor proprii. Îi respectăm credea și iată lămuririle ce ni le dă:

„Între sărbătorile evreiești post-exilice se găsește Purimul care cade totdeauna primăvara în luna martie. Citind cartea Esterei care se referă la Purim ne întrebăm dacă relatarea de aici este autentică și, la fel, cine a fost cei trei eroi: regele persan Ahașveros, evreul Mordehai și Estera numită Hadasa (Hadasa este nume de fată provenit de la masculinul Hadas care înseamnă mrt. Numele Estera este poreclă și derivă de la verbul „leastă”, a ascunde, sensul fiind că și-a ascuns identitatea, cum rezultă din textul cărții Estera 2, 10. De altfel în limba ebraică cartea se numește Meghilat Ester, „megilat” însemnă sul, adică sulul de pergament pe care se scria în vechime).

Din cartea Estera reiese că Hadasa-Estera era fiica lui Avihail unchiul lui Mordehai. Ea a părăsit locurile natale din tinerețe și și-a însușit limba poplației în mijlocul căreia a venit; astfel a putut să-și ascundă originea ei babiloneană (s-a născut probabil în Susa, adică Susa, capitala din trecut a Elamului).

„Importanța Esterei este relativă în comparație cu celelalte două personaje centrale: regele Ahașveros și fostul slujitor al curții Mordehai.

„La Mordehai surprinde că nu avea familie. El a înfiat-o la bătrînețe pe Hadasa care era orfană de ambii părinți. Potrivit cărții Estera (2, 5-6, Mordehai era un israelit din Ierusalim, aparținător tribului Beniamin, și a fost dus în robie deodată cu regele Iehonia (cca 597 a Hr.). Din bună vreme cîștigă prestigiu suficient spre a avea oricînd acces la curtea regală. Eunuc el însuși, este simpatizat de ceilalți eunuci regali cărora le vorbește limba și care nu se feresc de el.

„În cel îl privește pe Ahașveros sînt de reținut o serie de elemente. Astfel cartea Daniel îl consideră ca fiind tatăl lui Darius, din neamul regilor. Ni are

importantă că autorul cărții Daniel confundă numele tatălui lui Darius (în realitate fiul lui Hystaspe); important este că se afirmă existența unui Ahașveros anterior lui Darius.

„S-a creat tradiția identității dintre Ahașveros și Artaxerxe (vezi Revista Cultului Mozaic, București, nr. 270 din 15 februarie, 1972). Cartea Ezra III arată la cap. 2 că Artaxerxe a fost urmașul lui Cyrus și predecesorul lui Darius. Regele Cambyse nu este măcar pomenit. Și totuși numele Cambyse se poate confunda cu Xerxe și este echivalent cu Ahașveros (H. E. Alexander, *Introduction à l'Ancient Testament*, Berna, f. a., p. 50 coloana 4).

„Deduc de aici că Ahașveros este de fapt regele Cambise (529—522) despre care istoricul Herodot spune că iubea băutura. În același sens cartea Esteri (1, 110) descrie un ospăț oferit de rege slujitorilor lui mezi și perși, la care se comportă ca un om beat!

„Curios este că după înscăunarea lui Darius I-ul, numele Ahașveros nu se mai folosește, termenul mezi este înlocuit cu ahenenizi iar cele 127 provincii în care era împărțită țara pe timpul lui Cambise (Esteri 1, 1) devin în vremea lui Darius 20 satrapii (cf. *Istoria universală*, vol. II, Editura științifică, București, 1959, pp. 10—17).

„Pornind de la aceste fapte cred că Ahașveros este Cambise iar evenimentele la care m-am referit s-au petrecut spre sfârșitul domniei lui. Știind că Cambise se opune refacerii zidurilor Ierusalimului și oprește zidirea templului, reînceput după întoarcerea din exil (vezi cartea Ezra), putem considera că urmare bucuriei de Purim și a măcelului organizat de iudei (Esteri, cap. 9), s-a pornit în regatul persan un val de antiiudaism, liniștit abia de regele Darius.

„Dacă Ahașveros este deci Cambise și evenimentul s-a petrecut în 522 a. H.r., dacă pe de-asupra de la prizonieratul lui Mordehai au trecut circa 75 ani, este de presupus că Mordehai avea atunci aproximativ 85 ani, rivnea încă la glorie ca toți eunucii și nu-i mai rămăsese altă bucurie decât cea oferită de tovarășia verșoarei lui”.

BIO — BIBLIOGRAFIA UNUI COLABORATOR

În numerele 1—3 și 4—6/1981 ale revistei noastre am publicat studiul profesorului grec Stylianos G. Papadopoulos: „Sfinții Părinți, creșterea Bisericii și Duhul Sfânt” (apărut inițial la Atena în 1970 și tradus în italiană de prof. Piero Scanzoso, Milano, 1974). Traducătorul său, C. Dicaon *Ille Frăcea*, ne-a cerut să-l facem cunoscut cititorilor ortodocși români pe autor în care sens ne-a trimis o scurtă notă bio-bibliografică cu următorul cuprins:

Profesorul Stylianos G. Papadopoulos s-a născut în Arhea Cleona (Corint) în anul 1933. Cursurile școlii primare și medii le-a urmat în Corint iar, după terminarea lor, în anul 1951 s-a înscris la Facultatea de Teologie din Atena, ale cărei cursuri le-a absolvit în anul 1955, cu calificativul „foarte bine”.

La terminarea studiilor universitare, pe temeiul recomandării profesorului Iannis Karmiris, i se acorda o bursă de studii la Paris unde, în decurs de un an (1956—1957) frecventează prelegerile profesorilor A. Puech, J. Daniélou, Orchibale, Lemnerle și ale episcopului Cataniei, Casian.

În anul 1957 trece în Germania, la München, unde studiază timp de doi ani și jumătate urmînd cursurile profesorilor Ziegler, M. Schmaus, A. Dempf, H. Kuhhn, Fr. Dölger și H. G. Beck.

La propunerea profesorului A. Fytakis, în anul 1964 este numit asistent la Facultatea de Teologie din Atena, catedra „Aghiologie, Imnografie și Paleografie”, post în care funcționează pînă în anul 1971.

În anul 1967 își susține teza de doctorat în Teologie cu tema: *Traduceri din lucrări tomiste. Filo-tomisti și anti-tomisti în Bizanț*. Trei ani mai târziu la aceeași

universitate, susține teza pentru titlul de profesor agregat, cu tema: „Întîlnirea teologiei ortodoxe și școlastice în persoana lui Kalistos Anghelicudis și Toma de Aquino, Atena, 1970, 200 pp. urmată de Kalist Anghelicudis împotriva lui Toma de Aquino. Introducere, text, comentarii, Atena, 1970, 325 pp. În același an, în luna iulie, este numit profesor agregat, în anul 1972 devine profesor extraordinar la catedra de Patrologie iar în toamna anului 1980, profesor ordinar la aceeași catedră.

În afara lucrărilor deja amintite, a mai publicat: *Chipuri din Biserica veche*, (Părinți, scriitori, sfinți, martiri, patriarhi), vol. I, Atena, 1970; *Concepția Sf. Atanasie al Alexandriei despre Duhul Sfînt în epistolele către Serapion*, Atena, 1971; *Sf. Grigorie Teologul, premise pentru concepția lui pneumatologică*, Atena, 1972; *Erminia textelor patristice* (Introducere și comentariu), Atena, 1973; *Opera literară a Sf. Simeon Noul Teolog*, Atena, 1973; *Sf. Atanasie cel Mare și teologia sinodului I ecumenic*, Atena, 1975; *Patrologie* vol. I, Atena, 1977; *Viața unui om mare: Sf. Vasile din Cezareea*, Atena, 1979. La acestea se adaugă o seamă de articole publicate în periodicele teologice grecești și străine și peste 800 de articole în *Enciclopedia de religie și etică*, Atena, 1964.

DIN NOU AVIZAȚI LA ERATĂ

În ciuda eforturilor de a elimina numeroasele greșeli tipografice sau de corectură, ele n-au dispărut nici din ultimele numere ale revistei. Astfel colaboratorul nostru dr. Victor Lăzărescu ne sesizează că din articolul închinat lui Pavel Rotariu (nr. 7—9/1980, pp. 521—524) a fost omisă o notă după aliniatul 3, considerată de autor importantă:

„Datele biografice din articol sînt reproduse după lucrările lui dr. Aurel Cosma care s-a ocupat îndeaproape de Pavel Rotariu. Pentru evitarea deselor trimiteri le reproduc în cele ce urmează: „Prin Timișoara de altă dată”, Editura Facultății, Timișoara, 1977; pp. 78—97; „Istoria presei române din Banat”, vol. I, Timișoara, 1932, p. 34; „Pavel Rotariu”, articol apărut în revista „Cercul juridic bănățean”, nr. 7—8, pp. 294—298”.

Altă scrisoare primită de la dl. Damaschin Mioc, semnalează numeroase erori în paginile despre „o lucrare inedită a cronicarului bănățean Nicolae Stolca de Hațeg” (nr. 7—9/1980, pp. 558—577): Astfel p. 560, în loc de „pietre prețioase” a apărut „piese prețioase”; p. 562, în loc de „verdețuri a culeăge” a apărut „verdețuri și culeăge”; p. 563, în loc de „Dachia” a apărut „Dacia”; p. 564, nota 10, anul de apariție e trecut 1916 în loc de 1816; p. 566, lipsește nota 17 din text, ea existînd în subsol; p. 568, unul își purta barba sucită după griu în loc de „brîu”; p. 573 primul vers din morală, în loc de „Socotește și tu, oame” a ieșit: „Socotește și tu, oame”, ceea ce poate părea o înjurătură prescurtată.

Regretăm toate aceste greșeli și cerem scuze atât autorilor, cît și cititorilor de a nu fi fost în stare să le îndreptăm la timp.

A n u n ț

Redacția „Mitropoliei Banatului”

se adresează pe această cale tuturor celor care doresc să colaboreze la revistă cerându-le să trimită materiale temeinic întocmite, bine documentate și posibil de încadrat într-una din rubricile existente. Autorii sînt rugați să utilizeze un stil cît mai îngrijit, să respecte regulile ortografice și să citeze corect bibliografia (numele autorului, titlul complet, locul și anul apariției, paginile). Indicarea referințelor scripturistice și alte amănunte grafice am dori să nu se depărteze de maniera revistei noastre.

Studiile, notele, comentariile, recenziile, etc... trebuiesc dactilografiate în trei exemplare, pe hîrtie velină, la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. Eventualele ilustrații vor fi anexate pe foi de aceeași mărime la sfîrșitul textului.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Redacția ar fi bucuroasă să cunoască părerea cititorilor în ce privește conținutul și condițiile în care apare revista, reacțiile lor față de materialele publicate.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

52419

5,00 l